

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BÖLGESEL KALKINMA İKTİSADI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KALKINMA KUTUPLARININ BÖLGESEL KALKINMA
ÜZERİNDEKİ ROLÜ: FİLYOS VADİSİ PROJESİ'NE HALKIN
KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

ELİF BAYRAM

DANIŞMAN

DOÇ. DR. SAİD CEYHAN

BARTIN-2023

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BÖLGESEL KALKINMA İKTİSADI ANABİLİM DALI

**KALKINMA KUTUPLARININ BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ:
FİLYOS VADİSİ PROJESİ'NE HALKIN KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif BAYRAM

BARTIN-2023

KABUL VE ONAY

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Said CEYHAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “KALKINMA KUTUPLARININ BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ: FİLYOS VADİSİ PROJESİ’NE HALKIN KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

25.08.2023

Elif BAYRAM

ÖNSÖZ

Bu çalışma vesilesiyle beni daha çok araştırmaya sevk eden özellikle ilminden, irfanından çok istifade ettiğim danışmanlığında yüksek lisans çalışması yapmış olmanın bir ömür onurunu duyacağım çok değerli hocam Doç. Dr. Said CEYHAN’a teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte desteklerini esirgemeyen anneme ve kardeşime şükranlarımı sunuyorum.

.

Elif BAYRAM

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KALKINMA KUTUPLARININ BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ: FİLYOS VADİSİ PROJESİ'NE HALKIN KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Elif BAYRAM

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölgesel Kalkınma İktisadı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Said CEYHAN

Bartın-2023, Sayfa: 226

Dengesiz kalkınma modellerinden kalkınma kutupları teorisi, 20. Yüzyılın ünlü ekonomist ve entelektüellerinden Francois Perroux tarafından literatüre katılan önemli çalışmalardan biridir. F. Perroux, kalkınma kutbu teorisi ile ülkenin tamamında ekonomik kalkınmanın aynı anda ve eşit düzeyde gerçekleşmeyeceği ve bazı bölgelerin kalkınmada kutup etkisi yaratacağını ileri sürmektedir. Bu durum bölgelerin sosyokültürel ve coğrafi desenlerinin benzerlik taşınamaması, iktisadi şartlarının elverişsizliği ve üretim faktörlerinin farklılık göstermesi ile ilişkilidir.

Sınırlı kaynaklar gereği ekonomide kalkınmayı sağlayan endüstrileşme bölgenin tamamında bir bütün olarak değil sadece belli gelişme merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. F. Perroux oluşan bu endüstriyel yoğunlaşmada sürükleyici (motor) birimin diğer endüstri odaklarını harekete geçirerek, sürükleyici endüstrinin lokomotif özelliği sayesinde zamanla endüstriyel komplekslerin ortaya çıkacağı ve kalkınmanın sağlanacağı kanaatindedir. Bu doğrultuda esas olan kutup etkisi, hız kazanan büyümenin ortaya çıkardığı olumlu dışsalıklar ve etkileşimler ile gerçekleşmektedir. Gelişen büyüme kutupları diğer endüstri odakları ve yerel ekonomide çarpan etkisi yaratmaktadır.

Dünyadaki kalkınma kutbu denemeleri incelendiğinde İtalya'nın kuzeyi ve güneyi arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik Mezzogiorno bölgesinde başlatılan çalışmalarda, proje süresince bölge halkının görüşlerinin göz ardı edildiği ve yerel girişimler dikkate alınmadığı görülmekte olup nitekim proje başarısızlıkla sonlanmıştır. 1986 yılında benzer nitelikli Agenzia çalışmasında ise daha stratejik bir yaklaşım olarak halk katılımı önemsendiği için başarı sağlanmıştır. Şöyle ki kalkınma kutbu potansiyeli taşıyan projelerin başarı sağlaması için en önemli faktörlerden biri yerel halkın projeye katılımı ve desteğidir. Filyos Vadisi Projesi bölgeye yapılan kamusal ve özel yatırımlar, altyapı ve ulaştırma çalışmaları ile istihdam olanakları incelendiğinde bölge için kalkınma kutbu potansiyeli bulunan bir projedir. Halkın projeye katılımı, projenin akıbeti ve bölgesel kalkınma üzerinde kritik öneme sahip olup halka olanak sağlandığı takdirde projede etkin rol alacağı ve bölgesel faaliyetlerde kalkınmayı sağlayan kutup etkisini hızlandıracağı aşikârdır.

Çalışmamızda Filyos Vadisi Projesi, F. Perroux'un 'kalkınma kutbu teorisi' bağlamında ele alınarak yapılan alan araştırması ile kalkınmada halk katılımı faktörü doğrultusunda bölge halkının proje hakkındaki görüş ve beklentileri değerlendirilmiş olup, halkın projenin gerçekleşmesinden memnun olduğu n:239 (%68,3), halkın proje kapsamında çalışmak istediği n:160 (%45.7), halkın proje başarısında halk katılımını gerekli gördüğü n:224 (%64,0), halkın proje ile ilgili toplantılara katılmak istediği n:214 (%61,1), proje ile ilgili kararlarda yer almak istediği n:163 (%46.6) ve halkın proje sonrası uygulama aşamasında bulunmak istediği n:157 (%44,9) tespit edilmiştir. Halkın Filyos'un gelişme merkezi olması ve kutup etkisine yönelik kalkınmayı bloke edici müdahale ve görüşüne rastlanmamıştır.

Bu doğrultuda araştırma neticesinde elde edilen veriler değerlendirildiğinde proje ile ilgili etkinlik ve tanıtım faaliyetlerinin artırılması gerektiği, yöre halkının beklentilerinin karşılanmasına yönelik proje kapsamındaki istihdamın öncelikli olarak yöreden sağlanması, girdilerin yöredeki ticari esnaflardan edinilmesi ve yöredeki yerel girişimlerin desteklenmesinin gerektiği düşünülmektedir. Halkın projedeki rolünün artırılması için mevzuatsal düzenlemeler yapılması, kurumsal ve idari uygulamalarda yeni mekanizmalar oluşturulması ve bu doğrultuda politika yapıcılara çarpıcı öneriler geliştirilmesi düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, Filyos Vadisi Projesi, halkın katılımı, kalkınma kutbu teorisi.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

THE ROLE OF DEVELOPMENT POLES ON REGIONAL DEVELOPMENT: EVALUATION OF PUBLIC PARTICIPATION IN THE FİLYOS VALLEY PROJECT

Elif BAYRAM

Bartın University

Graduate School

Department of Regional Development Economics

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Said CEYHAN

Bartın-2023, pp: 226

The theory of development poles, one of the unbalanced development models, is one of the important studies added to the literature by Francois Perroux, one of the famous economists and intellectuals of the 20th century. With the development pole theory, F. Perroux argues that economic development will not take place at the same time and equally throughout the country and that some regions will create a pole effect in development. This situation is related to the lack of similarity in the sociocultural and geographical patterns of the regions, unfavorable economic conditions and differences in production factors.

Due to limited resources, industrialization, which provides development in the economy, is not concentrated in the region as a whole, but only in certain development centers. F. Perroux is of the opinion that in this industrial concentration, the driving (motor) unit will mobilize other industries, and thanks to the locomotive feature of the driving industry, industrial complexes will emerge over time and development will be achieved. In this respect, the main pole effect is realized through the positive externalities and interactions generated by accelerated growth. Emerging growth poles create a multiplier effect on other industrial centers and the local economyA review of development pole experiments around

the world shows that in the Mezzogiorno region of Italy, where efforts were made to reduce the development gap between the north and south of the country, the views of the people of the region were ignored and local initiatives were not taken into account during the project, which ended in failure. In 1986, a similar Agenzia study was successful because it emphasized public participation as a more strategic approach. One of the most important factors for the success of projects with development pole potential is the participation and support of local people. The Filyos Valley Project is a project that has the potential to be a development pole for the region when public and private investments, infrastructure and transportation works and employment opportunities are examined. Public participation in the project is critical to the fate of the project and regional development, and it is obvious that if the public is given the opportunity, they will take an active role in the project and accelerate the pole effect that ensures development in regional activities.

In our study, the Filyos Valley Project was handled in the context of F. Perroux's 'development pole theory', and the opinions and expectations of the people of the region about the project were evaluated in line with the factor of public participation in development, and the n:239 (68.3%) of the people were satisfied with the realization of the project), the public wants to work within the scope of the project n:160 (45.7%), the public considers public participation necessary for the success of the project n:224 (64.0%), the public wants to attend meetings related to the project n:214 (61.1%), the project It was determined that n:163 (46.6%) wanted to be involved in the decisions about the project and n:157 (44.9%) that the public wanted to be in the post-project implementation phase. No intervention or opinion of the people regarding Filyos being the center of development and blocking the development towards the polar effect has been encountered. In this direction, when the data obtained as a result of the research are evaluated, it is thought that the activities and promotion activities related to the project should be increased, the employment within the scope of the project should be primarily provided from the region in order to meet the expectations of the local people, the inputs should be obtained from the commercial tradesmen in the region and the local initiatives in the region should be supported. It is considered to make legislative arrangements in order to increase the role of the public in the project, to create new mechanisms in institutional and administrative practices, and to develop striking suggestions for policy makers in this direction.

Keywords: Development pole theory, Filyos Valley Project, public participation, regional development.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
BEYANNAME	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvi
TABLolar DİZİNİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xx
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	4
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Sayıtları	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.6. Tanımlar	6
1.6.1. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.6.2. Veri Toplama Tekniği.....	6
1.6.3. Evren ve Örneklem	6
1.6.4. Ön Pilot Uygulama.....	6
1.6.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik Testi.....	7
1.7. Bölge Kavramı	7
1.8. Bölge Türleri	8
1.8.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Türleri.....	8
1.8.1.1. Homojen Bölge	8
1.8.1.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge.....	9
1.8.1.3. Plan Bölge	10
1.8.2. Ekonomik Gelişme Düzeyine Göre Bölge Türleri.....	10
1.8.2.1. Az Gelişmiş Bölge.....	11
1.8.2.2. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş ve Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge.....	11

1.8.2.3. Gelişmiş Bölge	12
1.9. Bölgesel Dengesizlik Kavramı ve Ortaya Çıkışı	13
1.9.1. Kalkınma Kavramı	15
1.9.2. Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi.....	16
1.9.3. Kalkınmanın Temel Öğeleri.....	19
1.9.3.1. Ekonomik Alt Sistem	20
1.9.3.2. Kurumsal ve Kültürel Değerler Sistemi	20
1.9.4. Kalkınma Kuramları	20
1.9.4.1. Dengeli Kalkınma Kuramları	20
1.9.4.2. Dengesiz Kalkınma Kuramları.....	23
1.10. Bölgesel Kalkınma Kavramı.....	26
1.11. Bölgesel Kalkınma Modelleri.....	31
1.11.1. Kalkınma Kutupları Teorisi	32
1.11.1.1. Sektörel Kutuplaşmalar	35
1.11.1.2. Bölgesel Kutuplaşmalar.....	37
1.11.1.3. Kutuplaşmanın Aşamaları	38
1.11.1.4. Sürükleyici Birimin Özellikleri.....	40
1.11.1.5. Kutuplaşmanın Bölge Üzerindeki Etkileri	42
1.11.2. Hirschman ve Mydal Yaklaşımı	44
1.11.3. Friedmanın Yaklaşımı Merkez Çevre Modelleri	45
1.11.4. Boudeville Yaklaşımı	46
1.11.5. Buttler'ın Büyüme Merkezli Yaklaşımı	47
1.12. Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	47
1.12.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Temel İlkeleri.....	47
1.12.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi.....	48
1.12.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	48
1.12.1.3. Halkın Katılımı İlkesi	48
1.12.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları.....	49
1.12.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları	50
1.12.3.1. Bölgesel Planlama	50
1.12.3.2. Kamu Yatırımları	51
1.12.3.3. Kamu Üretken Yatırımları	51
1.12.3.4. Kamu Altyapı Yatırımları.....	52
1.12.3.5. Parasal ve Vergisel Teşvikler	53

1.12.3.6. Kalkınma Ajansları	53
1.12.3.7. Bölgesel Kalkınmadaki Olumsuzlukların İdareler Tarafından Çözümü	54
1.12.3.8. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi.....	54
1.12.3.9. Diğer Araçlar	54
1.13. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlik Kavramı ve Bölgesel Dengesizliğin Temel Nedenleri.....	55
1.13.1. Coğrafi Nedenler	55
1.13.2. Tarihsel Nedenler	56
1.13.3. Sosyo-ekonomik Nedenler	56
1.13.4. Kültürel Nedenler	57
1.14. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğe Yönelik Uygulanan Kalkınma Planları	57
1.14.1. Türkiye’de Planlı Kalkınma Dönemi	58
1.14.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)	58
1.14.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972).....	59
1.14.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977).....	60
1.14.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi (1979-1983)	61
1.14.1.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	62
1.14.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	62
1.14.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	63
1.14.1.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	63
1.14.1.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)	64
1.14.1.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)	65
1.14.1.11. On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)	66
1.15. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğe Yönelik Uygulanan Kalkınma Projeleri	67
1.15.1. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)	68
1.15.2. DAP (Doğu Anadolu Projesi)	69
1.15.3. DOKAP (Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı)	71
1.15.4. KOP (Konya Ovası Projesi)	72
1.15.5. Yeşilirmak.....	73
1.15.6. Zonguldak Bartın Karabük Bölgesel Gelişme Projesi.....	73
2. LİTERATÜR ÖZETİ.....	75
2.1. Dünya Ülkelerinde Kalkınma Kutbu Denemeleri	79
2.1.1. ABD “Tennessee Vadisi” Kalkındırma Politikası.....	79

2.1.2. İtalya Mezzogiorno'yu Kalkındırma Politikası.....	81
2.1.3. Fos Körfezi Endüstriyel Kompleks Projesi	86
2.1.4. Silikon Vadisi Örneği.....	87
2.1.5. İngiltere Örneği	87
2.1.5.1. Özel Yöreler (Special Areas).....	88
2.1.5.2. Kalkınma Yöreleri (Development Places)	88
2.1.5.3. Kalkınma Alanları (Development Districts).....	88
3. KALKINMA KUTUPLARI DENEMESİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ: FİLYOS	
VADİSİ PROJESİ.....	89
3.1. Filyos Vadisi Projesi'nin Amacı ve Önemi.....	89
3.2. Projenin Tarihçesi ve Gelişim Aşamaları.....	90
3.3. Filyos Vadisi Projesi Arazi Özellikleri.....	94
3.4. Filyos Vadisi Projesi Kapsamı	94
3.4.1. Filyos Limanı	94
3.4.2. Filyos Endüstri Bölgesi	95
3.4.3. Filyos Serbest Bölge ve Genişleme Alanı	96
3.5. Filyos Vadisi Projesi Yatırım Planları	96
3.6. Projenin Sektörel Açıdan Değerlendirilmesi.....	97
3.7. Projenin Finansal Boyutu Dair Gelişmeler	99
3.8. Filyos Vadisi Projesi Genel Özellikleri	100
3.8.1. Ulaşım ve Altyapı	101
3.8.2. Filyos Vadisi Projesi Enerji Üretim Doğalgaz.....	103
3.9. Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgenin Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Etkisi ...	107
3.9.1. Bölgenin Nüfus Yapısı	107
3.9.2. Bölgenin Eğitim-Öğretim Durumu.....	109
3.9.3. Bölgenin Sağlık Durumu	110
3.9.4. Filyos Vadisi Projesi'nin Bölge Refahına Etkisi.....	111
3.10. Bölgesel Kalkınma ve Filyos Vadisi Projesi	112
3.11. Filyos Vadisi Projesi ve Genel Kalkınma Hedefleri	113
3.12. Kalkınma Kutupları Yaklaşımı ve Filyos Vadisi Projesi.....	113
3.13. Filyos Vadisi Projesi Mekânsal Planlama Yüksek Potansiyelli Gelişme Alanlar	114
3.14. Kalkınma Kutbu Potansiyeline Sahip Projelerin Başarı ile Sonuçlanmasında Halk Katılımının Önemi	114

3.15. Filyos Vadisi Projesi’nde Son Durum.....	114
4. FİLYOS VADİSİ PROJESİ’NE HALKIN KATILIMININ	
DEĞERLENDİRİLMESİ ALAN ARAŞTIRMASI	116
4.1. Araştırmanın Amacı.....	116
4.2. Araştırmanın Önemi	116
4.3. Araştırmada Sorulan Temel Sorular	116
4.4. Çalışmanın Araştırma Hipotezleri.....	117
4.5. Araştırmanın Yöntemi	121
4.6. Veri Toplama Tekniği	121
4.7. Evren ve Örneklem.....	121
4.8. Ön Pilot Uygulama	122
4.9. Geçerlilik ve Güvenirlilik Testi	122
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	123
5.1. Filyos Vadisi Projesi’ne Halkın Katılımının Değerlendirilmesi Alan	
Araştırması Bulguları	123
5.2. İstatistik Analiz Raporu	142
5.3. Mülakat Görüşme Özeti.....	191
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	198
KAYNAKÇA.....	201
EKLER	212
EK 1: Anket Formu	212
Ek 2: Mülakat Formu.....	223
Ek 3: Bilgilendirilmiş Onam Formu	224
Ek 4: Etik Kurul Kararı.....	225
ÖZGEÇMİŞ	226

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
No	No
2.1: Güney İtalya’da geliştirilen kalkınma kutupları ve sanayi bölgeler .	83
3.1: 1/9/2008 tarihli ve 2008/14087 sayılı kararnamenin eki.....	91
3.2: 25/2/2009 tarihli ve 2009/14730 sayılı kararnamenin eki.....	92
3.3: Filyos Limanı	98
3.4: Filyos Vadisi Projesi	98
3.5: Zonguldak Havalimanı.....	102
3.6: Filyos Vadisi; havayolu, demiryolu, karayolu ve denizyolu olarak dörtlü ulaşım ağına sahiptir	102
5.1: Normallik testi dağılım grafiği.....	143
5.3: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmayı isteme durumuna ait genel dağılım	179
5.4: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteme durumuna ait genel dağılım.....	180
5.5: Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteme durumuna ait genel dağılım.....	182
5.6: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme durumu” arasındaki ilişki ve dağılım.....	183

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
3.1: Filyos Vadisi Projesi kapsamında 2012 yılından günümüze ilerleyen yasal sürecinin kronolojik aşamaları	93
3.2: Filyos Vadisi Projesi arazi kullanımı	94
3.3: Endüstri bölgesi arazi kullanımı.....	94
3.4: Filyos Limanı karakteristikleri	95
3.5: Filyos Vadisi Projesi kapsamında planlanan yatırım türleri	97
3.6: Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT), NACE Rev.2 Avrupa Topluluğunda ekonomik faaliyetlerin istatistiki sınıflaması çerçevesinde teknoloji sınıflamaları listesine göre Filyos Vadisi Projesi'nde yer alabilecek sektörler	97
3.7: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının Filyos Limanı ve Endüstri Bölgesi 2023 Yılı Yatırım Programı	103
3.8: Boru Hatları ile Petrol Taşıma ile Anonim Şirketi Genel Müdürlüğünün 2023 Yılı Yatırım Programı	106
3.9: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının Sakarya Doğalgaz Sahası Geliştirme Alanı 2022 Yılı Yatırım Programı	106
3.10: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü'nün 2022 Yılı Yatırım Programı	107
3.11: Bölgenin nüfus yapısı.....	108
3.12: Çaycuma İlçesinin 2015-2022 yıllarında aldığı ve verdiği göç (TÜİK, 2023)	108
5.1: Halkın tanımlayıcı özelliklere göre dağılımı.....	123
5.2: Halkın Filyos Vadisi Projesiyle ilgili görüşlerine göre dağılımı.....	126
5.3: Halkın Filyos Vadisi Projesiyle ilgili beklentilerine göre dağılımı	130
5.4: Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılım düzeyine göre dağılımı	131
5.5: Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılım istem düzeyine göre dağılımı	133
5.6: Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılmak istememe ilişkin göre dağılımı	133
5.7: Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya sağlayabileceği katkıları ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları.....	134
5.8: Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya sağlayabileceği katkıları ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları	136

5.9: Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya sağlayabileceği katkıları	
ile ilgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları	140
5.10: Normallik testi (tests of normality)	142
5.11: Ölçek sorularının güvenilirlik (reliability) analizi sonuçları	143
5.12: Sosyo-kültürle kalkınma ölçeğinin” “kategorik verilere göre” karşılaştırma	
sonuçları	144
5.13: “Ekonomik kalkınma ölçeğinin” “kategorik verilere göre” karşılaştırma	
sonuçları	147
5.14: Bölgesel kalkınma ölçeğinin” “kategorik verilere göre” karşılaştırma sonuçları	151
5.15: Sosyo-kültürel kalkınma ölçeğinin” “bazı sorulara göre” karşılaştırma sonuçları ..	157
5.16: “Bölgesel kalkınma ölçeğinin” “bazı sorulara göre” karşılaştırma sonuçları	160
5.17: Katılımcıların bazı sorulara verdikleri cevaplara ait genel tanımlayıcı	
istatistikleri	165
5.18: “Filyos Vadisi Projesi'nin amacı” ile “Filyos'u tanımlama şekli” arasındaki	
ilişki ve dağılım	166
5.19: “Filyos Vadisi Projesi'ni duyma durumu” ile “İkamet durumu” arasındaki ilişki	
ve dağılım	166
5.20: “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme” ile “bazı sorular” arasındaki	
ilişki ve dağılım	167
5.21: “Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki	
ilişki ve dağılım	170
5.22: “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış” ile “Proje sonrası sosyal	
yapının değişmesi” arasındaki ilişki ve dağılım	173
5.23: “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “FVP'nin gerçekleşmesinden memnun	
olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım	174
5.24: “Bilgi alma konusunda kimden yardım alındığı” ile “Proje ile ilgili fazla bilgi	
alma başvurusu” arasındaki ilişki ve dağılım	174
5.25: “FV Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” ile “bazı sorular”	
arasındaki ilişki ve dağılım	175
5.26: “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerin katılma durumu” ile “Projeyi destekleme ve	
Yaşam standartlarına etkisi” arasındaki ilişki ve dağılım	177
5.27: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “projenin	
gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım	178

5.28: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmayı isteme durumuna ait genel dağılım	179
5.29: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteme durumuna ait genel dağılım.....	180
5.30: “FVP katılım isteği” ile “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” arasındaki ilişki ve dağılım	180
5.31: Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteme durumuna ait genel dağılım.....	181
5.32: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme durumu” arasındaki ilişki ve dağılım	182

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ARGE	Araştırma ve Geliştirme
ANOVA	Tek Yönlü Varyans Analizi
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BKA	Bölgesel Kalkınma Ajansı
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CİPE	Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklar Arası Kurul
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	Doğu Karadeniz
DSİ	Devlet Su İşleri
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ECLA	Latin Amerika Ekonomik Komisyonu
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
FVP	Filyos Vadisi Projesi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GFN	Küresel Ayak İzi Ağı
H	Hipotez
HES	Hidroelektrik Santrali
İBB	İstatistiki Bölge Birimi
JICA	Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı
KDV	Katma Değer Vergisi
KOP	Konya Ovası Projesi
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
LPG	Likit Petrol Gazı
MTA	Maden Tetkik Arama Enstitüsü

MGK	Milli Güvenlik Kurumu
NACE	Nomenclature des Activites Economiques dans la Communaute Europeenne
NUTS	The Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PUKÖ	Planla, Uygula, Kontrol et ve Önlem Al Döngüsü
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SGSG	Sakarya Gaz Sahası Geliştirme Projesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TINA	Türkiye Ulaşım Altyapı İhtiyaçlarının Belirlenmesi
TP-OTC	Türkiye Petrolleri Offshore Technology Center
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TR	Türkiye
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TVA	Tennessee Valley Authority
TTK	Türkiye Taş Kömürü
YKS	Yükseköğretim Kurumları Sınavı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
YHGP	Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi
WCED	Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu
ZBK	Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Raporu

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ünlü ekonomist ve entelektüellerinden François Perroux literatürde dengesiz kalkınma modellerinden biri olan kalkınma kutupları teorisi ile tanınmaktadır. Perroux kalkınma kutbu teorisi ile bölgenin ya da ülkenin tamamında ekonomik kalkınmanın aynı anda ve eşit düzeyde gerçekleşmeyeceği ve bazı bölgelerin kalkınmada kutup etkisi yaratarak diğer bölgelerinde kalkınmasına yol açacağını ileri sürmektedir (Dinler, 2020). Bu durumun temel gerekçeleri ise bölgelerde farklı düzeyde üretim faktörlerinin bulunması, iktisadi şartların eşit olmaması ve bölgelerin sosyokültürel ya da coğrafi desenlerinin benzer olmaması ile ilişkilidir. Bölgelerarası temel eşitsizlikler ve sınırlı kaynaklar gereği kalkınmayı sağlayacak sosyal ve ekonomik müdahaleler, yatırımlar ve sanayi toplulukları ülkenin ya da bölgenin tamamında bir bütün olarak değil sadece belli merkezlere yoğunlaşmaktadır. F. Perroux oluşan endüstriyel yoğunlaşmanın başlattığı kutup etkisinin lokomotif özelliği ile bölgedeki diğer endüstri odaklarını harekete geçirerek sürükleyici etki yaratacağını, böylelikle diğer bölgelerde de kalkınmanın sağlanacağı kanaatindedir. Bu doğrultuda esas olan kutup etkisi, hız kazanan büyümenin ortaya çıkardığı etkileşimler ve olumlu dışsallıklar ile gerçekleşmektedir. Gelişen büyüme kutupları diğer endüstri odakları ve yerel ekonomide çarpan etkisi yaratmaktadır (Kıratoğlu, 2015).

Dünyadaki kalkınma kutbu denemelerinden İtalya'daki Mezzogiorno çalışması incelendiğinde; Kuzey ve Güney arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik devletin, Güney İtalya'nın en az gelişmiş yöresi Mezzogiorno'nun kalkındırılması doğrultusunda gerçekleştirdiği yasal ve idari düzenlemeler, ekonomik politikalar, kamusal yatırımlar, teşvik ve hibe uygulamalarına karşın kalkınma planlarının yetersiz olması, bütünlük içermemesi ve ekonomik politikaların rekabet seviyesini azalttığı görülmektedir. Kalkınma planı uygulanan bölgedeki yöre halkının görüşleri ile emeklerinin göz ardı edilmesi, yerel girişimlerin dikkate alınmamasından kaynaklı oluşan devlet ve halk arasındaki güven sorunları halkın ulusal kalkınma projesine yönelik bakış açısını ve proje akıbetini olumsuz etkilenmiştir (Hakan, 1974). Oysa 1986 yılında başlatılan benzer nitelikli ve daha stratejik bir proje olan Agenizya projesinde halk katılımı mevcut olduğundan projenin hedeflenen düzeyde ilerlediği görülmektedir (Dinler, 2020). Şöyle ki kalkınma kutbu potansiyeli taşıyan ulusal nitelikli kalkınma projelerinin başarı sağlaması

için en önemli faktörlerden biri devletin halkın proje ile ilgili ekonomik, sosyo-kültürel görüş ve beklentilerini dikkate alarak, projenin planlama ve uygulama aşamalarında yöre halkının projeye olan desteğinin sağlanması ve proje doğrultusunda devlet ile halk arasındaki güven ilişkisinin korunmasıdır.

“Kalkınma Kutuplarının Bölgesel Kalkınma zerindeki Rolü: Filyos Vadisi Projesi’ne Halkın Katılımının Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma ile bölge için kalkınma kutbu potansiyeli taşıyan Filyos Vadisi Projesi’ne yönelik halkın görüş ve beklentileri, halkın mevcut durumda, proje sırasında ve uygulama aşamasında projeye katılım düzeyi, halkın olarak sağlandığı takdirde projeye katılım isteği ve projeye katılmak istememe nedenleri araştırılarak projenin sosyokültürel, ekonomik ve bölgesel kalkınmaya etkileri incelenmiştir.

Bu doğrultuda halkın projeye katılımının ve desteğinin sağlanmasının nasıl gerçekleşeceği, halkın projedeki rolünün artması için ne gibi kolaylıklar getirileceği ve halkın projeye katılmak istememe nedenleri olarak görülen problemlerin nasıl giderileceği gibi sorularına yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Projede aktif olarak yer alan uzman ve mühendislerle yapılan mülakat görüşmeleri ile de projenin nasıl başarıya ulaşacağı ve yöre halkının projeden beklentilerinin nasıl karşılanacağı gibi soruların yanıtlanmasına gayret gösterilmiştir.

Çalışmanın amacı, kalkınma kutbu potansiyeli taşıyan Filyos Vadisi Projesi’nde halkın projeye katılımının sağlanması ve buna yönelik desteklerin yaygınlaştırılması hususunda gereksinimleri saptamak ve bu tür kutup potansiyeli taşıyan projelerde halk katılımının göz ardı edilmemesi için halkın projedeki rollerini bloke edecek ekonomik ve sosyo-kültürel engellerin tespit edilerek bu hususların giderilmesine yönelik yeni düzenlemeler ve öneriler geliştirmektedir.

Yapılan araştırma kapsamında nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle bölgesel kalkınma açısından Filyos Vadisi Projesi’nin kutuplaşma potansiyeli incelenmiş olup ardından Filyos Vadisi Projesi’nde halkın katılım durumu alan araştırması tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede halkın projeye katılımını sınamaya yönelik hipotezler geliştirilerek evreni temsil kabiliyeti yüksek bir örneklem grubu üzerine veri toplama tekniklerinden anket ve mülakat uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular çalışma kapsamında uygun test ve istatistiksel analizlere tabi tutularak ulaşılan sonuçlar kalkınma kutbu teorisi bağlamında yorumlanmıştır. Kalkınma kutupları ile ilgili araştırma ve güncel yazılı kaynakların yetersizliği çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Tez, temel olarak dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde bölge, kalkınma, bölgesel kalkınma kavramları, teorileri ve bölgesel kalkınma politikaları incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle bölge kavramı ve çeşitleri, kalkınma kavramı, kalkınmanın tarihsel gelişimi, kalkınmanın temel öğeleri ve kalkınma kuramları ele alınmıştır. Ardından bölgesel kalkınma kavramı incelenerek bölgesel kalkınma kuramları değerlendirilmiştir. Bölgesel kalkınma politikalarının temel ilkeleri, amaç ve araçları açıklanmıştır. Daha sonra bölgesel dengesizlik kavramı ele alınarak “Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmaya Yönelik Uygulamalar” tarihsel boyutta değerlendirilmiştir. Böylelikle çalışmanın genel olarak kavramsal ve teorik çerçevesi ele alınarak Türkiye’de bölgesel dengesizliği azaltmaya yönelik geliştirilen plan ve projeler incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde bölgesel kalkınma modelleri kapsamında; kalkınma kutupları teorisi, kalkınmada mekânsal boyutu ve büyüme tipi tercihleri açıklanarak kalkınma kutupları teorisinin tanım, kapsam ve oluşumu sektörel ve bölgesel kutuplaşma ayrımı ile özellikleri açıklanarak, kutuplaşmanın aşamaları, sürükleyici birimin özellikleri ve kutuplaşmanın bölge üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde literatür özetine yer verilerek Kalkınma Kutupları teorisi ile ilgili Dünya ülkelerinde görülen kalkınma kutbu denemeleri anlatılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Filyos Vadisi Projesi’nin amacı ve önemi, projenin tarihçesi ve gelişim aşamaları, bölgenin arazi özellikleri ve kapsamı açıklanarak projenin yatırım planları incelenmiş ve proje sektörel açıdan değerlendirilmiştir. Projenin finansal boyutuna dair gelişmeler ele alınarak projenin genel özellikleri anlatılmış olup bölgenin ulaşım -altyapı, doğalgaz ve enerji durumu incelenmiştir. Ardından bölgenin sosyo-ekonomik yapısına ilişkin hususlar projenin nüfus yapısı, göç durumu, eğitim ve sağlık üzerine etkileri ile anlatılmıştır. Projenin bölge refahına etkileri, kalkınma hedefleri, kalkınma kutbu potansiyeli, projede halk katılımının önemi ve projenin son durumu değerlendirilmiştir. Böylelikle bu bölümde Filyos Vadisi Projesi tanıtılarak, projenin

kalkınma kutbu teorisi bağlamında nitelikleri ele alınmış ve projenin etkileri çerçevesinde kalkınma kutupları teorisi yönünden bölge analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde geliştirilen araştırma metodolojisi çerçevesinde halkın projeye yönelik görüş ve beklentileri ile projeye katılım düzeyi ve istemine yönelik yapılan alan araştırması neticesinde ulaşılan bulgular yer almaktadır.

Çalışmanın son bölümünde F. Perroux'un "kalkınma kutbu" teorisi bağlamında halkın proje ile ilgili ekonomik ve sosyo-kültürel beklentileri ve halkın projeye katılım istemine ilişkin değerlendirmeler yapılarak, kalkınma kutbu nitelikleri bulunan ve ulusal kalkınma projesi kapsamında yer alan Filyos Vadisi Projesi'nin ilerleyen dönemlerine projeksiyon tutulması açısından ve Filyos'ta kalkınma kutbu projesinin hız kazanmasına etki eden insani unsurların göz ardı edilmemesi, insan odaklı kalkınma politikalarının geliştirilmesi, kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanması, sosyo-kültürel yönden desteklenmesi, özgürlüklerinin sağlanması ve yerel katılımın önemsenmesi doğrultusunda; Filyos'ta halkın proje ile ilgili görüş ve beklentileri ile uygulamaya katılım istemi analize tabi tutularak; halkın proje ile ilgili ekonomik, sosyo-kültürel görüş ve beklentileri yönünden ileriki süreçte projenin akıbetini olumsuz etkileyebilecek; halkın projeye güveni ve katılımı noktasında bloke edici hususların belirlenerek politika yapıcılarına çarpıcı öneriler geliştirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Dünyadaki kalkınma kutbu denemeleri incelendiğinde halkın görüş ve beklentilerinin göz ardı edildiği, halk katılımının önemsenmediği ve yerel girişimlerin desteklenmediği projelerin başarısızlık ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmada başarı sağlaması açısından projenin kalkınma kutbu potansiyeli değerlendirilerek, halkın proje ile ilgili görüş ve beklentileri ile uygulamaya katılım istemi analize tabi tutularak; projeye yönelik etkinliklerin yeterli olup olmadığı, halkın beklentilerine yönelik neler yapılabileceği, halkın projeyi uygulama ve karar alma aşamalarına katılmak isteyip istemediği, proje katılmak istememe durumlarına etki eden unsurların nasıl giderilebileceği ve halkın projedeki rolünün artmasına yönelik neler yapılabileceği gibi sorular yanıtlanmak istenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya yönelik etkilerinin oluşmasında, halk katılımı faktörü değerlendirilerek; bölge halkının proje hakkındaki görüş ve beklentilerinin tespit edilmesi, halkın projeye katılımının sağlanması ve buna yönelik desteklerin yaygınlaştırılması hususunda gereksinimleri saptamak ayrıca projelerde halk katılımını bloke edecek hususları değerlendirmek amacıyla alan araştırması yapılması planlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dünyadaki kalkınma kutbu denemelerinden biri olan İtalya Mezzogornio çalışmasının; büyük ölçekli kamu ve özel yatırımlara rağmen projede halk katılımı, görüşleri ve yerel girişimcilerin göz ardı edilmesi sonucu başarısızlık ile sonuçlandığı görülmektedir. Çalışma ile bölge için kalkınma kutbu potansiyeli bulunan Filyos Vadisi Projesi'nin iktisadi yönleri yanı sıra halkın bu mega projenin akıbetindeki kritik rolüne vurgu yapmak istenmektedir. Projenin etkileri çerçevesinde kalkınma kutupları teorisi yönünden bölge analiz edilmeye çalışılmış ve yörede kalkınma kutuplarının hızlanmasına etki eden insani unsurların göz ardı edilmemesi, insan odaklı kalkınma politikalarının geliştirilmesi, kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanması, sosyo-kültürel yönden desteklenmesi, özgürlüklerinin sağlanması ve yerel katılımın önemsenmesi doğrultusunda politika yapıcılara öneriler geliştirilerek bu yönde literatüre katkı verilmesi planlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Sayıtları

Yapılan alan araştırmasında anket ve mülakatların uygulandığı örneklem olarak gösterilen grubun evreni temsil ettiği, bu grupların uygulanan testleri bağımsız ve tarafsız görüşler doğrultusunda cevaplandığı ve araştırmanın anket ile mülakat uygulamasında tarafsız davranıldığı genel kabul görmüş varsayımlar olarak kabul edilmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kalkınma kutupları ile ilgili yapılan araştırma ve güncel yazılı kaynakların yetersizliği çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Aynı zamanda Filyos Vadisi Projesi de doğalgaz rezervleri keşfinin milli değerde stratejik önemi bulunduğundan proje uygulamasının belli

bölüm ve birimlerinde gizlilik esas tutularak ilerlenmektedir. Bu nedenle yapılan alan araştırmasında mekânsal yönden kısıtlı bölümlere giriş yapılamamıştır.

1.6. Tanımlar

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, veri toplama tekniği, evren ve örnekleme, ön pilot uygulaması ile geçerlilik ve güvenilirlik testi açıklanacaktır.

1.6.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak alan araştırması tekniği kullanılmıştır.

1.6.2. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada veri toplama araçları olarak anket ve mülakat tercih edilmiştir.

1.6.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini oluşturan beldenin toplam nüfus 4943 olup, evreni temsil kabiliyeti yüksek örneklem grubu 357 kişi olarak belirlenmiştir. 350 kişiye anket tekniği uygulanmış olup, 42 kişilik uzman ve mühendisten oluşan grup ile mülakat görüşmesi yapılmıştır. 18 yaş altı ve 65 yaş üstü kişiler aktif işgücü olarak değerlendirilmediğinden araştırmaya dâhil edilmemiş ve bu şekilde evren daraltılmıştır.

1.6.4. Ön Pilot Uygulama

Daha önce 50 katılımcı ile yapılan Pilot Uygulama sonuçlarına göre ölçek sorularının güvenilirlik (reliability) analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre; tüm ölçeklere ve alt boyutlara ait Cronbach's Alpha değerinin %70'in üzerinde çıkması, kullanılan bu soruların (maddelerin) güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

1.6.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik Testi

Ölçek sorularının güvenilirlik (reliability) analizi sonuçları değerlendirildiğinde; tüm ölçeklere ve alt boyutlara ait Cronbach's Alpha değerinin %70'in üzerinde çıkması, kullanılan soruların (maddelerin) güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bu bölümünde bölge kavramı açıklanarak, bölge türleri ekonomik yapı ve gelişme düzeyleri açısından incelenmiştir. Bölgesel dengesizlik kavramı ve ortaya çıkışı açıklanmıştır. Ardından kalkınma kavramı ele alınarak kalkınmanın tarihsel gelişimi ve temel öğelerine değinilmiş olup kalkınma kuramları anlatılmıştır. Bölgesel kalkınma kavramı ve modelleri ile bölgesel kalkınma politika, amaç ve araçları ele alınmıştır. Türkiye'de bölgesel dengesizlik nedenleri incelenerek bu doğrultuda Türkiye'de bölgesel dengesizliğe yönelik uygulanan kalkınma plan ve projeler açıklanmıştır. Böylelikle bölge, kalkınma ve bölgesel kalkınma konuları kavramsal ve teorik çerçevede incelenerek bölgesel kalkınmada politika, amaç ve araçlar Türkiye planlı dönem örnekleri ekseninde değerlendirilmiştir.

1.7. Bölge Kavramı

Geçmişten günümüze insanlık tarihi boyunca iktisadi, sosyal, siyasi ve coğrafi faktörler mekânların imar seviyeleri ve refah düzeylerini etkileyerek bölgelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkları meydana getirmektedir. Bilindiği üzere literatürde gerek "bölge" gerekse "bölgesel kalkınma" kavramlarına yönelik henüz fikir birliği gösteren ortak bir tanım ya da lafzi bir açıklama bulunmamaktadır. Bölge kavramı çoğunlukla kendine özgü nitelikleri bulunan kara parçasını ya da ülke içinde ayrılan bölümleri ifade etmektedir. Ülke düzeyinde iktisadi, siyasi ya da sosyal farklılıklar bölge tanımları ile ilgili ibareleri etkilemektedir (Gündüz, 2006). Bölge kelimesi Latince 'regio' sözcüğünden meydana gelerek "alan" ve yahut "çevre" kavramlarına eşdeğer olarak kullanılmıştır. Tarihte 'bölge' kavramının bilimsel yönden ilk defa 18.yy'da sınır tanımlamaları yapmaya çalışan haritacılar tarafından kullanıldığı, bu doğrultuda haritacıların "bölge" kavramını nehir ve dağ tanımları ile özdeşleştirdikleri görülmektedir (Eraydın, 2004).

Diğer bir tanıma göre bölge kavramı mekânsal ölçekte ele alınarak kentten büyük, ülke bütününden küçük bir bölüm olarak ifade edilmektedir (Keleş, 2020). Björn Hettne,

bölgeyi çeşitli hususlar açısından sınıflandırılarak tanımlamaktadır. Hettne'ye göre bölge; coğrafi ve ekolojik bir kısım olmakla beraber aynı zamanda toplumsal düzeyde siyasi, kültürel ve iktisadi ilişkilerin beraber uygulandığı bir alandır. Hettne'nin kategorizasyonunun üçüncü kısmına göre bölge, ekonomik ortaklık ile idare edilen, iktisadi, siyasi, kültürel ve askeri alandaki dayanışmalar için oluşturulan bütünsel bir mekândır. Diğer bir hususta bölge; kültürel çeşitlilik ve zenginliğin bulunduğu böylece farklı değerlerin bir arada toplandığı sivil toplum alanıdır. Hettne'nin kategorizasyonunun son kısmına göre ise bölge; geçmişten günümüze aktarılan bir değer olarak ele alınmakta olup, bu değer bir güç birliği ya da politik bir aktör olarak belirli bir toprak parçasına ya da ülkeye yansıtıldığı hareketliliktedir. Bu doğrultuda bölge, kolektif bir değer olarak geçmişten günümüze taşınan ve belli bir güç süjesinin eylemlerinin işaret edildiği birimi göstermektedir (Özgür, 2019).

Bölge kavramı Avrupa Birliği (AB) tanımına göre, plan düzeyinde şehir ve metropolden kırsal bölgeye kadar uzanan büyük bir alanı ifade etmektedir. Bu alanın bir bölümü iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan homojen bir mekânken diğer kısım ise işlevsel boyuta yönelik değerlendirilmektedir (Keskin ve Sungur, 2010).

1.8. Bölge Türleri

Bölgeler makroekonomik amaçlar ve gelişmişlik seviyeleri açısından gruplandırılmaktadır.

1.8.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Türleri

Makroekonomik açıdan bölge: homojen, polarize (kutuplaşmış) ve plan bölgeler olmak üzere üç türe ayrılmaktadır.

1.8.1.1. Homojen Bölge

Homojen bölge, benzer özellikler gösteren alanların gelişmişlik düzeyi yönünden değerlendirilerek diğer bölgelerden ayrılmasıdır. Homojenlik ayrımında kullanılan ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır (Dinler, 2020).

- Kentli nüfus oranı,
- Eğitim düzeyi,
- Beslenme düzeyi,
- İşsizlik oranı,
- Endüstriyel işletme sayısı,
- Kişi başına düşen milli gelir vb.

Homojen bölgeye örnek olarak Türkiye'nin doğusunda bulunan bazı illerin az gelişmişlik yönleri ile benzerlik taşıma hususunda homojen bölge olarak nitelendirilmesi gösterilmektedir (Keleş, 2020). Homojen bölgelerin diğer bir tanımı ise kendini oluşturan ve kalıcı özellikler gereği her birimin birbirine benzediği mekân parçası olarak ifade edilmesidir. Şöyle ki bu bölge türü mekânsal formda benzer karakteristikteki parçaların gruplandırılması ile oluşmaktadır. Tekeli'ye göre iklimsel özellikler ve yağış tipi, bitki örtüsü, toprak türleri ve ürün tipi, nüfus özellikleri ve tarım yöntemi homojen bölgeyi tanımlamak üzere kullanılan kriterleridir (Tekeli, 2008). Homojen Bölge tespitinde bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyleri değerlendirilmektedir. Türkiye'de bölgesel kalkınma tanımlamalarına ve çalışmalarına katkı sağlaması açısından 1970 yıllarında İmar ve İskân Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından homojen bölge ayrımı oluşturularak bu birimler "etüt bölgeleri" "olarak adlandırılmıştır. Buna doğrultuda karakteristik yönden aynı özelliklere sahip olan ve sürekli bir türdeş alana tekabül eden mekânlar homojen bölge olarak ifade edilmektedir (Gündüz, 2006).

1.8.1.2. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Bu tür bölgeleri belirlemedeki ölçütün tespiti kutuplar arasındaki iktisadi ilişkilerin ve kutupları birbirine bağlayan akımların rolünün açıklanması ile mümkündür. Polarize bölgeler çevresindeki düşük ölçekli yerleşim yerleri üzerinde ticari aksiyon ortamına sahiptirler. Homojen bölgeden farkı ise bölgelerin karakteristik özelliklerinin yerine yerleşim yerlerinde bulunan farklı birimler arasındaki ticari ilişkilerin önemli bir role sahip olmasıdır (Kılıç ve Mutluer, 2004). Büyük şehirlerdeki yerleşim yerleri iktisadi yönden daha alt seviyede bulunan yerleşim yerlerini etkisi altına alarak bu alanları çekim merkezi olarak kutuplaştırmaktadır. Homojen bölgelerin durağan özellikleri aksine, polarize bölgeler çevresindeki yerleşim yerleri ile etkileşime girerek değişim gösterdiğinden daha dinamik bir yapıya sahiptir (Gündüz, 2006).

1.8.1.3. Plan Bölge

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulamasında saha olarak belirlenen alanlarda bölge planının harekete geçirildiği bölge türüdür. Plan bölge, bölgesel kalkınma planlarını yürütmek ile görevli yönetim tarafından bölgesel planın hayata geçtiği alandır. Ülkenin plan bölgelere ayrılması planın uygulanacağı bölgenin saptanmasını sağlamakla beraber homojen bölge ya da polarize bölge gibi ayrımlar da plan bölgenin tespitini kolaylaştırmaktadır. Sorunlu bölge ya da bölgelerin belirlenmesi de planlı bölgelerin tespitinde kullanılan bir aşamadır. Plan bölgeye yönelik bu tür saptamalardan gerek Türkiye gerekse farklı ülkelerde yapılan bölge çalışmalarında yararlanılmaktadır (Dinler, 2020). Plan bölge; ekonomik problemler ve kalkınma sorunlarının çözülmesi doğrultusunda bölgenin kalkınmasına yönelik hazırlanan kalkınma planlarının düzenlenmesi ve yürütülmesi amacıyla kullanılmakta, homojen ve polarize bölgeler ise plan bölge faaliyetlerine de yol gösterici nitelik taşımaktadır (Erkal, 1990).

1.8.2. Ekonomik Gelişme Düzeyine Göre Bölge Türleri

Tanım yaparken kavrama özgü niteliklerin açık olarak ve kesin çizgilerle dile getirilmesi gerekli görülürken sosyal bilimlerde tanımın kavramsal yönden ifadesini yapmak oldukça güçtür. Bu bağlamda alana hâkim çoğu iktisatçı az gelişmişliği kısa ve kesin çizgilerle tanımlamak yerine daha ayrıntılı açıklamalar yaparak ve az gelişmiş ülkelerin iktisadi niteliklerini yorumsamacı yönden değerlendirerek açıklamışlardır. Hans SINGER, az gelişmişliği tanımlamanın zorluğunu bir zürafayı tanımlamanın zorluğu ile özdeşleştirerek şu şekilde ifade etmektedir. “Herhangi bir kimse o hayvanı gördüğü zaman zürafa olduğunu bilir ama bir türlü tanımlayamaz” (Gündüz, 2006). Gelişme düzeylerine göre ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş olarak sınıflandırılmakta olup benzer bir şekilde bu kategorize biçimi bölge içinde yapılmaktadır. Bölge için yapılan sınıflandırmada ülkelerin farklı düzeyde ilerleyen ekonomi ve teknoloji seviyeleri göz önünde bulundurularak bölgeler “az gelişmiş bölge” “gelişme halindeki az gelişmiş bölge”, “gelişmiş bölge”, “potansiyel bakımından az gelişmiş bölge” olarak dörtlü bir ayrıma tabi tutulmaktadır (Erkal, 1990).

1.8.2.1. Az Gelişmiş Bölge

Bölgenin sosyal ve ekonomik unsurlar yönünden ülkenin tamamı ya da diğer bölgeler ile kıyaslandığında iktisadi bir üstünlüğünün bulunmamasıdır. Az gelişmiş bölgelerin sahip olduğu özellikler ise şu şekilde sıralanmaktadır.

- Faktör verimliliği az seviyededir,
- Faktör dağılımı düzensizdir,
- Alt yapı yatırımları yeterli düzeyde değildir,
- Doğal çevre, gelişmeyi engellemektedir,
- Bölgede gelir dağılımı eşitsizliği bölge nüfusunun göç hareketinin hızlanmasına sebep olur,
- Bilimsel çalışmalar yürüten insanların sayısı azdır,
- Teknoloji olarak geri seviyededir,
- Nüfusun artış hızı yüksek iken, nüfusun beslenme, eğitim, sağlık şartları iyileşmemiştir,
- Ekonomik geçimi tarım sağlar,
- Bölgelerin toprakları verimsiz olduğundan, topraktan sağlanan verimde düşük düzeydedir (Gündüz, 2006).

Bu bölgelerde tarıma bağlı oluşan iktisadi yapı ile düzensiz gelir dağılımı mevcut olup endüstrileşme ve imar düzeyi dengesiz ilerlemektedir. Az gelişmiş bölgelerdeki gelirin düşük kalmasından kaynaklı oluşan sermaye ve tasarruf oranlarının yeterli düzeyde bulunmaması ise yatırımları olumsuz etkilemektedir (Doğan ve Yıldız, 2007).

1.8.2.2. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş ve Potansiyel Bakımından Az Gelişmiş Bölge

Bölgelerin sınıflandırılmasında ekonomik gelişme düzeylerine göre “gelişme halindeki az gelişmiş bölge” yer almakta olup bu hususta aynı ifade de bulunan az gelişmişlik ve gelişme hali ibarelerinin özellikleri iki farklı şekilde açıklanmaktadır. Şöyle ki bu tür bölgelerin az gelişmiş olarak görülmesinin sebebi, bölge gelir düzeyinin ülke gelir düzeyi ortalamasından düşük olmasıdır. Bu duruma rağmen gelişme halindeki az gelişmiş bölge olarak ifade edilme sebebi ise bölge gelişme hızının ülkenin gelişme hızı ortalamasının üstünde yer almasıdır.

Bu bölgeler gelişme açısından gizil güce sahip olduğu halde bu gizil güç uzun zaman boyunca aktif hale getirilmediği için bölge az gelişmiş özelliğinden ayrı tutulamamaktadır. Ayrıca bölgeye özel sektör veya devlet yatırımlarının yansıtılamaması, bölgenin sahip olduğu doğal kaynakların tespit edilmemesi, insan emeğini gerektiren uğraşlardan yararlanılmaması sonucunda bu tür bölgeler az gelişmiş niteliğini devam ettirmekte olup bu nedenlere rağmen gelişmesini de kısmen sürdürmektedir (Erkal, 1990).

Potansiyel bakımından az gelişmiş bölge ise gelişme sinerjisini yitirmiş alan olarak kişi başı gelir düzeyleri ülke ortalamasının altında yer aldığı için bu doğrultuda bireysel ve toplumsal refahın azalması sonucu mevcut bölgenin gelişme potansiyellerini kaybederek az gelişmiş bölge sınıfına dâhil olmasıdır (Erkan, 1999).

1.8.2.3. Gelişmiş Bölge

Farklı sosyal ve ekonomik unsurlar yönünden ilerleyen gelişmiş bölge ülkenin başka alanları ile kıyaslandığında iktisadi üstünlüklerinin fazla olduğu bölgedir. Gelişmiş bölgede kişi başına düşen gelir seviyesi, gelir artış hızı, toplumun eğitim ve sağlık hizmetleri düzeyi ülke ortalamasından yüksek olmakla birlikte toplum refahı da oldukça ileri seviyededir. Bölgede yüksek gelir seviyesine bağlı olarak tasarruf oranları da artış göstermektedir. Ayrıca bölge yatırımlar açısından cazip olduğu için yatırım seviyeleri oldukça yüksektir. Bölgenin sosyal çevre ve kültürel yapı yönünden de geliştiği gözlemlenmektedir.

- Üretim unsurlarının verimliliği fazladır,
- Faktör dağılımında düzensizlik yok denecek kadar azdır,
- Altyapı yönelik yapılan yatırımlar uygun seviyededir,
- Doğal çevre gelişme ve değişime açıktır,
- Bölgede gelir dağılımı istikrarlı olduğundan bölge dışarıdan göç alır,
- Gelişmiş bölge geri kalmış bölgelerin ilerisinde kalkınma hızına sahip olduğu kadar ülke genelini de etkileyen kalkınma hızına sahiptir,
- Bölgede yüksek gelir seviyesine bağlı olarak tasarruf oranları da artmakta ve bölgeye yönelik yapılan yatırımlarda artış görülmektedir (Gündüz, 2006).

Gelişmiş bölgede endüstrileşme ve kentleşme derecesi ileri düzeydedir. Bu bölgeler tarımsal açıdan verimli topraklara sahiptir ve kişi başına düşen milli gelir oranı da genel olarak ülke ortalamasından yüksektir. Bu bölgelerde yatırım ve tasarruf oranları yüksek olduğundan istihdam imkânları fazladır. Bölgenin eğitim düzeyi yüksek olduğu için kalifiye işgücüne daha kolay rastlanmaktadır (Doğan ve Yıldız, 2007).

1.9. Bölgesel Dengesizlik Kavramı ve Ortaya Çıkışı

Bir ülkenin değişik yerlerinde gözlemlenen her türlü eşitsizlikler bölgesel dengesizlik olarak adlandırılmaktadır. Ülkeler arasında gelişme farklılığı olduğu kadar, bir ülke içindeki bölgeler arasında da ekonomik, sosyal, kültürel ya da coğrafi yönden farklılıklar olabilir. Bölgesel dengesizlik gelişmiş ülkelerde belirli düzeyde görülmekteyken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere belirgin olarak var olmakta ve bu ülkeleri gelişmiş ülkelere farklı kılan önemli niteliklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bölgesel eşitsizlikler gelişmiş bölgelerde azalma eğilimindeyken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere artış eğilimi göstermektedir (Gündüz, 2006).

Bölgelerin gelişmesine imkân sağlayacak kaynaklar yeryüzüne sınırsız miktarda ve adil olarak dağılmamıştır. Bölgelerin bazıları kaynaklar yönünden zengin olduğu için gelişme gösterirken, kaynakların yetersiz olduğu ya da kaynaklara erişimin güç olduğu bölgeler daha zor gelişmekte veya gelişmemektedir. Bu noktada gelişme aşamasına etki eden kaynaklar ve gelişmeyi etkileyen birtakım unsurların yeryüzüne farklı düzeyde dağılması bölgelerarası gelişmişlik farklarının temel sebebi olarak görülmektedir (Tekkanat ve Mermer, 2018).

Bir ülkede bölgesel az gelişme olgularının varlığı o ülkede bölgesel dengesizlik görülmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu hususta bölgelerarası gelişmişlik farkları bulunan bölgelerde doğal olarak dengesizlik problemi ortaya çıkmaktadır (Tütengil, 2008).

Bölgesel dengesizlik yalnızca az gelişmiş ülkelere ait bir özellik değildir. Bölgesel gelişmişlik farklılıkları gelişmenin bütün süreçlerinde değişik düzeylerde karşılaşılan belirgin bir sorundur. Rostow'a göre olgunluk aşamasında bir ülkenin tüm bölgeleri ya da bir ekonomideki tüm sektörler aynı düzeyde gelişme sağlayamaz (Yılmaz, 2001).

Bir ülkenin farklı bölgelerinde görülen her çeşit eşitsizlik bölgesel dengesizlik olarak tanımlandığından günümüzde hemen hemen bütün ülkelerde az veya çok belirli düzeyde bölgesel dengesizlik görülmektedir. Bölgesel dengesizliğin ekonomik ve sosyal yönden fırsatların eşit olmama hali olarak da tanımlandığı görülmektedir. Farklı bölgelerde bulunan kişilerin iş bulma şartları ve ücret gibi konularda adil imkânlara sahip olmaması ekonomik fırsat eşitsizliği olarak açıklanmaktadır.

Sosyal fırsat eşitsizliği ise değişik bölgelerdeki kişilerin eğitim, sağlık olanaklarından benzer şekilde faydalanamamaları ve kültürel etkinliklerden eşit şartlarda yararlanamamaları şeklinde tanımlanmaktadır (Kulaksız, 2008).

Türkiye ve benzer ülkelerde sınırları içerisinde elverişli şartlara sahip olan bölgeler iktisadi etkinliklerin yoğunlaşması sonucu daha hızlı gelişme gösterirken, bu özelliklere sahip olmayan diğer bölgeler ise geri kalmaktadır. İktisadi etkinlikler ve sanayileşmenin mekânda değişiklik göstermesinin farklı sebepleri bulunmaktadır.

Bu farklılıklar coğrafi, tarihi, teknolojik ve beşerî kaynaklı olabilir. Özellikle gelişme aşamasında önemli iktisadi kaynaklara sahip, hammadde ve pazara yakın ayrıca ulaşım olanakları iyi düzeyde olan bölgeler, diğer unsurları da barındırma niteliğini göstereceğinden geri kalmış bölgelerden daha hızlı bir gelişme sağlayacaktır (Özdemir, 1999).

Bir ülkenin işsizlik oranı, gelir seviyesi ve iç göç nedenleri gibi ekonomik göstergeleri bölgesel dengesizliğin meydana gelmesinde etkili olmaktadır (Gündüz, 2006).

Bölgesel dengesizlik ile ilgili tüm bu hususlar dikkate alındığında var olan dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla yürütülen politikaların tümü bölgesel kalkınma politikası adlandırılmaktadır. Bölgesel kalkınma politikaları bölgesel dengesizlik nedenlerinin sonlandırılması hedefiyle bölgenin kendi iktisadi ve sosyal yapısına uygun araçlar ile uygulanmaktadır (Yıldız ve Karadağ, 2011).

Bölgeler arasındaki dengesizliği azaltmak için kullanılan politikalar, elverişli koşulları barındıran bölgelerin gelişme halini sonlandırılmadan, geri kalmış bölgeleri geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bütünlükçü ilkeler doğrultusunda geri kalmış bölgelerde ekonomik ve sosyal karı yüksek tutan yatırımların devlet tarafından yapılması gerekmektedir.

Genel olarak bölgesel dengesizliği gidermek amacıyla bu bölgelerde kutuplaşma endüstri kurulmakta ve bu yatırımlar girdi-çıkıtı ilişkisi ile diğer yatırımları da bölgede toplamaktadır. Kutup bölgesinin etrafındaki yerleşim alanı git gide büyüyerek, mal ile hizmetlerin etkileşimli devinimini sağlayan bir lokasyon meydana getirmektedir. Böylelikle kalkınma bu çekimin sürükleyici etkisi ile gerçekleşen hareket sonucunda oluşmaktadır (Gündüz, 2006).

Bölgesel dengesizlik sorununun çözülmesinde kaynakları sürükleyici bir endüstri ile bazı merkezlere çevirmek (yapay kalkınma kutupları yaratmak) yanı sıra dengesizlik probleminin çözümünde farklı bölgesel kuruluşlar yöredeki kişilerinde katılımını sağlamak kalkınmanın bütünleyici ilkeleri arasında yer almaktadır (Özdemir, 1999).

1.9.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma ve gelişme kavramları ekonomi literatüründe benzer anlamı ifade etmektedir. Kalkınma kavramı bir bölgede niceliksel büyüme ve değişimler yanı sıra o alanda meydana gelen niteliksel dönüşümleri de kapsamaktadır (Berber, 2006). Kalkınma; bir ülkenin iktisadi açıdan büyümesiyle beraber aynı zamanda bu olumlu etkinin o ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel değerlerinde topyekûn bir değişim yaratarak gerçekleşmesidir (Mert, 2019). Kalkınma, istihdam ve sektörel yapı göstergelerinde meydana gelen olumlu niceliksel değişikliklerin kişilerin yaşam kalitesi ve toplumun refahını artırmasıdır (Parlak, 2011). Literatürde kalkınma kavramı, nedensellik ilişkisi özelliği ile ülkelerin hedeflediği bir gaye olarak tanımlanmaktadır (Ingham, 1995). İktisadi boyutta kalkınma, kısıtlı kaynakların etkin kullanılması ve bu kaynaklardan optimum verim sağlanması için istikrarlı bir ekonomik büyüme ile ekonomik, siyasi, idari ve sosyal faktörlerin örgütlenerek bir amaç üzerine evrensel düzeyde maddi imkanları onarmaya yönelik bir araya gelmesidir (Todaro ve Smith, 2011).

Bir ülkede tam anlamıyla kalkınmadan söz edilebilmesi için o ülkede yaşayan kişilerin gündelik ve zorunlu gereksinimlerinin bir bütün olarak karşılanması ve o ülkede gerçekleşen ekonomik faaliyetler sonucunda kişilerin yaşamındaki refah seviyesinin pozitif yönde değişmesi beklenmektedir. Toplumsal fakirliğin giderilmesi ve kişilerin yaşamını sürdürebilmek için elzem ihtiyaçlarının karşılanması kalkınmanın birincil amacıdır.

Kalkınma, ekonomik göstergeler ile değerlendirilen maddi refahın düzeltilmesi yanı sıra politik, sosyal ve kültürel yönden de kişilere sağlanan olanakların iyileştirilmesidir (Kaynak, 2014). Kalkınma, ekonomik büyümenin niceliksel etkilerinin yanı sıra kişilerin gelir düzeyi, sağlık, eğitim ve sosyokültürel yönden olanaklarını değiştirmesi yönündeki ölçüt ve boyutları kapsayan geniş bir kavramdır. Bu nedenle ekonomik büyüme verileri yüksek olan ülkelerin aynı zamanda kalkınmış ülkeler gibi algılanması doğru bir değerlendirme değildir (Bekmez, 2014).

Birleşmiş Milletler (BM) kalkınmayı, ekonomik büyümenin; istihdam, yoksulluk ve çevre üzerindeki etkileri ile demokrasinin gerçekleşme seviyesine göre değerlendirmektedir. Bir ülkede ekonomik büyüme artışına rağmen yaşam standartları ve çevresel sürdürülebilirlik düşük, istihdam olanakları kısıtlı ve antidemokratik ortam mevcutsa o ülkede kalkınmadan söz etmek mümkün değildir. Kişiler ve toplum için yaşam standartlarının iyileştiği, demokratik yönetim şartların sağlandığı ve sürdürülebilirlik anlayışı ile çevrenin korunduğu ülkelerde ekonomik büyüme başarılı görülmektedir (Mert, 2019).

1.9.2. Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi

İktisat literatürde az gelişmiş ülke problemleri ve kalkınma sorunu ile ilgili tartışmalar II. Dünya savaşı sonrası artış göstermiş olsa da 1940'lı yıllar öncesi kalkınma ile ilgili araştırmalara rastlamak mümkündür. Klasik iktisadın öncülerinden Adam Smith 1776 yılında yayınladığı 'Ulusların Zenginliği' isimli eserinde serbest piyasa ekonomisinin esasları doğrultusunda zenginliğe ulaşmanın yollarını araştırmaktadır. R.T. Malthus, J.S. Mill, D. Ricardo gibi entelektüellerde büyüme sürecinin sağlandığı şartlar ve sermaye birikimi üzerinde çalışmalar yapmıştır. 19.yy sonrası egemen olan Neoklasik akım ile üreticilerin karı ve tüketicilerin faydasını artırmaya yönelik davranış modelleri irdelenerek, kısıtlı kaynakların optimum kullanımı ve ekonomide rastlanan konjonktürel istikrarsızlıkların temel gerekçeleri incelenmiştir. 1940'lı yıllardan itibaren hızlı nüfus artışı, Batının olanak ve zenginliği yanı sıra az gelişmiş ülkelerin sefaletle sürüklenerek ülkelerarası yaşam standartları ve refah seviyesi arasında bariz farklar oluşması, toplumun genelinde oluşan insan hakları ve özgürlük bilinci gibi hususlar az gelişmiş ülke sorunlarına yönelik çalışmaların artmasına yol açmıştır. Şöyle ki o yılların ana akım düşüncelerinden gerek Neoklasik gerekse Keynesyen yaklaşım politikaları az gelişmiş ülke sorunları ve ekonomik açmazlarına yönelik çözüm sunmakta yeterli olmamıştır. Şöyle ki

az gelişmiş ülke profillerinde piyasa ekonomilerinin tam rekabet ortamı içinde etkinleştigiğine yönelik varsayımların kabul edilmesi mümkün değildi. Nitekim az gelişmiş ülke profiline uygun kalkınma modellerine olan ihtiyaç artık kaçınılmazdı. Az gelişmiş ülke formlarında kaynakların yetersizliği, üretim faktörleri ve altyapı koşullarının kısıtlı bulunduğu yapı gereği piyasa ekonomisine şüpheli yaklaşılmakta olup bu ekonomilerde devlet müdahalesi ile sağlanan kalkınma politikalarının gerekliliği yeni bir model olan yapısalcı yaklaşım ile savunulmaktadır. 1940 ve 1950’li yıllarda artış gösteren bu düşünce akımı öncüleri P. Rosenstein Rodan, R. Nurkse, A. Lewis, R. Prebisch, H. Singer ve G. Myrdal gibi iktisatçılardır. P. Rosenstein- Rodan 1943 tarihli makalesi ile kalkınma iktisadının temelini oluşturan görüşleri geliştirmiştir. P. Rosenstein-Rodan kalkınmanın sağlanmasında yatırımların dağıtımının ve hacminin kuvvetli itiş hamlesinde öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. R. Nurkse ise az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın koşulunu yatırımların dağılımının dengeli bir süreç izlemesine bağlamaktadır. 1954 tarihinde T. Scitovsky tarafından kaleme alınan makale ile özdeşleşen dışsallık, kalkınma teorileri açısından önemli bir kavram haline gelmiştir. A. Hirschman’ın kalkınma modeli ise eşit olmayan gelir seviyelerinden dengeli bir gelir düzeyine geçişi aşamalar halinde tarif etmektedir. Şöyle ki kalkınmada odak geri kalmış sektörler olup kalkınma ancak bu sektörlerin uyarıldığı endüstrileşme hareketleri ile sağlanacaktır. 1950’li yıllarda öne çıkan Rostow ise kalkınmanın gelişmişlik seviyelerine göre şekillenen beş farklı aşama ile sağlanacağını ileri sürerek kalkınmanın koşulunu bu sürecin tekamülü ile bağdaştırmaktadır. 1960’lı yıllarda rastlanan bağımlılık teorileri az gelişmiş ülke sorunlarını uluslararası yelpazede değerlendirerek şirketlerin ulus ötesi işlevleri ile kalkınma arasında ilişki kurmaktadır (Oygur, 1984). 1980 ve 2000’li yıllar arası küresel düzeyde yaygınlaşan liberal görüş kalkınmaya yönelik stratejileri de etkileyerek az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın ancak devlet müdahalesinin bulunmadığı serbest piyasa ekonomisi oluşacağı görüşü hâkim olmuş fakat bu yaklaşım 2000’li görülen liberal ekonominin işlevsizlikleri ve karşılaşılan sorunlar nedeniyle yerini devlet müdahalesi ile geliştirilen piyasa ekonomine bırakmıştır (Mert, 2019).

1987 yılında Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu ile değinilen sürdürülebilirlik terimi ekonomik ve sosyal kalkınmanın çevresel sorunlara yol açmayarak sağlanması ve kalkınmayı sağlayan faaliyetlerin aynı zamanda çevresel olarak sürdürülebilir olmasına dikkat çekilmiştir (Yalçınkaya vd., 2011). 2000 yılında “Binyıl Kalkınma Hedefleri” (BKH) Birleşmiş Milletler (BM) genel kurulunca tarafından özel bir oturumda belirlenerek

kalkınma sorunu artık salt iktisadi hedefler dışında çevresel ve sosyal problemler ile de ilişkilendirilmiştir. 2015 yılı sonrası Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başarısız olduğu hususları azaltmaya yönelik geliştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ise yeni bir kalkınma anlayışı olarak sürdürülebilirlik merkezli, etkin kaynak kullanımı ve küresel iş birliği gibi ilkeleri temel alan esaslara dayanmaktadır (Eşkinat, 2016).

Sürdürülebilir kalkınma bugünün gereksinimlerini gelecek nesillerin kaynaklarına zarar vermeden gidererek, kaynak kullanımını ve kalkınmada kuşaklararası adaleti gözetmektedir.

İnsanların 1971’den günümüze tüketim davranışları incelendiğinde kişilerin dünyanın bir yıl içinde üretebildiğinden daha fazla doğal kaynak tükettiği gözlemlenmektedir. Küresel Ayak İzi Ağı (Global Footprint Network (GFN), 1960’lardan beri insanların bir yılda tükettiği ve dünyanın bir yılda ürettiği doğal kaynakların karşılaştırmasını yapmaktadır. Bu yıl limit aşım günü 28 Temmuz olarak kayıt altına alınmıştır. İnsanlar, dünyanın 2022’de ürettiği ve üretebileceği bütün doğal kaynakları 28 Temmuz itibariyle tüketmiştir. Bu durum 28 Temmuz tarihinden itibaren geleceğe borçlanarak yaşanacağını göstermektedir. Diğer bir deyişle bu yıl dünyanın yenilenen doğal kaynakların %175’ini tüketmiş durumdadır. Bu durum, bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin kullanım haklarından faydalanarak ve gelecek nesillere borçlanarak karşılandığını göstermektedir (URL-14, 2023). Dünya Nüfusunun 2050 senesinde 9,6 milyara ulaşması ön görülmektedir. Bu durumda kıt kaynakların bilinçsiz üretim ve tüketiminin nüfus artışı ile birleşmesi neticesinde gelecek nesillerin mevcut refahını aynı seviyede sürdürülebilmesi için yaklaşık olarak üç Dünya kadar kaynağa gereksinim duyulacaktır.

“Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” (SKH) şu şekildedir (Eşkinat, 2016):

1. Yoksulluğun bütün şekillerinin yok edilmesi,
2. Açlığa son verilerek beslenmeye yönelik güvencenin sağlanması,
3. Sağlık ve esenliğin desteklenmesi,
4. Nitelikli eğitimin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması,
5. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kız çocuklarına yönelik desteklerin artırılması,
6. Su kullanımının korunması ve hijyenin sağlanması,
7. Herkes için sürdürülebilir enerjinin sağlanması,
8. Ekonomik büyüme, istihdamın ve insan onuruna yakışır işlerin desteklenmesi,
9. Sanayi, altyapı ve yenilikçi çalışmaların desteklenmesi,

10. Ülke içinde ve uluslararası düzeyde eşitsizliklerin yok edilmesi,
11. Sürdürülebilir şehirlerin inşa edilmesi,
12. Üretim ve tüketimde sürdürülebilirliğin sağlanması,
13. İklim değişikliğine yönelik önlemler alınması,
14. Su kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı
15. Karasal ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı
16. Kapsayıcı toplumların ve adaletin desteklenmesi,
17. Kalkınma paydaşlık ve iş birliğinin küresel anlamda sağlanması.

Kalkınma ile ilgili tarihsel süreçte post -kalkınma anlayışı; az gelişmiş ülke problemlerine yönelik kalkınma yaklaşımları çerçevesinde geliştirilen politikaların az gelişmiş ülkelerde görülmesine rağmen yine de kalkınma sağlayamadığı yönünde eleştirisine dayanmaktadır. Amartya Sen az gelişmiş ülkelerin kalkınma politikaları uygulamasına rağmen başarısız olma nedenlerini kalkınmada insani unsurların göz ardı edilmesi ile ilişkilendirmiştir. Bu doğrultuda Amartya Sen, kalkınma sorunlarına yönelik geliştirilen gelir ve büyüme esaslı politikaların yeterli olmayacağını bu nedenle insan odaklı kalkınma politikalarının geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Kalkınma kişilerin temel gereksinimlerini giderebildiği, sosyo-kültürel yönden desteklendiği ve özgürlüklerinin sağlandığı politikalar oluşturulduğunda mümkün görülmektedir. Post kalkınma yaklaşımı farklılıkların ötekileştirilmediği, yerel katılımın önemsendiği uygulamaları işaret etmektedir (Kaçanoğlu, 2020).

1.9.3. Kalkınmanın Temel Öğeleri

Kalkınmanın sağlanması için ekonomik faaliyetlerin artırılarak istikrarlı bir büyüme oluşturulması gerekmekte olup iktisadi şartlar dışında siyasi ve idari düzeyde örgütlenmelerin oluşturularak toplumsal değerlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Kalkınma multidisipliner düzeyde bir etkileşim süreci ve iş birliği ile mümkündür. Kalkınma birbiri ile etkileşimli iki alt sistemin bütünleşmesi ile meydana gelmektedir. Bunlar ekonomik alt sistem ile kurumsal ve kültürel değerler sistemidir.

1.9.3.1. Ekonomik Alt Sistem

Kalkınmanın ekonomik aşaması kendi içinde üretim faktörleri kümesi ve teknolojik küme olarak ayrılmaktadır. Kalkınmanın ekonomik yönü üretim unsurları ve donanımının teknoloji ile kurduğu etkileşimin başarısına bağlıdır. Teknoloji, üretim unsurlarının hangi düzeyde uygulandığını ve toplam üretim seviyesini doğrudan etkilemektedir (Bekmez, 2014).

1.9.3.2. Kurumsal ve Kültürel Değerler Sistemi

Kültür insan, toplum ve çevre bileşenlerini özünde barındırmakla beraber şüphesiz küreselleşen dünyanın ekonomik bağlarının sürdürülmesindeki kilit role sahiptir. Tarihi süreçte toplumların ekonomik gelişmesi ve kalkınması iktisadi faktörler olduğu kadar kültürel, dini, sosyal ve estetik değerler ile de sıkı sıkıya ilişkilidir (Usta ve Bilgiç, 2016).

Kurumsal-idari düzeydeki örgütlenme mekanizması ve kültürel değerler ekonomik kalkınmanın şeklini ve niteliğini oluşturmaktadır. Şöyle ki kültürel değerler kişilerin tüketim davranışlarını belirlemekte olup böylelikle kalkınmada önemli faktörlerden tüketimde tasarruf ve yatırım tercihleri gibi unsurları yönlendirmektedir. Kültürel değerler sistemi iktisadi kalkınmayı belirleyen hareketleri etkilemektedir (Bekmez, 2014).

1.9.4. Kalkınma Kuramları

Bu bölümde öncelikle dengeli ve dengesiz kalkınma kuramlarına ait alt başlıklar incelenecek olup ardından diğer kuramlar ele alınacaktır.

1.9.4.1. Dengeli Kalkınma Kuramları

Dengeli kalkınma kuramları kaynak dağılımının etkin sağlanmadığı az gelişmiş ekonomilere yönelik gelişen kalkınma anlayışıdır. Literatürde ilk kez Friedrich List 'in tarafından değinilen dengeli kalkınma modeli, az gelişmiş ekonomilerde bütün sektörlerin eş zamanlı ve dengeli bir biçimde hareketlendirilmesinin gerektiği görüşüdür (Şenol ve Kemeç, 2018). Dengeli kalkınma modeli öncüleri ise Rosenstein – Rodan, Nurkse, A. Lewis, T. Scitovsky, G. Myrdal gibi entelektüellerdir (İlkin, 1974). Kalkınma problemi

yaşayan ekonomilerde yatırım ve altyapı düzeyleri ile kişi başına düşen milli gelir düşük seviyelerdedir. Pazar yelpazesi kısıtlı olmakla beraber talep düşüklüğü hâlihazırda yapılmış yatırımlar verimlilik ihtimalini yok etmektedir. Bu durum yeni yatırımlara şüphe ile yaklaşılmasına ve girişimcilik faaliyetlerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Bu kısır döngünün sona ermesi birbiri ile üretim ve tüketim yönünden bütünleşen endüstriyel kümelenmelerin oluşturulmasına ya da sanayi ve tarım gibi sektörlerin bağlantılı kılınarak kaynakların dengeli dağılımına bağlıdır (Başkaya, 2011).

Dengeli kalkınma kuramların da esas unsur tamamlayıcılık bağıdır. Denge durumu farklı sektör ve yapıların birbirini tamamlaması ile oluşarak bu bütünleşme kalkınmayı sağlayacaktır. Tarımsal hammaddeler ve endüstri ürünleri, yiyecek ve giyecek, sermaye ve tüketim malları, kamu yatırımları ve özel yatırımlar, ihracat ve iç talebe yönelik üretim arasında sağlanan denge halini farklı sektör ve yapılar ile de ilişkilendirmek mümkündür (Yavilioğlu, 2002).

P.N. Rosenstein-Rodan ve Büyük İtiş Kuramı

Rosenstein-Rodan azgelişmiş ülkelerde kaynak dağılımındaki sorunlar ve piyasadaki talep eksikliğinin bloke ettiği kalkınma ortamının ancak sanayide aynı anda büyük yatırımlar yapıldığı takdirde oluşacağını ileri sürmektedir. Böylelikle farklı sanayi sektörleri birbiri için talep meydana getirerek bu yöndeki kısıtlar ortadan kalkmış olacaktır (Rosenstein, 1966). Rosenstein-Rodan'ın diğer sanayi gruplarını harekete geçirdiği yönünde ifade ettiği kilit yatırım literatürde “büyük itiş” olarak bilinmektedir (Freysinet, 1985).

Endüstrileşme ile az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarının azalacağı savunan Rodan bu sürecin sonunda sadece gelişme sorunu yaşayan ülkenin değil Dünya ekonomisinin de pozitif yönde etkileneceğini ileri sürmektedir. Rodan, az gelişmiş ekonomi nerede olursa olsun mekân fark etmeksizin, gelişmiş bölgelerden daha hızlı artan gelir ve kalkınma düzeyi sayesinde farklı ülkeler arasındaki adaletsiz gelir dağılımının azalacağı görüşündedir (Solmaz, 2008).

Rosenstein- Rodan'ın kalkınma teorisinin özelliklerinin şu şekilde sıralanması mümkündür:

1. Ekonomilerde uluslararası düzeyde istikrarın sağlanması için azgelişmiş ülkelerin kalkınması zaruridir.
2. Az gelişmiş ülkelerde geliri yükseltmek ve kalkınmayı sağlamanın yolu endüstriyel atılımının yapılmasıdır.
3. Azgelişmiş ülke ekonomisinde tarımsal sektörde yoğunlaşan işsizlik, kişilerin gelir düzeyinde ve satın alma gücünde düşüklük görülmektedir.
4. Endüstrileşme yöntemini gerçekleştireceği iki seçenek bulunmaktadır. İlk olarak sanayinin yatırım malları ve ara mallar ile diğer kollarında yüksek gümrük tarifeleri, kambiyo denetimi ve kota gibi araçlarla dünya ekonomisinden bağımsız kendine yeten bir ekonomi temeli oluşturmaktadır. İkinci yöntem ise liberal ekonomi odağında ülkenin üstün bulunduğu hususlarda diğer ülke ekonomileri ile bütünleşmesidir. Böylelikle sermayenin uluslararası düzeyde sirkülasyonu sağlanarak dünya genelinde mal ve hizmet üretiminde artış görülür. Bazı sektörlerde görülen yoğun kapasite ise önlenebilir. Azgelişmiş ülkelerde iç piyasa ölçeği sınırlıdır. Özel sektör yatırım kararlarını kar odağında oluşan bireysel marjinal ürünü değerler doğrultusunda vermektedir. Özel sektör yatırımları rastlantısal yapıldığından bu yatırımların pozitif dışsallık oluşturmaları ya da büyümeye katkısı belirsizdir.
5. Mega yatırım projelerinin yüksek maliyetleri bulunmakta olup bu projelerdeki risk durumu oldukça fazladır. Tek özel sektör yatırımın bu yüksek maliyete katlanması ve riske girmesi yerine kalkınma planı çerçevesinde birden fazla yatırım paydaşı bulunması daha makul görülmektedir. Kamusal planlar doğrultusunda kıt kaynak, sermaye ve sınırlı işgücü ile yapılan yatırımlar doğru hedefler için etkin bir şekilde birleşme imkânı bulacaktır.

Rosenstein-Rodan'ın bu esaslar doğrultusunda geliştirdiği “büyük itiş kuramı” birden fazla sanayinin eş zamanlı özgülenererek ve bütüncül yapı oluşturarak programlanması ifade eden endüstrileşme modelidir (Demir, 2013).

Nurkse'un Kısır Döngü Kuramı

Nurkse kalkınma sorunlarını sebep- sonuç ilişkisi ile ele almakta olup sonucu etkileyen bir faktörün sonraki aşamada etkilenen olduğunu ileri sürmektedir. Bu doğrultuda faktörler sebep -sonuç ilişkisi içerisinde hem açıklayıcı hem de açıklanan bir değişken olarak döngüsel olarak faaliyet göstermektedir. Az gelişmişlik nedenleri kısır döngü boyunca

faktörler arasındaki bağımlılığın oluşturduğu durumlardır (Özyücel, 2018). Nurkse problemleri arz ve talep yönünden değerlendirerek bu kuramı oluşturmuştur. Şöyle ki kişilerin gelir düzeyinin az olması sonucu sermaye ve tasarruf kapasitesi de düşük olacaktır. Bu verimsiz şartlar kişilerin gelir düzeyinin artmasını ve sermaye unsurunun birikimi her hâlükârda da önlemektedir. Böylelikle her sonuç bir sonraki aşamanın sebebi haline gelerek bir açmaz oluşturmaktadır. Nurkse göre bir ekonomi fakir ise o ekonomi fakir kalacak demektir (Kazgan, 2018). Nurkse ekonomideki kısır döngüden çıkmanın yolunu yabancı sermaye, borçlanma ve yahut dış yardım gibi müdahalelerde görmektedir (Öztürk, 2005).

1.9.4.2. Dengesiz Kalkınma Kuramları

Dengesiz kalkınma kuramı öncüleri, az gelişmiş ülkelerde belirli şartlar içinde gerçekleşen dengesizliğin ekonomiyi canlandıracağı, sektörlerde sıçramaya neden olacağı ve ekonomiyi harekete geçireceği görüşündedir. Dengesizlik, kalkınmaya engel bir durum olmamakla birlikte kalkınma için bir gerekliliktir (Streeten, 1966). Dengesiz kalkınma kuramlarında belirli sektörlerin ölçek ekonomisinden yüksek oranda faydalanmaya imkânına rastlanırken diğer yandan dışsal ekonomi olanaklarından verim sağlandığı görülmektedir (Saraç, 2006).

Dengesiz Kalkınma Hirschmann Modeli

Dengesiz kalkınma teorisinin en önemli isimlerinden A. O. Hirschman çalışmalarında sosyal düzen ile ekonomik aşamalar arasındaki bağlantı üzerine yoğunlaşmıştır. Hirschman'a göre az gelişmiş ülkelerde dengeli kalkınma teorisyenlerinin ileri sürdüğü gibi tüm sektörlerde eş zamanlı kalkınma hareketi sağlayacak sermaye kapasitesi ve arz ile talep yönünden piyasa genişliği bulunmamaktadır (Erbay ve Özden, 2013). Hirschman'a göre; az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın sağlanması için dengeli dağılımı sağlanacak kaynak kapasitesi ve araçlar bulunmamakta olup bu dağılımı yönetecek idari mekanizmalar yeterli düzeyde değildir. Kaynak eksikliği bulunan bu ekonomilerin mevcut kaynakların dağılımı konusunda da yetersizliği bulunmaktadır. Bu ülkeler için dengesiz kalkınma modellerinin büyümeye çözüm getirmesi beklenmektedir (Arslan, 2013). Hirschman'a göre az gelişmiş ülkelerde kalkınma ekonomide görülen rekabet ortamından hareketle gelişen sektörler arası pozitif dışsallık faktörlerinin diğer sektörleri etkilemesi ile

sağlanmaktadır. Böylelikle ekonomideki öncü yatırımın yarattığı olanaklar diğer sektörleri de uyarak rekabet ortamı oluşturacak ve canlanan ekonomik süreçle beraber kalkınma sağlanacaktır (Çelik ve Çetiner, 2019). Hirschman sektörleri niteliklerine göre değerlendirerek sürükleyici kabiliyeti bulunan sektörlerde yapılan yatırımların daha avantajlı olacağını ve bu sektörlerin yarattığı pozitif dışsallıkların itiş etkisi ile diğer sektörlerin hareketlendireceğini ileri sürmektedir. Sürükleyici sektörün oluşturduğu olumlu dışsallıklarının yeni yatırımları da çekeceği düşünülmektedir (Kanberoğlu ve Çakar, 2019).

Paul Streenten ve Dengesiz Gelişme

Dengesiz kalkınma teorileri çalışmaların da diğer öncü teorisyen ise Paul Streeten'dır. Streeten şartlar sağlandığı takdirde dengesizliğin ekonomiyi hareketlendireceği, büyümede engel değil bir koşul olabileceği savunmaktadır. Streeten'e göre dengeli kalkınmada uzun süre ısrarcı olmak ekonomide durgunluğa neden olmaktadır. Streeten sanayide modern ve kapsayıcı sektörlerin kalkınmadaki yeteneklerinin daha fazla olduğu görüşündedir (Temiz, 2013).

P. Streeten, Hirschman'ın dengesiz kalkınma kuramını geliştirerek daha ileri bir noktaya getirmiştir. Streeten dengesiz kalkınma modelin de nicel ve nitel hususlara yönelik ayırım yapmıştır. Bu doğrultuda nicel hususlar bölünemezlik ve ölçek getirileri iken nitel unsurlar ise teknik buluşlar, yatırımlar ve piyasa hareketliliğidir. Kalkınmada, esas olan piyasa mekanizması olup devletin bu mekanizmaya müdahalesi minimal düzeyde olmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerde nitel unsurlara rastlamak daha güçtür (Manisalı, 1975). Streeten sektöre yönelik kıyaslamalar yaparak kalkınma için gelişmenin sağlanmasına yol açan ve farklı yatırımları zorunlu kılan sektörlerin seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda birbirini besleyen ve tamamlayan sektörlerin önemine dikkat çekmiştir (Koyuncu, 2006). Streeten, kalkınma sorunu yaşayan ülkelerde yapılan yatırımlarda denge hali gözetildiği takdirde bu yatırımlar bölünmek zorunda kalacağından verimin düşeceğini ve bu yatırımların ekonomide hamle etkisi yaratmasının güçleşeceğini ileri sürerek bu noktada yatırımlarda belirli sektörlere öncelik verilmesi gerektiğini düşüncesindedir. Streeten bu süreci "ölçek getirilerinden tamamıyla faydalanmayı sağlayan plan, dengesizliğin planıdır" şeklinde ifade etmiştir (İnce, 2016).

Kalkınma Kutupları ve Kutuplaşmalar

Bir diğer önemli dengesiz kalkınma modeli ise François Perroux'un kalkınma kutupları kuramıdır. Hirschman dengesizliği sektörler odağında ele alırken Perroux kalkınma kutupları teorisinde dengesizliği ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımı yönünden değerlendirmektedir (Pirli, 2000). François Perroux'a göre ekonomik kalkınma ülkenin bütününde, eş zamanlı olarak değil belli bölgelerde oluşan kutupların diğer ekonomik birimleri sürüklemesi ile gerçekleşmektedir. Bahsedilen kutup etkisi hareketlenen büyümenin yarattığı etkileşimler ve olumlu dışsallıklar ile oluşmaktadır. Böylelikle hızla gelişen büyüme kutupları yerel ekonomide de çarpan etkisi yaratmaktadır (Kıratoğlu, 2015).

Bölgede başlayan endüstrileşme ve uzmanlaşma ilk olarak bölgenin gelir düzeyini artırırken zaman içinde gelişen kutup etkisi sayesinde ekonomik büyüme yakın bölgelere yayılarak git gide bölgesel kalkınmayı sağlamaktadır. Böylece mekânsal dağılımda mevcut gelir farklılıkları da azalmaya başlamaktadır (Karaalp, 2012).

Bağımlılık Kuramları

1960 yıllarında kalkınma sorunu yaşayan Latin Amerika ülkelerinin özellikleri doğrultusunda gelişen bağımlılık teorileri literatürde Latin Amerika Bağımlılık Okulu olarak bilinmektedir. Bağımlılık Okulu, Neo-Marxist gelenek ve öncülüğünü Raul Prebisch'in yaptığı ECLA (Latin Amerika Ekonomik Komisyonu) ekolü etkisinde gelişim göstermiştir. Marksist gelenek, bağımlılık teorilerine kuzey-güney çelişmesini yansıtan problemler yönünden yoğunlaşmıştır (Ercan, 1996). Marksist yaklaşımda bazı ülkelerin kalkınma problemlerinin nedeni bu ülkelere aktarılan ekonomik artıktan yoksunlaşmalarıdır. Marksist gelenek Batılı ve gelişmiş ülkelerin kalkınma sorununa yönelik görüşlerini yanlı ve ideolojik görmektedir. Kapitalist ülkeler için az gelişmiş ülkeler kaynak ülke konumunda olup bu ülkelerin kalkınması kapitalist ülkelerin menfaatleri ile çelişki yaratmaktadır. Oysa kalkınma sorunu bölgesel değil bir bütün olarak ele alınmalı ve kalkınma modelleri ideolojik tutumlardan ayrışmalıdır (Erdoğan, 2018).

ECLA'nın (Latin Amerika Ekonomik Komisyonu) öncü kuramcılarından Raul Prebisch'inde etkili olduğu kendine özgü az gelişmişlik sentezi ile geleneksel bakış

açısından farklılaşmaktadır. Prebisch, kalkınma sorununun temel faktörü olarak serbest ticareti göstererek bu durumun uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşmadan kaynaklandığını ileri sürmektedir (Başkaya, 2011). ECLA yaklaşımı az gelişmişliği yapısal açıdan ele alarak iktisadi, sosyolojik ve siyasi odakta Güney ülkelerinin kalkınma sorunlarına odaklanmıştır (Çınar, 2018). Bağlılık kuramlarının esas noktası olan bağımlılık, Dos Santo ye göre “bazı ülke ekonomilerinin farklı ülke ekonomilerinin büyüme ve kalkınma durumuna bağlı oluşması ve etkilenmesidir.” Bu doğrultuda küresel düzeyde ekonomiler arasındaki bağımlılık ilişkisi bazı ülkelerin ekonomik olarak kalkındırırken diğer ülkelerin bu gelişme halinden olumlu ya da olumsuz etkileneceğini ifade etmektedir (Ercan, 1996).

Gunder Frank ve Az Gelişmişliğin Gelişmesi

Frank, kapitalist odakla irdedeği az gelişmişliği şu şekilde açıklamaktadır: kapitalist ilerleme muhakkak karşıtını yani kapitalist azgelişmişliği ortaya çıkarmakta olup bunlar birbirine bağımlıdır ve biri olmadan diğerinden bahsetmek mümkün değildir. Klasik Marxist yaklaşımdan farklı olarak, Frank’ın görüşü kapitalist genişlemenin az gelişmiş ülkelerde kapitalist az gelişmişliğin şartlarını oluşturduğu yönündedir. Kapitalist yayılma merkezde kapitalist gelişmeye uygun şartlar oluştururken az gelişmiş ülkelerde gelişme şartlarının oluşmasını bloke etmektedir. Frank bu durumu az gelişmişlik değil, gelişmemişlik hali olarak nitelendirmektedir. Metropol-uydu, merkez-çevre bağlantısının sonucu az gelişmişlik ile sonuçlanmaktadır. Bunun temel gerekçesi ise metropol bölge uydudan çıkar sağlamakta olup uydunun kalkınma koşullarını bloke etmektedir. Aynı şekilde merkez bölge çevre bölgeleri kaynaklardan yoksun bırakmaktadır (Başkaya, 2011).

1.10. Bölgesel Kalkınma Kavramı

Ülke sınırları içerisinde yer alan bütün bölgeler aynı gelişmişlik seviyesine sahip değildir. Bölgeler arasındaki bu eşitsizliği yaratan birçok etmen vardır. Bunlardan en önemlisi doğal unsurlardır. Bir bölgenin kıyısı ve iç kesimleri, batısı ile doğusu arasında; iklim, ulaşım şartları, yükseklik, bitki örtüsü gibi nedenlerden dolayı sosyo-ekonomik eşitsizlikler görülebilir. Bölgelerin kalkınma seviyelerinin eşitsizlikler; tüketici seçim ve davranışlarının farklı olması, hane halklarının işgücünde eşit dağılım ve verimlilikte bulunmaması, kişilerin gelir seviyesinin ve girişimcilik faaliyetlerinin aynı etkinlikte olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı bir ülkedeki bütün bölgelerin

sahip olduğu gelir, istihdam oranı, verimlilik, karşılaştırmalı üstünlükler ve kalkınma düzeyleri birbirlerinden farklıdır (Akpınar vd., 2011).

Bölgesel Kalkınma; ülkenin kalkınmasını sağlayacak politikanın bölge ile kent seviyesinde köklerini meydana getiren; bölgesel seviyede birtakım kararların alınması ile kalkınmayı sağlayacak kaynakların bir bütün olarak faaliyete geçirilmesi aşamasında kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının uygulamada yer aldığı, bölgelerin birbirleri ile rekabet gücünün yükseltildiği, bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılmasını sağlayan uygulama ve kararlar arasındaki uyumu gözetken köklü ve yapısal politika olarak bilinmektedir. Bölgesel kalkınmanın birincil hedefi bölgeler arası dengesizlikleri en aza indirmek iken ikincil hedefi ise bölgelerin gizil güçlerini ortaya çıkararak ve bu doğrultuda rekabet seviyelerini yükselterek ülkenin büyümesi ile kalkınmasını gerçekleştirmektir. Bölgesel kalkınmada sektörler önemli bir etken olduğundan, bölgesel kalkınma amaçları açısından sektörlerin birbirleri ile etkileşim sürecinin kuvvetlendirilmesi, yerel ve merkezi düzeyde politika oluşturma ve faaliyete geçirmede uyumlu çalışmayı sağlayacak sistemlerin kuvvetlendirilmesi önemli bir role sahiptir (URL-5, 2023). Ülke içerisindeki bölgelerin kalkınmasına yönelik çalışmalara paralel olarak aynı zamanda geri kalmış bölgelerin özel olarak desteklenmesi kalkınmanın bir gereğidir.

Bölgesel kalkınma, bölgelerarası dengesizliğinin giderilmesi için işgücü ve emek hareketliliği, sermayedeki hareketlilik, kentsel işlevler, bölgelerin kutuplaşması ve benzer ölçütlerden oluşan belirgin bir sistem bütünlüğünü ele alır. Bölgenin kalkınması için ilk aşama bölge dışından gelen sürükleyici etkiler ile oluşmaktadır. Sürükleyici birimin ihracata dönük olması, bölgedeki kaynak ya da ürünlere talepler oluşması, bölgenin ulaşım, iletişim, alt yapı işletmeleri, tükenmeyen doğal kaynaklar gibi avantajlara sahip olması bölge çapında kalkınmayı hareketlendirmektedir (Erkal, 1972).

Bölgeler arasındaki kalkınmanın benzer düzeyde olmaması, gelişmiş bölgelerdeki sosyal refah standartlarının az gelişmiş bölgelere de ulaştıracak ve eşitsizlikleri yok edici politikaları gündeme getirmiştir. Bu ilerlemeler bölge ile kalkınma kavramlarının aynı anda değerlendirilmesini sağlamış, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için politika ve planlama çalışmalarını ön plana çıkarmıştır (Arslan, 2005). Bölgesel dengesizlikleri en az seviyeye düşürmek ya da yok etmek iktisadi, toplumsal, politik birtakım zorluklar bulundurmaktadır. Geri kalmış bölgeleri geliştirmek yüksek meblağlara mal olan politik

kararların hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Yatırım politikası başta olmak üzere, farklı politikalardan faydalanılarak bölgelerin gelişmesine olanak tanıyan yöntemleri üç kümede açıklamak mümkündür (Keleş, 2020):

1. İlk yöntem elde bulunan kaynakların ülkenin tamamına eşit olarak dağıtılmasına yöneliktir. Bu politika ekonomi düşünürleri tarafından kaynakların merkezde toplanmasının sağladığı avantajlar düşünüldüğünde, kaynak israfı sayılarak eleştirilmektedir.
2. Öngörülen büyüme kutuplarında yatırımların fazlalaştırılması yöntemi ile geri kalmış bölgeler arasında belli büyüme kutupları oluşturarak bölgesel dengesizlikleri en aza indirilmesi hedeflenmektedir.
3. Üçüncü yöntem ise geri kalmış bölgelere yönelik bazı yatırımlar için üstünlük ve öncelik tanınmasıdır.

Son zamanlarda son iki küme yöntemi ekonomik kalkınma ve toplumsal adaleti, taviz vermeksizin sağladığı için daha çok tercih edilmektedir. Büyüme kutuplarındaki üretken ve hizmet yatırımlarının çoğaltılması gerektiği genel olarak kabul görmüş olsa da bunlardan sadece kamu hizmeti harcamalarının geri kalmış bölgelerde görülmesi ancak üretken yatırımlar açısından bu bölgelerin tercih edilmemesi çelişki yaratmaktadır (Keleş, 2020). Şöyle ki geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi için sosyal ve ekonomik müdahaleler yapılmadan önce geri kalmış bölgenin bir takım yapısal ve kronikleşmiş problemlerinin çözülmesi gerekmektedir. İktisadi kalkınmanın mekân boyutuna yansıtılmış hali olan bölgesel kalkınma; sosyal, ekonomik, politik, kültürel, sosyoloji ve tarih gibi farklı birçok disiplini içinde barındırdığından değişik çalışmalara konu olmaktadır. Bu açıdan literatüre bakıldığında bölgesel kalkınmayı zaman, mekân ya da değişik boyutlarda inceleyen ve farklı disiplinler yönünden değerlendiren Bölgesel kalkınma teorileri genel olarak; bölgenin büyüme ve kalkınma yolları, hızlı gelişme gösteren bölgelerin gelişme hızının nedenlerinin araştırılması, bölgeler arasındaki sosyal refah düzeylerinin benzer olmama sebeplerinin incelenmesi gibi konulara yoğunlaşmıştır (Berber vd., 2014).

Bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla 1950’li yıllardan önce birtakım çalışmalara rastlansa da 1950’li yıllarda az gelişmiş ülke problemleri, savaş sonuçları, gelişen insan hakları ve eşitlik gibi hususlar bölgesel büyüme ve kalkınma teorileri ile ilgili çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Solow (1956) ve Swan (1956) tarafından büyüme

modeli doğrultusunda şekillendirilen neoklasik büyüme teorisi, Keynesyen iktisat teorisine dayanan Keynesyen büyüme ve kalkınma teorileri, Perroux (1950) tarafından ileri sürülen Myrdal (1957) ve Hirschman (1958) tarafından geliştirilen büyüme kutupları teorisi bu konuda en çok bilinen ve çalışılan teoriler arasında yer almaktadır. Bölgesel kalkınma teorisine farklı bir bakış açısı ise 1980’li yıllarda değişen dünya ekonomisi şartlarına yönelik Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından geliştirilen yeni içsel büyüme teorisi ve özlerini Krugman’ın (1991) oluşturduğu yeni ekonomik coğrafya teorisi ile ortaya çıkmıştır. Gelişmiş bölgeler için sorun, bölgenin üretim imkânlarının genişletilmesi olduğundan bu husus büyüme teorileri alanında değerlendirilmiştir. Az gelişmiş bölgeler için ise problem, gelişmiş bölgelerin sahip olduğu milli gelir ve refah düzeyine ulaşmak ayrıca bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel şartlarının iyileştirilmesi olduğundan bu durum kalkınma teorileri bağlamın da incelenmiştir. Bir bölgedeki büyüme hali kalkınmayı da harekete geçireceğinden; bölgelere yönelik kalkındırma çabalarına yönelik teoriler bölgesel büyümeyi de kapsamına alan bölgesel büyüme teorileridir (Dinler, 2020).

1980 ve 1990’lı yıllarda sanayi veya yeniliği içeren yaklaşımların bakış açıları perspektifinde kalkınma aşamasının içselleştirilmesi ileri seviyeye getirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Yapılan çalışmalarda kalkınmanın önde gelen unsurları yerel veya bölgesel kaynaklar ile birtakım aktörler göz önünde bulundurularak ele alınmış ve bölgelerin gelecek dönemlerini denetim altında tutmalarının önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmalarda ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde yerel birimler ve teknolojik ilerlemenin odağında yapılan çalışmalara dikkat çekilmektedir. Kalkınmanın içselleşmesi aşamasında ilk olarak, bölgesel birimler ile birimler arasındaki bağlantının harekete geçirildiği yenilikçilik sistem, ikincil olarak değerler, akıl, iş birliği ile dayanışma ortaklığının olduğu ve kalkınmanın içselleşmesini sağlayan kültürel entegrasyon sistemi ve son olarak ise bölgesel kalkınmanın kendi kendine yeten aşamaya ulaşabilmesi açısından zorunlu görülen yeniden üretim sistemi bulunmaktadır (Çakmak ve Erden, 2004).

Bölgesel iktisadi büyüme ve bölgesel kalkınma birbirlerine yakın kavramlar olmakla beraber özünde değişik anlamlar ifade etmektedirler. İktisadi büyüme, ekonomideki üretim faaliyetleri, işgücü, sermaye, hane halkı, firma ve kurumlar arasındaki niceliksel düzeyde ilişkileri, kalkınma ise belirtilen hususların kişilerin ekonomik ve sosyal şartları ve refah düzeyine olan olumlu etkilerini ifade etmektedir. Kısacası ekonomik büyüme bölge ya da ulusal ekonominin niceliksel düzeyde bir yükselişini, kalkınma ise bu durumdan çok daha

fazlasını ifade eden iktisadi, sosyal, kültürel ve toplumsal nitelikte bir dönüşümü içermektedir. Örnek olarak, bir ülkeye yüksek ölçüde yabancı sermayenin kısa süreli giriş yapması ile finansal göstergelerdeki artış milli geliri yükseltebilmesine rağmen üretim imkanları, istihdam ve sonuç itibarıyla hane halkının gelirinde reel anlamda bir yükseliş görülmeyebilir (Akpınar vd., 2011).

Bir ülkede meydana gelen kalkınma aşamaları, bütün bölgelerde aynı seviyede ve eşit düzeyde oluşmamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki bu farklılıkla belli oranlarda ve daha az belirgin iken az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde daha büyük ve açıktır. Bölgesel eşitsizlikler gelişmiş ülkelerde azalmakta olan istikrarlı bir düzeyde bulunurken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliklerin giderek arttığı görülmektedir (Gündüz, 2006).

Bölgesel kalkınma planlarında mal ve hizmet, insan ve finansal akım olmak üzere üç ana akım bulunmaktadır. Bu üç ana akıma dair bölgesel kalkınmayı harekete geçiren ve bölgede ekonomik büyümeyi devamlı hale getiren dinamikler; yatırımlar, fiziksel sabit sermaye stokundaki ve üretim imkânlarındaki artış, yeni teknolojilerin bölgeye transferi, know-how aktarımı ve ihracat gelirleri, işgücü akımları ve nitelikleri ile uzun vadede borçlanmaya olanak sağlayan finansal imkânlar olarak bilinmektedir. Bu akımlar; tek katmanda bölge ile kısıtlı kalmayıp, bölge içinden diğer bölgelere ve bölgeden yurt dışına olmak üzere toplam üç katmandan oluşmaktadır (Akpınar vd., 2011).

Bölgesel kalkınmaya yönelik planlama çalışmaları ile genel olarak hedeflenen, bölgenin içinde de barındırdığı nüfusun refah seviyesini yükseltmektir. Bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesi ve ülkenin genelinde iktisadi başarının gerçekleşmesini sağlayacak olan “Bölgesel Planlama ile Bölgesel Kalkınma” görüşleri ise toplumun refah düzeyinin yükseltilmesinde önde gelen araçlardandır. Kalkınmanın sağlanması için yerel ve bölgesel eksikliklere yanıt veren ulusal politikaların uygulanması ve yerel, bölgesel hareketler ile kültürel unsurların dikkate alındığı dönüşümün sağlanması ancak bölgesel planlama çalışmaları ile mümkün olmaktadır. Bölge planlaması şehirler arasındaki ekonomik ve toplumsal durumlar hakkında bilgi sahibi olmak ve bu durumun planlara yansıtılması için şehir plancılarının projeksiyon olmaktadır. Ulusal planlar yatırımları değerlendirilirken, bölgesel planlar ise yatırımları göz önünde tuttuğu gibi yatırımların

kuruluş yerini dikkate alarak mekânsal bir değerlendirmede bulundurmaktadır (Arslan, 2005).

Finansal sektör ile reel sektör arasında bölgesel ve ekonomik büyüme yönünden bağlantı sağlanamamış olması bölgesel kalkınma plan ve programlarında eksik kalan önemli bir ayrıntıdır.

Dünyada yeni bilgi teknolojilerinin üretim sürecinde kullanılmaya başlanması üretimi esnekleştirmiş beraberinde ise klasik üretim anlayışı ile gelişen kitlesel üretimin faaliyetinin zamanla sarsılmaya başlamasına neden olmuştur. Bu durum büyük ölçekli firmalardan küçük ve orta ölçekli firmalara geçişi beraberinde getirmiştir. Bu süreçte büyük ölçekli fordist işletmelerin yok olduğu ifade edilmemekte fakat piyasadaki iniş ve çıkışlara ayak uydurabilen, tüketici taleplerinde değişikliklere karşı uyum kabiliyeti yüksek teknolojilerin merkez ülkelerde zamanla üretim aşamasında önemli bir yer bulduğu söylenebilir (Akpınar vd., 2011).

Bölgesel ve yerel iktisadi kalkınma politikaları, kapitalist ülkelerde 1980'li yıllara kadar bölgeler arasındaki eşitliğin gerçekleşmesini hedefleyen firma odaklı ve özendirici faaliyetlere odaklıyken bu durum yeni liberal politikalar ile küçük üretime dayanan yerel ve bölgesel ekonomilerin kendi potansiyelleri ile canlanmasını sağlayıcı uygulamalara evrilmiştir. Yeni bölgesel teorilerin hedefi sosyal, altyapı, ekonomik ve kurumsal eksikliklerin giderilmesine yanı sıra girişimcilikte başarı sağlanması yönündedir.

Bölgelerin dünya ekonomisinin lokomotifi olduğu görüşü 1980'li yıllardan itibaren git gide önem kazanmıştır (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2014). Dünyanın globalleşmesiyle beraber bölgesel kalkınma probleminin kapsamı, bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmanın yanı sıra bölgenin rekabet gücünü artıracak sanayi, araştırma kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları gibi yenilikçi ve sürdürülebilir rekabetçilik esaslı kalkınma anlayışına evrilmiştir.

1.11. Bölgesel Kalkınma Modelleri

Bu bölümde bölgesel kalkınma modelleri olan kalkınma kutupları ve sektörel kutuplaşmalar ile bölgesel kutuplaşmalar ve alt modelleri açıklanmıştır.

1.11.1. Kalkınma Kutupları Teorisi

20. yüzyılın ünlü ekonomist ve entelektüellerinden Francois Perroux, literatürde dengesiz kalkınma modellerinden biri olan kalkınma kutupları teorisi ile tanınmaktadır. Perroux, kalkınma kutupları teorisinden ilk olarak “Economic Space: Theory and Applications” adlı makalesinde söz etmiştir (Dinler, 2020). Perroux’un kalkınma kutupları modeli, Schumpeter’in “Yenilikler” modelinden doğmuştur. Schumpeter iktisadi kalkınma ile ilgili zamansal ve sektörel düzeyde çalışma yaparken, Perroux iktisadi kalkınma ile ilgili zamansal, sektörel ve mekânsal düzeyde çalışmalar yapmıştır (Erkan, 1987). Benzer şekilde Hirschman ekonomik dengesizlikleri sektörler odağında incelerken, F. Perroux ise dengesizliği ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımı yönünden değerlendirmiştir (Pirli, 2000).

Kalkınma Kutbu kavramını, ekonomik mekân kavramından hareket ederek tanımlama yöntemine giden Perroux’a göre ekonomik mekân, ekonomik birimlerin bağlantılarını yansıtan “Kuvvetler Alanı”dır. Ekonomide sürükleyici bir birim çevresinde girdi-çıkı etkileşimleri yoluyla birbirleri ile güçlü etkileşim halindeki sanayi topluluğunun oluşturduğu gelişme alanı “kalkınma kutbu” olarak adlandırılmaktadır (Erkan, 1987).

François Perroux ekonomik kalkınmanın ülkenin tamamında eşit düzeyde ve eş zamanlı olarak oluşmayacağını ve bazı bölgelerin kalkınmada kutup etkisi yaratacağını ileri sürmektedir (İlkin, 1974). Bu durumun temel gerekçeleri ise bölgelerde farklı düzeyde üretim faktörlerinin bulunması, iktisadi şartların eşit olmaması ve bölgelerin sosyokültürel ya da coğrafi desenlerinin benzer olmaması ile ilişkilidir (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2014). Bölgelerarası temel eşitsizlikler ve sınırlı kaynaklar gereği kalkınmayı sağlayacak sosyal ve ekonomik müdahaleler, yatırımlar ve sanayi toplulukları ülkenin ve bölgenin tamamında bir bütün olarak değil sadece belli merkezlere yoğunlaşmaktadır. F. Perroux oluşan endüstriyel yoğunlaşmanın başlattığı kutup etkisinin lokomotif özelliği ile bölgedeki diğer endüstri odaklarını harekete geçirerek sürükleyici etki yarattığını, böylelikle kalkınmanın sağlanacağı kanaatindedir. Kalkınma kutbu belirli bir bölgede sürükleyici birimin çevresi ile oluşturduğu girdi-çıkı bağlantısına dayalı etkileşim ile endüstrilerin ortaya çıkardığı belli dinamik gelişme merkezlerinde görülmektedir. Bu gelişme merkezlerinde sürükleyici birim kalkınmada kutup etkisi ile diğer ekonomik birimleri harekete geçirmektedir. Bahsedilen kutup etkisi hareketlenen büyümenin yarattığı

etkileşimler ve olumlu dışsallıklar ile oluşmaktadır. Böylelikle hızla gelişen büyüme kutupları yerel ekonomide de çarpan etkisi yaratmaktadır (Kıratoğlu, 2015). Böylece en başta sınırlı kaynaklar ve bölgesel koşullar gereği sadece belirli bölgelerde oluşan kalkınma merkezleri lokomotif rolü olarak çevresindeki diğer sanayi odaklarını tıpkı birer vagon gibi birleştirip sürükleyerek neticede bölgenin tamamının topyekûn bir şekilde kalkınmasını sağlayacaktır.

Dinler'e göre ekonomik gelişme değerlendirilebilir düzeydeki yatırımların tüm ekonomik sahaya yayılması şeklindeki bir politika ile gerçekleştirilemez. Gelişmenin ilk sürecinde ülkeler kalkınma gayretlerini ancak optimum alanlara yansıttıklarında gelişme mücadelelerinde başarı sağlayabilirler. Francois Perroux'a göre iktisadi kalkınma her yerde eş zamanlı olarak ortaya çıkmayan, çeşitli şiddetlerde, farklı kutuplarda meydana gelen ve farklı yollardan oluşturduğu nihai etkilerle bütün ekonomiye dağılan bir etkinliktir. Bu düşünce birçok iktisatçı tarafından kabul görmektedir. Az gelişmiş ülkelerde kalkınmayı harekete geçirmek, gelişmiş ülkelerde ise bir tarihi olgu olarak meydana gelen bölgesel dengesizliğe son vermek amacıyla durgun bölgelerin bünyesindeki bazı yörelerde, kalkınma kutbu olarak adlandırılan gelişme merkezleri yaratılmaya çalışılmaktadır (Dinler, 2020).

Sanayileşme aşamasında ülkelerde gerek sanayi birimlerinin belirlenen noktalarda yığılması gerekse sosyo kültürel yönden bu noktaların ön sahada olması tesadüf olmayıp bu durum iktisadi şartların gereğidir. Kutuplaşmada en önemli sebep kaynakların en aktif şekilde değerlendirilmesi hususudur. Kutuplaşma, belirlenen sayıda birimlerin etkinlikleri sebebiyle işlevsel bir entegrasyon sonrasında meydana gelen dengesiz bir kalkınma aşamasıdır. Bu dengesizlik ise kalkınmanın motor karakterini göstermektedir. Bölgesel dengesizliğin sonlandırılması için yalnız sektörel önlemler değil ayrıca mekânsal özellikleride analiz kapsamında ele almak gerekmektedir. Bölgesel dengesizlikleri sonlandırmada sektörel önlemlere ek olarak mekânsal özelliklerinde dikkate alınması kalkınma kutuplarının en ayırt edici yönüdür. Kutuplaşma, kavram olarak bölgesel tasniflendirmeye çok değişik bir bakış açısı getirmiş ve bölgesel politika ile planlarda daha dar biçimde büyüme noktalarına ağırlık verilmesinin önemini göstermiştir. Kutuplaşmış bölgelerin başlıca iki özelliği ise bölgeyle bütünlüğünü sağlayan alt yörelerin birbirleriyle işlevsel olarak bağlantılı bulunmaları ve bunların açık bir biçimde hiyerarşik sıralama halinde olmalarıdır (Güngör, 2000).

Kalkınma Kutupları Teorisi, ekonomideki kaynaklardan etkin bir şekilde yararlanma hedefini öngören bir teoridir. Bu teori, endüstrileşme aşamasında meydana gelen yöresel iktisadi farklılıkları esas almaktadır. Bu konudaki çalışmalar, kalkınma aşamasında bazı bölgelerin öne çıktığını belirtmektedir. Bunlara örnek olarak Fransa’da Paris Bölgesi, Brezilya’da Sau Paulo, Japonya’da Tokyo, İtalya’da Milano, Türkiye’de İstanbul bölgeleri gösterilebilir (İlkin, 1983).

Gelişmiş ülkelerde kalkınma kutupları teorisinin yaygın olarak kullanılmasının hedeflerinden biri ise, bölgelerinde daha önceden aktif bir gücü elinde bulunduran ancak zaman içerisinde dünyada değişen şartlara uyum sağlayamayan geri kalmış kentlerin harekete geçirilmesidir. Örnek olarak ise İngiltere’de eski fonksiyonunu kaybeden endüstri merkezlerinin tekrar harekete geçirilmesi verilebilir. İşsizlik oranının yüksek olması, kişi başı gelir seviyesinin düşük olması, ortalamadan düşük insan sermayesi gelişimi ve kamu hizmetinin yeterli olmaması gibi problemler ise bu kentlerin ortak özelliği sayılabilir (Sertesin, 2008).

Üçüncü Dünyanın bağımsızlığını elde eden gelişmiş ekonomilerde, büyüme aşamasında süren bölgesel dengesizlikleri gidermek için 1960’lı yıllarda yaygın bir olgu haline gelen bölgesel politikalardan yararlanılmaktadır. Bu politikalar içerisinde en çok yararlanan teori ise Perroux’un Büyüme Kutupları Kuramıdır. Büyüme Kutupları Kuramı, ekonomik ilerleme aşamasının gözlemlenmesiyle yapılan tümevarımsal çıkarımları ifade etmektedir. Perroux, bölgelerin ekonomik ilerlemesi üzerindeki büyüme kutuplarının etkilerini, bölgelerin hinterlandındaki üretim artışı ile merkezdeki ikincil faaliyetlerin artmasını ilişkilendirmiştir (Sinemillioğlu, 1998). Kalkınma kutupları politikası, endüstrileşme aşamasında meydana gelen yöresel ekonomik farklılaşmadır. Fransa’da Paris, Japonya’da Tokyo, İtalya’da Milano, Türkiye’de İstanbul bölgeleri bunlara örnek gösterilebilir (Pirli, 2000).

Kalkınma kutbu, gelişmemiş bölgelerin kalkındırılması amacıyla oluşturulan bölgesel kalkınma araçlarından bir tanesidir. Bu şekilde belli bölgelerde yapay kutuplar yaratılmaya çalışılmaktadır. Az gelişmiş ülkeler tüm kalkınma olanaklarından yoksun olduğundan, bu ülkelerin nispeten gelişme gösterememiş bir yöresinde iktisadi kalkınmayı harekete geçirmek ve bu nedenle de kalkınma kutbu yaratma ihtimali daha güç olabilmektedir. Ancak devletin sağladığı bazı önlemlerle kalkınmaya uygun ve hazır birçok imtiyazlı

noktalarda kalkınma kutbu yapay olarak oluşturulabilir. Kutbun yaratılmak istendiği yörede, altyapı tesislerinin tamamlanması amacıyla yatırım yapılması, bu bölgeye iktisadi etkinliklerin çekilmesi açısından bazı özendirici tedbirlerin yönlendirilmesi ve halihazırda bulunan yönetim ve idarenin kutbun oluşmasında çıkabilecek problemleri çözme kabiliyetinde yeinden düzenlenmesi gerekmektedir. Kalkınma kutupları etrafında bazı olumlu etkiler sağlamaktadırlar. Gelişmeyi ortaya çıkaran etkilerin en önemlileri, kutupların etrafından üretim için gereken hammadde ve tarımsal ürünlerin satın alınması sırasında gerçekleşen girdi -çıktı ilişkileri, artan talep doğrultusunda bu yörelerde tüketim malları ile ilgili sanayinin canlanması ve yeni iş sahalarının açılarak istihdam oluşturmaktır (Özel ve Geyik, 1984).

Filyos Limanı kapsamında proje ile yalnızca İstanbul Boğazının yükü azalmayacak, eş zamanlı Zonguldak ve etrafındaki illerin de gelişmesi ve göç alması sağlanacaktır. Filyos Projesi, Batı Karadeniz Bölgesinin kalkınması için önemli bir fırsattır (Ceyhan vd., 2017).

Kalkınma kutuplarının ekonomik olarak kullanım alanı ise, gelişme gizil gücüne sahip olamayan bölgelerin refah düzeylerinin yükseltilmesi ile ilgilidir. Bölgesel dengesizliklerin meydana gelmesinin temel sebeplerinden biri bölgenin iç dinamiklerini canlandıracak gizil güce (insani sermaye, iş ağları, altyapı, mali kaynaklar vb.) elinde bulunduramamasından doğmaktadır. Bu yönüyle kalkınma kutupları, bu şekildeki bölgelerde kapasite artırma ve istihdam üretme hedefiyle de kullanılmıştır. Kalkınma kutuplarının bu alandaki kullanımına İrlanda'daki Limerick ve Cork'da kurulan Ulusal Büyüme Merkezleri, Hindistan'ın geri kalan bölgelerinde endüstri bölgelerinin yaygınlaştırılması ve Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland'da uygulanan programlar örnek olarak verilebilir. GAP Eylem Planı etrafında Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep'in çekim merkezi olarak seçilmeleri de hem ekonomik hem de sosyal ve ekonomik bütünleşme vurgulu hedef kapsamında gösterilmektedir (Sertesin, 2008).

1.11.1.1. Sektörel Kutuplaşmalar

Perroux'un görüşüne göre iktisadi büyüme birbirine zıt dinamik kuvvetlerin büyümeyi harekete geçirmesiyle meydana gelmekte olup Perroux'un savunduğu iktisadi kalkınma düşüncesi, dengeden ziyade dengesizliğin büyümenin asıl etkeni olduğu görüşüne dayanmaktadır (İldırar, 2004).

Sektörel kutuplaşmış kalkınma ve kalkınma kutupları teorisi Fransız İktisatçı Perroux'un büyük oranda Schumpeter'in "Yenilikler" teorisinden yararlanarak oluşturduğu farklı çalışmalarından meydana gelmiştir (Erkan, 1987; Tekeli, 2008). Coğrafi alandan fazla, iktisadi alanda endüstriler arası bağlantılar ve yapısal dinamiklerin analizleri olarak değerlendirilebilmektedir (Richardson, 1973).

Perroux alansal ve sektörel kalkınmaya yönelik "iktisadi gelişme her yerde eş zamanlı ortaya çıkmaz, değişik şiddetlerde belli alan ya da kutuplarda meydana gelir ve değişik yöntemlerden farklılaşan etkilerle bütün ekonomiye dağılır" kanaatindedir. Perroux'un bu düşünce yaklaşımı, modern çağda gelişmiş ülkelerin iktisadi gelişme aşamaları takip edildiğinde doğru bulunmaktadır. Gelişmenin belli başlı sektör ve ayrıcalıklı olarak belli yörelerde oluşması bir tesadüften ziyade, iktisadi kalkınmanın şartı olarak görülmektedir (Dinler, 2020).

Perroux, modelinde kalkınmanın ilk kez oluştuğu kutuplarda yeniliğe ayak uydurma çabasının kalkınmayı sağlayacağı düşüncesindedir. (Moseley, 1974). Bu sebepten ötürü, sürükleyici endüstrilerde bölgede kalkınma ayrıcalığını benimseten farkındalıkta yenilikler aranmaktadır (Gezici, 1991). İktisadi birimler arasındaki bağlantıları gösteren ekonomik mekân Perroux tarafından "kuvvetler alanı" olarak adlandırmaktadır (İldırar, 2004). Diğer bir deyişle, ekonomi içerisinde sürükleyici birim çevresinde, girdi çıktı bağımlılıkları yoluyla birbirleriyle güçlü ilişki içerisinde olan sanayi topluluğunun oluşturduğu hareketli gelişme sahası, bir kalkınma kutbu olarak nitelendirilebilmektedir (Erkan, 1987).

Sürükleyici (Lider) Endüstri

Kalkınma kutupları bir sürükleyici endüstri çevresinde meydana gelmekte ve bununla bağlantılı olarak endüstriler topluluğu ekonomide bulunan diğer sektörlerden daha hızlı büyümektedir. Sürükleyici gücü olan öncü endüstri yenilikçi, büyük ölçekli ve etrafını etkisi altına alan güçlü bir birimdir (İldırar, 2004).

Kilit Endüstri

Endüstriyel kompleks bünyesinde çok sayıda sürükleyici endüstri iç içe geçmiş olarak etkinlik gösterdiğinden, bu sürükleyici endüstriler bünyesinde en yüksek ilerleme hızına sahip olan endüstriye “kilit endüstri”adı verilmektedir. Enerji, nakliye, hammadde vs. bütünleyici ürünler üreten endüstrilerin kilit endüstri olma yatkınlığı daha fazla bulunmaktadır (Dinler, 2020).

Endüstriyel Kompleks

Sürükleyici birim tek başına bir birimden meydana gelebileceği gibi iç içe bulunan endüstriyel bir kompleks de olabilir (Saraç, 2006). Endüstriyel kompleks bünyesinde birden fazla sürükleyici endüstri topluluğu iç içe geçmiş bir potansiyel de etkinlik göstermektedir (Dinler, 2020). Perroux’un kalkınma kutbu modelinde, sürükleyici endüstri ile “kilit endüstri” kavramı da bulunmaktadır. Kilit endüstriler, endüstriler arasında bağlantının analizinde ortaya çıkmaktadır (İldırar, 2004).

1.11.1.2. Bölgesel Kutuplaşmalar

Bölgesel düzeyde dengesizlikler sürükleyici bir unsur olarak değerlendirilerek Myrdal, Hirschman, Boudeville gibi iktisatçılar tarafından bölgesel dengesizliğin kalkınma hususları doğrultusunda analizleri yapılmıştır (İldırar, 2004).

Kalkınma kutuplarının coğrafi alanda da mevcut olduğunu kabullenilmekle beraber, kalkınmanın mekânsal boyutuyla ilgili problemler yanıtsız kalmıştır. Perroux’un çalışmalarında temellendirilen kalkınma kutupları modeli coğrafi boyutlarla bağlantı kurulduğunda büyüme merkezi (growth center) kavramı ortaya çıkmaktadır (Gezici, 1991).

Kalkınma kutbu modelini coğrafi alana indirgeyerek ilerlemesinde etkin olan önemli iktisatçılar ise Hirschman, Myrdal, Boudeville ve Friedmann’dır (Gezici, 1991). Perroux’u izleyen çalışmalar, dengesizlikler ile eşitsizlikleri kalkınma aşamasının sürükleyicisi olarak bölgesel düzeyde değerlendirerek kalkınma kutuplarını bölgesel düzeyde analizler ile ortaya çıkarmışlardır (İldırar, 2004).

Olumlu Yayılma Etkisi

Belli noktalarda kaynakların yığılmasıyla meydana gelebilecek olumsuz geri itme etkisine karşın yayılma etkisi (spread effect) ortaya çıkabilir. Kalkınmayı sağlayan bölgenin hammadde gereksinimi, bölgenin diğer bölgeler ile ticari bağlantıda olmasını sağlayarak o bölgelerde istihdamın artmasına ve yeni tüketim malları endüstrilerinin bu bölgelerde yer almasını sağlamaktadır (Myrdal, 1957).

Olumsuz Geri –İtme veya Polarizasyon Etkisi

Olumsuz Geri-İtme ve Polarizasyon etkisinin meydana gelmesi şu şekilde tanımlanmaktadır:

Piyasa kuvvetleri ekonomik yönden dikkat çeken bölgelere yönelerek bu bölgelerde kaynakların birikmesini sağlamaktadır. Böylelikle diğer ekonomilerin sermayesi ve nitelikli iş gücü söz konusu bu bölgeye doğru hareket etmektedir. Bölge ticari yönden ve gelişme düzeyine göre diğer bölgelere kıyasla daha fazla ilerleme göstermektedir. Bu durum gelişen bölge dışındaki diğer ekonomiler için ise eşit olmayan koşulları giderek artırmaktadır (Ertürk, 1993).

1.11.1.3. Kutuplaşmanın Aşamaları

Sanayileşme hareketinin başladığı dönemlerde, sanayi birimlerinin belirli bir noktada yığılması iktisadi şartların gereği ve sonucudur. Belirli sayıda ekonomik birimlerin faaliyetleri sebebiyle bağlantılı bir bütünleşme sonucu olarak meydana gelen dengesiz kalkınma aşamasına “Kutuplaşma” adı verilmektedir (İlkin, 1983).

Perroux’a göre, bir bölgede oluşan endüstrileşme ve bu endüstri alanında görülen uzmanlaşma, ilk olarak bu bölgenin gelir düzeyini yükseltirken, bu büyüme zaman içerisinde komşu bölgelere de halka halka yayılır ve bu bölgelerinde de ilerlemesine fayda sağlar. Bunun sonucunda yığılma ekonomileri, bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını giderek azaltır (Karaalp ve Erdal, 2012). Kalkınma Kutupları modeli esas olarak sürükleyici birimin etkin olduğu yöre ve etrafı ile olan bağlantılarını vurgulamaktadır (Dinler, 2020).

Kalkınma kutuplarını meydana getiren işletme ya da işletmeler diğer iktisadi birimleri etkisi altına alarak o bölgede kalkınmayı oluşturlar. Kalkınma kutbunun yayılma etkilerinden olan tüketim malları, hammadde ve diğer hizmetlere açısından ekonomide arz ve talep ilişkileri oluşturmaktadır. Kalkınma kutbunun bu şekilde oluşması bölgede iktisadi ve sosyal yapıyı durağanlıktan uzaklaştırarak, hareketlilik kazandırır. Dengeden uzaklaşma ise merkezde daha çabuk fark edilirken çevrede daha yavaş gerçekleşir ve ikili yapı oluşur. Bu ikili yapı arasında denge sağlanması ise, bölgenin alt yapı donanımı ve üst yapısal etkinlikteki ilerlemeler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Diğer bölgeler ile olan ticari ve faktör hareketlerinin ikili yapıdaki farklılaşmaları etkileyen başlıca unsurlar ise gelişme ile meydana gelen teknik gelişme, gelirin artış göstermesi, yenilikler, sermaye birikimi, kalifiyeli iş gücünün uzmanlık kazanması ve girişimciliktir (Erkan, 1987).

İlk olarak merkezde kalkınma aşamasını destekleyici etki yapan unsurlar, yayılma etkisi ile etrafını da kapsamaktadır. Bu doğrultuda bölgesel uyum süreci hız kazanmaktadır. Böylelikle bölgenin merkez ile etrafı arasındaki gelişmişlik farkı azalarak, ülkenin diğer bölgeleri ile de bağlantı ve ilişkiler sıklık kazanmaktadır. Kutup ile çevredeki geleneksel yöreler arasında olan mal ve işgücü transferi sosyal ve iktisadi farklılıkları süreç içerisinde sonlandırmaktadır. Bu durum ise çevrenin ve merkezin, gelir seviyeleri, alt yapı donatımları, mal ve faktör fiyatlarının eşitlenmesi ya da aralarında olan farklılıkların giderilmesi etkilerini oluşturmaktadır. Kısaca; sürükleyici birimin yarattığı çevre ve merkez arasında olan iktisadi ve sosyal farklar çevrenin uyumu ve merkezin yayılma eğilimi azaltarak, süreç içinde çevre ve merkez bütünleşmektedir. Özetle;

- Birinci Aşamada; Sanayi öncesi aşamada yer alan geri kalmış ve gelişmemiş bölgelerde, iş bölümü ve uzmanlaşma yönünden yeterli değildir Merkez yapısı dengededir.
- İkinci Aşamada; Kuvveti yüksek olan bir merkez (sürükleyici birim) yararına bu denge sonlanmaktadır. Bu süreçte merkeze sermaye, emek ve girişimci transferine rastlanmaktadır.
- Üçüncü Aşamada; sanayideki gelişme ile ekonomik etkinlik hacmindeki yükseliş çevre üzerinde etkisini göstermektedir. Çevredeki gizil kaynaklar harekete geçmektedir (Erkal, 1972).

Kalkınma kutupları değişik biçimlerde yaratılabilir. Ancak yeni bir kutup yaratılırken yatırımların, bütün sektörlerle eş zamanlı değil, bölgenin özelliğini göz önünde bulundurularak daha hızlı kalkınma sağlayabilecek sektörlerle yönlendirilmesi gerekmektedir (Durgun, 2006).

Örnek olarak, tercih edilen bölgelerde yeni endüstri merkezleri yaratılarak istihdam problemine çözüm bulunabilmektedir. Bu kapsamda yaratılan yeni endüstrilerde gerçekleşen iktisadi etkinlikler, çarpan etkisiyle diğer bölgeleri canlandırdıkları gibi, ölçek ekonomisi pozisyonuna gelerek son derece önemli bir statü kazanabilirler (Güner, 2007). Batman (Raman, Garzan petrolünün çıkartılması ile rafine edilmesi), Seydişehir (alüminyum yataklarının faaliyeti), Afşin-Elbistan yüzey kömür yataklarının faaliyeti ve enerji üretimim gibi örnekler, bir bölge planlaması sonrasında meydana gelen ilerlemeler olmasa dahi, kalkınma kutbu ışığında geliştirilebilecek bölgeler olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000).

Kutup ve kutbun etrafı arasındaki bağlantıların kurulmasını sağlayan kutuplaşma mekanizmasını tespit edebilmek için sürükleyicilik hususundan önce, kutbun yöresinin özelliklerinin bilinmesi zorunludur. İlk olarak sürükleyici etkinlikler için, birinci sırada yöresel olanakları, yöresel kaynakları saptamak ve bunlara uyumlu bir tercih yapılması zorunludur. Bazen bölgenin yapısında değişiklik meydana getiren yeni kaynakların bulunması ya da kullanılmayan kaynakların üretime dâhil edilmesi, bu olasılıkların olmadığı durumlarda ise yöresel kaynaklardan nispeten bağımsız yeni etkinlikleri yörede geliştirmek gereklidir. Kutuplaşmanın gelişmeyi durduran ve sağlayan etkilerinin eş zamanlı beraberliği sonucunda bir merkez, etrafını daha da yoksul duruma getirerek veya etrafında gelişmeyi oluşturarak kalkınırken, bölgenin demografik, sosyal ve ekonomik alanların da bazı farklılıklar meydana gelecektir. Kutuplaşmayı kavramak için, bölge üzerindeki etkileri konusunda bilgi sahibi olmak gerekir (Koç, 1995).

1.11.1.4. Sürükleyici Birimin Özellikleri

Büyüme kutuplarının yaratılmasında başlangıç noktası olarak adlandırılan sürükleyici birim, literatürde aynı zamanda öncü sektör veya motor sektör gibi farklı terimler ile de açıklanmaktadır (Dinler, 2020). Başlangıç noktasını Perroux'un çalışmalarının oluşturduğu 23 büyüme kutbu teorisine göre her büyüme kutbu, sürükleyici bir sanayi çevresinde

yaratılmakta ve bununla etkileşimli sanayiler, ekonominin diğer sektörlerine kıyasla daha hızlı büyümektedir (Erkan, 1987). Sürükleyici birim, firma ölçeğindeki sıradan bir birim olabileceği üzere, toplu halde bulunan sanayilerin meydana getirdiği endüstriyel bir kompleks de olabilir (Dinler, 2020).

Bu konudaki farklı çalışmalar perspektifinde sürükleyici sektörlerin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Büyüme farkındalığını bölgeye yansıtan etkin bir endüstrinin yanında bazı yenilikleri (ileri seviyede teknoloji ya da yeni bir üretim) de kapsaması (Atalık, 1989).
- Farklı sektörler ile güçlü olan endüstriler arası etkileşimin (ileri-geri/önsel-gerisel) meydana gelmesi (Atalık, 1989).
- İşlenen hammaddelerine olan talepte, gelir esnekliğinin yüksek olabilmesi (Atalık, 1989).
- Kendi gelişme gösterirken, eş zamanlı çok sektörü de geliştirebilmesi (Dinler, 2020).
- Etrafındaki alanlarda büyüme etkisi oluşturabilmesi (Dinler, 2020).

Kalkınma kutuplarının yaratılması, belli bir sahadaki iktisadi etkinlikleri ortaya çıkaracak sürükleyici bir hareketin bulunması ile oluşur ve bahsi geçen sahadaki toplam girdi ve çıktıların büyük bir oranını tüketir ve üretir. Bu doğrultuda etkileşimde olduğu iktisadi saha üzerinde değeri artan sürükleyici endüstri, satın aldığı girdiler ve piyasaya sürdüğü çıktılar göz önünde bulundurulduğunda, ilerlemeyi gerçekleştiren ve sürükleyici bir motor görevi sahibi olmaktadır. Bir endüstrinin girdilerini ve çıktılarını artırdığı durumda, diğer birçok endüstrinin hizmet alımlarını ve satışlarını arttırabiliyor olması sürükleyici endüstriyi saptamada aranan kriterdir (Dinler, 2020).

Genellikle sadece bir endüstri sahasına dayanan sürükleyici birim, bazı durumlarda birden fazla sürükleyici endüstrinin aynı yerde yer aldığı bir endüstriyel komplekse dayalı ilerleyebilmekte ve bu fazla endüstri yapısı ile yeni bir terim oluşturulabilmektedir. Kilit endüstri adı verilen bu unsur, endüstriyel kompleks içerisinde yer alan ve öncü endüstriye yönelik geliştirilmiş, sürükleyicilik hızı en yüksek olan birimi ifade etmektedir (Dinler, 2020).

Fransız ekonomist F. Perroux'a göre, yatırımlar ilk olarak bir bölgede yığılmaya başlamaktadır. Zamanla bu bölge kalkınmanın noktası konumuna gelmekte ve diğer bölgelere kıyasla daha hızlı kalkınma sağlamaktadır. Ekonomik kalkınma bu doğrultuda her yerde eş zamanlı görülmez, farklı seviyelerde kalkınma kutup veya kutup noktalarında görülmekte ve çeşitli vasıtalarla değişen nihai etkilerle tüm ekonomiye yansımaktadır (İldırrar, 2004).

Perroux sürükleyici ya da motor endüstrinin ekonominin tamamı üzerine nasıl etki edeceği sorusuna vurgu yapmaktadır. Bu noktada Perroux iki şartı gözeterek açıklama yapmaktadır. Şayet kurulan yeni endüstrinin kullandığı unsurlar o güne kadar kullanmayan unsurlar ise ve endüstrinin üretimi diğer sektörlerde eksikliklere neden olmuyorsa yeni kurulan endüstri, bir zaman sonra ekonominin tamamında üretim artışına sebep olur.

Ekonomik kalkınma, bir ülkenin bütün noktasında eş zamanlı ve hızla oluşmamaktadır. Kalkınma aşaması ilk olarak belirli bölgelerde oluşmakta ve zaman içerisinde diğer bölgelere yayılmaktadır. Böylelikle bölge ve sektörler farklı kalkınma olanağı bulmuş birer gelişme merkezi (kalkınma kutbu) olarak, diğerlerine kıyasla iktisadi faaliyetin daha fazla olduğu merkezler haline gelecektir. Sonraki süreçlerde bu merkez bölgeler ya da sektörler, gelişmişlik farkları nedeniyle, iktisadi faaliyetleri git gide artan bir biçimde kendilerine çekerek “cazibe merkezi” haline gelecek, böylelikle iktisadi etkinliklerin daha da hız kazanmasına neden olacak ve zaman geçtikçe yakın bağlantıda bulundukları bölge ya da sektörleri saracaklardır (Kaya, 2009). Diğer yandan bir bölgede meydana gelen kalkınma, bazı durumlarda politik ve tarihi sebeplerden dolayı da ortaya çıkmaktadır (Higgins ve Savoie, 2009).

1.11.1.5. Kutuplaşmanın Bölge Üzerindeki Etkileri

Kutuplaşma, nüfus hareketlerinin artması gibi demografik etkiler göstermekte olup bu etkilere bağlı olarak kentleşme düzeyi de değişmektedir. Bu durum dışında kutuplaşma sonucunda toplumun sosyal açıdan değer yargıları, yaşam standartları ve tüketim alışkanlıklarının değiştiği görülmektedir (Güngör, 2000).

Demografik Plandaki Etkiler

Kalkınma kutbunun yer aldığı bölgelerde, sağladıkları dışsal ekonomilerden dolayı nüfus hızla artmaktadır (Öztürk, 2011). Kutuplaşmanın demografik planda yarattığı değişiklikler istatistiksel veriler ile kolaylıkla tespit edilmektedir. Bölgede oluşan kutup etkisinin en önemli sonucu çevredeki aktif nüfusu kendine çekmesidir. Kutba doğru gerçekleşen bu göçler bölgenin demografik yapısının değişmesine neden olmaktadır. Çevreden kutba doğru yönelen bu göç diğer bölgeleri nitelikli işgücünden yoksun bırakmadığı müddetçe anlamlı bulunmaktadır. Kutuplaşma, nüfus hareketlerinin artması gibi demografik etkiler göstermek dışında bu etkilere bağlı olarak kentleşme düzeyi de değişmektedir (Güngör, 2000).

Sosyal Plandaki Etkiler

Kutuplaşma sonucunda toplumun sosyal açıdan değer yargıları, yaşam standartları ve tüketim alışkanlıklarının değiştiği görülmektedir. Bu noktada halkın değer yargıları ve inançlarının etkilenmesi olasıdır. Bölgedeki aile işletmecilikleri ortaklıklara, tarımsal faaliyetler ise büyük ölçekli işletmelere dönüşebilir. Bölgede kiracılık ilişkileri artış gösterebilir. Bölgede yaşayan kişilerin gelir seviyesinin artması tüketim alışkanlıklarını ve tüketici davranışlarını değiştirebilir. Temel gereksinimlere yönelik sektörler haricinde eğlence ve hizmet sektörleri artış gösterebilir (Güngör, 2000).

Ekonomik Plandaki Etkiler

Çoğunlukla vurgulanan konulardan biri ekonomik alandaki farklılıklardır. Bu alanda üç zincir etkiden bahsedilebilir:

- Kutup noktasında sürükleyici birimin etkinlikleri ile oluşan dışsal ekonomilerin ve bölgeye çekilmiş olan bütünleyici sektörlerin etkinlikleri sonucunda meydana gelen ilerlemeler.
- Kutbun gelişmesi için yapılan yatırımlar ve satın alınan girdiler için yapılan masraflar, satın alma kapasitesinin artmasını sağlayarak, yeni yatırımları ortaya çıkaracaktır. Bu durumda bölgede her devinim, yeni devinimleri canlandıracaktır.

- Fikirlerin yayılması ve taklidi yoluyla meydana gelen gelişmelerden bahsedilebilir. Ekonomik sonuçları olan bu etkiler sosyal etkiler ile de bütünleşebilir.

Bütün bu etkiler olduğu sürece bölge ekonomisinde tamamı ile bir değişim süreci başlayacaktır. Buna rağmen belirtilen etkilerden bazıları tamamı ile ortadan kalkmış veya sınırlanmış ise, kutbun gelişmesi tam anlamıyla sağlanmayacak, fakat yörede sektörel bir kalkınma ortaya çıkacaktır. Bu durum ise kutup noktasında, kalkınmadan uzak nispi bir hareketlilik meydana getirecektir (Dinler, 2020).

1.11.2. Hirschman ve Myrdal Yaklaşımı

Hirschman ve Myrdal, bölgelerarasında meydana gelen bağlantı ve etkileşimleri üzerine yoğunlaşmışlardır. Her iki iktisatçıya göre, bir ülkenin ekonomik gelişimi her bölgede eşit düzeyde ve eş zamanlı gerçekleşmemektedir. Bir ülkedeki iktisadi kalkınma, kalkınmanın olduğu bölgeler de yoğunluk göstermektedir. Hirschman iktisadi kalkınmanın dengesiz olarak ve bölgesel düzeyde ortaya çıktığı kanaatindedir. Hirschman, bölgelerarasında var olan dengesizliklerin kalkınmayı hızlandıracağını ve bu sebepten dolayı iktisadi büyüme için her zaman dengeden söz edilemeyeceğini görüşündedir (Erkal, 1978). Hirschman'a göre bir ekonominin kalkınması, belirli bölgelerde büyüme odaklı noktalar yaratılması ve bunun sonucunda ortaya çıkan dışsal ekonomi ve etkileşimler ile mümkündür. Bu doğrultuda kalkınma bölgeleri büyüme noktaları olan bölgelerken, büyüme noktalarına sahip olmayan bölgeler ise az gelişmiş bölgeler olarak ifade edilmektedir. Hirschman ve Myrdal kalkınma bölgelerinin çevrelerine yaydıkları etkileri, yayılma ve geri itme olarak gruplandırmaktadırlar (Erkan, 1987).

Birinci etkide büyüme kutbundan yayılan ve yakın bölgelerin kalkınmasını sağlayan olumlu yöndeki etkiler mevcuttur. Bu olumlu etki, faktör ve mal deviniminden başlayan bir etkidir. Polarizasyon etkisi ise büyüme kutbunda çevresindeki bölgelerin kalkınmasını önleyen veya diğer bölgelerin kalkınmasını güçleştiren etkilerden meydana getiren durumdur (İldırar, 2004).

Hirschman'ın incelemelerinde yayılma etkisinin çevreye yaydığı olumlu etki giderek artış gösterirken, olumsuz etkiler ise azalmaktadır. Myrdal ise olumsuz yöndeki etkilerin giderek artış gösterdiğini belirtmektedir. Bölgelerarasındaki bağlantılar, kümülatif

nedensellik bağlantısı gelişmiş bir bölgenin zamanla daha fazla kalkınmasına yarar sağlarken, az gelişmiş bölgenin kalkınmasını önlemektedir. Kümülatif gelişme dışarıdan bir girişim olmaması halinde, yayılma ve geri itme etkisi ile ilişkili olarak, kalkınan bölgelere olumlu olarak etki sağlarken diğer bölgelere olumsuz etki etmekte ve sonuç olarak bölgelerarası farklılık zamanla artırmaktadır (Erkan, 1987).

1.11.3. Friedmanın Yaklaşımı Merkez Çevre Modelleri

Frideman'ın üzerinde çalıştığı merkez-çevre modeli, endüstrileşmenin farklı süreçlerinde ulusal iktisadi yapılardaki mekânsal farklılıkları modelleme çabası olarak ortaya sürülmüştür. 1970'lerin başlarında bölgesel planlama teorisi üzerine klasik denge teorisi için; Friedman modelinin coğrafi ölçekler karşısındaki elastikiyeti ciddi düzeyde bir alternatif yaratmıştır. Friedman modelinde mekânsal iktisadi örgütlenmenin, kentleşmiş merkezi çevre ve geriye kalan kırsal çevre olarak bölgesel özelliği kapsayan iki gruptan oluştuğunu açıklamaktadır. Teknolojik alanlardaki yenilikler ve büyümede gizil gücü yüksek kentsel ekonomiler merkez bölgeler bünyesinde gelişme göstermektedir. Öte yandan, çevre bölgelerde gecikmeli büyüme ya da durgunluk yaşamış büyüme; merkez bölgelerin kaynak rağbetleri ile ilişkilidir. Merkez bölgeden kaynaklanan iktisadi büyüme ile ilişkili olarak çevre bölgedeki gelir seviyeleri artış göstermektedir. İki alt bölge arasında doğal kaynaklar, sermaye ve işgücü akışları köprü kurmakta ve her iki sahada da büyümenin meydana gelmesine katkı sağlamaktadır (Moore, 1994).

Bölgesel kutuplaşma ile ilgili çalışmaları Myrdal ve Hirshman gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerarasındaki bağlantılara dayandırırken, J. Friedman ise merkez-çevre ilişkisine dayandırmaktadır. Friedman ekonominin endüstriyel aşamaya geçiş döneminde, bölgesel gelişmenin merkez-çevre ilişkisi olarak değişim gerçekleştiğini açıklamıştır. Bu sebeple iktisadi gelişme, bir merkez çevresinde yığılırken, geriye kalan diğer bölgeler bu merkeze bağlı olmaktadır. Çevrenin merkeze bağlı olması nedeniyle, sermaye, işgücü ve doğal kaynaklar gibi unsurlar çevreden merkeze doğru ilerlemektedir. Çevre bölgelerde genel olarak geleneksel üretim teknikleri mevcutken, merkez bölgelerde endüstrileşme ve ticaret hadleri ön plandadır. Merkez-çevre modelinde, Myrdal'ın belirttiği yayılma ve geri itme etkisi de yer almaktadır. Çevre yoksul hale gelirken, merkezin iktisadi gelişmesi hız kazanmaktadır. Merkezde gelir düzeyi, üretimin merkezde yığılmasından dolayı hızla artmaktadır. Merkezde oluşan yapısal değişimler ve gelişmeler, bilgi akışı ve yeniliklerin

bulunduğu hareketli bir aşama yaratmaktadır. Sonuç olarak merkez, yenilikçi değişimlerin en önemli noktası haline gelmektedir. Modelde kentin önemini artıran etken ise; yeniliklerin kentlerde meydana gelmesidir. Friedman kentlerin yenilikçi merkezler olmasının önemini vurgulamaktadır. Yenilikçi değişimlerin meydana geldiği merkezlere, çekirdek bölge (core region) adı verilmektedir. Friedman geri itme etkisinin ise, iktisadi güçlerin etkisi ile son bulacağını belirtmektedir. Çekirdek bölgede hizmet sektörü giderek çoğalmakta bu durum ise gelişmenin etrafa yayılmasını sağlamaktadır (Erkan, 1987).

Merkez bölge, çevre bölgeleri teknolojik olarak etkisi altına almanın yanı sıra politik ve kültürel olarak da etkisi altına almaktadır. Çevre bölgeler de ekonomik, kültürel, teknolojik, politik ve hizmet yönünden merkez bölgeye bağlı kalmaktadır. Ulusal boyutta bir çevre olarak gözüken bölge, yerel ya da bölgesel boyutta merkez olarak gözükebilir veya ulusal bir merkez, dünya ekonomisinin çevresi olabilmektedir (Szajnowska-Wysocka, 2009).

1.11.4. Boudeville Yaklaşımı

Myrdal ve Hirschmann'ın bölgeler arası ilişkileri değerlendiren incelemeleri ile, Friedman'ın merkez-çevre incelemeleri yanı sıra coğrafik mekân ve bölge ifadelerini tam anlamı ile açıklayan Boudeville'dir. Boudeville, Perroux'un düşüncelerini coğrafik mekâna indirgeyen bölgesel ve sektörel büyüme kutuplarını ilerletmiştir. İşletme ve endüstrilerin yerel bağlantıları, bölgesel anlamda kümülatif yığılma ve değişikliklere sebep olmaktadır. Bu doğrultuda bazı sektörlerdeki iktisadi büyüme eş zamanlı olarak belli coğrafik bölgelerde oluşmaktadır. Boudeville'e göre ekonomik mekâna ulaşmanın koşulu; endüstriler arası bağlantıları veren girdi-çıkıtkı etkileşimli matematiksel mekânın, coğrafi mekâna indirgenmesidir. Sonuç olarak, ekonomik mekân sektörler ve bölgeler arası bağlantıları kapsamaktadır. Ekonomik aşama bölgesel ve sektörel düzeylerde meydana gelmektedir.

Boudeville'e göre ekonomik mekânı üçe ayrılmaktadır. Bunlar:

- Benzer unsurlardan meydana gelen homojen, merkezci ve merkezkaç kuvvetleri olan mekân,
- Değişik gelişme merkezleri gösteren heterojen ya da kutuplaşmış mekân,

- Gelişme politikasını sağlayan bir araç olan plan mekânlar.

Boudeville kutuplaşmanın coğrafi-fonksiyonel mekânda oluştuğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla coğrafi büyüme kutbunun meydana gelmesi, bölgesel sürükleyici endüstriyel birim ya da komplekslerin var olmasına bağlıdır. Ekonomik hareketlerin coğrafi yığılması kentler şeklinde oluşmaktadır. Yine sürükleyici endüstriyel komplekslere sahip olan kentler büyüme kutbu yaratabilmektedir. Bu süreçte bölgesel gelişme, endüstriyel komplekslere ve yerel yığılmalara bağlı kentler arası bağlantılar ile gerçekleşmektedir (Dinler, 2020).

1.11.5. Butter’ın Büyüme Merkezli Yaklaşımı

Butter tarafından geliştirilen büyüme merkezleri yaklaşımı, Boudeville’nin coğrafi büyüme kutupları modeli ile Christaller ve Losch’un geliştirdiği kuruluş yeri ve merkezi yerler modelinin birleşimi olarak görülmektedir. Butter, kutupların sektörel değerlendirmesi ile merkezi yerler ve sürükleyici birimleri ilişkilendirmektedir. Butter’ın modeline göre büyüme merkezleri teorisinde sektörel kutuplara dayandırılmış bölgesel kutuplaşmalara açıklık getirilirken, kentleşme yapısı da inceleme kapsamına dâhil edilmiştir. Dolayısıyla kentleşme aşaması gelişim süreci içerisinde ele alınmıştır. Bu model, kent merkezlerinin coğrafi dağılımını ve büyüklüklerini göz önüne almış ve yine bu model de yerleşim alanlarının hiyerarşik yapısı ile ilişkili olarak kutuplaşmalara dikkat çekilmektedir (Erkan, 1987).

1.12. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Günümüzde bölgeler arasında sosyal ve iktisadi açıdan farklılıkların olması kaçınılmaz bir durumdur. Geri kalmış bölgeleri kalkındırma amaçlı politikaların takip edilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak açısından gereklidir. Bu başlık altında bölgesel kalkınma politikalarının temel ilkeleri, amaç ve araçları incelenmektedir.

1.12.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Temel İlkeleri

Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını en aza indirmek ve kalkınmayı sağlamak amacıyla birtakım politikalar yürütülmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları evrensel düzeyde

kabul edilen birtakım ilkeler ışığında oluşturulmaktadır. Bu ilkeler sosyal karlılık, kalkınma kutbu ve halkın katılımı ilkesidir.

1.12.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi

İşletmelerin kâr amacıyla gerçekleştirdikleri yatırımlarda, işletmelerin faydası ile toplumun sosyal faydasının karşı karşıya gelmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle az gelişmiş bölgelerin kısa sürede ekonomik olmasa bile, sosyal faydasını yükseltecek uzun dönemde kalkınmayı gerçekleştirecek nitelikte sosyal karı maksimize eden yatırımların devlet aracılığıyla yapılmasıdır (Perktaş, 2014).

1.12.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Kalkınma kutbu ilkesi yatırımlar ilk olarak tek bir bölgede yapılmasını ifade etmektedir. Yatırımların gerçekleştirildiği bölge, kalkınmanın odak noktası olup diğer bölgelere nazaran daha hızlı kalkınma sürecini sağlamaktadır. Ekonomik kalkınma tüm merkezlerde eş zamanlı gerçekleşmez ve farklı düzeydeki kalkınma kutbu noktalarında meydana gelebilir nitekim belli merkezde başlayan bu etkinin bütün ekonomik hayata yönelmesi beklenmektedir (İldırar, 2004). Devletlerin kalkınma aşamasında belirli kentleri daha kritik lokasyona sahiptir. Örneğin, Fransa’da Paris, Japonya’da Tokyo ile Osaka, Portekiz’de Lizbon, Türkiye’de ise İstanbul kutuplaşma bölgesi olarak bilinmektedir (Tekin, 2011).

1.12.1.3. Halkın Katılımı İlkesi

Bölgesel kalkınma planları oluşturulurken halkın bu sürece direkt katılımı oldukça elzemdir. Bu ilkeye göre bölgesel kalkınma planının başarı sağlamasının en önemli şartı bölgedeki halkın planda söz hakkının olmasına bağlıdır. Halkın ekonomik ve sosyal hayatı aktif gerçekleştirmesi ile planların başarısının mümkün olacağı düşünülmektedir. Ekonomik yaşama dair en demokratik ilke bölgedeki halkın planlara katılmasıdır. Bölgesel kalkınmada halkın rolü bölgesel kalkınma planının gerçek ve doğru yapılmasında kendini göstermektedir (Acar, 2006). Halkın katılımı ile üstünde durulan nokta, yerel halkın bölgesel kalkınma faaliyetlerinin hüküm ve yürütme aşamalarında bilfiil ya da fikir üreten taraf olarak yer almasıdır (Ersöz, 2009).

1.12.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları

Bütün ülkelerde iktisadi ve sosyal yönden farklı seviyede de olsa bölgesel dengesizliklerin bulunduğu gözlenmektedir. Bu farklılıklar ise nüfusun ve bölgedeki insan kaynağının yapısı, coğrafi şartlar ve bu doğrultuda doğal kaynaklar, bölge halkının üretkenliği, sermaye birikimi, altyapının durumu, bölge mallarına olan talep, yatırımcıların kabiliyetleri gibi birçok faktöre dayalı oluşmaktadır. Bu eşitsizlikler ekonomilerde kutup ve etrafını kapsayan mekânsal yapılanmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Sermaye, yatırımların ve teknolojinin yığılma gösterdiği kutup noktalar ile bu noktalara bağlı hale gelen çevre sahalar arasındaki dengesizlikler git gide artmakta ve sonuç olarak nüfus merkezde artarken çevresinde azalmaktadır (Mawson, 1999).

Bölgesel dengesizliğin olduğu aşama analiz edildiğinde, ilk olarak kalkınmaya elverişli olan bazı merkezlerde kalkınma kutuplarının müdahale olmadan kendiliğinden olduğu gözlenmektedir. Belli noktaların gelişmesiyle bölgesel dengesizlikler meydana gelmekte ve durum, iktisadi gelişmenin kaçınılmaz bir şartı olmaktadır (Stilwell, 1980).

Gelişme aşamasına başlayan bölgeler, diğer bölgelere gelişmeyi durduran etkiler diye adlandırılan bazı olumsuz etkiler yaratmaktadır ki bu durumun en önemlisi az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru ilerleyen göç hareketidir. Bu durumda göçler, kalkınma kutuplarının yer aldığı kalabalık nüfuslu bölgelerin, çarpıcı bir şekilde oluşmasını sağlamaktadır. Gelişmeye başlayan bölge diğer bölgelerden (yatırımcı ve işgücü) göç alırken, göç veren bölgeler var olan hareketliliklerini devam ettiremeyeceklerdir. Böylelikle göç veren bölgede iş olanaklarının ve hizmetlerinin düşmesi yeni göçlere sebep olacak ve bölgeden verilen göç yeni göçlere sebep olacaktır. Bu doğrultuda, bölgeler arası dengesizlikler, gelişmekte olan bir ülke için çok önemli bir problem olarak ele alınmaktadır. Problemin altyapısını oluşturan yapısal unsurlar sebebiyle bu konuda köklü önemlerin alınması gerekmektedir (Kumral, 1993).

Geri kalmış bölgelerin iktisadi ve sosyal gelişmesi; ulusal menfaatlere zarar vermeyecek şekilde, ülkenin tamamının gelişmesini temel almalıdır. Bu amaç sağlanırken, ülkenin gelişmiş bölgelerinde olan hareketlerin son bulması veya iktisadi hareketlerin buralardan geri kalmış bölgelere doğru yönelmesi değil, az gelişmiş bölgelerin iktisadi gelişme seviyelerinin artırılması anlamı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda uygulanan politika sonucunda, sadece az gelişmiş bölgeler değil, tüm ekonomi fayda elde edecektir.

Dolayısıyla az gelişmiş bölgelerin geliştirilmesi, ülkenin gelişme seviyesini artırmak için şarttır. Doğru yürütülen bir bölgesel kalkınma politikası, az gelişmiş bölgelerin ülke ekonomisine etki etmesini sağlamakta, gelişmiş bölgelerde üretilen ürünler için daha büyük bir pazar imkânları oluşturmaktadır (Dinler, 2020).

1.12.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları

Bu bölümde bölgesel kalkınma politikalarının araçları; bölgesel planlama, kamu yatırımları, kamu üretken yatırımları, kamu altyapı yatırımları, parasal ve vergisel teşvikler, kalkınma ajansları, bölgesel kalkınmadaki olumsuzlukların idareler tarafından çözümü, girişimciliğin teşvik edilmesi ve diğer araçlar başlıkları altında ele alınmıştır.

1.12.3.1. Bölgesel Planlama

Planlamanın temel amacı, düzenin istikrarıyla uyumlu olabilecek, birbiri ile bağlantılı üretim hedeflerini saptayacak şekilde, bölgenin ya da ülkenin ekonomik kalkınmasına ait kapsamlı bir bakış açısı sağlamaktır (MGK, 1993).

Bilindiği üzere; kalifiyeli insan gücü, doğal kaynak, bilgi ve teknoloji üretimi ile kullanımı, fiziksel-sosyal-iktisadi altyapı gibi birtakım kaynakların bölgeler arasında dengesiz dağılımı, toplumun fiziksel, yapısal, tarihsel ve örgütsel niteliklerindeki dengesizliklere sebep olmaktadır. Dünyada bu türden mekânların sosyal, iktisadi ve fiziksel olarak bir bütün oluşturmasında bölge planlaması bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle, bölgesel farklılıkların sonlandırılması bölge planlamasının temel amacıdır (Doğan, 1997).

Bölge planlamasının bütünleştirici bir rolü olduğundan, taktiksel bir bakış açısı ile farklı eylem programlarını entegre ettiği düzeyde başarı sağlayacağı düşüncesi hakimdir. Geçmişteki çalışmalar bölge planlamasının yerel ve ulusal amaçları gerçekleştirmede önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır (Roberts, 1996).

1970’li yıllara kadar kabul gören bölge planlama bakış açıları ülkelerin sosyal, iktisadi, kültürel ve politik yapılarına göre değişiklikler göstermekle beraber, çoğunda görülen ortak hedefler; kaynakların en elverişli şekilde değerlendirilmesi, iktisadi faydanın mümkün olduğu kadar yükseltilmesi ve bu faydanın bölgeler arasında dengeli dağılımıdır. 1980’li

yıllardan sonra bu hedeflere çevre ve yaşam kalitesinin korunmasının da dâhil edildiği görülmektedir. 1990'lı yıllara bölgesel planlamaya yönelik bakış açısının bölgeselleşme ve küreselleşme olduğu bilinmektedir. Günümüzde ise bölge planlama kavramının tekrar 2004-2006 yılında akademik çevrelerin alanına dâhil olduğu ve en önemlisi politik gündem modeli biçimine geldiği gözlenmektedir (DPT, 2023c).

Bölge planlama ile ilgili deneyimler, bölge planlamanın aşağıdaki unsurları kapsaması gerektiğini göstermektedir (İldırrar, 2004):

- Sektörel faaliyetlerin birbirleri ile olan bağımlılığına vurgu yapılmalı ve kapsayıcı olmalıdır,
- Bölge için taktiksel vizyonlar üretilmelidir,
- Yerel talepleri ve ulusal üstünlükleri ifade etmelidir,
- Değişen şartlarla mücadele edecek boyutta olmalıdır,
- Bölge planı hazırlama ve uygulama aşamasında, yerel katılımcıların fikirlerinden faydalanılmalıdır,
- Düzenli gözlem yapma ve tekrar inceleme imkânı sağlayacak Planla, Uygula, Kontrol et ve Önlem al (PUKÖ) döngüsü sistemlerini içermelidir.

1.12.3.2. Kamu Yatırımları

Kalkınma sorunu yaşayan bölgeye kamu gelirinden daha fazla bir gider sarf edilerek, bu bölgelerde ek bir satın alma gücü yaratılmasıdır. Böylece bir yandan elde edilen satın alma gücü ile bölgede ekonomik bir hareketlenme meydana gelecek, öte yandan yapılan kamu yatırımlarıyla bölgenin üretim seviyesi ve altyapısı geliştirilerek bölgenin dikkat çekmesi sağlanacaktır. Kamu yatırımları kapsamında, devletin az gelişmiş bölgeler de sağladığı etkinlikler, üretken kamu yatırımları ve altyapı kamu yatırımları olarak iki bölüme ayrılmaktadır.

1.12.3.3. Kamu Üretken Yatırımları

Kalkınma sorunu olan bölgelere, sanayileşme aracılığıyla gelişme sağlanması için ilk olarak, devletin o bölgeye yönelik yatırım yapması beklenmektedir. Bu doğrultuda o bölgede yapay bir kalkınma kutbu yaratılması için politikalar oluşturularak iktisadi

etkinliklerin başlatılması gerekmektedir. Bu noktada Devletin bölgedeki üretim faaliyetlerinde kullanılmayan gizil gücü canlandırması önem arz etmektedir. Gelişmiş, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde bu amaç doğrultusunda da Devletin farklı düzeylerdeki bölgesel ekonomilere yön verdiği ve sanayilerin bir bölümünü kontrolü altında tuttuğu görülmektedir. Kamusal müdahaleler sonucunda bölgede etkin hale getirdiği sanayinin kar seviyesi yükseldikten sonra özel sektöre transfer edilmesi mümkün görülmektedir (Dinler, 2020).

1.12.3.4. Kamu Altyapı Yatırımları

Devletin en önemli sorumluluklarından biri ülkenin altyapı sorunlarını çözmek ve bu doğrultuda müdahaleler geliştirmektir (Dinler, 2020). Bir bölgenin üretken yatırımlar ve temel sektörler açısından rağbet görmesi o bölgenin altyapı durumu ile doğrudan ilişkilidir (Eraydın, 1983). Çünkü üretken yatırımlar ekonomik etkinliklerini sağlamak için altyapı teçhizatından faydalanmaktadır. Ekonomik etkinliklerin oluşması için gereken hizmetleri sağlayan altyapı kavramı doğal, maddi, kurumsal, idari, personel ve teçhizat bütünü olarak açıklamaktadır. Doğrudan üretim amacı olan altyapı yatırımları, altyapı harcamalarının doğrudan verimli olanlardır. Öte yandan doğrudan verimli olmayan altyapı harcamaları ise, tüketim amaçlı altyapılardır harcamalarıdır. Altyapı yatırımlarının büyük bir kısmı, yerel yönetimler tarafından sağlanmaktadır. Altyapı planlamasında birtakım farkların oluşması ise kamu harcama planları doğrultusunda uygulamanın yerel yönetimlere verilmesi ile görülmektedir. Altyapı yatırımlarının bölgesel büyümeye üzerindeki etkileri aşikârdır. Ayrıca altyapının ulaşılabilir olması, beşerî ve fiziki sermayenin verimliliğini artırmaktadır. Verimlilik yükselişi üretim maliyetlerini azaltırken, bölgesel üretime olan talebi yükseltmektedir. Bunun yanı sıra altyapı yatırımları, üretim aşamasında bir faktör girdisi gibi değerlendirilmektedir. Altyapı yatırımlarının yüksek olması bölgeye daha fazla yatırımı çekmektedir (İldırar, 2004). Özel firmalar tarafından su, elektrik, yol gibi altyapı yatırımlarının sağlanması durumunda, tek firmanın bu yatırımları gerçekleştirmesi firmayı tekeli konuma geleceğinden, böyle bir durumda yüksek fiyat uygulamalarının görülmesi kaçınılmazdır. Bu yatırımlar birden çok özel firma tarafından sağlandığında ise, aynı hizmet için birden fazla ve dağınık yatırım gerçekleşeceğinden, ekonomik israf ortaya çıkacaktır. Bu yatırımların büyük kapasitede sermaye gerektirdiği düşünüldüğünde ve riskleri değerlendirildiğinde altyapı yatırımların devlet tarafından yapılması tercih edilmektedir (Dinler, 2020).

1.12.3.5. Parasal ve Vergisel Teşvikler

İktisadi hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla, vergi mevzuatında birtakım farklılıklar yaparak iktisadi etkinlik ve çabalara yönelik vergisel kolaylıklar sağlanabilir. Ülkelerin bu teşvikleri yapma amacı; sektörel ve bölgesel yatırımların artırılması, çalışanların eğitime tabi tutularak katma değerin yükseltilmesi ve teknoloji transferinin sağlanmasıdır. Bu konuda örnek olarak yatırımcıların gelişme sorunu yaşayan bölgelere yatırım yapmaları için sorumlu oldukları vergi yükünü azaltan politikalar izlenmesi ve yatırımcılara vergisel teşvikler yapılması verilebilir. Genel vergi düzeni içindeki teşvikler farklı bir durum yaratır. Vergi teşvikleri, karın düşük bir oranda vergilendirilmesi, vergi tatili, ithal edilen makine, donanım ve hammaddeye indirimli fiyat verilmesi şeklinde uygulanabilir (Candan ve Yurdadoğ, 2017). Nakit teşvikler ise hibe ve geri ödemesiz teşviklerdir. Bunlar geri ödemesinin bulunmaması ve nakit verilmesi gibi özellikleri açısından girişimciler tarafından önemli bir destek faktörü olarak görülmektedir (Duran, 2003).

1.12.3.6. Kalkınma Ajansları

Yerel düzeyde uzmanlaşmanın önemine dikkat çeken bir bölgesel kalkınma stratejisi oluşturmak için birçok ülkede bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur (Arslan, 2010). Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) İkinci Dünya Savaşı'nın ülkeler üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla kurulmuştur. Özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda ajanslardan endüstrileşme çalışmalarına yarar sağlaması ve bölgesel farklılıkların azaltılmasıyla amacıyla faydalanılmıştır. Kalkınma ajansları bölgesel gelişme yönünden yenilikçi ve esnek araçlar arasında yer almaktadır (Soy, 2015). Ayrıca Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) yerel ve bölgesel idarelere bölgenin işgücü yapısı, ulaşım, altyapı, yatırım konuları gibi değişik alanlarda açıklama yapmaktadır. Bunun yanı sıra bölgenin tanıtılmasına ve imajının yenilenmesine fayda sağlamakta olup, bölgelere girişimcilerin çekilmesi için lider bir rol üstlenmektedir. Bölgede bulunan eğitim kurumları ve üniversiteler iletişim sağlayarak, ortak projeler üretilmesi de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) görevleri arasındadır (Cankorkmaz, 2011). Ayrıca Türkiye'de kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları bölgesel ve sektörel kalkınma planlarının hazırlanması fonksiyonunu yürütmektedir (Türkoğlu, 2015).

1.12.3.7. Bölgesel Kalkınmadaki Olumsuzlukların İdareler Tarafından Çözümü

Günümüzde devletin bölgesel kalkınmada karşılaşılan olumsuzluklara müdahalede bulunması birçok ülkede normal olarak değerlendirilmekte olup hem yerli hem de yabancı kuruluşlar bu müdahaleye uyumlu politikalar ve çözüm yöntemleri sunmaktadır. Bu noktada yönetimlerin hedefi nüfusu ve endüstriyi dengeli bir duruma getirmek, gelişen başkentlerin yükünü düşürmek için farklı tedbirler almak ve gelişme kaydedemeyen şehirleri kalkınmada desteklemektir. Bu nedenle yönetimler yatırım, kredi imkânları, vergi, ulaşım, kamu hizmetleri ve personeller ile ilgili politikalar yürütmektedirler (Keleş, 2020).

1.12.3.8. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi

Son yıllarda bölgesel kalkınma algısı, kültürel, toplumsal ve siyasi unsurları ile beraber değerlendiren bir yaklaşıma gereksinim duymakta ve bu yaklaşımın temel ögesini yerel unsurlar oluşturmalıdır. Bu noktada yerel unsurlar ile girişimcilik ve girişimciler ifade edilmektedir. Bu doğrultuda bölgesel kalkınmanın sağlanması, rekabetin artırılması, ekonomik gelişmenin hızlanması, iş gücünün ve gelir seviyesinin artması, sınai yapının düzenlenmesi yolu, ekonomik yapının yenilikçi ve girişimci olmasından geçmektedir. Geri kalmış bölgeler açısından, sermayenin bu bölgelere transfer yapılarak, yatırımlara uygun hale getirilmesi ve bu bölgelerin cazip hale getirilmesi şarttır. Bu nedenle girişimci adaylarını gereksinim duydukları yatırımları yapmaları için Devlet ve kuruluşların bu kişileri desteklemesi gerektiği düşünülmektedir (Perktaş, 2014).

1.12.3.9. Diğer Araçlar

Bölgesel kalkınma araçları ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle ülkeler kendi sosyoekonomik durumlarına uygun düzeyde bölgesel araçlar üretmişlerdir. Örnek olarak Tek Durak Ofisi, Tek Köy Tek Ürün, Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağı, Teknokentler- Bilim Parkları gibi kuruluşlar gösterilebilir (İldırar, 2004).

1.13. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlik Kavramı ve Bölgesel Dengesizliğin Temel Nedenleri

Türkiye’de bölgeler arasında gözlemlenen iktisadi, sosyal ve kültürel boyuttaki dengesizliklere cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren rastlamak mümkündür (Gündüz, 2006). 1941 yılında Ankara’da yapılmış olan Birinci Coğrafya Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda, Türkiye; 7 coğrafi bölge ve 21 bölüme ayrılmıştır (Özey, 2016). Bölge ayrımları net bir faktöre bağlı olarak değil değişik unsurları barındırdığından bu anlamda bütünlük sağlandığını belirtmek oldukça güçtür. Sosyoekonomik boyutlarda farklı kamu kuruluşlarınca farklı bölge ayrımlarına ulaşılması mümkündür. Türkiye’de DPT tarafından az gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerin kalkındırılması hedefi doğrultusunda bölge ayrımları ile ilgili yapılan çalışmada, illerin gelişmişlik düzeyi temel alınarak iller kalkınmada, birinci, ikinci ve üçüncü derece olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye’de bölgeler arası dengesizliği meydana getiren faktörle coğrafi, tarihi, iktisadi, sosyal ve kültürel nedenler olarak gruplandırılmaktadır (Gündüz, 2006).

1.13.1. Coğrafi Nedenler

Bölgeler arasındaki dengesizliği meydana getiren coğrafi nedenler; iklim, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, bitki örtüsü, doğal şartlar, ulaşım ve haberleşme gibi unsurlardır. Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrıldığı düşünüldüğünde bu bölgelerin her biri coğrafi özellikleri yönünden değişiklik göstermektedir. Coğrafi özelliklerin farklı olması tarım ve tarıma bağlı üretim sektörlerini etkilemektedir. Günlük ihtiyaçların giderilmesi genel olarak tarıma bağlı olduğundan bu durum tüm ekonomik düzeni etkilemektedir. Bir ülkenin doğal çevresini dikkate almadan o ülkenin ekonomisini tam olarak açıklamak neredeyse olanaksızdır. Tarım sektörü ülke kalkınması yanı sıra bölgesel kalkınma açısından da ekonomide lokomotif rolü üstlenmektedir (Kulaksız, 2008).

Örneğin; Türkiye’de Doğu Anadolu Bölgesi yükseklik, iklim şartları, bitki örtüsü ve yüzey şekilleri incelendiğinde ikliminin çok sert olması bitki örtüsü açısından bölgeyi verimsiz kılmış yüksekliğin fazla olması ulaşımı güçleştirerek bölgeyi yoksul bırakmıştır. Bölgenin çoğunda, ormanlık alanlar ve otlaklar ile çevrili odaklar az olup toprağı ise tarım için elverişli değildir. Doğu Anadolu’da yer şekilleri engebeli ve arazi dağlık olduğundan ulaşım altyapısı oluşturmak oldukça güç ve masraflıdır. Yılın büyük bir bölümünde kar

sebebiyle yollar kapalı kalmaktadır. Bu yönleriyle Doğu Anadolu bölgesi diğer bölgelere nazaran daha dezavantajlı görüldüğünden, bu nedenler bölgenin kalkınmasını olumsuz etkilenmiş bu doğrultuda bölge geri kalarak bölgesel dengesizlik meydana gelmiştir (Tekkanat ve Mermer, 2018).

1.13.2. Tarihsel Nedenler

Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında olan gelişmişlik farkları Osmanlı İmparatorluğu zamanında ortaya çıkmaya başlamış ve bu farklar giderek artış göstermiştir. Osmanlı döneminde 19. yüzyıl sonunda Batılı ülkelerin örnek alınması sonucu toplumda, zanaata dayalı el sanatları ve geleneksel üretim ile yapılan ekonomik etkinliklerin zayıflamış bu durum kentler arasındaki hiyerarşik düzenin ve dengesinin bozulmasına yol açmıştır. Osmanlı döneminde meydana gelen bölgesel dengesizlikler savaşlar, diğer Devletlerin sömürgecilik faaliyetleri ve git gide bozulan ekonomi ile daha çok derinleşmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise bu bölgeler arası bu farklıların giderilmesi yönünde birtakım politikalar oluşturulsa gerek Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşının ekonomi üzerinde yarattığı olumsuzluklar gerekse Osmanlı Devletinden kalan borçlar genç Cumhuriyetin kalkınma politikalarını işlevsiz kılmıştır (Dinler, 2020).

Batı Anadolu coğrafi konumu ve doğal üstünlükleri sebebiyle Batı Avrupa ile geliştirilen ticari etkileşimler Batı bölgelerinin üstünlük elde etmesine ve bu avantajlara sahip olmayan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine nazaran, Batı bölgelerinde gözle görülebilir bir gelişme sağlanasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında ise bölgeler arası gelişmişlik farkları Devletin takip ettiği yanlış politikalar ve sermaye sahiplerinin şehirlere göç etmesi sonucunda git gide atmıştır (Yılmaz, 2001).

1.13.3. Sosyo-ekonomik Nedenler

Genel anlamda; bir bölgenin gelişmişlik farklarını meydana getiren sosyo-ekonomik sebepler kalifiye işgücü yetersizliği ya da verimsizliği, girişimci nüfus ile sermayenin bölgeler arası eşit olmayan dağılımı, dengesiz nüfus hareketleri, nüfus artış hızının yüksekliği ve işsizlik, kamu yatırımlarının dengesiz yapılması, altyapı, ulaştırma ve haberleşme olanaksızlıkları, bölgesel planlama yönünden idari eksiklikler olarak

görülmektedir Kalkınma sorunu yaşayan bölgelerde, üretimin düşük teknoloji ile yapılması, kapasitenin eksik kullanılması, çalışma ortamı olarak tarım sektörü görülmesi ve tarım sektöründe istihdam olanaklarının kısıtlı olması ile eğitimdeki olumsuzluklar dengesizliği artırmaktadır (Kulaksız, 2008).

1.13.4. Kültürel Nedenler

Türkiye’de bölgeler kültürel yönden değerlendirildiğinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kültürel açıdan gelişme kısıtları olduğu görülmektedir. Bu bölgelerde Osmanlı döneminden itibaren devam eden aşiret yapısı, günümüzde de insan etkileşimleri ve üretime yön vermektedir. Az gelişmişlik probleminin çözülmesinde ve bölgeler arası dengenin sağlanmasında eğitim seviyesinin yükseltilmesi, işgücü kabiliyetlerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda bu bölgelerde eğitim ve kültür faaliyetleri ve idari kuruluşların artırılması gerekmektedir (Gündüz, 2006).

1.14. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğe Yönelik Uygulanan Kalkınma Planları

Bu dönem 1960 yıllarda başlamış olup planlı dönem ile sosyo-ekonomik anlamda kalkınmanın gerçekleştirilmesinde uygulanan politikalar arasından uyum ve düzenin sağlanması ile bu anlamda kalkınmanın hızlı ve dengeli olarak oluşması hedeflenmiştir. Ekonomiye kamu müdahalesinin akılcı bir şekilde sağlanması ve faaliyetlerin denetimi açısından kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi oldukça önemlidir. Türkiye’de bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri sonlandırmak hedefiyle Devlet Planlama Teşkilatı kurularak 1963 yılı itibari ile beşer yıllık kalkınma planları yürütülmeye başlanmış ve doğrultuda belirlenen hedeflere ulaşmak için 11 adet beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır (Tekkanat ve Mermer, 2018). Bütün planların dayandığı ekonomik modeller sektörel özellikte olup analize ekonomik faaliyetlerin mekân içindeki dağılımından kaynaklanan problemler dâhil edilmemektedir. Diğer bir ifade ile düzenlenmiş olan bu planların mekânsal boyutu bulunmamaktadır. Planlarda mekân içinde dağılmamış bir ekonomiyi kabul edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mekân düzenlemeleri ile ilgili kararlar, ekonomik kararlarla birlikte alınan ve ekonomik planlama kararları ile birbiri yerine kullanılabilen özelliğine sahip değildirler. Bunun yerine yalnızca ekonomik ve sosyal kararlarının üstüne eklenen politika önerileri olarak plan kapsamında yer almışlardır. Bu özelliği ile düzenlenen ulusal

planların bölge planlamadaki ekonomik etkinlik düzeyini artıran bir araç olarak değerlendirmenin yanı sıra bölgeler arası eşitsizlikleri giderme aracı olarak değerlendirilmesi mümkündür (Tekeli, 2008).

1.14.1. Türkiye’de Planlı Kalkınma Dönemi

1960 ‘lı yıllardan itibaren Türkiye’de bölgesel eşitsizliklerin sonlanması, ekonomik ve sosyal yönden gelişme sağlaması açısından kalkınma politikalarına dayalı Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) oluşturularak bu doğrultuda kalkınmanın gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda planlı ekonomi dönemine geçilerek ülkenin farklı bölgelerinin ekonomik ve coğrafi dinamiklerinin harekete geçirilmesi amacıyla bölgesel planlarda yapılmış ve bölgesel planların ulusal kalkınmayı da pozitif etkileyeceği düşünülmüştür. Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) ve bölgesel planların idaresinden geçmişte Devlet Planlama Teşkilatının DPT sorumlu olduğu görülmektedir. Kalkınma planları ile geri kalan bölgelerin gizil güçlerine dayalı potansiyellerinin değerlendirilerek geliştirilmesi ve ulusal kaynakların verimli kullanımı ile dengenin sağlanması hedeflenmiştir (Göymen, 2004).

1.14.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963-1967)

I.BYKP Planı kalkınmada geri kalan bölgelerde ekonomik gelişmenin hızlı gelişme niteliğine sahip belirli noktalarda harekete geçirilmesinin tavsiye edildiği görülmektedir. Bu durum plan kapsamında yapay kalkınma kutbunun yaratılmasının kabul edilmiş olduğunun göstergesi olsa da bu faaliyetlerin nasıl uygulanacağı ile ilgili açıklama yapılmamıştır. I.BYKP planın mekân boyutunun nasıl olması gerektiği konusunda ve kalkınma planının bütün bölgelerde yürütülmesi ile ilgili birtakım belirsizlikler mevcuttur.

I.BYKP ulusal kalkınma planlarından bağımsız olmaması şartı ile bölgesel planların hazırlanması uygun görülmektedir. Şöyle ki ulusal planlar ile bölgesel planlar arasındaki bağlantının nasıl sağlanacağı hususunda net bir açıklama bulunmadığı görülmekte olup bölgesel planlar ve ulusal planların arasında nasıl bir bütünlük oluşturacağı ise belirsiz kalmıştır. Bu sebeple bölge planları bölgesel planlama ile ilgili personel yetiştirilmesi ve bu olumsuzluktan tecrübe elde edilmesi dışında fayda sağlamamıştır (Dinler, 2020). Buna rağmen 1. BYKP bölge planlaması geri kalan bölgelerin gelişmesini ciddi düzeyde ele

olarak bu konunun iletilmesi aısından gereken temeli oluşturan bir perspektif oluşturmıştır.

I.BYK Planında az gelişmiş bölgelerin gelişmesi hedeflenerek bu bölgelerde sağlık hizmetlerinin artırılması ve bu yörelerde hizmet yürüten elemanların ücretlerinin yükseltilmesi gibi uygulamalara yer verilmiştir.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yönelik eğitim, sağlık, mesken gibi yatırımlara öncelik tanınmıştır. I.BYK Planında az gelişmiş yörelerin gelişmesi hedefiyle alınan tedbirler bulunmasına karşın planın uygulama sürecinde aksi durumlar ile karşılaşmıştır. I.BYK Planında gelişmiş bölgelere imalat sanayinde yapılan yatırımlar az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımların üstünde yer almaktadır. Gelişmiş bölgelerin yatırım değeri 3,9 milyar iken az gelişmiş bölgelerin ise 8,5 milyon lira olduğu bilinmektedir. Az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlar toplam yatırımın %17.99'unu oluştururken, gelişmiş bölgelerde bu oran %82.01'dir (Gündüz, 2006).

1.14.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968-1972)

Bu kalkınma planında, bölgeler arasındaki dengeli gelişmeyi sağlamanın koşulu geri kalan bölgelere yönelik yapılacak hizmet yatırımları olarak görülmüştür. Planda yatırımların az gelişmiş bölgelerin ekonomik etkinliklerini artıracak düzeyde olması ve bu bölgelerde gizil gücün kullanılarak yaratılan belirli gelişme noktaları ekonominin büyümesi hedeflenmiştir. Stratejik merkezlerin artırılması ile kendiliğinden gelişme kuvveti kazanan ve etrafını etkisi altına alan bir yapının meydana geleceği beklenmektedir. Bu hususta ekonomiyi iten bir kuvvet ve kalkınma aracı olarak şehirleşmeden yararlanılacağına yer verilmiştir. Aynı zamanda planda şehirleşmenin yaratacağı canlılığın artırılması ve şehirleşme ile sosyal değişme hızını en yüksek seviyeye çıkarılması hedeflenmiştir.

II.BYK Planında, I.BYK Planı'ndaki olduğu gibi geri kalmış bölgelerde kalkınma kutuplarının oluşturulması, kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelerin gelişme niteliğine sahip belirli noktalara uygulanmasının tercih edileceği açıklanmıştır (Dinler, 2020). Bu planda da I.BYK Planında olduğu gibi özel kesim yatırımları, dış ticaret, kredi ve vergi politikaları yürütülen farklı teşvik edici araçlara değinilmesine karşın bunlar uygulamada az gelişmiş bölgelere yöneltilememiştir.

Kısacası II. Beş Yıllık Kalkınma Planında ekonomik ve sosyal kalkınmayı oluşturacak bir yerleşme uyumuna, işgücünün verimliliğine, sosyal yapının önemime ve dengeli bir şehirleşme modeline dikkat çekildiği görülmektedir (DPT, 2023a).

1.14.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973-1977)

Üçüncü BYKP bölge görüşü terk edilerek yöre kavramı ön plana çıkmış, ardından DPT bünyesinde “Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)” dairesi açılmıştır. Bu planda kalkınmada ilk sırada yer alan yörelere gizil gücü olan sahalarda ilerletilmesi, bölgesel çalışmalar için kalkınma hızından taviz verilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Planda Kalkınmada Öncelikli Yörelere dair “ilkeler ve tedbirler” şu şekilde açıklanmaktadır (Eşiyok, 2012):

- KÖY in gizil güce hâkim oldukları sahalarda bulunarak uzun vadede gelişmenin hedeflerine yol göstermeleri sağlanacaktır. Bu amaçla, yörelere gizil gücü olarak bulunan doğal ve ekonomik kaynakları belirlenerek, yörelere kalkınma düzeylerini gösteren sosyo-ekonomik göstergelerine dayalı endekslerin illerin senelik programlarda açıklanacağı ifade edilmektedir.
- KÖY doğal ve ekonomik kaynaklılar ile ulaşım ve iletişim ağı boyutlarını içene alan, özelliklere sahiptir. Ekonomik ve sosyal yönden bütün olmayı amaçlayan çalışmaların kademeli programlara bütünsel önlemler geliştirilmesi beklenmektedir.
- KÖY’deki gelişme sürecinin, yatırımlara dair, III.BYK planı’nda açıklanan ilkeler ışığında “sanayiye yurt sathına yayma” faaliyetleri sonrasında ortaya çıkacağını açıklamaktadır.
- Yöresel gelişme faaliyetlerinin milli plan faaliyetleri ile bütünleşmesi önemsenerek çalışmaların ulusal plan ilke ve politikaları ile uyumlu, ulusal planın yürütülmesine katkısı olan faaliyetler olmasına özen gösterileceği belirtilmektedir Bazı yörelere özgü kalkınma planları düzenleme girişimlerinin, tamamlayıcılık ilkesi ile uyuşmadığı ve bu tür planlara son verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.
- KÖY ‘i geliştirme faaliyetlerinin, farklı kamu kuruluşları ve etrafındaki özel girişim arasında bağlantılı ve uyumlu, iş birliği zemininde gerçekleştirilmesi ve bu iş birliğini meydana getirecek olan kuruluşun DPT olduğu vurgulanmaktadır. DPT’nin KÖY’le

alakalı faaliyetleri, il planlama yöntemlerine dayalı ve iş birliğini çerçevesinde gerçekleştirmesi düşünülmektedir.

- Gelişmede ilk sırada yer alan yörelere ait problemler üzerinde durularak bunların ulusal plan esaslarına uygun nitelikte olması ve sonuç olarak yıllık programlarda bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

KÖY uygulamasında bir şehrin KÖY kapsamına dâhil edilip edilmeyeceği aşamasında göze alınan nesnel ölçütlerin yerini subjektif yargılara bırakması ve uygulamada “il olma” rekabetinin görülmesi gibi durular KÖY uygulamasının amacından sapmasına neden olarak KÖY ün bölgesel dengesizliklerin sonlandırılmasında aktif bir araç olma özelliğini zamanla kaybettiği görülmektedir (Eşiyok, 2012).

1.14.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi (1979-1983)

IV.BYK Planı’nda ülke içerisinde hizmet, alt yapı ve sanayinin dağılımına yönelik politikalarının saptanması, işletmelerin mekânsal tercihleri için kararlar verilmesi ve mahalli yatırım teşebbüslerinin teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Teşvik tedbirleri, sanayinin bölgeler arası dengesiz dağılımına son verme yönünde uygulanacaktır. Bu kapsamda teşvik mekanizması, mal ve mekân yönünden basamaklandırılarak, bölgeler için değişik özellikte tedbirler alınabilecektir (Gündüz, 2006).

IV.BYKP Planında eleştirel bir bakış açısı ile bölgeler arası dengesizliklerin ilk üç plan neticesinde sonlandırılmadığı tam tersine “zamanla arttığı” ifade edilmektedir. Bölgesel gelişme ve KÖY uygulaması kapsamında oldukça belirgin yorumlamalar bulunmaktadır. 1963’te 40 ilin imalat sanayi katma değerindeki oranı % 13.3 iken bu oran 1974 ‘te %7.3’e kadar azalmıştır. Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 18 ilin 1963 senesinde imalat sanayi katma değeri oranı %7,8 iken, bu oran 1974 yılında %4’e düşmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde meydana getirilen imalat sanayii katma değerinin 1963 senesinde %34,3’ünü 1974 senesinde ise 42.3’ünü Batman rafinesinin yarattığı görülmektedir. Bu iki bölge dışındaki tüm bölgeler gelirden nüfus oranlarına yakın derecede bir pay sağlarken, hane halkı toplamının %14.7 ‘sini elinde bulunduran Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin gelirin %9.9’una sahip oldukları belirtilmiştir (Eşiyok, 2012).

1.14.1.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (BBKP) bölge planlamasına geri dönülerek, bölgesel yaklaşım giderek güç kazanmış ve bölgesel kalkınma doğrultusunda alınacak tedbirler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bölgesel yaklaşım yönünden planın en farklı özelliği ise fonksiyonel bölgeler ile merkezler arasındaki kademelendirmeyi esas alan kalkınma bakış açısıdır. Planda bölge planlamasına dönülmekle beraber, bölge planının olacağı bölgeler ise sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda, planların ekonomik yönden gelişmekte olan bölgeler ve belirli sektörler açısından içinde gizil gücü barındıran bölgeler için düzenlenmesi söz konusudur.

Plan çerçevesinde bölge planlarının hazırlanması öngörülen bölgelerin idari sınırlara tekabül etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelendirilmesi çalışmasında yapılan ve fonksiyonel bölge tanımını esas alan 16 bölge ayrımı ele alınabileceği gibi, bölge kalkınmasına yol gösterebilmek için özel hedefli bölgelerin tespit edilmeside mümkündür. Planda bölge planlarının içeriği yönünden de açıklamalar yapılmıştır. Bölgesel kalkınma amacıyla yapılan bölge planlarının tedbir ve uygulama araçları, yapılması planlanan büyük ölçekli projelerin bölge ve çevresine olabilecek etkileri ve gizil güç etki alanları açısından altyapı ve hizmet ihtiyaçları ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Barlın, 2010).

1.14.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (VI. BYKP) bölge planlamasının yerine bölgesel kalkınma kavramının ön planı çıktığı görülmektedir. Bir önceki planda açıklanan 16 bölge bir kenara bırakılarak, bölge planlaması kavramının KÖY'lere kaydırılması ile alt-bölge bazında planlar hazırlanması üzerinde durulmuştur. Bu planda sanayi ve nüfus yoğunluğunun metropoliten alanlara olan akışını azaltmak, bölgeler içi ve bölgeler arası göçlere yol gösterecek ve kontrol altında tutacak yeni yerleşme kademelenmesinin hazırlanması gerekli görülmüştür. Bölgesel politika oluşturulma aşamasında AB bölgesel politikaları gözetilerek, iktisadi ve fiziksel planlamada çevre boyutunun ön planda tutulmasına vurgu yapılmıştır (Dinler, 2020).

1.14.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (VII. BYKP) pazarlama faaliyetleri ile turizm çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Konaklama hizmetlerinin eksikliklerinin giderilmesi, oda kapasitelerinin artırılması, sürdürülebilir turizm etkinliklerine önem verilmesi gerektiği ele alınmaktadır. Hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacıyla turizm sektöründe “sertifikasyon sistemine” geçilmiştir (DPT, 2000a). Bu dönemde takip edilmesi gereken turizm politikaları ise şu şekilde sıralanmaktadır (DPT, 2000a):

1. Turizm sektöründe hizmet kalitesinin artırılması amacıyla sertifikasyon sistemine geçilmesi sağlanacaktır
2. Turizmin coğrafi ve mevsimlik dağılımının eksikliklerini gidermek, dış pazarda değişen tüketici seçimleri de göz önünde bulundurularak kış, golf, yayla, dağ, yat, sağlık, kurvaziyer, karavan, eğlence ve kongre turizmini ilerletme etkinlikleri sürdürülecektir
3. Turist rehberlerinin meslek faaliyetlerini artırmak amacıyla Rehberler Birliği Yasası çıkarılması gerekli görülmektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (VII.BYKP) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine yönelik yeni tasarılar oluşturulması, yöresel kaynakların değerlendirilmesi, konut ve hayvancılığın desteklenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca kırsal ve kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması için “yerleşme özerkleri” planlamasından yararlanılması ve seçilen bu gelişme özerklerine kalkınmada öncelik verilmesi önerilmiştir (Keleş, 2020).

1.14.1.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Bu planda toplumsal ve ekonomik gelişme yönünden dengenin sağlanması, fırsat eşitliği, katılımcılık, Avrupa Birliği politikalarına uyum eşgüdümünde iller seviyesinde gelişme planları yapılması önerilmektedir. Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik uygulanan teşvik edici araçlar yanı sıra bunlara yatırım indirimleri, gümrük, fon bağışıklıkları ve vergisel istisnalar sağlanması yönünde yeni teşvik araçları eklenmesine dikkat çekilmektedir (Keleş, 2020).

Turizm alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde Türkiye, en fazla turistik gezi etkinlikleri sıralamasında dünyada 12. sırada, turizm gelirindeyse 8.sırada bulunmaktadır. Sağlanan bu başarılarla karşın turizm etkinliklerine önem verilmiş ve ilerletilmesi için planlar hazırlanmıştır. Yapılan planlar ile bölgelere altyapı, üst yapı, amortisman yatırımlarının yapılması amaçlanmıştır. Pazarlama ve tanıtımların turizm etkinlikleri üzerinde pozitif etki oluşturmaları sebebiyle bu konuda özendirilmelerde bulunulmuştur (DPT, 2023c).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde takip edilmesi gereken turizm politikaları şu şekildedir (DPT, 2023c):

- Turizm yönlendirmelerinde hava ulaşımı, pazarlama alanı ve kalite eksikliklerinin giderilmesi üzerinde durulacaktır
- Dünya turizminden sağlanan gelirlerin yükseltilmesi asıl amaçtır,
- Turizm firmalarında uluslararası ölçütler doğrultusunda işgücü niteliğinde görülen eksikliklerinin giderilmesi öncelikler arasındadır,
- Tarihi mekânlar, sit sahaları ve fiziksel çevre koruma altına alınacaktır.

1.14.1.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Planda önceki kalkınma planlarında uygulanan adımlara değinilerek bölgesel gelişme politikalarının bütüncül olmasına vurgu yapılmıştır. Plan'da bölgesel kalkınma projelerinin bulunduğu fakat bu projelerin bütünsel bir gelişme planı özelliği taşımadığı dikkat çekmektedir. Plan'da tüm bölgelerin gelişme stratejilerinin kalkınma ajansları eşgüdümünde tamamlanması ve bu doğrultuda yeterli finansmanın sağlanması ile ilgili ilkelerin gözetilmesi belirtilmiştir (Keleş, 2020).

Bu dönemde ülkedeki kalkınma problemlerini en alt seviyeye düşürme ya da giderilmesi üzerine çalışmalar mevcuttur. Turizm etkinliklerinin ilerletilmesi amacı ile önceden değerlendirilmeyen ve turizmde gizil gücü bulunan bölgelere yoğunluk sağlanarak turizm etkinliklerinin 12 aya dağıtmak hedeflenmiştir. Bölgelerdeki mevcut turizm gizil gücünün korunması, ilerletilmesi, turistik etkinliklerde değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Yurt içi ve yurt dışındaki kültür varlıklarının saptanması, kültürel faaliyetlerinin sürdürülmesi, tarihi alanların yenilenerek turizm etkinlikleri ile birleştirilmesinin sağlanacağı

açıklanmıştır. Bölgesel ürünlerin tanıtılması ve satışı ile hava yollarına vurgu yapılarak turizmin harekete geçirilmesi amaçlanmıştır. Yine turizm etkinliklerinin doğaya zarar vermemesi ve çevreyi kirletmemesi açısından turizmin çevreye boyutuna vurgu yapılmıştır (TBMM, 2007).

1.14.1.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Türkiye’de orta ve doğu bölgelerdeki belirli kentlerin “cazibe merkezi” haline getirilmesi için Cazibe Merkezleri Destekleme Programı oluşturulmuş olup program Diyarbakır, Van, Erzurum ve Şanlıurfa gibi şehirlerde uygulanmıştır. Planın temel hedefi bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak olduğu gibi kaynakların ülkenin tamamına dengeli bir şekilde dağıtımını sağlamak ve bölgelerin gizil güçlerinden faydalanarak gelişim potansiyellerinin artırılmasını desteklemektir (Keleş, 2020).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma planında bölgesel kalkınmasa turizmin öncü sektör statüsüne ulaştırılması amaçlanmıştır. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma planındaysa bölgesel kalkınmayı turizm sektöründe gerçekleştirmek amacıyla turizm ürünlerinin artırılması, eksikliklerinin giderilmesi, turizm kalite ve gizil gücünün artırılması olarak ele alınmıştır. Bu dönemde özellikle sağlık turizmi gizil gücü ve önemi vurgulanmıştır. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planını diğer planlardan farklı kılan ayırt edici özelliği ise kamu tarafından yapılan turizm pazarlama ve tanıtım etkinliklerinin özel firmalara devredilmesi ve bu alanda olanakların genişletilerek özendirmelerin yaratılmasıdır (DPT, 2023d).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının turizm etkinlikleri alanında vurguladığı hususlar şu şekildedir (DPT, 2023d):

- Özel firmaların etkinliğinin tanıtım ve pazarlama etkinliklerinde artırılması,
- Turizm hedefinde sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara dâhil edilmesi,
- Turizm etkinliklerinin niteliğinden taviz vermeden ilerletilerek sürdürülebilir bölgesel kalkınma politikalarının desteklenmesi,
- Sağlık turizmi ön planda olmak üzere turizm faaliyetlerinin ilerletilmesi,

- Turizm alanları arasında bağlantı sağlayacak ulaşım mekanizmalarının ilerletilmesi olarak sayılabilir.

1.14.1.11. On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)

Plan'da bölgelerarası ekonomik dengesizliklerin sona ermesi yönünde bölgelerin rekabet güçlerine yönelik yapılacak olumlu müdahaleler ve bu yönde az gelişmiş bölgelere ekonomik ve sosyo-kültürel desteklerin sağlanması önerilmektedir. Plan hedefleri incelendiğinde kişi başına düşen gelirin düşük olduğu bölgelerde, kişi başına düşen gelir oranının; planın başlangıç yılında 4.28'den, planın sonlandığı yılda 3.85'e düşürülmesi yer almaktadır. Plan'da kalkınma ajanslarının iyileştirilmesine yönelik müdahaleler ve kurumlar arası iş birliğini artırıcı faaliyetlerin yaygınlaştırılmasından söz edilmektedir (Keleş, 2020).

Günümüzde de etkin olan On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planlaması 2019 yılı ile 2023 yılları arasını kapsamında bulundurmaktadır. Plan kapsamında Filyos Vadisi Projesi altyapı çalışmasına yer verildiği görülmektedir. Bu planda nitelik olarak turizm etkinliği birinci sırada gelişme alanı olarak ele alındığı görülmektedir. Planın hedefleri olarak, değişiklik gösteren tüketici seçimleri ve teknolojik gelişme sonucunda turizm etkinliklerinin iyileştirilmesi ve çeşitliliğin artırılması hususuna vurgu yapılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2019).

Kalkınma planı konusunda turizm sektöründe politika ve önlemler şu şekilde sıralanabilir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2019):

- Turizm sektöründe yüksek ölçütlerde hizmet sunumu gerçekleştirilmesi,
- Mevcut kaynak pazarlarının desteklenmesi, ilerletilmesi ve bununla beraber yeni kaynak pazarlarının oluşturulması yöntemiyle ziyaretçi sayısı artırılması,
- Daha çok gelir sağlayan turizm türlerinin ilerletilmesi, konaklama süresinin artırılması, konaklama dışı harcama alanlarının oluşturulması ve harcama eğilimi fazla ziyaretçilere ulaşılması yöntemiyle kişi başı harcama artırılması,
- Her bir amaç özelinde ve odaklı anlayış etrafında; planlama basamakları göz önüne alınarak yatırım planlamasını da kapsamak üzere turizmin ilerlemesi ve yönetiminin bir

bütün olarak değerlendirilmesi, çevreye duyarlı ve sorumlu turizm görüşü ile sürdürülebilir turizm uygulamalarının ortaya çıkarılması,

- Öncelikli olarak internet altyapılı uygulamalar başta olmak üzere turizm sektörünün paylaşım ekonomisinden daha aktif yararlanabilmesine yönelik hazırlıklar yapılması, sektördeki AR-GE etkinlikleri ile teknolojiye dayanan uygulamaların desteklenmesi sağlanacaktır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma planından On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planlamasına kadar olan kalkınma planlarından turizm sektöründe önemli gelişmeler sağlanmıştır. Uygulanan ve uygulanmak istenen kalkınma planlarında turizm sektörü için amaçlanan politikalar ve tedbirler kamu sektörü için emredici niteliğe sahipken, özel sektör için ise özendirici nitelik taşımaktadır (Güner, 2018).

Hazırlanan planların tümü gözden geçirildiği zaman turizm sektörünün sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması maksadıyla ilkeleri ve amaçları şu şekildedir (Güner, 2018):

- Ülkemizi ziyaret eden turist sayısının ortalama kalış zamanı ve harcama tutarlarının artırılması,
- Yabancı sermayeyi teşvik etmek,
- Kültürel ve doğal değerleri koruma altında tutmak,
- İç turizm etkinliklerinin ilerletilmesi,
- Turizmde öncelikleri alanların saptanılması,
- Kredi ve teşvik politikalarına yön vermek,
- Kamunun altyapı, özel firmaların üst yapıyı uygulamasının sağlanması,
- Turizmin 12 aya dağılmasını sağlamak, turizm türlerinin artırılması,
- Kitle turizmine uygun yatırımlara destek olunması,
- Sürdürülebilir turizm alanında hazırlıklar yapılması,
- Tanıtım faaliyetlerinin artırılmasına ağırlık verilmesidir.

1.15. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğe Yönelik Uygulanan Kalkınma Projeleri

Türkiye kalkınma programları ile 2002’de AB’nin NUTS bölümlendirmesine uygun şekilde yapısal fonlarında uygulanabilmesini gerçekleştirmek hedefiyle 86 ili 26 bölgesel

birim ile tasnif etmiştir. Daha sonra DPT'nin yön vermesiyle AB fonlarının 2004-2006 arasında nasıl dağılım sağlayacağını açıklayan temel esasları saptayan ve gelişme için tercih edilen bölgeleri hedefleyen Ulusal Kalkınma Planı düzenlenmiştir. Ele alınan programlar etrafında insan kaynaklarının gelişimi, istihdam ve gelir oluşturulması, tarımsal destek, küçük çaplı altyapı projeleri, turizm sektörünün gelişimi, çevrenin korunması, kırsal kalkınma ve yaşam verimliliği konularında teşvik uygulanması söz konusudur (DPT, 2000a).

Türkiye'de sektörel anlamda entegre olan ve uygulanan tek bölgesel kalkınma planı GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) olmuştur. Dokuzuncu Kalkınma planı kapsamında üzerinde çalışma yürütülen projeler; Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi ve Zonguldak-Bartın-Karabük Gelişme Raporu (ZBK)'dir (URL-10,2023).

1.15.1. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)

Bu proje Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan kaynakları değerlendirerek proje kapsamında bu çevrede yaşamını sürdüren insanların refah seviyesi ve gelir düzeyini yükseltmek, bölgelerarası dengesizlikleri sonlandırmak ve ulusal düzeyde iktisadi gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkı göstermek hedeflenmiştir. GAP aynı zamanda Türkiye'yi uluslararası düzeyde tanıtan oldukça kapsamlı bir projedir. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi), ilk olarak bölgenin su ile toprak sahalarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak değerlendirilmiş; Dicle-Fırat Havzası'nda hidroelektrik enerji ve sulama üretimi amaçlı 13 proje paketinin toplamı olarak hazırlanmıştır. Projeler ile 19 hidroelektrik santrali, 22 baraj ve yaklaşık 1,7 milyon hektar alanda sulama şebekesi oluşturulması planlanmıştır. 2002 senesinde planlanan GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) Bölge Kalkınma Planı ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün (DSİ), GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) Programında ortalama 1,8 milyon alanın sulanması amaçlanmıştır. 1989 senesinde Master Plan'ın düzenlenmesi ile sanayi, tarım, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içinde bulunduran entegre bir bölgesel kalkınma projesi haline gelmiştir. Günümüzde GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi), su kaynaklarını geliştirme programının yanında çeşitli sektörlerdeki yatırımları da kapsayan, sürdürülebilir

insani kalkınmaya dayanan entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak yürütülmektedir (GAP, 2021).

Sanayi, enerji, tarım ve sulama bölgede kalkınmanın gerçekleşebilmesi için en önemli unsurlardır. Bunlar unsurlar bölgede etkileşim içinde olup birbirinin eksikliklerini gideren ve iç içe geçmiş etkenler olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında GAP kalkınma kutupları teorisinde açıklanan endüstriyel kompleksin bir uyarlaması olarak ele alabilir (GAP, 2021).

Projenin hedefleri incelendiğinde, bölgenin sulama ve ülkenin enerji problemini gidermek amacıyla planlandığı, bu plan etrafında bölgede her türlü alt yapı, tarımsal yapı, sanayi, ulaştırma, eğitim ve benzeri hizmetleri kapsayan entegre bir kalkınma projesi olduğu gözlemlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde projenin amacının bölgede var olan gizil gücün kullanılması sonucu kalkınma kutbu yaratmaya yönelik olduğu söylenebilir. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi); enerji, su, sanayileşme, şehirleşme ve tarım vb. faktörlerin fonksiyonel anlamda bütünlüklerinin sağlanarak kutuplaşmanın meydana gelmesi hedefine yönelik bir projedir. François Perroux'un teorisinde açıkladığı ve kutuplaşmanın meydana gelebilmesi için gereken kuvvetler topluluğu, GAP projesinde yukarıda belirtilen unsurlar olarak bulunmaktadır. Bölgede var olan kaynaklar kalkınma kutuplarının meydana gelmesine yardımcı olan unsurlardır. Neticede, Güneydoğu Anadolu Projesi'nin dengesiz kalkınma modelinden kalkınma kutupları teorisi ilişkili bir bölgesel kalkınma modeli olduğu ileri sürülebilir. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) ile bölgede sanayi, tarım, enerji ve sulama çerçevesinde sektörel çeşitlilik oluşması ve istihdam artışı bölgede gelir artışına neden olarak bölgenin verimliliğinin artmasına ve tasarrufların bölgede tutulmasına neden olmaktadır. Bölgede oluşan verimlilik artışları politik, sosyal ve kültürel boyutta gelişmeyi gerçekleştirecek ve bu durum bölgenin daha önceki dezavantajlarını sonlandıracak ve bölge ülke ekonomisinin kalkınmasında fayda sağlayacaktır. GAP projesinin literatürde bölgesel kalkınma modellerinden kalkınma kutupları ile bağdaştırıldığı görülmektedir (Saraç, 2006).

1.15.2. DAP (Doğu Anadolu Projesi)

DAP Ana Planı'nın (Doğu Anadolu Projesi) temel amacı bölgenin gizil gücünü canlandıracak koşulların meydana gelmesini sağlamaktır. Planda sosyal, çevresel ve

ekonomik olarak 3 hedef alan ileri sürülmüş ve var olan gelişme eğilimlerine engel teşkil etmeyecek ve bu eğilimleri sağlamlaştırma doğrultusunda bir planlama taktiği esas alınmıştır. Saptanan bu hedefler şu şekildedir:

- Gelişme aşamasının ilk sürecinde, kaynakların ilk olarak bölgenin görece avantajına sahip etkinlik mekânlarına ve sahalarına doğru hareket ettirilmesi, gelişmenin süreç içinde bu öncü sektör ve sahalarından diğerlerine dağıtılması,
- Bölgede bulunan hizmet ve üretim kapasitelerinin daha aktif kullanımını gerçekleştirecek düzenlemelerin ön planda tutulması,
- Bölge halkı ile bölge dışındaki sivil toplum örgütlerinin, özel firmaların, ekonomik, sosyal yapı ile hizmetlerin yürütülmesine ve ilerletilmesine yönelik modellerle katılımlarının sağlanması.

Yukarıda açıklanan temel taktikler etrafında DAP Ana Planı'nda; insan kaynaklarının geliştirilmesi, teşkilatlanmanın yaygın hale getirilmesi, mera ıslahı ve yöntemi, altyapı temini, çevreye yönelik dezavantajların giderilmesi, yoksullukla mücadele ve finansman gibi 7 birincil müdahale alanı oluşturulmuştur.

Plan, bölgenin kalkınmasını, sosyal, çevresel ve ekonomik çerçevede bütünleşmiş bir boyutta değerlendirmektedir. Bu hususlara hemen hemen her planlamada rastlansa da bu unsurların her biri Doğu Anadolu bölgesinde daha fazla değer kazanmaktadır. Bölgenin gelişmesi ilk olarak tarım sektörünün modernlik kazanmasına bağlı olan bölgede, su ve toprak kaynaklarının zarar görmemesi, erozyonun önlenmesi, mera ıslahı gibi çevre ile ilgili olan müdahalede dayalıdır. Diğer taraftan, ekonomide meydana gelen her gelişmenin sosyal açıdan da gelişmeye hız kazandıracağı düşünülse de bölgeye sadece ekonomik kalkınma amacıyla yapılan yatırımların bölgedeki yaşam standartları ve refahını artırmak için yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda DAP Ana Planı; insan kaynaklarının ileri seviyeye taşınması, kadınların konumlarının yükseltilmesi, ihtiyacı olan kişilere yardım ve koruma sağlanması, yoksul kimselere küçük ölçekli gelir sağlayan etkinliklerin sağlanması, yardımların yaygınlaştırılması ve kırsal ekonomik faaliyetlere çeşitlilik kazandırılması gibi sosyal amaçlı yöntem ve planlamalara ağırlık göstermektedir (DAP, 2023).

1.15.3. DOKAP (Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı)

Geçmişten günümüze Doğu Karadeniz Bölgesinin sosyo-ekonomik gelişimi oluşturmak amacıyla farklı yöntem ve politikalar takip edilmiştir. Bu çalışmaların ilki, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) ile Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı (JICA) tarafından 2000 yılından düzenlenen Doğu Karadeniz Projesi Bölgesel Gelişme Planı'dır (DOKAP, 2023a).

Doğu Karadeniz Projesi; Doğu Karadeniz Bölgesinde var olan kaynaklardan yararlanarak, bu çevrede yaşamını sürdüren insanların gelir seviyesi ve refah düzeyini artırmayı hedefleyen bölge içi ve bölgeler arası dengesizlikleri azaltmaya yönelik, ulusal boyutta ekonomik ve sosyal gelişme destekleyecek bir bölgesel kalkınma projesidir (DOKAP, 2023a).

Bu planın hedefi, Doğu Karadeniz bölgesinin gizil gücünün saptanamamasına sebep olan yapısal problemlere çözüm bulmaktır. Plan doğrultusunda beş adet sektörel gelişme ortaya konmuş, belirlenen on adet programla elli iki adet projenin harekete geçirilmesi amaçlanmıştır. Ancak öngörülen plan 2000'li senelerin başındaki ekonomik istikrarsızlıklar, projedeki paydaşların her aşamada bütünüyle yer almaması ve yerelde plan ile ilgili kurumsal yapının bulunmaması sebebiyle yürütülememiştir. Bu olumsuzluklara rağmen DOKAP 2014-2018 düzenlenen DOKAP Eylem Planında uygulanacak eylemlerin saptanmasında açısından ciddi bir deneyim oluşturmuştur. DOKAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023), 3/6/2011 tarihli ve 642 sayılı Konya Ovası Projesi ve Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlıklarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ve 3 üncü maddesi gereği; On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) çerçevesinde düzenlenen 2020 ve 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programlarının 669.1 no'lu tedbir hükümleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Mevzuat kapsamında "eylem planı" olarak adlandırılan bu düzenleme, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedefiyle kabul edilen program bazlı yönü ile "Bölge Kalkınma Programı" şeklinde nitelendirilmiştir (DOKAP, 2023b).

Bölgenin nüfus ve göç hareketleri doğrultusundaki problemleri tarafları ele alınarak ekonomik ve sosyal düzeyde zorluk yaşayan ve dezavantajlı durumdaki kadınlar, çocuklar, işsizler, mevsimlik ve gezici tarım işçileri gibi sosyal dışlanma ve yoksulluk ile karşı

karşıya kalan guplara hitap eden sosyal içirme projelerine gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda DOKAP Bölgesi'nde yaşamını sürdürenlerin gereksinim duyacağı sosyal hizmetlerin ulaşılabilir olması bu hizmetlerin verimliliğinin yükseltilmesi ve gereksinime yanıt verecek duruma getirilmesi oldukça önemlidir (DOKAP, 2023a).

1.15.4. KOP (Konya Ovası Projesi)

Konya Ovası toplumda “Türkiye'nin Tarım Merkezi” olarak bilinmektedir. Değişen İklim koşulları ve sulama riskleri değerlendirildiğinde Bölge'nin yalnızca tarım odaklı gelişmesinin sürdürülebilir olamayacağı gözlenmektedir. Bu doğrultuda öncelikli olarak tarım sektöründe farklılık yaratılarak tarım ile ilgili diğer bütün hususları içinde bulunduracak bir kalkınma programını yürütmek eylem planının temel hedefini olmuştur (KOP, 2023a).

Konya Kapalı Havzasının su gereksinimlerinin gidermek amacıyla geçmiş zamanlarda yapılan faaliyetler kapsamında havzaya öteki havzalardan su devirin konusu ele alınmış ve ilk olarak ekonomik ve teknik açıdan en uygun bulunan Yukarı Göksu havzasından Mavi Tünel vasıtasıyla su transferi projesi geliştirilmiştir. Mavi Tünel Projesinin bitimi ile havzaya transfer edilecek yıllık 414 milyon m³ suyun 100 milyon m³'ü Konya iline içme suyu olarak ayrılması planlanmıştır. Mavi Tünel Projesinin bitiminden sonra geri kalan 314 milyon m³ su ile 65 bin hektar tarım sahasının sulanması hedeflenmiştir (KOP, 2023b)

KOP ile yeraltı sularının azalmasıyla birlikte tuzlanan yüzbinlerce hektarlık arazinin iyileştirilmesi ve bunun yanı sıra ülkemizdeki en büyük milli park ve tatlı su gölü olan Beyşehir Gölü'nün ovadaki en büyük su kaynağı olarak sağladığı su devrinin doğal durumuna bırakılması mümkün olacaktır (Semiz, 2009).

KOP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023) hazırlık aşamasında ilk olarak var olan veri ve deneyimlerden yola çıkarak mevcut durum değerlendirmesi yapılmıştır. Bölgenin sektörler bakımından var olan durumunu tespit edilmiş, tercih edilen göstergeler yerel, bölgesel ve ulusal veriler ile kıyaslanarak analiz yapılmıştır. Böylece bölgenin gereksinimleri, problemleri, gelişme sahaları ve gizil gücü sektörler bazında belirlenmiştir (KOP, 2023b).

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) ve Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Raporu (ZBK) diğer gelişme projeleri olup, yukarıda açıklanan diğer projelere kıyasla daha sınırlı düzeydeki gelişme projeleridir (Semiz, 2009).

1.15.5. Yeşilirmak

Yeşil Irmak Havzası Gelişim Projesi (YHGP); ülke düzeyinde alınan kararlara ve uluslararası düzenlemelere uyumlu olarak geliştirilmiş ve alt düzeyde yapılması öngörülen planlar arasındaki plan basamaklarına uygun ilişkileri sağlamayı hedefleyen bir bölge planıdır. Bu proje Çorum, Amasya, Tokat ve Samsun illerinden meydana gelen TR83 olarak adlandırılan Düzey2 İstatistiki Bölge Birimi (İBB) için düzenlenmiştir. Bu doğrultudaki çalışmalar doğanın dengesine zarar vermeden, uygun arazi kullanımının düzenlenmesi, mevcut kaynakların sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi, TR83'ün diğer bölgelerle olan sosyo-ekonomik gelişmişlik dengesizliklerinin en aza indirgenmesi ve var olan verimlilik seviyesini ilerleterek bölgenin refah seviyesinin ve ülke ekonomisine olan yararının yükseltilmesini hedeflemektedir (URL-4, 2023).

1.15.6. Zonguldak Bartın Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

VII.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Zonguldak Bartın Karabük illerinde bulunan yörelerde; gereken altyapı yatırımlarının oluşturulması, bu illerin mekânsal ve sektörel kalkınma yönlerinin saptanması ve yeni istihdam sahalarına yön verilmesi ve bu kalkınma projesi düzenlemelerinin hızla bitirilmesi planlanmıştır. Proje ile Türkiye Taş Kömürü Kurumu'nun (TTK) faaliyetlerinin sınırlandırılması ve Karabük ile Ereğli demir çelik endüstrilerinin özelleştirilmesiyle doğan sonuçlarının analizi gerektiği vurgulanmaktadır (Doğru, 2004).

Projenin hedefi (DPT, 2000b):

- Proje bölgede bulunan madencilik ve sanayi işletmelerinin TTK'nın daralması ve Karabük Demir Çelik kuruluşunun özelleştirilmesi sonrasında meydana gelen sosyal ve ekonomik olarak meydana gelen durumların analizini,
- Özel işletmelerin yeni etkinliklerinin ilerletilmesini ve yatırım seçeneklerinin tespit edilmesini,
- Orta ve uzun vadeli bölgesel kalkınma planı düzenlenmesini,

- Bölgede gerçekleştirilebilecek yatırım alanlarını açıklamayı kapsamaktadır. Projenin açıklanan bu hedefleri yönünde, ülkenin özellikle de büyük kentlerde hızlı büyümeden doğan problemlerde denge sağlanmasına yönelik diğer sanayi alanını elinde bulundurması amaçlanmaktadır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Çalışmanın bu bölümünde teori ve proje boyutlarıyla literatür taraması yapılmış olup Dünya ülkelerinde görülen kalkınma kutbu denemeleri anlatılmıştır. Abd “Tennessee Vadisi” Kalkındırma Politikası, İtalya Mezzogiorno’yu Kalkındırma Politikası, Fos Körfezi Endüstriyel Kompleks Projesi, Silikon Vadisi ve İngiltere Örneğine değinilmiştir.

Güngör (2000); çalışmasında bölgesel dengesizliklerin sonlandırılması amacıyla düzenlenen Güneydoğu Anadolu Kalkınma Projesi ele alarak projenin etkilerini kalkınma kutupları teorisi yönünden analiz etmeye çalışmıştır. Çalışmada bölgesel dengesizlikleri sonlandırmaya yönelik teoriler, politika ve araçlara değinerek, büyük ve entegre bir kalkınma projesi olarak GAP tanıtılmış ve projenin bölgeyel kalkınmaya katkıları kalkınma kutupları teorisi yönünden değerlendirilmiştir. GAP’ın, tarım ve hayvancılık, sulama, sanayi ve hizmet sektörü, enerji üretimi, ulaşım, altyapı, haberleşme, eğitim ve sağlık gibi yönlerden değerlendirilmesi ile projenin bölgeye etkileri kalkınma kutbu unsurları ile ilişkilendirilerek bölgenin gelişme merkezi haline geldiği açıklanmaktadır. Projenin henüz gerçekleşmeyen ve beklenen etkileri ise GAP’ın kalkınma kutbu potansiyeli gösteren yönleri olarak değerlendirilmiştir. Güngör, GAP’ın bölgesel kalkınma ve ülke ekonomisine katkılarını kalkınma kutbu teorisi bağlamında incelemiş ve çalışması ile GAP’ın bölgesel kalkınma açısından kalkınma kutbu olduğuna yönelik analizleri ile literatüre katkıda bulunmuştur.

Saraç (2006); çalışması ile GAP’ın genel olarak kalkınma, özel olarak ise bölge kalkınması seviyesindeki analizini yaparak, GAP’ın bölgesel kalkınma modelleri ile ilişkisini ve etkileşimini değerlendirmiştir. GAP’ın gelişimi, bölgeye etkileri ve proje ile ulaşılması gereken hedefler açıklanarak, bölgesel kalkınma modellerinden kalkınma kutbu modeli ile uyum gösteren GAP’ta; Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır gibi gelişme merkezleri kutuplaşma örneği olarak gösterilmektedir. Yine çalışmada kalkınma hedeflerine ulaşmak için gözetilmesi gereken insani unsurlar, halk katılımı, politika ve proje uygulamalarına değinilerek bu tür projelerde bulunan tüm paydaşlara yönelik genel öneriler geliştirmiştir.

Erdoğan (1993), çalışma ile kalkınma kutupları teorisi ve kalkınma kutbunun çevresine olumlu ve olumsuz etkilerini inceleyerek, GAP ile meydana gelen kutup etkisinin bölgede

tasarruf akımı, gelir artışı, tarımsal üretim çeşitliliği etkilerinin yanı sıra bölgenin demografik ve sosyal boyutunda meydana gelecek olumlu etkilere değinmektedir.

Semiz (2009); çalışmasında Türkiye’de planlı kalkınma döneminden itibaren kalkınma planları ve bölgesel kalkınma projeleri ele almıştır. Çalışmasında bölgeler arası ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesinde bölgesel kalkınmanın uygun bir yöntem olduğuna, Dünyadaki örnekler ile vurgu yapmıştır. Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmadaki etkileri açıklanarak bu bağlamda GAP idaresi ve Planlama Teşkilatının inceleme raporlarındaki açıklamalar değerlendirilerek, sosyoekonomik etkinliklerdeki sorumluluklarında GAP idaresinin başarı durumu tartışılmıştır.

Durmaz (2019); araştırmasında gelişmemiş bölgelerin gizil güçlerini meydana çıkarmak için; vergisel teşvikler, kalkınma ajansları, girişimcilik, inovasyon, Ar-Ge, kooperatifçilik, turizm gibi bölgesel kalkınma araçlarının ve etkinliklerinin gelişme dengesizliklerini sonlandırmaya katkı sağlayacak etkinlikler olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada Çukurova Bölgesi’nde bulunan Adana, Osmaniye ve Mersin illeri doğrultusunda bölgenin kalkınma düzeyi, ekonomik ve sosyal durumları ilgili veriler analiz edilmeye çalışılmıştır. Üç ilde önde olan sektörler tespit edilerek, Çukurova Bölgesinin kalkınma seviyesinin yükseltecek birtakım tavsiyeler verilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda bölgenin, Marmara Bölgesine seçenek bölge olacağı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir.

Ceyhan vd. (2017); çalışmalarında bölgesel ve ulusal kalkınmada önem arz eden Filyos Vadisi Projesi kapsamında bulunan Filyos Limanının bölgenin hızlı ve verimli büyüme potansiyeline etkilerini değerlendirmek amacıyla örnek bölge olarak seçtikleri Rotherdam Limanına giren konteyner sayısı ile nüfus arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile inceleyerek; elde edilen bulgular doğrultusunda konteyner sayısındaki %1’lik artışın Rotherdam nüfusunu %0.25 yükselttiğini tespit etmişlerdir. Rotherdam Limanında meydana gelen koynernar hareketliliği ile ortaya çıkan nüfus artışı benzer özelliklere sahip Filyos Vadisi Projesi’ne indirgenerek liman faaliyetlerinin sonuçlanması ile Batı Karadeniz Bölgesinin göç alan bir bölge durumuna geleceği saptanmıştır.

Çetinkaya (2014); çalışmasında Filyos Vadisi Projesi’ni genel olarak ele almış, tarihsel sürecini ve mevcut konumunun yanı sıra projeden olan beklentileri ve projenin bölgeye sağlayacağı etkileri araştırmıştır. Projenin bölge ekonomisine sağlayacağı fayda ile bölgeyi

önemli bir lojistik üssü ve ticaret merkezi haline getireceği , limanın yanında; organize sanayi, serbest bölge, enerji santralleri ve barajlar gibi devlet tarafından tavsiye edilen yatırımlara ek olarak fazla sayıya müteşebbisin ilerlettiği projelerle de yatırımcıların cazibe merkezi olması görülen Filyos Vadisi'nde, büyük ölçekte sanayi ve enerji yatırımı gerçekleştirecek olan firmaların ilerleyen aşamada yatırımlarına başlayacağı öngörülmüştür.

Çalışkan (2008); çalışmasında çok merkezlilik ile gelişmemiş bölgelerin kalkınmasının önemini vurgulayarak, bu plana dayanan büyüme merkezlerinin oluşturulmasının ilk olarak Ağrı Alt Bölgesinde araştırılarak, Kars'ın bölge içindeki büyüme kutbu olabilirliği üzerinde durulmuştur. Tez çalışması kapsamında, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının Ağrı Alt Bölgesi üzerinden yapılan detaylı incelemeler ve değerlendirmeler ile elde edilen sonuçların, çalışmanın hipotezi ile uyum göstermiş ve Kars'a büyüme kutbu niteliğini elinde bulundurabilme olanağı kazandırıldığı görülmüştür.

Saygın ve Savrul (2012); çalışmasında DPT tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen il ve ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin güncel verileri doğrultusunda ele alınarak, 2012 yılında illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını açıklamaktadır. Bölgesel kalkınma politikaları, Avrupa Birliği'nde (AB) ve Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları genel anlamda ele alınmış, 81 ile ait 40 sosyo-ekonomik değişkenden yararlanılarak, 2012 yılı illerin kalkınma sıralaması tespit edilmiş ve AB destekli bölgesel kalkınma programı etrafında destek verilen illerin durumu irdelenmiştir.

Efetürk (2021); Türkiye'de turizmin bölgesel kalkınmadaki önemi ve üstlendiği rolü, beş yıllık kalkınma planlamasında turizm teşvikleri, Siirt ilinin turizm gizil gücünü ve Siirt ilinde turizm türleri konusunda açıklamalar yapmıştır. Saha incelemelerindeki verilerinde, Siirt ilinin turizm çeşitliliği konusundaki önemini vurgulamaktadır. Ayrıca Siirt ilinde turizm sektörünün gizil gücünü gösterememesinde pay sahibi olan sektörel problemlerin, kentteki altyapı problemlerinin sonlandırılmasıyla, bölgede turizm sektörünün harekete geçeceği açıklanmaktadır. Araştırmadaki temel hedef; Siirt ilinin gelişmesinde uygulanabilecek turizm politika tavsiyeleri ortaya koymaktır.

Oygur (1994); çalışmasında kalkınma konusunu ilgilendiren kuramsal yaklaşımların ve uygulamayı kapsayan politik görüşlerin zamanla değişim gösterdiğini açıklamıştır.

Ülkelerde ve uluslararası ekonomik olaylar kalkınma ile ilgili teori ve politikaların belirlenmesinde etkili olduğunu, az gelişmişliğin giderilmesi ile ilgili kalkınma stratejilerinin ise ekonomik düşüncelerdeki ilerlemeleri gösterdiğini belirtmiştir. Özetle çalışmasında ekonomik düşünce ve olaylar arasında bağlantı ve etkileşim olduğunu ve kalkınma kavramının bu duruma verilebilecek en güzel örnek olduğunu vurgulamıştır.

Yavilioğlu (2002); yaptığı çalışmada geri kalmışlık ve kalkınma kavramının toplumsal bir durum olması sebebiyle iktisadi unsurlara dayanılarak ve geri kalmış ülkelerin farklılıkları göz önünde bulundurulmadan yapılan görüşlerin; söz konusu ülkelerin problemlerini kapsamaktan uzak oldukları üzerinde durmaktadır. Siyasal, ekonomik, kültürel ve kişisel unsurlar arasında sıkı sıkıya bir ilişki söz konusu olduğundan kalkınma sürecinin sağlanabilmesi için ekonomik yapı gibi tek bir kurumsal yapının ilerisinde, birden çok kurum ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Kalkınma olgusu çerçevesinde belirtilen unsurların birbirleriyle olan etkileşimlerinin sağlanması ve ilgili değerlerin değişimlerin, bir bütün olarak açıklanması gerektiğini belirtmektedir.

Acar (2006); bölgesel kalkınmanın sağlanmasında insan kaynağının etkisinin rolünü belirlemek üzere yaptığı çalışmada Balıkesir İlinin kalkınma gizil güçlerini saptamak ve Balıkesir'in sosyo-ekonomik yönden gelişmesinin nasıl sağlanabileceğini üzerinde durmuştur. Balıkesir ilinin kalkınma gizil gücünü canlandıracak ve Balıkesir'in ülke kalkınmasında rol almasını ise; Balıkesir'de kurulan bölgesel kalkınma ajansının etkinlikleri, uygulanan politikalar ile oluşturulan nitelikli ve girişimci insan kaynağı ile sağlanacağı konusunda görüş belirtmiştir. İlin ekonomik ve sosyal yönden bir hareketlilik süreci geçirerek ulusal ve uluslararası alanda bir cazibe merkezi haline geleceğini ve bölgesel kalkınmayı sağlayacağını belirtmektedir.

Demir (2013); yaptığı çalışmada Türkiye'nin planlı kalkınma dönemlerine ait yapısal şartlarını, kalkınma teorilerinin paradigmatik değişkenlerinden yola çıkarak değerlendirmiştir. Kalkınma ekonomisinin tarihsel süreçlerini kalkınma, büyüme, endüstrileşme ve modernleşme kavramları ile açıklamış ve az gelişmişlik durumu ve ölçüm kriterlerinden bahsetmiştir. Geleneksel ve yeni kalkınma teorilerini ele alarak karşılaştırmıştır. Planlı dönemde Türkiye'nin önemli değişkenlerini araştırmış ve bu değişkenleri ekonometrik olarak analiz etmiştir. Çalışmasından elde ettiği veriler doğrultusunda; Türkiye'de yapısal değişim yapısal politikalar belirli amaçlar gösterse de

Türkiye'nin refahı üzerinde etkisi olan en önemli politikalar para ve maliye politikası olduğu saptanmıştır. İktisadi açıdan para ve maliye politikalarının beraberinde reel yönden de politika tavsiyelerinin uygulamasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Güney İtalya'nın ülkenin kuzeyi ile karşılaştırıldığında, bölgenin geri kalmış olmasının temeli pek çok unsura dayanmaktadır. Bu nedenle kalkınmanın sağlanamadığı Mezzogiorno'nun bu durumu ellilerin sonundan itibaren, İtalyan politikasının odak noktasında bulunmaktadır. Bölgesel politikalar kapsamında Mezzogiorno'nun ülkenin geri kalmasına neden olan faktörlerin başında yanlış politikaların etkisi ve halk ile devlet arasındaki güven sorunu gelmektedir. Altmışlarda, yetmişlerde ve seksenlerdeki planların yetersiz oluşu amaçlar yönünden bölük, mekânsal yönden dağınık altyapı çalışmaları, sübvansiyonlar ve hibeleri içerisine alan hatalı ekonomi politikaları önemli ölçüde rekabet seviyesini azaltırken, yetersiz banka sistemi için herhangi bir düzenleme, özel teşebbüs ve uyumlu yatırımlara destek verecek tedbirleri alınamamıştır. İnsanların emeklerine güvenilmemesinin sonucunda rekabet ortamının oluşturulması için gerekli olan cesaret azalmış ve durum daha da kötüye gitmiştir (Tabossi, 2007).

2.1. Dünya Ülkelerinde Kalkınma Kutbu Denemeleri

Kalkınma kutbu uygulamaları, kutuplaşma modellerinin oluşmaya başladığı 1960'lı senelerden sonraki birkaç on yıl boyunca, her ülkenin kendi bölgesel ve ulusal kalkınma sorunları doğrultusunda ürettikleri politikalar, planlama yöntemleri ve araçları ile uygulanırken, 1980'li senelerden günümüze kadar gelişen aşamada ise, bölgesel anlamda çok merkezlilik kavramının zorunluluğunu belirten bir planlama görüşü ile uygulanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde takip edilen kalkınma kutbu politikaları değişik problemlerden yola çıkarak ve değişik hipotezler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Moseley, 1974). Bu bölümde Dünya ülkelerinde var olan bölgesel dengesizlikleri sonlandırmak için düzenlenen kalkınma kutupları uygulamaları açıklanacaktır.

2.1.1. ABD “Tennessee Vadisi” Kalkındırma Politikası

ABD'nin diğer bölgelerine kıyasla Tennessee Vadisi'nde 1930'lu yıllarda eğitim seviyesi, kalifiyeli işgücü, kişi başına düşen gelir seviyesi çok alt düzeyde olduğu için yoksul bir bölge olarak görülmektedir. Halkın büyük bir kısmının çiftçilik ile geçimini sürdürmekte

olup bu kişilerin köylerde yaşadığı, yine köylerde üç boyutta erozyonun meydana geldiği, ormanlık sahaların azaldığı ve ABD'nin 1929 Buhranından en fazla etkilenen bölgede yer alan Tennessee'de önlem alması kaçınılmaz olmuştur. 1933 yılında Tennessee Valley Authority (TVA) düzenlenerek TVA'ya; erozyon ve orman yangınlarının önlenmesi, elektriğin yaygın hale getirilmesi, sellerin kontrol altında tutulması, bölgede yaşamını sürdürenlerin toplumsal ve ekonomik refahlarının yükseltilmesi açısından tabii kaynakların geliştirilmesi ve korunması, Tennessee Nehri'nden daha çok yararlanılması için hazırlıklar yapılması ve projeler ileri sürülerek bölgeye yatırımcıları çekmek gibi sorumluluklar verilmiştir (MGK, 1993). Elektrik üretimi ile dağıtımında yetki verilen TVA'ya sorumluluklarını gerçekleştirebilmesi açısından bazı imtiyazlar tanınmıştır. Bunlardan en önemli olanları ise, devlete ait olan arazilerin parasız olarak TVA'ya kullanımına verilmesi ile bütçenin sağlamlaştırılmasıdır. Bunun yanı sıra var olan sermayesi yükseltilirken, öte yandan da Federal Finans Bankası ile devlet hazinesinden borç alması kolaylaştırılmıştır. Ayrıca bu doğrultuda önemli projelerin finansmanı kamu bütçesinden karşılanmıştır. Yatırımlarda devlet ön planda yer almış, farklı özendirmeler ile özel firmalarında vadiye toplanması sağlanmıştır. TVA, ileri sanayinin gereksinimi olan teknik personel ve nitelikli işgücünün Vadiye olması ve eğitimleri açısından kayda değer yardımlar gerçekleştirmiş, bu konuda özel firmalar ile üniversitelerin bağlantısını sağlamıştır. TVA'nın inşa ettiği nükleer santraller ve barajlar sayesinde elektrik üretimi hızlıca yükselmiş ve komşu eyaletlere elektrik enerjisi sağlar konuma gelinmiştir. Elektrik enerjisi bu çevrede bulunan kişilere ve sanayi firmalarına uygun bir fiyata dağıtılmıştır. Dünyada gübre araştırma ve geliştirme konusunda önemli bir yere sahip olan "Milli Gübre Gelişme Merkezi" ile kurulan gübre tesisleri hem bu çevrede hem de diğer yörelere fayda sağlamaktadır. Teknolojik ilerlemeler izlenerek çiftçilere belirli zamanlarda eğitim programları hazırlanmakta ve bu eyaletlere de daha uygun fiyata gübre dağıtımı yapılmaktadır. Tennessee nehri ve kollarında ıslah yapılması ile su yolu taşımacılığında gelişme sağlanmasıyla birlikte taşımacılık ucuz hale getirilmiştir. Üretim etkinliklerinde ciddi bir maliyet faktörü olan taşımacılık, enerji ve gübrenin ucuz bir şekilde sağlanması, sanayi ve tarım ile ilgili faaliyetleri bu eyalete yöneltmektedir. Bataklıkların kurutulması, ağaçlandırma ve benzer etkinliklerin yoğun olarak devam ettirilmesi sebebiyle 50 sene önce ormanlık alan yönünden fakir olan bu eyalet, politikalar doğrultusunda orman alanları yönünden zenginleşmiştir. Buna bağlı olarak eyalette, kâğıt sanayi ve ormana ürünleri sanayisinde gelişme yaşanmıştır. Ayrıca turizm ve balıkçılık sektörlerinde yapılan düzenlemelerde de verimlilik sağlanmıştır (MGK, 1993).

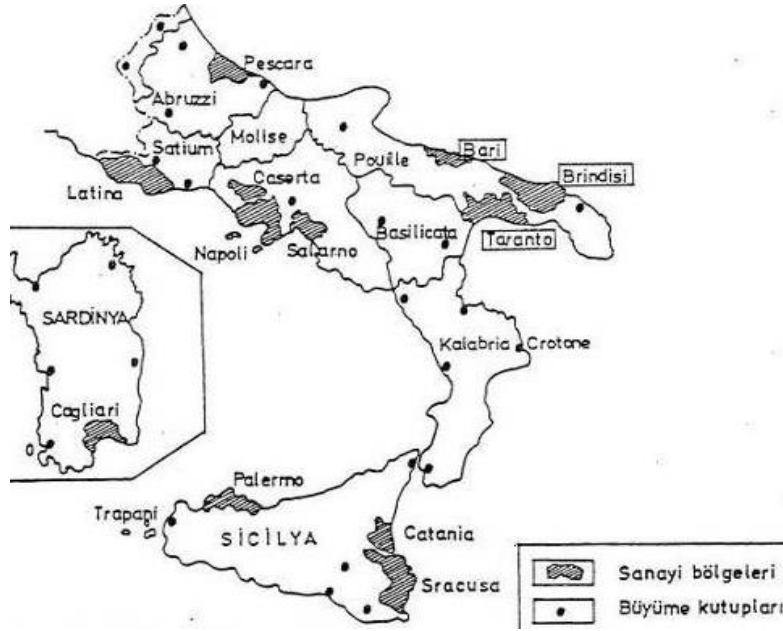
2.1.2. İtalya Mezzogiorno'yu Kalkındırma Politikası

İtalya'nın kuzeyi ile güneyi arasındaki farklılıkları sonlandırmak için İtalya parlamentosu 10 Ağustos 1950 tarihinde "Cassa per il Mezzogiorno" (Mezzogiorno Sandığı ya da Güney Sandığı)'nın kurulması kararını almıştır. Mezzogiorno bölgesi 123.000 kilometrekare (İtalya nüfusunun %37,4'ü) nüfusa sahip olduğundan, Mezzogiorno Sandığı bölgenin iktisadi ve sosyal kalkınma sağlayabilmesi için gereken politikayı tespit edip, uygulama ve her yıl etkinlikler konusunda parlamentoyu bilgilendirmek noktasında görevliydi. Güney İtalya kalkındırılması açısından yedi plan bölgesine ayrılmış ve takip edilen politika 3 döneme yayılmıştır (MGK, 1993). Birinci dönem 8 seneye yakın devam etmiştir. Bu dönem altyapı yatırımlarının çoğaltılması ve sanayinin gelişmesi için gereken kuruluş yeri şartlarının sağlanmasını içermektedir. Bu dönem endüstrileşme öncesi dönem olarak adlandırılırken, Cassa per il Mezzogiorno tarım sektörünü kalkındırma çabasına ek olarak, altyapı tesislerini de düzenleyerek tamamlama faaliyetlerinde bulunmuştur fakat bu dönemde endüstriyel sektörün gelişme göstermesi için alınan hiçbir tedbirin bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu tür girişimlerin 1953–1954 yıllarına doğru yaklaşıldığında, iktisadi kalkınmayı oluşturacak özelliklerden uzak olduğunun farkına varılmıştır. 1957 senesinden sonra endüstriyel gelişme doğrultusunda tedbirlerin alınmasıyla birlikte ikinci döneme girilmiştir. Özel firma girişimlerini teşvik edici tedbirler (taşıma tarifelerinde indirim, ekonomik yardımlar, özel krediler) ile doğrudan kamu girişimleriyle (endüstriyel firmaların devletin denetiminde oluşturulması) belli alanlarda kalkınma kutupları oluşturulması amaçlanmıştır. Bu dönem 8 sene devam etmiş, Mezzogiorno da 4.000 yeni birim oluşturulmasına rağmen, Kuzey İtalya seviyesinde bir kalkınmayı yaratmanın zor olduğunun farkına varılmıştır. 1965 senesinde Cassa per il Mezzogiorno'nun etkinlik süresinin artırılması ile 1980 senesine kadar üçüncü döneme girilmiştir. Günümüze kadar uzanan ve hızlı endüstrileşme dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde, Mezzogiorno'da belirli mekânlarda oluşturulan iktisadi etkinliklerin, kalkınma kutbu yaratacak biçimde geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Böylelikle belirli sayıda kalkınma kutbu oluşturabilmek için teşvik edici tedbirler değerlendirilmekte, altyapı yatırımları yapılmakta ve Mezzogiorno'nun firmaların kuruluş yeri anlamında, Kuzey İtalya gibi elverişi duruma getirilmesi amaçlanmıştır. Özel firmaları Güney İtalya'ya yönlendirebilmek için uygulanan özendirici sistem ise vergiden muaf tutma, uzun vade içeren krediler, vergi iadeleri ve yardımları yer almaktadır. Projelerden onay verilenlere yıllık faizi %1-2 olan uzun vadeli krediler sunulmuştur. Yatırımda bulunan kurumlara 10 senelik süre ile %100 kurumlar

vergisiyle mahalli vergi uygulanmamıştır. Kurumlar vergisi indirim oranını takiben 5 sene için %50 olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra 1991 senesine kadar teçhizat ve makine yatırımlarında %4 KDV geri ödenmiştir. Güney İtalya'nın kalkınmasında, Avrupa Topluluğu'ndan elde edilen krediler ve yardımlar önemli katkıda bulunmuştur (Abuşoğlu ve İnan, 1989). Hızlı endüstrileşme dönemi olarak da adlandırılan üçüncü dönemde, belirli noktalarda oluşturulan iktisadi etkinlikler, kalkınma kutbu yaratacak biçimde ilerletilmeye çalışılmıştır. Altyapı yatırımlarının tamamlanması ile Güney İtalya'nın endüstri kuruluş yer yönünden Kuzeyde olduğu gibi ilgi çekici bir hale getirilmesi amaçlanmıştır (Dinler, 2020). Bu dönem boyunca oluşturulmaya çalışan 12 adet kalkınma kutbundan biri Bari-Tarannto Bölgesidir (Şekil 2.1). Kalkınma kutbu denemelerinden önce yerel üretim kapasitesinin sınırlı olduğu, ulaşım olanaklarının elverişsiz olduğu ve endüstrileşme düzeyinin az olduğu Bari-Tarannto Bölgesi, az gelişmiş bir bölge olarak görülürken, yapılan iktisadi analizler sonrasında, bölgesinin iktisadi kalkınmasına yol gösterecek sürükleyici endüstrinin, bölgede var olan etkinlikler arasında en önemlisi olan dönüşüm endüstrisi ile bağlantılı olacak biçimde mekanik endüstri olması yönünde karar alınmıştır. Bu endüstrinin tercih edilmesini zorunlu kılan başlıca sebepler şu şekilde sıralanmıştır (Dinler, 2020):

- Uzun ve orta vadede ihracat yönünden uygun bakış açısını bulundurması
- Nispeten emek yoğun olduğu için, sınırlı anapara ile istihdam sağlanarak bölgedeki işsizliği düşürecek ve durum ile de dışa yönelik göçü engelleyecek olması,
- Optimal üretim tesis ölçeği fazla büyük olmadığından, orta büyüklükte olan işletmelerin karlı olmasının, yeni yatırımlar için büyük kolaylık yaratacak olması,
- Diğer endüstri çeşitlerine göre verimlilik oranının daha yüksek olması.

Bu bölgedeki sürükleyici endüstri ve buna bağlı olan etkinliklerinin tamamı olarak gelişen endüstri kompleksi, oluşturduğu dışsal ekonomiler ve uygun endüstriyel iklimi (büyük ve orta mekanik endüstrilerin) ile bölgenin kalkınma kutbu haline gelmesi sağlanmış, proje çerçevesinde ulaşılan başarı, Güney İtalya'daki bölgesel kalkınma açısından ciddi bir aşama olmuştur. Ayrıca bu kalkınma kutbu denemesi, gelişmeyi oluşturacak sürükleyici endüstrinin olmadığı az gelişmiş bölgelerin gelişmesi için yeni ihtimallerin mevcut olduğunu gösterir bir örnektir (Dinler, 2020).

Şekil 2.1: Güney İtalya’da geliştirilen kalkınma kutupları ve sanayi bölgeler (Dinler, 2020).

Mezzogiorno’nun meydana getirilmesinde Güney bölgelerde demir çelik ve çok sayıda sanayi tesisi oluşturulmuştur. Buna rağmen bölgeye yöneltilen kaynak ve yatırımlar ile bölgede öngörülen hareketlilik oluşmamıştır. Bölge ile bağlantı zayıf olarak oluşturulan bu projelerde başarı gerçekleşmediğinden 1980 senesinde Mezzogiorno’nun etkinlikleri sonlandırılarak yerine 1986 senesinde halk katılımını daha fazla içinde bulunduran Agenizya kurulmuştur (Saygın ve Savrul, 2019).

Güney İtalya’nın ülkenin kuzeyi ile karşılaştırıldığında, bölgenin geri kalmış olmasının temeli pek çok unsura dayanmaktadır. Bu nedenle kalkınmanın sağlanamadığı Mezzogiorno’nun bu durumu ellilerin sonundan itibaren, İtalyan politikasının odak noktasında bulunmaktadır. Bölgesel politikalar kapsamında Mezzogiorno’nun ülkenin geri kalanına neden ulaşamadığı ile ilgili etmenlerin başında yanlış politikaların etkisi, halk ile devlet arasındaki güven sorunu ve emek faktörünün göz ardı edilmesi kaynaklıdır (Tabossi, 2007).

İtalya hükümeti için, ülkenin Kuzey Bölgesine oranla bir hayli geri kalmış Güney İtalya bölgesinin kalkındırılması yönelik çalışmaların temeli, işçi partisinin 1968 senesinde bölgesel kalkınma politikasına karşı olan geniş çaplı eleştirisinden sonra başlamıştır. Bu kapsamda yapılan en önemli çalışma Anayasada Bölgesel Kalkınma sisteminin

düzenlenmesi olmuş, bu amaçla Güney İtalya'nın en az gelişmiş yöresi Mezzogiorno'nun kalkındırılması doğrultusunda 853 nolu kanun düzenlenmiştir.

Mezzogiorno yöresindeki Güney İtalya'nın ekonomisine olumlu açıdan etkin bir kamu müdahalesi gerçekleştirilmesi için düzenlenen kanun ayrıca sendikacıların, siyasetçilerin, iş insanları ile ekonomistlerin de bakış açıları doğrultusunda hazırlanmış ve geçmiş yıllardaki deneyimlerde göz önünde bulundurulmuştur. Güney İtalya'nın kalkınmasını ulusal kalkınma planının birincil amacı olarak kabul edilmesi ise, bu kanunun en önemli yanıdır. Böylelikle Güney İtalya'nın geliştirilmesi için farklı seviyelerde çalışmalar gerçekleştirilmesi ve bu çalışmalarında üst düzey bir kuruluş tarafınca düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu koordinenin sağlanması ise Güney İtalya'nın Bakanlar Komitesinin tüm yetkilerini üzerine alan CİPE (Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklararası Kurul) tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu kurulun sorumlulukları ise;

- Geri kalmış yörelere endüstri yatırımlarını özendirmek,
- Nüfus yönünden dengeyi korumak ve fazla göç veren yöreleri nüfus yönünden çekici hale gelmesini sağlamak amacıyla bu yörelerin sanayileşmelerini sağlamak,
- Bölgenin sanayi yönünden kalkınmasını garantilemek için altyapı hizmetlerinin ilerletilmesi,
- Sanayi ve ticaret alanında yatırım gerçekleştirenlere hibelerde bulunulmasını sağlayarak, düşük faizli kredi verilmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

Bunların yanı sıra yatırım projelerinde 7 milyon liri aşan yatırımlara, yatırım iznini verecek olan kurulda CİPE (Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklararası Kurul)'dir. Bu durum, gerçekleştirilecek yatırımların ülkenin ulusal ekonomik planına uygun olmasını sağlamak diğer yandan sanayi tesisi ve nüfus yoğunluğu olan bölgelerde daha fazla yoğunluğun olmaması için alınmış bir önlemdir. CİPE (Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklararası Kurul)'nin izin vermediği hiçbir yatırım başka bir kuruluştan izin alamadığı gibi izinsiz ya da kuruluşa başvurmadan yatırım yapanlar ise yatırım tutarını %25'i kadar cezaya tabi olmaktadır. Güney İtalya'nın gelişme politikasında söz sahibi olan diğer bir kuruluş ise güney bölgelerin Belediye Başkanlıklarından oluşan kuruldur. Bu

kurulun görevi ise CİPE (Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklararası Kurul) ye verilen sorunlarda görüş bildirerek kuruluşa yardımcı olmaktır.

Kanun doğrultusunda İtalya'nın Güney bölgelerine iktisadi anlamda müdahaleler gerçekleştirmek için özel projeler düzenlenecektir. Bu projeler, bölgedeki altyapı işletmelerinin ilerletilmesi ve çoğaltılmasını, endüstri kuruluşlarının kurulması ve bu kuruluşların gereksinimlerinin giderilmesini, çevredeki doğal kaynaklardan amaca uygun bir şekilde yararlanmasını ve bölgeyi kalkınmış bir bölge haline getirilmesini amaçlamaktadır. Projeler Mezzogiorno Kasası tarafından uygulanmaya başlanması kararlaştırılmıştır.

İtalya'nın 1971-75 yılları için 5 senelik gelişme planında tespit ettikleri doğrultusunda özel proje konusu olan çalışmalar ise;

- Metropoliten büyümenin kontrol altında tutulmasını ya da düzeltilmesini yardımcı olacak çalışmalar,
- Altyapı kuruluşlarının olduğu yörelerde kalkınma olanağı sağlayacak büyük sanayi tesisleri açma teklifleri,
- Başka bir şekilde kentleşmeyecek ve sanayileşmeyecek bir bölge için yapılacak yatırım teklifleridir.

Sanayi ve ticaret işletmeleri için özendirme önlemleri:

Küçük sanayi yatırımlara büyük kolaylıklar sunması ise, kanunun dikkat çeken diğer bir özelliğidir. Ayrıca kanun küçük sanayi firmalarının açılması, yenilenmesi, faaliyet alanını değiştirmesi, tekrar faaliyet geçmesi ya da genişletilmesi amacıyla gerçekleştirilecek 100 milyon ile 1,5 milyon lira arasında kalan değişmeyen yatırımlarda, yatırımın sahibine yatırımın %35'ine eşit bir hibede bulunulmasını ve özel koşullarla bütün yatırımın %35 ine eşit olacak şekilde bir kredi açılmasını zorunlu kılmıştır. Bunun yanı sıra diğerleri ile kıyaslandığında daha çok göç veren yörelerde yapılacak yatırımlarda bu sayı %45'e yükseltilebilmektedir. Ayrıca Mezzogiorno ile Kasanın, belirli altyapı talepleri ve insan gücü eğitimi yapılmasına katkıda bulunma üzere sabit yatırımın %5'ine eşit bir hibede bulunabileceğine yönelik kararlar alınmıştır. 1.5 ile 5 milyon lirt arasında sabit yatırım gerçekleştiren sanayi firmalara sağlanması planlanan hibe, sabit yatırımın %15 ile %20 si

arasında değişiklik göstermektedir. Özel koşullar ile sunulan kredi oranı ise toplam yatırımın %35 ile %50 si arasında değişmektedir. Bu yüzdelerin miktarı ise, yatırımın CİPE (Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklararası Kurul)'nin öncesinde açıklanan şartlarına ve ulusal kalkınma planına uygunluğu göz önüne alınarak, CİPE (Ekonomik Planlama İçin Bakanlıklararası Kurul) tarafından tespit edilecektir. 5 milyon lireden yüksek sabit yatırım gerçekleştiren sanayi firmalara yapılabilecek hibe miktarı %7 ile %12,kredi miktarı ise %30 ile %50 arasında planlanmıştır.

Güney İtalya'daki endüstri tesislerinden sağlanan makineler ve malzemeler için çevre kirlenmesine karşı önlem alan endüstri tesislerine yapılacak hibe miktarı da bütün endüstriler tesisler için %10 yükselmektedir (Hakan, 1974).

Altmışlarda, yetmişlerde ve seksenlerdeki planların yetersiz oluşu amaçlar yönünden bölük, mekânsal yönden dağınık altyapı çalışmaları, sübvansiyonlar ve hibeleri içerisine alan hatalı ekonomi politikaları önemli ölçüde rekabet seviyesini azaltırken, yetersiz banka sistemi için herhangi bir düzenleme, özel teşebbüs ve uyumlu yatırımlara destek verecek tedbirleri alamamıştır. İnsanların emeklerine güvenilmemesinin sonucunda rekabet ortamının oluşturulması için gerekli olan cesaret azalmış ve durum daha da kötüye gitmiştir (Tabossi, 2007).

2.1.3. Fos Körfezi Endüstriyel Kompleks Projesi

Fos Körfezi Endüstriyel Kompleks Projesi ile binlerce hektar üzerinde meydana getirilecek sürüklenen birimlerin ve endüstriyel kompleksin yaratacağı istihdam olanakları vurgulanmıştır. Birincisi yıllık 1,5 milyon tonluk, ikincisi ise yıllık 6 milyon tonluk demir çelik üretim kapasiteli iki seçenek, Fos Körfezine kalkınma kutbu yaratacak sürükleyici birim olarak değerlendirilmektedir. İş gücü sayısı birinci seğenekteki üretime göre 4.000,ikinci seğenekteki üretime göre ise 16.000 kişi olarak öngörülmektedir. Fos körfezi hipotezlerinin değerlendirilmesinden çıkan sonuç şu şekildedir (Güngör, 2000):

- Bir demir çelik kompleksinin ilerletici etkileri, bölgedeki sanayileşme oranına bağımlıdır,
- Kompleksin mevcut olduğu alanda belirli bir sanayileşme seviyesine ulaşıldıysa, sürükleyici birimin ilerletici etkileri daha ciddi olacaktır.

Bundan dolayı az gelişmiş bölgelerde, sanayi etkinliği olmadığından kalkınma kutbu yaratılması için yapılacak çalışmaların başarıyla sonuçlanacağını söylemek güçtür.

2.1.4. Silikon Vadisi Örneği

California'nın Silikon Vadisi; bölgesel kalkınmada başarılı bir örnek uygulama olarak görüldüğünden dolayı her sene dünyanın birçok ülkesinden girişimciler için çekim merkezi olarak ziyaret edilmektedir. Dünyanın en zengin ve en yenilikçi bölgesel ekonomisini elinde bulundurmaya aday olan bu bölgenin niteliklerini tespit etmek amacıyla bölgesel kalkınma teorisyenleri ciddi çalışmalar yürütmektedir. Teorisyenlerin bulgularına katkıda bulunmak için bölgesel politika üreticileri bölgeye ziyaretler gerçekleştirmekte, bölgesel politika üreticileri kendi bölgelerinde uygulamaya geçirmek için yenilik odaklı bu kalkınma düşüncesini kavramaya çalışmaktadırlar. Silikon Vadisinin örnek bir model olmasında sosyal sermaye önemli bir sürükleyici güç olarak benimsenmektedir (Çetin, 2006).

Silikon Vadisinin risk sermayesi endüstrisi, Vadinin finansal motoru konumundadır. Tecrübeli risk sermayedarları milyarlarca dolar para akışını başarı ile gerçekleştirmektedir. 1958 senesinde temeli oluşturulan Amerika'daki risk sermayesi işletmelerinin yarısı Silikon Vadisindedir. Silikon Vadisi risk sermayesi işletmeleri ile Dünyanın pek çok ülkesindeki yatırımcıların ilgisini çekmektedir. 1998 senesinde yaklaşık olarak 19.400 yeni iş olanakları ile bölgedeki istihdam ciddi oranda artış göstermiştir (Castilla vd., 2000). Silikon Vadisi açısından sosyal sermaye ve özellikle de sosyal ağlar oldukça öneme sahiptir. Burada yer alan üniversiteler, hukuçular, endüstriyel ve sivil birlikler, risk sermayesi sahipleri ve ticaret grupları gibi aktörler arasında olan sosyal ilişkiler ve sosyal ağlar, bölgenin iktisadi gelişmesinin kaynağında yer almaktadır (Çetin, 2006).

2.1.5. İngiltere Örneği

İngiltere bölgesel kalkınmayı sağlamak için temel olarak üç politikayı araç ve bu araçlara uyumlu programlar kullanmıştır. Bu araçlar şöyle sıralanmaktadır.

2.1.5.1. Özel Yörelere (Special Areas)

Bu program kömür sahalarının olduğu yöreleri özendirme yaparak o bölgedeki ekonomik hareketliliği artırmayı amaçlamaktadır. Güney İrlanda, Kuzey İngiltere, Ball Camberland ve Clydeside bölgeleri özel yöre kapsamında değerlendirilmiştir. Bu yörelerde devlet fazla sayıda fabrika kurmuş ve yörede bulunan firmalara düşük faizli krediler sağlamıştır.

2.1.5.2. Kalkınma Yörelere (Development Places)

Bu program işsizliği en aza indirmek amacıyla 1960 senesinde uygulanmıştır. İşsizliğin %4.5 düzeyinde olduğu dar sahalı bölgeler saptanmış, inşaat garantileri ve üretim maliyetleri oranının artırılması, yeni kurulacak sanayi işletmelerine kredi ile amortisman yönünden kolaylıklar sağlanmış ve teşvikler geliştirilmiştir.

2.1.5.3. Kalkınma Alanları (Development Districts)

Kalkınma yörelere programını tekrar düzenlemek amacıyla Kalkınma Alanı Programı daha geniş bir sahada gerçekleştirilmiştir. Bu program 1967 senesine kadar devam etmiştir. İngiltere’de bölgeler arası kalkınma farkını gidermek amacıyla Özel Kalkınma Alanları, Kalkınma Alanları ve Orta Alanlar olmak üzere üç program doğrultusunda önlemler uygulandığı görülmektedir (Tatlı, 2023).

3. KALKINMA KUTUPLARI DENEMESİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ: FİLYOS VADİSİ PROJESİ

Çalışmanın bu bölümünde Filyos Vadisi Projesi'nin amacı ve önemi, projenin tarihçesi ve gelişim aşamaları, bölgenin arazi özellikleri ve kapsamı açıklanarak projenin yatırım planları incelenmiş ve proje sektörel açıdan değerlendirilmiştir. Projenin finansal boyutuna dair gelişmeler ele alınarak projenin genel özellikleri anlatılmış olup bölgenin ulaşım - altyapı, doğalgaz ve enerji durumu incelenmiştir. Ardından bölgenin sosyo-ekonomik yapısına ilişkin hususlar projenin nüfus yapısı, göç durumu, eğitim ve sağlık üzerine etkileri ile anlatılmıştır. Son olarak projenin bölge refahına etkileri, kalkınma hedefleri, kalkınma kutbu potansiyeli, projede halk katılımının önemi ve projenin son durumu değerlendirilmiştir.

3.1. Filyos Vadisi Projesi'nin Amacı ve Önemi

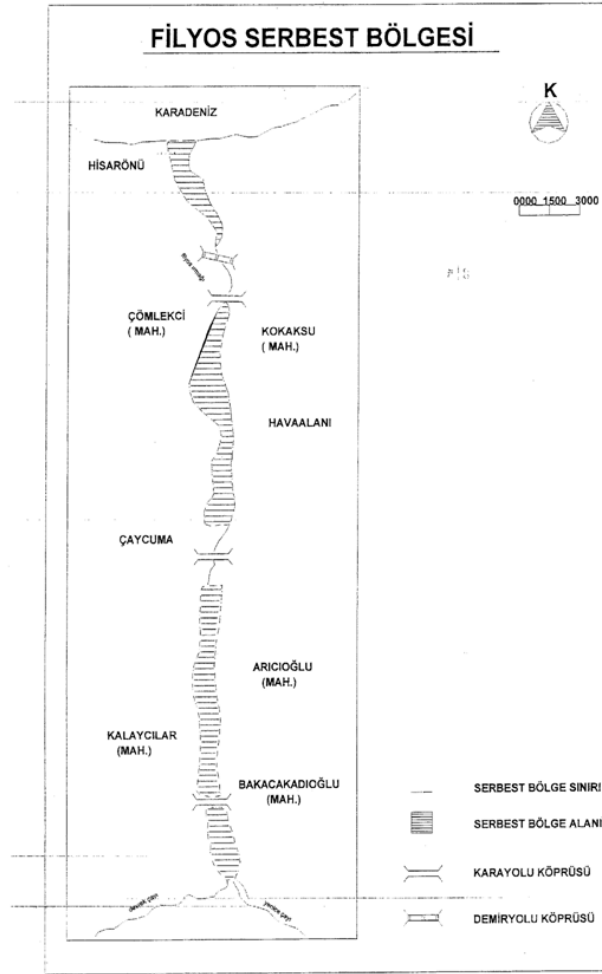
Filyos Vadisi Projesi kapsamında; Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi, Filyos Serbest Bölgesi ve Serbest Bölge Geliştirme Alanı bulunan çok paydaşlı, ulusal düzeyde bir yatırım projesidir. Türkiye'nin 2023 vizyonu eşgüdümünde gelişen Filyos Vadisi Projesi ile ülkenin uluslararası düzeyde ekonomik ve ticari yönden yükselmesi ve rekabet gücünün artması planlanmaktadır. Filyos Vadisi Projesi alanı Türkiye'nin ilk mega endüstri bölgesi olmakla beraber Türk ticaretinin kuzey kapısı olarak nitelendirilen bu proje ile Filyos Limanının stratejik avantajları sayesinde bölgenin lojistik bir üst olması beklenmektedir. Filyos limanı Karadeniz'e komşu kıyı ülkeleri arasında en uzun kıyı şeridine sahip lokasyon olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda proje neticesinde Filyos Limanının Türkiye'nin en büyük üç limanından biri olması hedeflenmektedir. Filyos limanının yük transferleri açısından yüksek hacimli kapasiteye sahip olması ve liman dışında bölgeye yakın; havayolu, demiryolu ve karayolu gibi ulaşım ağlarında bulunması bölgenin diğer stratejik avantajları arasındadır. Bu doğrultuda çeşitlenen ulaşım koridorları ile bölgesel ve uluslararası ticari faaliyetlerin artması ve yaygınlaşması beklenmektedir. Proje alanı üretim için gerekli hammadde, doğal kaynak, ürün ve civar endüstrilere yakın mevkide bulunmaktadır.

Bunlar demir-elik endüstrileri (Ereğli ve Karabük Demir elik Fabrikaları), enerji kaynakları (doğalgaz) ve doğal kaynaklar (kömür madeni) olup hâlihazırdaki ulaşım olanakları ile bu durum bölgeye yapılacak yatırımlar için olumlu dışşallık yaratmaktadır. Proje faaliyetlerinin nihai hedefe ulaşması ile Filyos mega endüstri bölgesin de çeşitli sektörlerde yüksek katma değere sahip ürün ve hizmetler üretilmesi beklenmektedir. Böylelikle bölgede oluşan yeni yatırımlar ve iş kolları ile istihdam olanaklarının artması ve genç işgücünün değerlendirilmesi planlanmaktadır (BAKKA, 2020a) Liman, altyapı, endüstri bölgesi, ulaşım, üretim ve ticaret gibi makro iktisadi karmadan oluşan bu çok yönlü projenin başarı ile sonuçlanması kritik bir değer ifade etmekte olup ekonomik ve ticari düzeyde rekabet gücü artacak güçlü bir Türkiye için Filyos Vadisi Projesi başat role sahiptir.

3.2. Projenin Tarihçesi ve Gelişim Aşamaları

Batı Karadeniz Bölgesinin kıyı hattında yer alan Zonguldak ili aycuma ilçesine bağı Filyos Beldesi Türkiye'nin en büyük projelerinden biri olan Filyos Vadisi Projesi'nin başlatıldığı noktadır. Filyos nehrinin deniz ile bağlantısının gerçekleştiğı bu önemli lokasyon ile ilgili tarihte ilk planlamaların Osmanlı İmparatorluğu'nda Padişah II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) yapıldığı görölmektedir (Çetinkaya, 2014). Bu konu ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti mevzuatı incelendiğinde 05/04/1994 tarih ve 21896 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 04/04/1994 tarih ve 94/5377 sayılı karar ile Filyos'un serbest bölge alanı olarak belirlendiğı görölmektedir. 07/01/1997 tarih ve 22870 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 96/8692 sayılı karar ile Filyos Serbest Bölgesi'nin sınırları yeniden tespit edilmiştir. 30/01/2007 tarih ve 26419 sayılı Resmî Gazetede Filyos Serbest Bölgesi'nin yer ve sınırlarının belirlenmesi hakkındaki 04/04/1994 tarih ve 94/5377 sayılı Kararname ile 30/09/1996 tarih ve 96/8692 sayılı Kararnamenin yürürlükten kaldırılmasının 03/11/2006 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırıldığı görölmektedir. 20/09/2008 tarih ve 27003 sayılı Resmî Gazetede bulunan 01/09/2008 tarih 2008/14087 sayılı karara göre; “Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos Irmağı Havzasında Yer Alan ve Şekil 3.1'deki Krokide İşaretlenen Sahanın Filyos Serbest Bölgesi Olarak Tespit Edilmesi ve Söz Konusu Sahada Yer Alan Mülkiyete Ait Taşınmazların Acele olarak kamulaştırılmasına karar verilmiştir.

1/9/2008 TARİHLİ VE 2008/14087 SAYILI
KARARNAMENİN EKİ
KROKİ

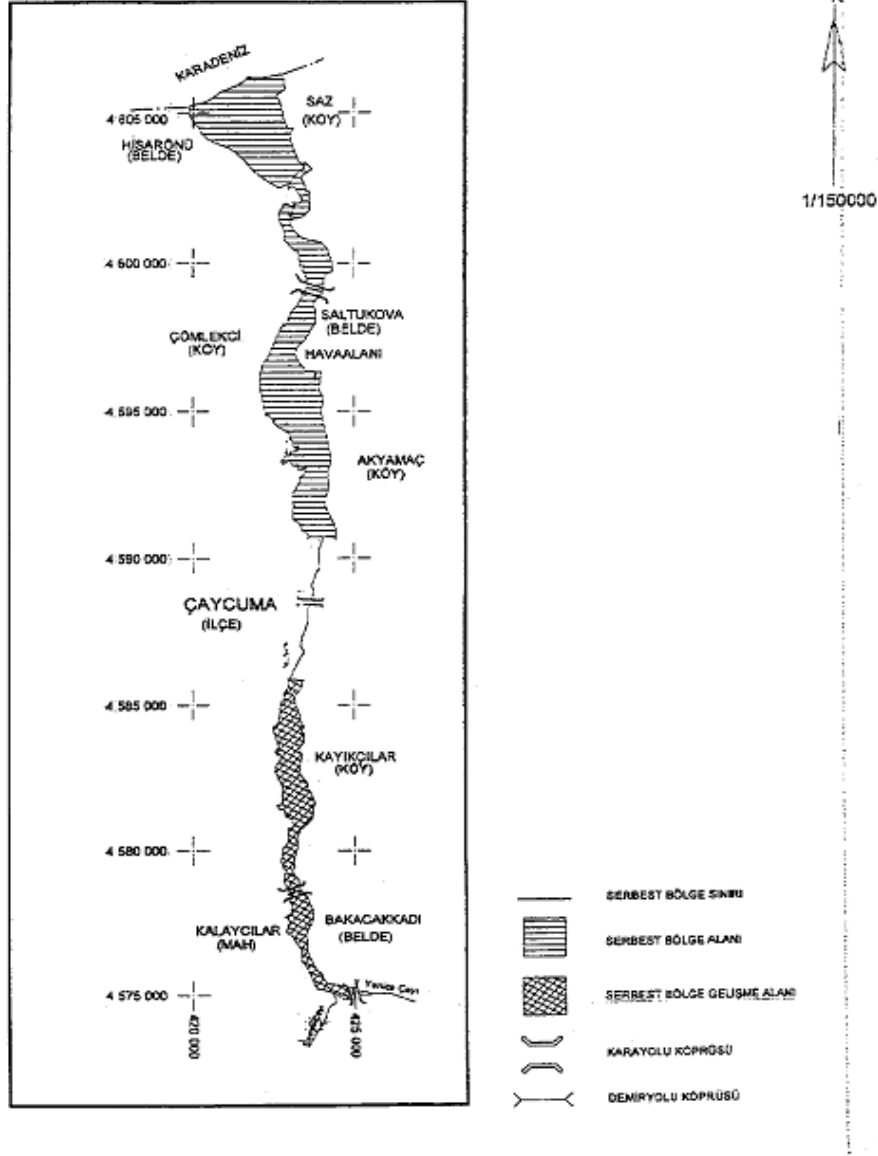

Şekil 3.1: 1/9/2008 tarihli ve 2008/14087 sayılı kararnamenin eki

14/03/2009 tarih ve 14730 sayılı Resmî Gazetede bulunan 2009/14730 sayılı karara göre ise; “Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos Irmağı Havzasında Yer Alan Filyos Serbest Bölgesinin Sınırlarının Şekil 3.2’deki Krokide Yer Aldığı Şekliyle Yeniden Belirlenmesi ve Maliye Bakanlığı tarafından Söz Konusu Bölgede Yer Alan Özel Mülkiyete Ait Taşınmazların Müdürlüğü) Tarafından Kamulaştırıldığı” görülmektedir.

KROKİ

FİLYOS SERBEST BÖLGESİ

Şekil 3.2: 25/2/2009 tarihli ve 2009/14730 sayılı kararnamenin eki

Resmî Gazetede yayınlanan 2010/975 sayılı karar ile “Zonguldak İli, Çaycuma İlçesi, Filyos Irmağı Havzasında Yer Alan Filyos Serbest Bölgesinin Sınırlarının Yeniden Belirlenmiştir.”

Tablo 3.1: Filyos Vadisi Projesi kapsamında 2012 yılından günümüze ilerleyen yasal sürecinin kronolojik aşamaları

Tarihler	Aşamalar
08.09.2012	Filyos Endüstri Bölgesinin İlan Edilmesi
19.04.2013	Kamulaştırma Sürecinin Tamamlanması
30.10.2013	Hali Hazır Harita Yapım İşinin Tamamlanması
25.04.2014	Mahkeme Yürütme Durdurma Kararı
01.06.2015	Bölgenin tekrar ilan edilmesi
25.05.2016	Jeolojik Etüt Raporu İşinin Tamamlanması
18.10.2017	EB Alanının 597 Hektar Olarak Revize Edilmesi
09.02.2018	Yeni Yönetmeliğinin Yayınlanması
17.06.2019	Yönetici Şirketin Atanması
22.09.2020	İmar Planlarının Onaylanması
04.06.2021	Hizmete Açılması YİD modeli ile üstyapısının ihale edilmesi çalışmalarına başlanması
30.12.2021	TP-OTC Filyos Lojistik Kıyı Merkezi Filyos Türkiye Petrolleri Limanının Onayı
20.04.2023	Filyos Doğalgaz İşleme Tesisin Açılışı

Filyos Vadisi Projesi'nin 2012 tarihinden günümüze kronolojik düzeyde gelişim aşamaları incelendiğinde 08/ 09/2012 tarih ve 28405 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan 2012/3574 sayılı karar ile Bazı Alanların Endüstri Bölgesi Olarak İlan Edildiği görülmekte olup bu bölgeler arasında 606 hektar büyüklüğündeki Filyos Endüstri bölgesi de yer almıştır. Böylelikle Türkiye'nin en büyük liman projesi olan Filyos Vadisi Projesi'nde yatırımcılar için lojistik üst olanakları yönünden önemli bir yatırım alanı yaratılmıştır.

Bölgede süregelen kamulaştırma sürecinin 19/04/2013 tarihinde tamamlandığı görülmektedir. Bu süreç boyunca taşınmazları kamu yararı için kamulaştırılan şahıslara 11,4 ha'lık alana karşılık olarak 2013 yılında 212.147,07 TL'lik kamulaştırma bedeli ödenmiştir. 30/10/2013 tarihinde ise Hali hazır haritalar hazırlama ile ilgili işlemlerin ihaleleri yapılarak 2014 yılında bitirilmesi planlanmıştır (BAKKA, 2023b).

25/04/2014 tarihinde mahkeme tarafından projeye yönelik yürütme durdurma kararı verildiği, 01/06/2015 tarihinde ise bölgenin tekrar çalışma alanı olarak ilan edildiği görülmektedir. 25/05/2016 tarihinde jeolojik etüt raporları ile ilgili hazırlıklar ve işlemler tamamlanırken 18/10/2017'de Endüstri Bölgesi Alanı 597 hektar olarak güncellenmiştir. 09/02/2018'de proje ile ilgili yeni yönetmelik yayınlanmış, 17/06/2019'da ise bölgeye yönetici şirket atanmıştır. 22/09/2020'de imar planları onaylanan projenin 04/06/2021'de hizmete açıldığı görülmektedir. 30/12/2021'de ise TP-OTC Filyos Lojistik Kıyı Merkezi Filyos Türkiye Petrolleri Limanının onay aldığı ve 20/04/2023 yılında Filyos Doğalgaz

İşleme Tesisin açılışının yapıldığı görülmektedir. Filyos Vadisi Projesi'nin etüt çalışmaları tamamlanmış olup projenin ihale aşamasına geçmiştir (BAKKA, 2023b).

3.3. Filyos Vadisi Projesi Arazi Özellikleri

Proje; 597 hektarlık endüstri bölgesi, 1.116 hektarlık serbest bölge, 620 hektarlık genişleme alanı ve 324 hektarlık liman sahası olmak üzere toplam 2.707 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Filyos Endüstri Bölgesi, Filyos Çayı'nın Karadeniz'e döküldüğü lokasyonun her iki bölümünü içeren 597 hektarlık alan olarak değerlendirilmektedir. Filyos Endüstri Bölgesinde 372 hektarlık arazi sanayi işletmeleri için hazırlanmıştır. Bölgede 100 hektar park alanı, 119.8 hektarlık sulak alan ve 5.2 hektarlık kıyı kumulu yer aldığı görülmektedir (BAKKA, 2020a).

Tablo 3.2: Filyos Vadisi Projesi arazi kullanımı

Arazi	Liman Sahası	Serbest Bölge	Genişleme Alanı	Endüstri Bölgesi
Alan (ha)	324	1166	620	597
Toplam: 2707				

Tablo 3.3: Endüstri bölgesi arazi kullanımı

Sanayi Alanı 1	Sanayi Alanı 2	Park 1	Park 2	Sulak Alan 1	Sulak Alan 2	Kıyı Kumulu
215	157	39	61	32.2	87.6	5.2
Toplam:597						

3.4. Filyos Vadisi Projesi Kapsamı

Bu başlık altında Filyos Vadisi Projesi kapsamında yer alan Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi ile Filyos Serbest Bölge ve Genişleme Alanı ele alınacaktır.

3.4.1. Filyos Limanı

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 4 milyar TL yapım bedeli ile 2016 yılında inşaatına başlanan Filyos limanı projenin önemli bir ayağını oluşturmakta olup proje kapsamında Türkiye'nin en büyük 3 limanından biri haline gelmesi planlanmaktadır (BAKKA, 2023b). Liman alanı kuru yük alanı, dökme yük alanı, konteyner alanı, depolama alanı, farklı binalar ve park alanından oluşmaktadır. Limanın demiryolu

bağlantısı ile konteyner ve dökme yük gemileri için yeni ulaşım koridoru oluşturması ve gerisindeki karma endüstri ve serbest bölgeler ile bağlantıların geliştirilmesi doğrultusunda ticaretin artırılması hedeflenmektedir. Filyos Limanı ile senede 25 milyon ton/ yıl kapasitede dış ticaret yük hacminin yaratılması beklenmektedir (Atış ve Çelikoğlu, 2019).

Limanın özellikleri incelendiğinde 2 bin 450 metre mendirek, 3 bin metre rıhtım boyu, 19 metrelik drafta sahip olduğu görülmektedir. Limanın altyapı çalışmaları 2021 yılı sonu itibarıyla tamamlanmıştır. Karatenizde bulunan doğalgaz rezervi nedeniyle liman hâlihazırda lojistik ihtiyaçlar ve operasyonlar için TPAO ve TP-OTC tarafından kullanılmaktadır. Limanın uzun vadede ticari faaliyete de başlaması beklenmektedir. 2020 yılında onaylanan Dünya Bankası kredisi ile Türkiye Demiryolu Lojistiği İyileştirme Projesi kapsamında Filyos limanına yaklaşık 12 km iltisak hattı bağlantısı oluşturularak limanın ulusal demiryolu ağına entegrasyonun sağlanması hedeflenmektedir (Filyos Çalıştay, 2021).

Tablo 3.4: Filyos Limanı karakteristikleri

Fiilen Başlama Tarihi	19.07.2016
Proje Bedeli	1.889.988.747 TL
Yıllık Yük Elleçleme Kapasitesi	25 Milyon Ton/yıl
Yıllık Konteyner Elleçleme Kapasitesi	1.5 Milyon TEU/yıl
Toplam Liman Sahası	232 Ha
Toplam Liman Operasyon Sahası	192 Ha
Mendirek Uzunlukları	Ana Mendirek: 2.450 m. Tali Mendirek: 1.370 m.
Yanaşma Yapısı Uzunlukları	-19 Metre Derinlikli Rıhtım: 1.312 m. -14 Metre Derinlikli Rıhtım: 1.694 m.

Kaynak: Filyos Çalıştay Bildiri Kitabı 12-13 Şubat 2021

3.4.2. Filyos Endüstri Bölgesi

08/ 09/2012 tarih ve 28405 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2012/3574 sayılı karar ile Bazı Alanların Endüstri Bölgesi Olarak İlan Edildiği görülmekte olup 18/10/2017 yılında bu Endüstri Bölgesi Alanının 597 hektar olarak değiştirildiği görülmektedir. Filyos Endüstri Bölgesinin oluşturulması ile Türkiye'nin en büyük liman projesi olan Filyos Vadisi Projesi'nde yatırımcılar için lojistik üst olanakları yönünden önemli bir yatırım alanı yaratıldığı görülmektedir. Filyos Endüstri Bölgesi 215 hektar sanayi alanı ve 10-30 hektar büyüklüğünde 10-14 adet parsel sanayi alanını bünyesinde barındırmaktadır (URL-2, 2023).

2019 yılı Haziran ayında bölgeye atanan yönetici şirket (Tosyalı A.Ş.) tarafından projenin endüstri bölgesi ayağında imar çalışmaları tamamlanmış olup planlama ve altyapı hazırlık çalışmaları ise halen devam etmektedir. Filyos Nehrinin Karadeniz’le bulunduğu sağ sahil doğalgaz işleme tesisleri için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına tahsis edilmiş olup sol sahilin ise özel sektör yatırımları için ayrıldığı ve buradaki altyapı çalışmalarının tamamlanma aşamasına geldiği görülmektedir. Endüstri bölgesi yönetici şirketi Tosyalı A.Ş. bölgede gübre ve asit üretim tesisi kurmayı planlamakta olup buna yönelik ÇED süreci 2022 Haziran ayında sona ererek rapor olumlu olarak sonuçlanmıştır. Yasal süreçlerin sonuçlanması beklenen bu yatırımın gerçekleşmesi ile yaklaşık 1,8 milyon ton gübre ve 2 milyon ton asit üreten tesisler oluşturulacak ve bölge ekonomisinde sektörel çeşitlilik artacaktır. Projenin özellikle gübre alanında dışa bağımlılığı azaltması beklenmektedir. Toplam yatırım bedeli yaklaşık 1 milyar 250 milyon \$ olan projeye 1.200 kişiye doğrudan istihdam sağlanması planlanmaktadır.

3.4.3. Filyos Serbest Bölge ve Genişleme Alanı

Projenin serbest bölge ve genişleme bölgesi ayağında henüz belirgin bir ilerleme bulunmamaktadır. Serbest bölge statüsünün değişmesi, içerisinde Lojistik Merkez, Karma OSB, Endüstri bölgesi genişleme alanı gibi farklı bileşenleri içeren bir yapıya sahip olması konusunda merkezi ve yerel aktörler nezdinde gerçekleştirilen girişimler mevcuttur. Bu kapsamda, Serbest Bölgeye ilişkin 2023 yılı içerisinde birtakım değişikliklerin olması beklenmektedir. Devlet Su İşleri tarafından, Filyos nehrinin Çaycuma – Filyos Endüstri Bölgesi arasındaki kısımlarında seddeleme ve dere yatağının ıslahı projelerine başlanmış olup 2023 yılı içinde ya da takriben diğer yıllarda çalışmaların tamamlanması hedeflenmektedir. Nehir yatağında yapılacak bu iyileştirmelerle ile proje için birçok ilave alan kazanılmış olacaktır. Bu alanların yukarıda ifade edilen Lojistik Merkez, Karma OSB, Sera OSB İkinci etap, Endüstri Bölgesi genişleme alanı gibi projelerde kullanılması öngörülmektedir (BAKKA, 2020b).

3.5. Filyos Vadisi Projesi Yatırım Planları

Filyos Vadisi Projesi’nde planlanan yatırım türleri; liman ve antrepo sahası, sanayi tesisleri, enerji tesisleri, lojistik tesisleri, serbest bölge yatırımları, karma endüstri bölgesi yatırımları ile organize sanayi bölgesi yatırımlarıdır. Bu yatırımlar haricinde proje doğrultusunda; 7 Baraj (sulama, taşkın, içme suyu ve enerji amaçlı), 6 hidroelektrik santral, 8 sel kapanı, 20.898 ha

araziyi içerisinde alan sulama tesisi olması planlanmaktadır. Filyos Vadisi Projesi Kapsamında Planlanan Yatırım Türleri Tablo 3.5’de gösterilmektedir (Çetinkaya, 2012).

Tablo 3.5: Filyos Vadisi Projesi kapsamında planlanan yatırım türleri

Serbest Bölge ve OSB,	Refrakter Tuğla Sanayi
Endüstri Bölgesi	Barajlar ve HES’ler
Lojistik Merkezi	Petrol ve Ürünlerini Depolama Tesisleri
Filyos Limanı ve Antrepo Sahası,	Kömür-Cevher Stok ve Depolama Alanı
Taşkın Koruma Yapıları,	Tersane
LPG Depolama Tesisleri	Enerji Santralleri
Demir-Çelik Tesisi	Mobilya Fabrikaları
Petrokimya Tesisi	Kül Atım Sahası
Termik Santral,	Ağaç ve Orman Ürünleri
Triyaj Hattı,	Çimento ve Toprak Sanayi

3.6. Projenin Sektörel Açıdan Değerlendirilmesi

Proje kapsamında NACE.2 teknoloji sınıflamaları listesine göre Filyos Vadisi Projesi’nde belirlenen sektörler ve muhtemel sektörler kategorize edilerek bunlar, belirlenen sektörler yüksek teknoloji ve orta –yüksek teknoloji olarak gruplandırılmıştır. Buna göre belirlenen sektörler; elektrikli teçhizat imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatıdır. Orta-Yüksek Teknoloji grubu incelendiğinde; motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı ve diğer ulaşım araçlarının imalatı bulunmaktadır. Muhtemel sektörler ise yüksek teknoloji grubunda; temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı, bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı, hava taşıtları ve uzay araçları ile bunlar ile ilgili makinelerin imalatı bulunmaktadır. Muhtemel sektörlerin orta-yüksek teknoloji grubunda silah ve mühimmatı imalatı ile tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı gibi sektörler bulunmaktadır (BAKKA, 2020a).

Tablo 3.6: Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT), NACE Rev.2 Avrupa Topluluğunda ekonomik faaliyetlerin istatistiki sınıflaması çerçevesinde teknoloji sınıflamaları listesine göre Filyos Vadisi Projesi’nde yer alabilecek sektörler

NACE 2-Belirlenen Sektörler	NACE 2 -Muhtemel Sektörler
Belirlenen Sektörler	Yüksek Teknoloji
27. Elektrikli Teçhizat İmalatı	21.Temel Eczacılık Ürünlerinin ve Eczacılığa İlişkin Malzemelerin İmalatı

Tablo 3.6: (devam ediyor)

28.Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Ekipman İmalatı	26.Bilgisayların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı 30.30. Hava Taşıtları ve Uzay Araçları İle Bunlar ile İlgili Makinelerin İmalatı
Orta-Yüksek Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji
29.Motorlu Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı	25.40: Silah ve Mühimmatı İmalatı
30.Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	32.50: Tıbbi ve Dişçilik ile ilgili Araç ve Gereçlerin İmalatı

Şekil 3.3: Filyos Limanı

Şekil 3.4: Filyos Vadisi Projesi (URL-13, 2023)

3.7. Projenin Finansal Boyutu Dair Gelişmeler

Filyos Limanı'nın yapım bedelinin yaklaşık olarak 4 milyar TL belirlendiği, Filyos Vadisi Projesi'nin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi açısından kritik öneme sahip limanın yapım aşaması bu yatırım ile başladığı görülmektedir (BAKKA, 2023b). 15 Ocak 2014 tarih ve 28883 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2014 Yılı Yatırım Programı tablosunda; 2013-2017 yılları arasında düzenlenen Filyos Limanı altyapı inşaatı için 810 milyon TL proje tutarının 140,6 milyon TL'sine, 2013-2016 yılları arasında düzenlenen Filyos endüstri Bölgesi etüt işleri için tahmin edilen 2 milyon TL'lik proje tutarının 1,5 milyon TL'sine bt programında yer verildiği görülmüştür (etinkaya, 2014).

Proje kapsamında; Dünya Bankası Yönetim Kurulu ile Kredi Anlaşması imzalanmış, Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğünün 2021 yılı yatırım programında 331.000.000 TL tutarında denek ayılıştır. 2021 yılı Yatırım Programı kapsamında bulunan Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Sanayi Bölgesi İltisak Hattı Bağlantısı Projesi kapsamında etüd proje hazırlıkları sona ermiş olup yapım içi ve yapım müşavirliği ihaleleri doğrultusunda hazırlık çalışmalarına Dünya Bankası çalışanlarıyla beraber devam edilmektedir. Tüm bu gelişmeleri Filyos Endüstri Bölgesinde TPAO'ya (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) ayrılan 40 milyon m³/yıl kapasiteli Doğalgaz İşletme kurulum çalışmaları izlemektedir (URL-2, 2023). Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinin Batı Karadeniz'deki Sakarya Gaz Sahası alanında yer alan kuyularda bugüne kadar 710 milyar metreküp kullanılabilir rezerv keşfi yapılmış ve bilgi kamuoyuna duyurulmuştur. 1 trilyon \$ piyasa değerine sahip bu rezerv keşfi, Karadeniz'de bugüne dek gerçekleştirilen en büyük doğal gaz keşfidir (BAKKA, 2023b). Filyos Limanı ve Endüstri Sanayi Bölgesine Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından harcanan toplam proje tutarı 2.418.679.000 TL olup 2023 yılı kapsamında toplam 281.600.000 TL yatırım yapılmıştır. Batı Karadeniz Doğalgaz Boru Hattı enerji çalışmaları kapsamında proje tutarı toplam 4.200.428.000 TL olup, 2023 yılı kapsamında Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim şirketi (BOTAş) Müdürlüğü tarafından toplam 2.000.000.000 TL yatırım yapılmıştır (URL-3,2023). Endüstri Bölgesi 215 hektar sanayi alanı (10-30 hektar büyüklüğünde 10-14 adet) parsel sanayiye bünyesinde bulundurmaktadır (URL-1,2023). 2023 Yılı Yatırım Programında Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Sanayi Bölgesi ismiyle yer alan projeye 281.600.000 TL kredi ayrılmış durumdadır URL-1,2023). Bölgeye toplam 10 milyar dolar üzerinde yatırım yapılması n görülmektedir (BAKKA, 2023b).

3.8. Filyos Vadisi Projesi Genel Özellikleri

Filyos Vadisi Projesi'nin ile endüstri ve ticaret alanında yeni iş birliklerinin artması ile bölgenin endüstri merkezi haline gelmesi beklenmektedir. Proje ile bölgenin lojistik rollerinde rekabetçi bir statüye kavuşacağı tahmin edilmektedir. Filyos Vadisi Projesi'nin bölgenin ticaret noktası haline gelmesini sağlayarak bölge ve ülke ekonomisine ciddi düzeyde fayda sağlayacak potansiyelde olduğu düşünülmektedir. Türkiye Denizcilik İşletmeleri 2007 yılı istatistik verileri doğrultusunda Türk limanlarında elleçlenen toplam yük miktarı yıllık 257 milyon ton iken, sadece Filyos Limanı ile toplam yük kapasitesinin yıllık 25-40 milyon tonunun karşılanacağı görülmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Filyos Liman Projesi Türkiye deniz taşımacılığı gereksiniminin %10-15'ini tek başına tamamlayacak kapasiteye sahip olup deniz taşımacılığı ile bölgeye farklı çeşitlilikte ürünlerin girmesi de planlanmaktadır (BAKKA, 2023a).

Filyos Vadisi Projesi, Türkiye'de en önemli bölgesel kalkınma projelerinden biri olup; Filyos Vadisi Projesi ile limandaki ticaret hacminin 25 milyon ton/ yıl kapasitede olması yanı sıra endüstriye dayalı sanayi ve hizmet kollarının çeşitlenmesi, proje kapsamında yaklaşık olarak 30.000 bin kişiye istihdam sağlanması beklenmektedir. Böylelikle bölgenin en önemli problemlerinden biri olan istihdam sıkıntılarının çözülmesi öngörülmektedir. Filyos Vadisi Projesi'nde oluşturulacak sanayi merkezleri neticesinde Filyos'un bölgedeki gelişme merkezi olacağı bu yönüyle bakıldığında projenin amacının, bölgede bulunan kaynaklara ve hammaddeye dayalı olarak oluşan gelişme potansiyelin kullanılarak kalkınma kutbu oluşturmaya yönelik olduğundan bahsetmek mümkündür. Filyos'un gelişme merkezi olarak belirlenmesinin temel faktörleri; coğrafi etkenler, stratejik ticaret konumu, hammaddeye yakınlık, ulaşım bağlantıları (deniz yolu, hava yolu, kara yolu, demir yolu) ve doğalgaz enerjisinin bulunmasıdır. Filyos Vadisi Projesi'nin Zonguldak, Bartın ve Karabük il ekonomilerini doğrudan etkilemesi ve bu doğrultuda bölge kalkınmasını da sağlayacağı ve projenin geniş hinterland etki alanı sayesinde diğer iller ve uluslararası platformdaki ticari faaliyetler doğrultusunda temasları artırması beklenmektedir. Proje kapsamında Zonguldak, Bartın ve Karabük bölge nüfusunun 2025 yılında toplam 1.595.000 kişi olacağı, bölgede doğrudan ve dolaylı olarak 40 bin yeni istihdam sağlanacağı ve direk olarak bölgeye 10 milyar dolar üzerinde yatırım yapılması ön görülmektedir. Böylece proje ile hem bölgenin hem de Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Düşünülmektedir (BAKKA, 2023b). Filyos Vadisi Projesi'nin merkezinde bulunan Filyos

Endüstri Bölgesi 597 hektarlık alana sahip olup, Türkiye'nin ilk mega endüstri bölgesidir. Bölge 80 milyar dolarlık ekonomiye ulaşma potansiyeli taşımaktadır. Endüstri bölgesi yatırımcıları bölgeye yöneltmek iç piyasa talebinin karşılanması ve uluslararası ticari ilişkilerin artarak dış ticaret açısının azaltılması hedeflenmektedir. Endüstri bölgesinde orta, yüksek ve ileri teknoloji ürünlerin üretimini barındıran sektörlerle yatırım yapılması beklenmektedir. Bu hususta oluşturulacak sanayilerin ülkenin üretim, ihracat ve istihdamına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Proje ile yörede mevcut madencilik ve demir- çelik endüstrisine dayalı istihdamın artması hizmet ve endüstri türlerinin çeşitlilik kazanarak yörenin çekim merkezi haline gelmesi beklenmektedir. Projenin Filyos limanı Karabük, Bartın illeri önde gelmek üzere Bolu, Çankırı, Kastamonu ve Ankara gibi illerin içinde bulunduğu geniş bir hinterlandı kapsamaktadır. (Atış ve Çelikoğlu, 2019). Projenin birinci derece etki alanı Zonguldak ikinci derece etki alanı Bartın, Bolu, Düzce, Karabük, Çankırı ve Kastamonu üçüncü derece etki alanı Batıda Bursa ve Kocaeli, doğuda Sivas ve Ordu, güney de ise Karaman ve Konya gibi illerini kapsamaktadır. Projenin uluslararası etki düzeyi Köstence, Odessa, Varna, Rostov, Novorossoysk ve Batum gibi limanların yer aldığı geniş bir hinterlandtır (BAKKA, 2020a).

3.8.1. Ulaşım ve Altyapı

Filyos'un gelişme merkezi olarak belirlenmesinin temel faktörlerinden biri çeşitli ulaşım bağlantıları (deniz yolu, hava yolu, kara yolu, demir yolu) bulunmasıdır (BAKKA 2020b).

Bölgede aktif olarak kullanılan çok modlu taşımacılık imkânlarının yer alması Filyos'u yatırımlar için cazip hale getirmektedir. Proje kapsamında karayolu geliştirme çalışmaları ve demiryolu iltisak hattı proje çalışmaları halen devam etmektedir. Ayrıca, projeye çok yakın lokasyonda yer alan Zonguldak Havalimanının projede daha aktif kullanımı için pisti uzatma ve genişleme çalışmaları 2021 yılının Nisan ayında tamamlanmıştır. Proje alanını Zonguldak şehir merkezine yakınlaştıracak ve ulusal karayolu ağına bağlayacak olan Prof.Dr. Şaban Teoman Duralı (Mithatpaşa) Tünelleri tamamlanarak 2022 yılında hizmete açılmıştır. Kilimli-Filyos sahil yolunda çalışmalar (tüneller, köprüler, kavşaklar)ise halen devam etmekte olup yolun 2024 yılında hizmete açılması planlanmaktadır. Proje aşamasında olan Bartın-Filyos-Adapazarı demiryolu hattının yatırım aşamasına geçilmesi ve tamamlanması ile bölgenin

ulusal demiryolu ağına bağlantısı sağlanmış olacak böylelikle projenin ulaşım ve lojistik ayağının daha da güçleneceği düşünülmektedir (BAKKA, 2023b).

Şekil 3.5: Zonguldak Havalimanı (URL-8, 2023).

Şekil 3.6: Filyos Vadisi; havayolu, demiryolu, karayolu ve denizyolu olarak dörtlü ulaşım ağına sahiptir (Atış ve Çelikoğlu, 2019).

Tablo 3.7: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının Filyos Limanı ve Endüstri Bölgesi 2023 Yılı Yatırım Programı

Sektörü: Ulaştırma-Haberleşme-Demiryolu Ulaştırması									
Proje Sahibi: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı									
2023 Yılından Sonraya Kalanlar									
Proje Numarası	Proje Adı	Yeri	Karakteristiği	Başlama Bitiş Yılı	Proje Tutarı		2022 Yılı Sonu Kümülatif Harcama	2023 Yılı Yatırımı	
					Dış Kredi Tutarı	Toplam		Dış Kredi	Toplam
	Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Sanayi Bölgesi	Zonguldak	Elektrifikasyon (4,5 km), İltisak Hakkı (12 km), Karayolu Altyapısı, Kontrolör, Mühür, Sinyalizasyon (4,5 km)	2020-2026	2.418.679.000	2.418.679.000		281.600.000	281.600.000

Kaynak: 15 Ocak 2023 Tarihli ve 32074 Sayılı (Mükerrer) Resmî Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığının 6703 Karar Sayılı “2023 Yılı Yatırım Programının Kabulü ve Uygulanmasına Dair Karar” eki incelenerek hazırlanmıştır (URL-3, 2023).

Tablo 3.7’de, 2023 Yılı yatırım programında Filyos Limanı ve Filyos Endüstri Sanayi Bölgesi ismiyle yer alan projeye 281.600.000 TL kredi ayrıldığı projeye 281.600.000 TL kredi ayrıldığı görülmektedir.

Filyos Limanı ve Endüstri Sanayi Bölgesine Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından harcanan toplam proje tutarı 2.418.679.000 TL olup 2023 yılı kapsamında toplam 281.600.000 TL yatırım yapılmıştır (URL-3, 2023).

3.8.2. Filyos Vadisi Projesi Enerji Üretim Doğalgaz

Filyos’un gelişme merkezi olarak belirlenmesinin temel faktörlerinden bir diğeri ise; doğalgaz enerjisinin bulunmasıdır (URL-1,2022).

Bölgenin en önemli stratejik özelliği Karadeniz’deki Sakarya gaz sahasında tespit edilen doğalgazın kara ile bağlantısını sağlaması ve işleme tesisini bünyesinde barındırmasıdır. Ayrıca sismik araştırmalar ile sondaj araştırma faaliyetleri doğrultusunda satın alınan Fatih Sondaj Gemisi ve diğer gemiler geçtiğimiz yıllarda 405 milyar metreküplük doğalgaz

rezervi ile Fatih Sontaj Gemisi Amasra 1 kuyusunda 135 milyar metreküplük doğalgaz keşfinde bulunmuştur (URL-6, 2023).

TPAO Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinin Batı Karadeniz'deki Sakarya Gaz Sahası alanında yer alan kuyularda bugüne kadar 710 milyar metreküp kullanılabılır rezerv keşfi yapılmıştır. 1 trilyon \$ piyasa değerine sahip bu rezerv keşfi, Karadeniz'de bugüne dek gerçekleştirilen en büyük doğal gaz keşfidir (BAKKA, 2023b).

TP, OTC, Sakarya Gaz Sahası Geliştirme Projesi Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinde Sakarya Gaz Sahasında deniz tabanı üretim sistemi, karada Filyos Endüstri Bölgesi'nde kara işleme tesisi ve bu iki üniteyi birbirine bağlayan deniz ve kara geçiş deniz tabanı kordonu ile boru hatları olmak üzere üç ana üniteden oluşmaktadır. Bu ana üniteler coğrafi konum olarak açık deniz bölümü, kıyı geçiş bölümü ve kara bölümünde bulunmaktadır. Filyos'un 170 kilometre kuzeyinde, 2.200 metre deniz derinliğinde Deniz Tabanı Üretim Tesisi kurulması, Kara Gaz İşleme Tesisi inşaatı ve Kara ve denizdeki iki üniteyi birbirine bağlayacak boru hatlarının yapımı yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Derin deniz alanında 3 adet derin deniz sondaj gemisinin (Fatih Sondaj Gemisi ile tespit kuyu sondajları, Kanuni Sondaj Gemisi ile alt tamamlama operasyonları, Yavuz Sondaj Gemisi ile üst tamamlama operasyonları) faaliyetleri sürdürdüğü görülmektedir.

SGSG Projesi, ülkedeki ilk derin su gaz sahası keşfi olmakla beraber, Türkiye'nin en büyük doğal gaz rezervi olma özelliği taşımaktadır. Proje kapsamında Faz 1'de yıllık 3,5 milyar m³'lük üretim gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bunu Faz 2'de yıllık 14 milyar m³'lük üretim takip edecek ve böylelikle Türkiye'nin toplam doğalgaz tüketiminin %30'u karşılanacaktır. Projenin ilk fazının 2023 yılında üretime başlayacağı ve Faz 1'de yaklaşık 2,5 milyon hanenin doğalgaz ihtiyacının karşılanacağı tahmin edilmektedir. Proje'nin hayata geçmesi ile birlikte Türkiye yakın tarihte öz kaynaklarını kullanabilecek, böylece toplam enerji ihtiyacının ithalattaki payını önemli ölçüde azaltarak bu keşif ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayacaktır (URL-12, 2023).

Filyos Endüstri Bölgesinde TPAO'ya (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) ayrılan 40 milyon m³/yıl kapasiteli Doğalgaz İşletme kurulum çalışmaları halen sürmektedir (URL-2, 2023).

BOTAŞ TPAO tarafından Filyos'a ulaştırılan rezervin işleme tesislerinde prosten geçerek kullanıma hazır hale getirilmesi planlanmaktadır. İşleme tesisinden çıkan doğalgaz BOTAŞ tarafından 211 km uzunluğundaki boru hattıyla ulusal ağa bağlanacak ve Türkiye'de kullanıma arz edilecektir. Bu minvalde BOTAŞ tarafından Filyos'ta ölçüm istasyonu teşkil edilmiş ve kara bölgesindeki boru hattı döşeme işlemleri tamamlanmıştır (BAKKA, 2023a).

Türkiye'nin tükettiği doğalgazın %99'unu ithal olup son 33 senede yaklaşık olarak 800 milyar metreküp doğalgaz ithal etmiştir. Keşfi yapılan gaz miktarı, ülkemizin son 33 senede harcadığı doğalgaz miktarının yarısına tekâbül etmektedir. Bu doğrultuda bölgede tespit edilen doğalgaz kuyuları üretime geçtiği takdirde, Türkiye'nin yıllık doğal gaz gereksiminin %30'unu karşılama potansiyeli oluşacaktır. Doğalgaz keşfinin diğer bir önemi ise, Türkiye'nin enerji isteği hızlı şekilde artan ülkelerden biri olmasıdır. Doğalgaz keşfinin, Türkiye'nin enerji arz güvenliği ile makroekonomik hedeflerine destek olacak ciddi bir hareket olacağı düşünülmektedir. Filyos Vadisi Projesi'ni önemli kılan diğer hususlar ise, bölgede doğalgazın karaya çıkarılması yanı sıra olası yan sektörlerin katma değeri yüksek petrokimya ve kimya ürününün ticarileştirilmesi aşamasında ortaya çıkacaktır (Çeştepe vd., 2021).

Filyos Vadisi konumu dolayısıyla, diğer enerji kaynaklarına oldukça yakın mesafededir. Bunlar, Zonguldak taşkömürü yatakları, Çatalağzı termik santralleri, Ereğli-Karabük Demir Çelik Fabrikaları, Eren Enerjidir. Bu doğrultuda Tuna 1 lokasyonunda bulunan 405 milyar metreküp doğalgazın karaya taşınacak olmasında enerji kaynaklarına yakınlık önemli bir fırsat yaratmaktadır (Çeştepe vd., 2021).

Tablo 3.8: Boru Hatları ile Petrol Taşıma ile Anonim Şirketi Genel Müdürlüğünün 2023 Yılı Yatırım Programı

Sektörü: Enerji										
Proje Sahibi: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (Botas) Genel Müdürlüğü										
2023 Yılından Sonraya Kalanlar										
Proje Numarası	Proje Adı	Yeri	Karakteristiği	Başlama Bitiş Yılı	Proje Tutarı		2022 Yılı Sonu Kümülatif Harcama		2023 Yılı Yatırımı	
					Dış Kredi	Toplam	Dış Kredi	Toplam	Dış kredi	Toplam
2021D00-172443	Batı Karadeniz Doğal Gaz Boru Hattı	Düzce, Sakarya, Zonguldak	Doğal Gaz İletim Hattı (205 km)	2021-2024		4.200.428.000		1.135.928.000		2.000.000.000

Kaynak: 15 Ocak 2023 Tarihli ve 32074 Sayılı (Mükerrer) Resmî Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığının 6703 Karar Sayılı “2023 Yılı Yatırım Programının Kabulü ve Uygulanmasına Dair Karar” eki incelenerek hazırlanmıştır (URL-2, 2023).

Batı Karadeniz Doğalgaz Boru Hattı enerji çalışmaları kapsamında proje tutarı toplam 4.200.428.000 TL olup, 2023 yılı kapsamında Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) Müdürlüğü tarafından toplam 2.000.000.000 TL yatırım yapılmıştır (URL-2, 2023). Türkiye’nin münhasır ekonomik bölgesinin Batı Karadeniz’deki Sakarya Gaz Sahası alanında yer alan kuyularda bugüne kadar 710 milyar metreküp kullanılabilir rezerv keşfi yapılmış ve kamuoyuna duyurulmuştur. 1 trilyon dolar piyasa değerine sahip bu rezerv keşfi, Karadeniz’de bugüne kadar gerçekleştirilen en büyük doğal gaz keşfidir (BAKKA, 2023b).

Tablo 3.9: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının Sakarya Doğalgaz Sahası Geliştirme Alanı 2022 Yılı Yatırım Programı

Proje Adı	Proje Durumu	Toplam Yıl Ödeneği	Toplam Proje Tutarı	Önceki Yıllar Toplam Harcaması	Yıllık Harcama Tutarı	Nakdi Gerçekleşme Oranı	Yıllık Harcama Oranı	Fiziki Gerçekleşme Oranı	Proje Yeri İlçe	Proje Sektörü
Sakarya Doğalgaz Sahası Geliştirme	Devam Ediyor	36.289.095.000	75.586.514.000	8.070.097.000	35.949.319.306	%58,24	%99,06	%0,00	Çaycuma	Madencilik
TOPLAM		36.289.095.000	75.586.514.000	8.070.097.000	35.949.319.306	%58,24	%99,06	%0,00		

Kaynak: 2022 Yılı Yatırım Programı Gerçekleşmeleri (URL-3, 2023).

Tablo 3.10: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü'nün 2022 Yılı Yatırım Programı

Proje Adı	Proje Durumu	Toplam Yıl Ödeneği	Toplam Proje Tutarı	Önceki Yıllar Toplam Harcaması	Yıllık Harcama Tutarı	Nakdi Gerçekleşme Oranı	Yıllık Harcama Oranı	Fiziki Gerçekleşme Oranı	Proje Yeri İlçe	Proje Sektörü
Batı Karadeniz Doğalgaz Boru Attı	Devam Ediyor	814.000.000	2.295.000.000	52.000.000	805.261.025	%37,35	%98,93	%100,00	Çaycuma	Enerji
TOPLAM		814.000.000	2.295.000.000	52.000.000	805.261.025	%37,35	%98,93	%100,00		

Kaynak: 2022 Yılı Yatırım Programı Gerçekleşmeleri (URL-1, 2023)

3.9. Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgenin Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Etkisi

Bu bölümde projenin; bölgenin nüfus yapısına, bölgenin eğitim öğretim durumuna, bölgenin sağlık durumuna ve bölge refahına etkisi değerlendirilecektir.

3.9.1. Bölgenin Nüfus Yapısı

Filyos Vadisi Projesi, Türkiye'de en önemli bölgesel kalkınma projelerinden biri olup; proje kapsamında limandaki ticaret hacminin 25 milyon ton/yıl kapasite olması, endüstriye dayalı sanayi ve hizmet kollarının çeşitlenmesi ve yaklaşık olarak 30.000 bin kişiye istihdam sağlanması beklenmektedir. Proje doğrultusunda Zonguldak, Bartın ve Karabük bölge nüfusunun 2025 yılında toplam 1.595.000 kişi olacağı öngörülmektedir (URL-1, 2023). Bölgeye 10 milyar dolar üzerinde yatırım yapılması ile doğrudan ve dolaylı olarak istihdamın 40.000 bine ulaşma potansiyeli de bulunmaktadır (BAKKA, 2023a). Projede sağlanan doğrudan ve dolaylı istihdam olanakları ile yörenin nüfusunun diğer illere göç etmemesi ve bölge dışından yöreye istihdam etmek için gelen genç işgücünün artarak bölgedeki genç nüfusun zamanla artması beklenmektedir. Filyos'un gelişme merkezi olarak bölgeden göç etme nedenlerini ve göçü azaltması proje ile oluşan istihdama dayalı olarak bölge dışından yöreye göçün artması ile yörenin nüfusunun artması ve nüfus profilinin genç işgücü grubu ağırlıklı olması beklenmektedir. Filyos Vadisi Projesi ile oluşacak yeni sanayi ve istihdam olanaklarının nüfusa yönelik etkileri değerlendirildiğinde projenin bölge için kalkınma kutbu potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

Tablo 3.11: Bölgenin nüfus yapısı

Satırlar	Zonguldak (Çaycuma/Filyos Bel.)		
	Toplam	Erkek	Kadın
1965	3730	1830	1900
1970	4137	2043	2094
1975	4485	2338	2147
1980	4975	2580	2395
1985	5686	2850	2836
1990	6121	3065	3056
2000	6283	3087	3196
2007	6023	2933	3090
2008	5985	2940	3045
2009	5776	2837	2939
2010	5559	2718	2841
2011	5425	2658	2767
2012	5268	2562	2706
2013	5137	2512	2625
2014	5061	2466	2595
2015	4966	2415	2551
2016	5004	2439	2565
2017	4952	2420	2532
2018	4945	2425	2520
2019	4939	2424	2515
2020	4943	2430	2513
2021	4927	2413	2514
2022	4847	2378	2469

Tablo 3.12: Çaycuma İlçesinin 2015-2022 yıllarında aldığı ve verdiği göç (TÜİK, 2023)

	ALDIĞI GÖÇ								
	TOPLAM			DİĞER İLLERDEN			AYNI İLDEKİ DİĞER İLÇELERDEN		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
2015	3.103	1.465	1.638	2.384	1.112	1.272	719	353	366
2016	3.306	1.586	1.720	2.602	1.255	1.347	704	331	373
2017	3.218	1.555	1.663	2.389	1.146	1.243	829	409	420
2018	4.196	2.222	1.974	3.342	1.837	1.505	854	385	469
2019	3.282	1.563	1.719	2.517	1.243	1.274	765	320	445
2020	3.136	1.472	1.664	2.432	1.157	1.275	704	315	389
2021	3.270	1.542	1.728	2.562	1.207	1.355	708	335	373
2022	3.809	1.850	1.959	2.966	1.468	1.498	843	382	461

Tablo 3.12: (devam ediyor)

	VERDİĞİ GÖÇ								
	TOPLAM			DİĞER İLLERE			AYNI İLDEKİ DİĞER İLÇELERE		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
2015	4.287	2.008	2.279	3.691	1.720	1.971	596	288	308
2016	3.557	1.647	1.910	2.840	1.324	1.516	717	323	394
2017	3.420	1.553	1.867	2.818	1.297	1.521	602	256	346
2018	3.567	1.604	1.963	2.841	1.275	1.566	726	329	397
2019	4.324	2.062	2.262	3.657	1.763	1.894	667	299	368
2020	2.844	1.345	1.499	2.253	1.072	1.181	591	273	318
2021	3.622	1.646	1.976	2.890	1.312	1.578	732	334	398
2022	3.608	1.622	1.986	2.797	1.243	1.554	811	379	432

Zonguldak'madencilik sektöründe 2000'li yıllardan itibaren daralma meydana gelmiş buna bağlı olarak yöredeki madencilik sektörüne yönelik istihdam olanakları azaldığı için Zonguldak göç veren bir il haline getirmiştir. Filyos Beldesi'nin bağlı olduğu Çaycuma ilçesinin alınan toplam göç oranının 2015 yılından 2022 yılına doğru artış gösterdiği görülmekte olup verilen toplam göç oranının ise 2015 yılından 2022 yılına doğru azalma gösterdiği görülmektedir (TÜİK, 2023).

Bu doğrultuda henüz sınırlı istihdam olanaklarına rağmen bölgenin sürekli göç veren değil göç alan bir niteliğe sahip olarak kalkınma kutbu merkezi haline dönüşme potansiyeli bulunduğu düşünülebilir (BAKKA, 2023b). Proje ile hem bölgenin hem de Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Filyos Vadisi Projesi'nde yaklaşık olarak 8,5 milyar dolarlık yatırım gerçekleşmesi öngörülmekte olup yörede gelişen sanayi merkezlerinin de 8.000'i direkt bu doğrultuda 120.000 kişiye geçimini sürdürecektir bir etki beklenmektedir.

3.9.2. Bölgenin Eğitim-Öğretim Durumu

Bölgede gerçekleştiren doğal gaz ile petrol sektöründe milli ve yerli nitelikli işgücü sağlamak amacıyla Türkiye Petrolleri Offshore Technology Center (TP-OTC) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) arasında 12.04.2022 de iş birliği sözleşmesi imzalanmıştır. Protokol kapsamında üniversitelerdeki Elektrik-Elektronik Mühendisliği, Makine Mühendisliği, Bilgisayar Mühendisliği, Endüstri Mühendisliği ile Metalürji ve Malzeme

Mühendisliği programlarına yerleşen ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından hazırlanan yönergede belirtilen koşulları sahip öğrencilere TP-OTC tarafından aylık 6.000 TL eğitim bursu sunulmaktadır. Bunun yanı sıra, Yükseköğretim Kurumları sınavı (YKS) sonuçlarında başarı sıralaması ilk 25 bin arasında olan ve fakültelerin Jeofizik Mühendisliği, Çevre Mühendisliği, Jeoloji Mühendisliği ve Petrol ve Doğalgaz Mühendisliği bölümlerine yerleşen ve sözleşmede diğer koşullara sahip olan öğrencilere de TP-OTC tarafından yine 6.000 TL eğitim için burs sağlanmaktadır Buna ek olarak, bilimsel temele dayanan teknik personel gereksinimin giderilmesinde ve sondajcılık alanındaki problemlerin çözülmesinde önemli role sahip olacak yeni bölümlerden mezun olan öğrenciler Filyos Bölgesinde yer alan doğal gazın üretimi, karaya ulaştırılması ve dağıtımı alanlarında çalışabileceklerdir Ayrıca Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi bünyesinde 2022 yılında açılan “Açık Deniz Sondaj Teknolojisi” ve “Açık Deniz Tabanı Uygulamaları Teknolojisi” bölümlerine yerleşen ve kayıt olan öğrencilere aylık 3.000 TL eğitim bursu verilmektedir. Bilimsel temellere dayalı teknik personel ihtiyacının karşılanmasında ve sondajcılık sektörünün problemlerine çözüm geliştirilmesinde önemli rol üstlenecek yeni programlardan mezun olan öğrenciler Karadeniz açıklarında Filyos Bölgesi’nde bulunan doğal gazın üretimi, karaya iletimi ve dağıtımı alanlarında görev alabilecektir. Ayrıca DSİ, MTA, İller Bankası gibi devlet kurumlarında, yurtiçi ve yurtdışı çalışmalar yapan özel şirketlerde çalışabileceklerdir (BAKKA, 2023a).

3.9.3. Bölgenin Sağlık Durumu

Filyos Vadisi Projesi ile bölgenin tabii sağlık hizmetlerinin yanısıra proje kapsamında sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi açısından Filyos Sağlık Merkezi oluşturulduğu ve bu merkezin Filyos sahil idaresinde bulunduğu görülmektedir (URL-11, 2023). Projenin endüstrileşme etkileri ve istihdam planları göz önünde bulundurulduğunda bölgede iş sağlığı ile ilgili koruyucu tedbirlere yönelik uygulamaların artması, iş kazaları ile ilgili acil müdahale birimlerinin çoğaltılması ve acil durumlar için havayolu hizmetlerinin ayrıcalıklandırılması beklenmektedir.

3.9.4. Filyos Vadisi Projesi'nin Bölge Refahına Etkisi

Yapılan araştırma sonucunda bölge halkının projeden, bölge refahına yönelik beklentilerinin yüksek bulunduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan halkın ilgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları aşağıda verilmektedir.

Halkın proje sonrası yaşam standardının değişmesine yönelik beklentileri değerlendirildiğinde 208' (%59,4) katılımcı proje sonucu yaşam standartlarının yükseleceğini, 80 (%22,9) katılımcı proje sonrası yaşam standardının yükselmeyeceğini 62 (%17,7) katılımcı ise bu soruda kararsız belirtmektedir.

“Filyos Vadisi Projesi İle Bölgede Sağlık Olanaklarının Artmasını Sağlar” ifadesine halkın, %3,1'i (n=11) kesinlikle katılmıyorum, %8,3'ü (n=29) katılmıyorum, %14,3'ü (n=50) fikrim yok, %28,0'ı (n=98) katılıyorum, %46,3'ü (n=162) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi ile bölgede sağlık olanaklarının artmasını sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,060) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Bölgede Halkın Eğitim Düzeyinin Artmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %4,6'sı (n=16) kesinlikle katılmıyorum, %10,0'ı (n=35) katılmıyorum, %16,3'ü (n=57) fikrim yok, %30,3'ü (n=106) katılıyorum, %38,9'u (n=136) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi bölgede halkın eğitim düzeyinin artmasına katkı sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =3,890) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Sanayi ve Hizmet Kollarının Gelişmesine Katkı Sağlayarak Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Etkiler” ifadesine halkın, %2,9'u (n=10) kesinlikle katılmıyorum, %3,7'si (n=13) katılmıyorum, %8,9'u (n=31) fikrim yok, %37,1'i (n=130) katılıyorum, %47,4'ü (n=166) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi sanayi ve hizmet kollarının gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkiler” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}$ =4,230) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Sonuç olarak halkın projeden ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyde beklentilerin olduğu görülmektedir.

3.10. Bölgesel Kalkınma ve Filyos Vadisi Projesi

Filyos Vadisi Projesi kapsamında; Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi, Filyos Serbest Bölgesi ve Serbest Bölge Geliştirme Alanı bulunan çok paydaşlı, ulusal düzeyde bir yatırım projesidir. Türkiye'nin 2023 vizyonu eşgüdümünde gelişen Filyos Vadisi Projesi ile ülkenin uluslararası düzeyde ekonomik ve ticari yönden yükselmesi ve rekabet gücünün artması planlanmaktadır. Filyos Vadisi Projesi alanı Türkiye'nin ilk mega endüstri bölgesi olmakla beraber Türk ticaretinin kuzey kapısı olarak nitelendirilen bu proje ile Filyos Limanının stratejik avantajları sayesinde bölgenin lojistik bir üst olması beklenmektedir. Filyos limanı Karadeniz'e komşu kıyı ülkeleri arasında en uzun kıyı şeridine sahip lokasyon olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda proje neticesinde Filyos Limanının Türkiye'nin en büyük üç limanından biri olması hedeflenmektedir. Filyos limanının yük transferleri açısından yüksek hacimli kapasiteye sahip olması ve liman dışında bölgeye yakın; havayolu, demiryolu ve karayolu gibi ulaşım ağlarında bulunması bölgenin diğer stratejik avantajları arasındadır. Bu doğrultuda çeşitlenen ulaşım koridorları ile bölgesel ve uluslararası ticari faaliyetlerin artması ve yaygınlaşması beklenmektedir. Proje alanı üretim için gerekli hammadde, doğal kaynak, ürün ve civar endüstrilere yakın mevkide bulunmaktadır. Bunlar demir-çelik endüstrileri (Ereğli ve Karabük Demir Çelik Fabrikaları), enerji kaynakları (doğalgaz) ve doğal kaynaklar (kömür madeni) olup hâlihazırdaki ulaşım olanakları ile bu durum bölgeye yapılacak yatırımlar için olumlu dışşallık yaratmaktadır. Proje faaliyetlerinin nihai hedefe ulaşması ile Filyos mega endüstri bölgesin de çeşitli sektörlerde yüksek katma değere sahip ürün ve hizmetler üretilmesi beklenmektedir. Böylelikle bölgede oluşan yeni yatırımlar ve iş kolları ile istihdam olanaklarının artması ve genç işgücünün değerlendirilmesi planlanmaktadır (BAKKA, 2020a).

Tüm bu yönleri ile Filyos Vadisi Projesi'nin Zonguldak ili ve etki alanındaki diğer illeri ekonomik gelişme açısından canlandıracağı söz konusu bu hareketliliğin bölgenin kalkınmasını pozitif etkileyeceği düşünülerek Türkiye ekonomisi içinde olumlu gelişmeler sağlayacağı öngörülmektedir.

3.11. Filyos Vadisi Projesi ve Genel Kalkınma Hedefleri

Filyos Vadisi Projesi, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanınmasına olanak sağlayacak, bölgede yatırımları toplayacak ve iktisadi kalkınmasını harekete geçirecek en önemli projelerden biridir. Proje etrafındaki liman kritik öneme sahip olup, Bartın-Zonguldak-Karabük illerinin yanısıra çevrede yer alan illere ve İç Anadolu Bölgesine yarar sağlayacak olan ve Avrupa Birliği uyum aşaması kapsamında ilerletilen TINA-2020 (Türkiye Ulaşım Altyapı İhtiyaçlarının Belirlenmesi) çerçevesinde de birincil projeler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu hususta Filyos Liman Projesi'nin belirlenen planlar doğrultusunda bir an evvel tamamlanması gerekli görülmektedir. Filyos Vadisi Projesi, kapsamında bulunan Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi, Serbest Alan ve Gelişme Alanı ile avantajlı bir bölgeye sahip olup bölgenin lojistik avantajları endüstriyel gelişime katkı sağlayacaktır. Bölgede hali hazırda ahşaba dayanan endüstriler, çimento ve çimentoya dayanan mamuller, kimya sanayi, cam sanayi ve demir-çelik ve yan sanayi gibi endüstriler etkin bir şekilde yer almaktadır. Bu endüstrilerin yanı sıra petrol rafinerisi ve petro kimya tesisleri, cam sanayi, metala dayalı sanayilerin ve entegre demir-çelik gibi endüstrilerin bölgede hareketlilik sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bölgede ilerleme gösterecek endüstriler, liman ile ithal hammaddenin büyük bir miktarını deniz yolu ulaşımı ile komşu Karadeniz ülkelerinden sağlayabileceklerdir (URL-7, 2023).

3.12. Kalkınma Kutupları Yaklaşımı ve Filyos Vadisi Projesi

Filyos Vadisi Proje Perroux'un kalkınma kutupları teorisi bağlamında analiz edildiğinde projenin kutup etkisi sağlayacak unsurlara sahip olduğu ve Filyos'un bölge için kalkınma kutbu niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Şöyle ki gelişme merkezi olarak Filyos'ta gerçekleştirilen doğalgaz keşifleri bölgenin bilinen stratejik üstünlüklerini daha çok artırarak enerji üretim faaliyetlerinin bölge için sürükleyici birim niteliğine benzer etkiler taşıdığını söylemek mümkündür. Bölgenin ulaşım, altyapı ve liman yatırımları değerlendirildiğinde bu olumlu dışşallıkların bölge kalkınmasına etki ettiği ve diğer endüstriler ile olan ilişkilere pozitif etki sağladığı görülmektedir. Bölgenin civarında bulunan hammadde ve ürünlere yönelik girdi ve çıktılar bölge ekonomisini hareketlendirmektedir. Kalkınma kutuplarının demografik, sosyal ve ekonomik etkileri Filyos'ta görülmekte olup özellikle istihdam, eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı olanaklarının artması bu durumu kuvvetlendirmektedir.

3.13. Filyos Vadisi Projesi Mekânsal Planlama Yüksek Potansiyelli Gelişme Alanlar

Gerek Filyos Vadisi Projesi kapsamında istihdam edilecek mavi ve beyaz yakalı çalışanların iskânı gerekse mevcut durum itibariyle istidama yönelik ihtiyaçlar göz önüne alındığında, projeye yakın bölgedeki Zonguldak ve Bartın illerinin ve ilgili ilçelerinin bu talebi karşılayacak planlamaları büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, yeni ve düzenli yerleşim alanları, çevre düzenlemeleri, toplu konut projeleri, eğitim öğretime yönelik binalar, sosyal donatılar gibi yaşam alanlarının hayata geçmesi için merkezi ve yerel yönetimler nezdinde çalışmalar gerçekleştirilmektedir (BAKKA, 2023a).

3.14. Kalkınma Kutbu Potansiyeline Sahip Projelerin Başarı ile Sonuçlanmasında Halk Katılımının Önemi

Ekonomi içerisinde sürükleyici birim çevresinde gelişen girdi-çıktı bağımlılıkları yoluyla birbirleriyle güçlü ilişki içerisinde olan sanayi topluluğunun oluşturduğu hareketli gelişme sahası, teoride kalkınma kutbu olarak nitelendirilebilmektedir (Erkan, 1987). Kalkınma kutbu teorisinin hareket noktaları; sürükleyici birim, sürükleyici endüstri ve endüstriyel komplekstir (Dinler, 2020). Dünyadaki kalkınma kutbu denemeleri incelendiğinde halkın görüşlerinin göz ardı edildiği ve yerel girişimler dikkate alınmadığı projelerin başarısızlık ile sonuçlandığı görülmektedir (Dinler, 2020). Kalkınma kutbu potansiyeline sahip projelerin başarı ile sonuçlanmasında halk katılımı önemli bir faktör olup, yüksek düzeyli kamusal ve özel yatırımlar ile kalkınma kutbu potansiyelini bünyesinde bulunduran Filyos Vadisi Projesi'nin, Dünyadaki başarısız kalkınma kutbu denemelerine benzer şekilde sonuçlanmaması için, bölge halkının proje hakkındaki görüş ve beklentilerinin göz önünde bulundurulması ve yerel girişimlerin dikkate alınması önem arz etmektedir.

3.15. Filyos Vadisi Projesi'nde Son Durum

Proje hayata geçmesiyle; bağımlı ekonomik yapıya sahip olan Batı Karadeniz bölgesinin kalkınmasının ivme kazanacağı, artması beklenen üretim, istihdam ve ihracat değerleriyle Türkiye ekonomisinin önemli ölçüde hareketlenme yaşayacağı beklenmektedir. Gelişmeler bölgenin yakın gelecekte bir cazibe merkezi olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, bölgenin de bu gelişmelere ayak uyduracak ve en üst düzeyde yarar sağlayacak aksiyonları alması ve bunları hızla hayata geçirmesi büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda gerek

TR81 Bölgesi kurumları gerek merkezi kurumlar gerekse de özel sektör yatırımcılarının eşgüdümlü hareket etmesi ve iş birliğinin geliştirilmesi kalkınmaya büyük katkı sağlayacaktır.

Proje kapsamında ihtiyaç duyulacak insan kaynağının eğitilmesi, tedarikçi ekosistemin gelişerek yerel ekonomiye daha fazla katkı sağlanması, istihdamı sağlanacak kişilerin iskanı için mekânsal planlama çalışmaları ve altyapının güçlendirilmesine yönelik yerel çalışmalar ve hazırlıklara da hız verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Devam eden ulaşım ve altyapı gibi büyük ölçekli projelerin tamamlanması, planlanan projelere zaman kaybedilmeden başlanması için lobi faaliyetlerinin de öneminin oldukça yüksek olduğu değerlendirilmektedir (BAKKA, 2023b).

4. FİLYOS VADİSİ PROJESİ'NE HALKIN KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırma soruları, hipotezler, araştırmanın yöntemi, kullanılan veri toplama teknikleri, evren ve örnekleme, ön uygulama, soruların geçerliliği ve güvenilirliği, faktör analizi veri analizi ve bulgular gibi başlıklara yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya yönelik etkilerinin oluşmasında, halk katılımı faktörü değerlendirilerek; bölge halkının proje hakkındaki görüş ve beklentilerinin tespit edilmesi, halkın projeye katılımının sağlanması ve buna yönelik desteklerin yaygınlaştırılması hususunda gereksinimleri saptamak ayrıca projelerde halk katılımını bloke edecek hususları değerlendirmek amacıyla alan araştırması yapılması planlanmıştır.

4.2. Araştırmanın Önemi

Dünyadaki kalkınma kutbu denemelerinden biri olan İtalya Mezzogornio çalışmasının; büyük ölçekli kamu ve özel yatırımlara rağmen projede halk katılımı, görüşleri ve yerel girişimcilerin göz ardı edilmesi sonucu başarısızlık ile sonuçlandığı görülmektedir. Çalışma ile bölge için kalkınma kutbu potansiyeli bulunan Filyos Vadisi Projesi'nin iktisadi yönleri yanı sıra halkın bu mega projenin akıbetindeki kritik rolüne vurgu yapmak istenmektedir.

4.3. Araştırmada Sorulan Temel Sorular

1. Projenin kalkınma kutbu potansiyeli var mı?
2. Filyos Vadisi Projesi ile ilgili yapılan etkinlikler yeterli mi?
3. Filyos Vadisi Projesi'nde halkın beklentilerine yönelik neler yapılabilir?
4. Halk projeyi uygulama ve karar alma aşamalarına projeye katılmak istiyor mu
5. Halkın projeye katılmama durumuna etki eden faktörlerin olumsuzlukları nasıl giderilir?
6. Halkın projedeki rolünün artması nasıl sağlanır?

4.4. Çalışmanın Araştırma Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri sırayla aşağıdaki şekildedir:

H1: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H5: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H7: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H8: Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H9: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H10: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H11: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H12: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H13: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H14: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H15: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

- H16: Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H17: Cinsiyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H18: Yaş ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H19: Eğitim durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H20: Filyos'ta ikamet durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H21: Filyosta ikamet süresi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H22: Medeni durum ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H23: Filyos'ta aile ile yaşama durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H24: Filyos'ta bulunma sebebi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H25: Çalışılan sektör ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H26: Aylık gelir ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H27: Sosyal güvence durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H:28 Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile etkinliklere katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H29: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile proje ile ilgili haberleri takip etme arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H30: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal yapının değişmesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H31: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaşam standartlarının değişmesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H32: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projeyi destekleme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

- H33: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile proje kapsamında çalışma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H34: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H35: Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H36: Filyos Vadisi projesi haberlerini takip etme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H37: Filyos Vadisi projesi destekleme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H38: Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H39: Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H40: Proje sonrası sosyal yapının değişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H41: Proje sonrası yaşam standartının değişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H42: Proje kapsamında çalışma isteği ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H43: Proje gerçekleşmesinden memnuniyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H44: Proje başarısında halkın katılımının gerekliliği ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- H45: Filyos Vadisi Projesi'nin amacı ile Filyos'u tanımlama şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H46: Filyos Vadisi Projesi'ni duyma durumu ile ikametgâh durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H47: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili haberleri takip etme şekli ile sorumlu kurumu bilme durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H48: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili etkinliklere katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- H49: Filyos Vadisi Projesi'nin amacını bilme ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H50: Filyos Vadisi Projesi'nin hazırlaşına katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H51: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili tanıtımları yeterli bulma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H52: Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H53: Filyos Vadisi Projesi öncesi ve sonrası Filyos'ta farklılıklar görme durumu ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H54: Filyos Vadisi Projesi'ni takip ettiği iletişim kanalı ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H55: Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu ile Filyos'ta ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H56: Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu ile yaşam standardının değişmesi durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H57: Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu ile proje kapsamında çalışma isteği durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H58: Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu ile projenin gerçekleşmesinden memnuniyet durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H59: Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H60 Filyos Vadisi Projesi sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H61 Filyos Vadisi Projesi kapsamında çalışma isteği ile projenin gerçekleşmesinden memnun olma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H62: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile halkın katılımının gereklilik durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H63: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H64: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje sonrası uygulama aşamasında yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H65: Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projeyi destekleme ve projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H66: Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H67: Filyos Vadisi Projesi'nin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu ile proje başarısında halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H68: Filyos Vadisi Projesi'ne katılma isteği ile projeye ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır

H69: Filyos Vadisi Projesi'nin başarısında halkın katılımını gerekli görme ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

4.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak alan araştırması tekniği kullanılmıştır.

4.6. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada veri toplama araçları olarak anket ve mülakat tercih edilmiştir.

4.7. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini oluşturan beldenin toplam nüfus 4943 olup, evreni temsil kabiliyeti yüksek örneklem grubu 357 kişi olarak belirlenmiştir. 350 kişiye anket tekniği uygulanmış olup, 42 kişilik uzman ve mühendisten oluşan grup ile mülakat görüşmesi yapılmıştır. 18 yaş altı ve 65 yaş üstü kişiler aktif işgücü olarak değerlendirilmediğinden araştırmaya dâhil edilmemiş ve bu şekilde evren daraltılmıştır.

Örneklem sayısı (n) olan 357 kişilik grup aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır.

Evrendeki Kişi Sayısı (N)

$$n = \frac{N t^2 p q}{d^2 (N - 1) + t^2 p q}$$

t= 1.96 p=0.5 q=0.5 d=0.05

N: Evrendeki kişi sayısı

t: Yanılma payı

p: İncelenen olayın görüş sıklığı

q: İncelenen olayın görülme sıklığı

d: Örneklem hatası

4.8. Ön Pilot Uygulama

Daha önce 50 katılımcı ile yapılan Pilot Uygulama sonuçlarına göre ölçek sorularının Güvenirlik (Reliability) analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre; tüm ölçeklere ve alt boyutlara ait Cronbach's Alpha değerinin %70'in üzerinde çıkması, kullanılan bu soruların (maddelerin) güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

4.9. Geçerlilik ve Güvenirlilik Testi

Ölçek sorularının güvenirlilik (reliability) analizi sonuçları değerlendirildiğinde; tüm ölçeklere ve alt boyutlara ait Cronbach's Alpha değerinin %70'in üzerinde çıkması, kullanılan soruların (maddelerin) güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Çalışmada kullanılan ölçekler;

Süzer A.Y. (2019). Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Karaman Örneği,
Yılmaz, T. (2020) Bölgesel Kalkınma Teorileri Kapsamında Bölgesel Kalkınmada
EkoTurizmin Rolü: Sapanca Örneği.Yüksek Lisans Tezi
Çelik, T. (2021). Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğin Etkisi: Çorum Örneği

Mülakat formu kaynağı

Semiz, İ. (2009). Bölgesel Kalkınma Modelleri Işığında GüneyDoğu Anadolu Projesi ve
Bölge Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri

Anket Sorularında Kullanılan Sorular

Ceylan Ş. (2013) Kentsel Dönüşüm Projelerine Halkın Katılımı: Karahayıt Örneği
Celep B. (2016). Halkın Katılımı ve Çevresel Farkındalık İlişkisi Üzerine Bir İnceleme:
Kuzguncuk Bostanı Örneği

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1. Filyos Vadisi Projesi’ne Halkın Katılımının Değerlendirilmesi Alan Araştırması Bulguları

Filyos Vadisi Projesi’ne yönelik halkın görüş ve beklentileri, halkın mevcut durumda, proje sırasında ve uygulama aşamasında projeye katılım düzeyi, halkın olanak sağlandığı takdirde projeye katılım isteği ve projeye katılmak istememe nedenleri ve Filyos Vadisi Projesi’nin sosyokültürel, ekonomik ve bölgesel kalkınmaya etkilerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu alan araştırması sonucunda anket uygulanan 350 kişiden elde edilen bulgular genel tanımlayıcı istatistikler ve analizlere tabi tutulmuştur. Örnek büyüklüğünü hesaplamada, her değişken için Power (Testin Gücü) en az %80 ve Tip-1 hata %5 alınarak belirlenmiştir. Çalışmadaki sürekli ölçümlerin normal dağılıp dağılmadığına Kolmogorov-Smirnov ($n>50$) ve Skewness-Kurtosis testleri ile bakılmış ve ölçümler normal dağıldığından dolayı parametrik testler uygulanmıştır. Çalışmadaki sürekli değişkenler için tanımlayıcı istatistikler; ortalama, standart sapma, sayı (n) ve yüzde (%) olarak ifade edilmiştir. Ölçek sorularının güvenilirlik (reliability) analizi kapsamında “Cronbach’s Alpha katsayıları” hesaplanmıştır. Kişisel özelliklere göre ölçek skorlarının karşılaştırılmasında “Bağımsız T-testi” veya “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” yapılmıştır. Varyans analizini takiben farklı grupları belirlemede “Tukey testi” kullanılmıştır. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemede ise “Ki-kare testi” hesaplanmıştır. Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak alınmış ve analizler için SPSS (IBM SPSS for Windows, ver.26) istatistik paket programı kullanılmıştır.

Halkın tanımlayıcı (demografik) özelliklerine yönelik bulgular Tablo 5.1’de yer almaktadır.

Tablo 5.1: Halkın tanımlayıcı özelliklere göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	65	18,6
Erkek	285	81,4
Yaş		
20-24	65	18,6
25-29	59	16,9
30-34	47	13,4
35-39	40	11,4
40-44	41	11,7

Tablo 5.1: (devam ediyor)

45-49	33	9,4
50-54	28	8,0
55-59	16	4,6
60-64	21	6,0
Eğitim Durumu		
Okuma -yazma Bilmiyorum	2	0,6
Bir Okul Bitirmeyen	3	0,9
İlköğretim	20	5,7
Ortaöğretim	37	10,6
Lise	136	38,9
Üniversite Ön Lisans	67	19,1
Üniversite Lisans	71	20,3
Üniversite Yüksek Lisans ve Üstü	14	4,0
Filyosta İkamet Durumu		
Evet	199	56,9
Hayır	151	43,1
Filyosta İkamet Süresi		
1-5 Yıl	46	23,1
6-10 Yıl	23	11,6
11 Yıl ve Üstü	130	65,3
Medeni Durum		
Evli	184	52,6
Bekar	166	47,4
Filyosta Aileyle Birlikte Yaşama Durumu		
Evet	240	68,6
Hayır	110	31,4
Filyosta Bulunma Nedeni		
Mesleki Durum	213	60,9
Eğitim	77	22,0
Turizm	13	3,7
Mevsimsel Göç	47	13,4
Çalışılan Sektör		
Çalışmıyorum	60	17,1
Eğitim	19	5,4
Kamu	45	12,9
Ticaret	41	11,7
Sanayi	31	8,9
İnşaat	20	5,7
Tarım	7	2,0
Hizmet	63	18,0
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	9	2,6
Diğer	55	15,7
Aylık Gelir		
Gelir yok	43	12,3
Asgari Ücret	70	20,0
Asgari Ücretten Az	20	5,7
Asgari Ücret ve Daha Fazlası	217	62,0
Sosyal Güvence Durumu		
Bağ- Kur	35	10,0
Sgk	274	78,3
Emekli Sandığı	34	9,7
Banka Sandıkları	7	2,0

Halkın cinsiyet dağılımları değerlendirildiğinde araştırmaya katılan toplam 350 kişiden, 65 (%18,6) katılımcının kadın, 285 (%81,4) katılımcının ise erkek olduğu saptanmış olup araştırmada erkek katılımcı sayısının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Halkın yaş aralığı incelendiğinde; 65 (%18,6) katılımcının 20-24,59 (%16,9) katılımcının 25-29,47 (%13,4) katılımcının 30-34,40 (%11,4) katılımcının 35-39,41 (%11,7) katılımcının 40-44,33 (%9,4) katılımcının 45-49,28 (%8,0) katılımcının 50-54,16 (%4,6) katılımcının 55-59,21 (%6,0) katılımcının 60-64 yaş grubunda yer aldığı gözlemlenmektedir. En yüksek katılımın sağlandığı yaş grubunun 65 (%18,6) 20-24, en düşük katılımın sağlandığı yaş grubunun ise 16 (%4,6) 55-59 olduğu görülmektedir. Halkın eğitim durumu incelendiğinde 2 (%0,6) katılımcının okuma -yazma bilmediği, 3 (%0,9) katılımcının bir okul bitirmediği, 20 (%5,7) katılımcının ilköğretim, 37 (%10,6) katılımcının ortaöğretim, 136 (%38,9) katılımcının lise, 67 (%19,1) katılımcının üniversite ön lisans, 71 (%20,3) katılımcının üniversite lisans, 14 (%4,0) katılımcının üniversite yüksek lisans ve üstü olarak eğitim aldığı görülmektedir. Buna göre araştırmaya dahil olanların eğitim durumu değerlendirildiğinde en çok 136 (%38,9) lise mezunu kişilerin bulunduğu görülmektedir.

Halkın Filyos'ta ikamet etme durumu değerlendirildiğinde; 199 (%56,9) katılımcının Filyos'ta ikamet ettiği saptanmıştır. Kişilerin Filyos'ta ikamet süresi incelendiğinde ise 46 (%23,1) katılımcının 1-5 yıl, 23 (%11,6) katılımcının 6-10 yıl, 130 (%65,3) katılımcının ise 11 yıl ve üstü ikamet ettiği görülmektedir. Katılımcılardan 151 (%43,1) kişinin ise Filyos'ta ikamet etmediği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların medeni durumu değerlendirildiğinde 184 (%52,6) katılımcının evli, 166 (%47,4) katılımcının ise bekar olduğu görülmektedir. Halkın Filyos'ta aileyle birlikte yaşama durumu incelendiğinde ise 240 (%68,6) katılımcının Filyos'ta ailesi ile birlikte yaşadığı, 110 (%31,4) katılımcının ise Filyos'ta ailesi ile birlikte yaşamadığı gözlemlenmiştir.

Halkın Filyos'ta bulunma nedenleri incelendiğinde 213 (%60,9) katılımcının mesleki durum, 77 (%22,0) katılımcının eğitim, 13 (%3,7) katılımcının turizm, 47 (%13,4) katılımcının mevsimsel göç nedeniyle Filyos'ta bulunduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların (%60,9) en çok mesleki durum nedeniyle Filyos'u tercih ettikleri görülmektedir.

Halk çalışılan sektöre göre değerlendirildiğinde 60 (%17,1) katılımcının çalışmadığı, 19 (%5,4) katılımcının eğitim, 45 (%12,9) katılımcının kamu, 41 (%11,7) katılımcının ticaret, 31

(%8,9) katılımcının sanayi, 20 (%5,7) katılımcının inşaat, 7 (%2,0) katılımcının tarım, 63 (%18,0) katılımcının hizmet, 9 (%2,6) katılımcının sağlık ve sosyal hizmetler, 55 (%15,7) katılımcının diğer sektörlerde çalıştığı görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan grubun özellikleri değerlendirildiğinde daha çok (%18,0) hizmet sektöründe katılım sağlandığı görülmektedir. Halkın aylık gelir durumu değerlendirildiğinde; 43 (%12,3) katılımcının gelirinin olmadığı, 70 (%20,0) katılımcının asgari ücret, 20 (%5,7) katılımcının asgari ücretten az, 217 (%62,0) katılımcının asgari ücret ve daha fazlası gelir düzeyi olduğu görülmektedir. Asgari ücret ve daha fazla gelir sahibi kişi sayısının (%62,0) araştırmaya katılan grupta yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Halk sosyal güvence durumuna göre değerlendirildiğinde 35 (%10,0) katılımcının bağ- kur, 274 (%78,3) katılımcının sgk, 34 (%9,7) katılımcının emekli sandığı, 7 (%2,0) katılımcının banka sandıkları güvencesi olduğu görülmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi ile ilgili görüşlerine ait bulgular Tablo 5.2’de yer almaktadır.

Tablo 5.2: Halkın Filyos Vadisi Projesiyle ilgili görüşlerine göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yaşam Alanı		
Evet	95	27,1
Hayır	255	72,9
Turizm Merkezi		
Evet	92	26,3
Hayır	258	73,7
Balıkçılık		
Evet	56	16,0
Hayır	294	84,0
Liman ve Endüstri Merkezi		
Evet	118	33,7
Hayır	232	66,3
Doğal Tarihsel ve Kültürel Kimliği		
Evet	96	27,4
Hayır	254	72,6
Diğer11		
Evet	22	6,3
Hayır	328	93,7
Filyos Vadisi Projesi’ni Duyma Durumu		
Evet	317	90,6
Hayır	33	9,4
Filyos Vadisi Projesi’nin Amacı		
Projenin Amaçları Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Değilim	78	22,3
Yatırım, Üretim ve İstihdamı Artırmak	272	77,7
Filyos Vadisi Projesi Haberlerini Takip Etme		
Düzenli Takip Ediyorum	153	43,7
Takip Etmiyorum	52	14,9
Rast Geldiği Zaman Takip Ediyorum	145	41,4
Gazete		
Evet	83	23,7
Hayır	267	76,3

Tablo 5.2: (devam ediyor)

Televizyon ve Radyo		
Evet	61	17,4
Hayır	289	82,6
İnternet Taraması		
Evet	93	26,6
Hayır	257	73,4
Sosyal Ağlar		
Evet	104	29,7
Hayır	246	70,3
Eş Dost ve Arkadaş		
Evet	139	39,7
Hayır	211	60,3
Diğer15		
Evet	14	4,0
Hayır	336	96,0
Filyos Vadisi Projesi Tanıtımını Yeterli Bulma		
Evet, Yeterli Buluyorum	79	22,6
Hayır, Yeterli Bulmuyorum	121	34,6
Kararsızım	75	21,4
Tanıtım Faaliyetleri Artırılabilir	75	21,4
Filyos Vadisi Projesi’ni Destekleme		
Evet	280	80,0
Hayır	70	20,0
Filyos Vadisi Projesi Etkinliklerine Katılma		
Evet	49	14,0
Hayır	301	86,0
Filyos Vadisi Projesi’nin Yaşam Standartına Etkisi		
Evet	262	74,9
Hayır	88	25,1
Filyos Vadisi Projesi Hazırlanışına Katılma		
Evet	61	17,4
Hayır	262	74,9
Haberim yok	27	7,7
Filyos Vadisi Projesi Hazırlanışında Öneride Bulunma		
Evet	7	11,5
Hayır	54	88,5
Filyos Vadisi Projesi Önerisinin Dikkate Alınması		
Evet	2	28,6
Hayır	5	71,4
Filyos Vadisi Projesi’nden Sorumlu Kurum		
Ulaştırma Ve Altyapı Bakanlığı	294	84,0
Belediye	15	4,3
İl Özel İdaresi	5	1,4
Bakka	4	1,1
Ticaret ve Sanayi Odaları	8	2,3
Üniversite	2	0,6
Özel İşletmeler	22	6,3
Proje Öncesi ve Sonrası Farklılıkları Görme		
Evet	314	89,7
Hayır	36	10,3
Fvp Alternatif Geliştirilmesi		
Evet	162	46,3
Hayır	188	53,7

Halkın Filyos'u nasıl tanımladığı değerlendirildiğinde; yaşam alanına göre 95'i (%27,1) evet, 255'i (%72,9) hayır olarak dağılmaktadır. Turizm merkezine göre 92'si (%26,3) evet, 258'i (%73,7) hayır olarak dağılmaktadır. Balıkçılık göre 56'sı (%16,0) evet, 294'ü (%84,0) hayır olarak dağılmaktadır. Liman ve endüstri merkezine göre 118'i (%33,7) evet, 232'si (%66,3) hayır olarak dağılmaktadır. Doğal tarihsel ve kültürel kimliğine göre 96'sı (%27,4) evet, 254'ü (%72,6) hayır olarak dağılmaktadır. Diğer ifadesine göre 22'si (%6,3) evet, 328'i (%93,7) hayır olarak dağılmaktadır.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'ni duyma durumu incelendiğinde 317 (%90,6) katılımcının Filyos Vadisi Projesi'ni duyduğunu, 33 (%9,4) katılımcının ise Filyos Vadisi Projesi'ni duymadığı tespit edilmiştir.

Filyos Vadisi Projesi'ni duymadığını ifade eden 33 (%9,4) katılımcının Filyos Vadisi Projesi ile ilgili diğer tüm sorulara cevap vermesi, 33 (%9,4) katılımcının Filyos Vadisi Projesi'ni duyma durumu ile ilgili soruyu yanlış anladığını göstermekte olup katılımcıların Filyos Vadisi Projesi ile ankette yer alan tüm soruları cevaplamaları mantıksal yorum yapıldığında Filyos Vadisi Projesi'ni duymuş olduklarını göstermektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin amacı hakkındaki bilgi düzeyi değerlendirildiğinde 78 (%22,3) katılımcının projenin amaçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı, 272 (%77,7) katılımcının ise projenin amacını yatırım, üretim ve istihdamı artırmak ifadesi olarak bildiği tespit edilmiştir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme seviyesi değerlendirildiğinde 153 (%43,7) katılımcının haberleri düzenli takip ettiği, 52 (%14,9) katılımcının haberleri takip etmediği, 145 (%41,4) katılımcının ise haberleri rast geldiği zaman takip ettiği görülmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi ile ilgili gelişmeleri takip ettiği kanallar değerlendirildiğinde:

- Gazeteye göre 83'ü (%23,7) evet, 267'si (%76,3) hayır olarak dağılmaktadır.
- Televizyon ve radyo göre 61'i (%17,4) evet, 289'u (%82,6) hayır olarak dağılmaktadır.
- Halk internet taraması göre 93'ü (%26,6) evet, 257'si (%73,4) hayır olarak dağılmaktadır.

- Halk sosyal ağlar göre 104'ü (%29,7) evet, 246'sı (%70,3) hayır olarak dağılmaktadır.
- Halk eş dost ve arkadaş göre 139'u (%39,7) evet, 211'i (%60,3) hayır olarak dağılmaktadır.
- Halk diğer 15 göre 14'ü (%4,0) evet, 336'sı (%96,0) hayır olarak dağılmaktadır.

Halkın Filyos Vadisi Projesi tanıtımlarını yeterli bulma durumuna incelendiğinde 79 (%22,6) katılımcının proje ile ilgili tanıtım faaliyetlerini yeterli bulduğunu, 121(%34,6) katılımcının proje ile ilgili faaliyetleri yeterli bulmadığını, 75 (%21,4) katılımcının bu soru ile ilgili kararsız olduğu, 75 (%21,4) katılımcının ise tanıtım faaliyetleri artırılabilceği görüşündedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme durumu incelendiğinde 280 (%80,0) katılımcının projeyi desteklediğini, 70 (%20,0) katılımcının ise projeyi desteklemediğini görülmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma düzeyi değerlendirildiğinde;49 (%14,0) katılımcının proje etkinliklerine katıldığını, 301 (%86,0) katılımcının ise proje etkinliklerine katılmadığı görülmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin yaşam standartları üzerindeki etkisi ile ilgili görüşleri değerlendirildiğinde 262 (%74,9) katılımcının projenin yaşam standartlarını etkilediğini, 88 (%25,1) katılımcı ise projenin yaşam standartlarını etkilemediğini düşünmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin hazırlanışına katılma durumuna değerlendirildiğinde;61 (%17,4) kişinin proje hazırlanışına katıldığı, 262 (%74,9) kişinin proje hazırlanışına katılmadığı, 27 (%7,7) kişinin ise haberinin olmadığını tespit edilmiştir.

Halk Filyos Vadisi Projesi hazırlanışında öneride bulunma durumu incelendiğinde 7'si (%11,5) evet, 54'ü (%88,5) hayır olarak dağılmaktadır.

Halk Filyos Vadisi Projesi önerisinin dikkate alınmasına göre 2'si (%28,6) evet, 5'i (%71,4) hayır olarak dağılmaktadır.

Halk Filyos Vadisi Projesi'nden sorumlu kurum hakkındaki bilgi düzeyi değerlendirildiğinde 294 (%84,0) katılımcının ulaştırma ve altyapı bakanlığı, 15 (%4,3) katılımcının belediye, 5 (%1,4) katılımcının il özel idaresi, 4 (%1,1) katılımcının BAKKA, 8 (%2,3) katılımcının ticaret ve sanayi odaları, 2 (%0,6) katılımcının üniversite, 22 (%6,3) katılımcının özel işletmeler olarak cevap verdiği görülmektedir.

Halkın proje öncesi ve sonrası Filyos'ta farklılıklar görme durumuna değerlendirildiğinde 314 (%89,7) katılımcının proje öncesi ve sonrası Filyos'ta farklılık gördüğünü, 36 (%10,3) katılımcının ise proje öncesi ve sonrası Filyos'ta farklılık görmediği ifadesi tespit edilmiştir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne alternatif geliştirilmesine yönelik görüşleri değerlendirildiğinde 162 (%46,3) katılımcının evet, 188 (%53,7) katılımcının hayır olarak cevaplandığı görülmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi ile ilgili beklentilerine ait bulgular Tablo 5.3'de yer almaktadır.

Tablo 5.3: Halkın Filyos Vadisi Projesiyle ilgili beklentilerine göre dağılımı

Proje Sonrası İkamet Edenlerin Sayısındaki Artış		
Evet	319	91,1
Hayır	12	3,4
Kararsız	19	5,4
Proje Sonrası Sosyal Yapının Değişmesi		
Evet	298	85,1
Hayır	19	5,4
Kararsız	33	9,4
Proje Sonrası Yaşam Standartının Değişmesi		
Evet	208	59,4
Hayır	80	22,9
Kararsız	62	17,7
Proje Kapsamında Çalışma İsteği		
Evet	160	45,7
Hayır	134	38,3
Kararsız	56	16,0
Proje Gerçekleşmesinden Memnuniyet		
Evet	239	68,3
Hayır	54	15,4
Kararsız	57	16,3

Halkın Filyos Vadisi Projesi sonucu Filyos'ta ikamet edenlerin sayısındaki artış olup olmaması yönündeki beklentileri değerlendirildiğinde 319 (%91,1) katılımcı Filyos'ta

ikamet edenlerin sayısında artış olacağını, 12 (%3,4) katılımcı Filyos'ta ikamet edenlerin sayısında artış olmayacağını, 19 (%5,4) katılımcının ise bu konuda kararsız olduğunu düşünmektedir.

Halkın proje sonrası Filyos'un sosyal yapının değişip değişmeyeceğine yönelik beklentileri değerlendirildiğinde 298 (%85,1) katılımcı proje sonrası Filyos'un sosyal yapısının değişeceğini, 19 (%5,4) katılımcı proje sonrası Filyos'un sosyal yapısının değişmeyeceğini ve 33 (%9,4) katılımcı bu soruda kararsız olduğunu belirtmiştir.

Halkın proje sonrası yaşam standardının değişmesine yönelik beklentileri değerlendirildiğinde 208'(%59,4) katılımcı proje sonucu yaşam standartlarının yükseleceğini, 80 (%22,9)katılımcı proje sonrası yaşam standardının yükselmeyeceğini 62 (%17,7) katılımcı ise bu soruda kararsız belirtmektedir.

Halk proje kapsamında çalışma isteğine göre değerlendirildiğinde;160 (%45,7) katılımcının proje kapsamında çalışmak istediği, 134 (%38,3) katılımcının proje kapsamında çalışmak istemediği, 56 (%16,0) katılımcının bu soruda kararsız olduğu görülmektedir.

Halkın proje gerçekleşmesinden memnun olup olmaması değerlendirildiğinde 239 (%68,3) katılımcının projeden memnun olduğu, 54 (%15,4) katılımcının projeden memnun olmadığı, 57 (%16,3) katılımcının ise bu soruda kararsız olduğu görülmektedir.

Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılım düzeyine ilişkin bulgular Tablo 5.4'de yer almaktadır.

Tablo 5.4: Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılım düzeyine göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Proje ile İlgili Fazla Bilgi Alma Başvurusu		
Evet	48	13,7
Hayır	302	86,3
Bilgi Alma Konusunda Kimden Yardım Alındığı		
Gerekli Bilgileri Verdiler	35	72,9
Yeterli Bilgi Vermediler	13	27,1
Birimlerin Belentileri Öğrenmek İçin Yöntem Kullanma Durumu		
Hayır	120	34,3
Evet	230	65,7

Tablo 5.4: (devam ediyor)

Anket		
Evet	90	39,1
Hayır	140	60,9
Proje Seçenek Sunma		
Evet	7	3,0
Hayır	223	97,0
Toplantı		
Evet	41	17,8
Hayır	189	82,2
Görüş Alma		
Evet	17	7,4
Hayır	213	92,6

Halk proje ile ilgili sorumlu birimlerden bilgi alma başvurusunda bulunup bulunmama durumu değerlendirildiğinde 48 (%13,7) katılımcının sorumlu birime bilgi almak için başvurduğu, 302 (%86,3) katılımcının ise sorumlu birime bilgi almak için başvurmadığı görülmektedir.

Bilgi almak için başvuran katılımcıların durumu değerlendirildiğinde 35 (%72,9) katılımcının sorumlu birimin gerekli bilgileri verdiği görüşünde olduğu, 13 (%27,1) katılımcının sorumlu birimin yeterli bilgi vermediği görüşünde olduğu tespit edilmiştir.

Birimlerin halkın beklentileri öğrenmek için yöntem kullanıp kullanmadığı durumu değerlendirildiğinde 120 (%34,3) katılımcının birimlerin yöntem kullanmadığını, 230 (%65,7) katılımcının ise birimlerin yöntem kullandığını belirttiği görülmektedir.

Proje ile ilgili birimlerin halkın projeden beklentilerini öğrenmek için kullandığı yöntemler değerlendirildiğinde ankete cevabına göre 90'ı (%39,1) evet, 140'ı (%60,9) hayır olarak dağılmaktadır. Proje seçenek sunmaya göre 7'si (%3,0) evet, 223'ü (%97,0) hayır olarak dağılmaktadır. Toplantı cevabına göre 41'i (%17,8) evet, 189'u (%82,2) hayır olarak dağılmaktadır. Görüş alma cevabına göre 17'si (%7,4) evet, 213'ü (%92,6) hayır olarak dağılmaktadır. Filyos Vadisi Projesi'ne katılım istem düzeyine ilişkin bulgular Tablo 5.5'de yer almaktadır.

Tablo 5.5: Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılım istem düzeyine göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Proje Başarısında Halkın Katılımının Gerekliliği		
Evet, Kesinlikle Önemli	224	64,0
Evet, Ama Tamamen Değil	62	17,7
Hayır, Yetkili Birimler Gayet Başarılı	24	6,9
Kararsız	40	11,4
Proje Öncesi Toplantılara Katılma İsteği		
Evet	214	61,1
Hayır	136	38,9
Proje Kararlarında Yer Almayı İsteme		
Evet	163	46,6
Hayır	100	28,6
Kararsız	87	24,9

Halk proje başarısında halkın katılımının gerekliliğine göre değerlendirildiğinde 224 (%64,0) katılımcının evet, kesinlikle önemli, 62 (%17,7) katılımcının evet, ama tamamen değil, 24 (%6,9) katılımcının hayır, yetkili birimler gayet başarılı, 40 (%11,4) katılımcının kararsız olarak dağılmaktadır.

Halk proje öncesi toplantılara katılma isteği değerlendirildiğinde 214 (%61,1) katılımcının proje öncesi toplantılara katılmak istediği, 136 (%38,9) katılımcının proje öncesi toplantılara katılmak istemediği görülmektedir.

Halk proje kararlarında yer almayı isteme durumu değerlendirildiğinde 163 (%46,6) katılımcının proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istediği, 100 (%28,6) katılımcının proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istemediği, 87 (%24,9) katılımcının ise bu soruda kararsız olduğu görülmektedir. Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılmak istememe ilişkin bulgular Tablo 5.6'da yer almaktadır.

Tablo 5.6: Halkın Filyos Vadisi Projesi'ne katılmak istememe ilişkin göre dağılımı

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Proje Sonrası Uygulama Aşamasında Bulunma İsteği		
Evet	157	44,9
Hayır	113	32,3
Kararsız	80	22,9
Projeye Katılma İsteği		
Evet	166	47,4
Hayır	98	28,0
Kararsız	86	24,6

Tablo 5.6: (devam ediyor)

Projede Yer Alamama İsteği		
Yeterli Zamanım Yok	74	40,2
Ekonomik Nedenler	6	3,3
Kendimi Yeterli Bulmuyorum	23	12,5
Kararları Etkileyebileceğimi Düşünmüyorum	43	23,4
Diğer	38	20,7

Halk proje sonrası uygulama aşamasında bulunma isteğine göre 157'si (%44,9) evet, 113'ü (%32,3) hayır, 80'i (%22,9) kararsız olarak dağılmaktadır.

Halk projeye katılma isteğine göre 166'sı (%47,4) evet, 98'i (%28,0) hayır, 86'sı (%24,6) kararsız olarak dağılmaktadır. Halk projede yer alamama isteğine göre 74'ü (%40,2) yeterli zamanım yok, 6'sı (%3,3) ekonomik nedenler, 23'ü (%12,5) kendimi yeterli bulmuyorum, 43'ü (%23,4) kararları etkileyebileceğimi düşünmüyorum, 38'i (%20,7) diğer olarak dağılmaktadır.

Araştırmaya katılan halkın, “Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları” ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları Tablo 5.7’de verilmiştir.

Tablo 5.7: Halkın Filyos Vadisi Projesi’nin sosyo-kültürel kalkınmaya sağlayabileceği katkıları ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Filyos Vadisi Projesi, Bölgede Kültürler Arası Etkileşimi Sağlayarak Bölgenin Sosyal Açısından Kalkınmasını Olumlu Yönde Etkiler	25	7,1	27	7,7	39	11,1	126	36,0	133	38,0	3,900	1,199
Filyos Vadisi Projesi Bölgede Kültür ve Sanat Etkinliklerinin Arttırmasını Sağlar	28	8,0	30	8,6	58	16,6	111	31,7	123	35,1	3,770	1,238
Filyos Vadisi Projesi ile Bölge Halkının Doğa, Tarihi ve Kültürel Değerlerine İlgili Artar	38	10,9	38	10,9	50	14,3	102	29,1	122	34,9	3,660	1,340
Filyos Vadisi Projesi ile Bölgede Ulaşım Olanakları Gelişir	11	3,1	12	3,4	30	8,6	116	33,1	181	51,7	4,270	0,976
Filyos Vadisi Projesi ile Bölgede Sağlık Olanaklarının Artmasını Sağlar	11	3,1	29	8,3	50	14,3	98	28,0	162	46,3	4,060	1,104
Filyos Vadisi Projesi Bölgede Halkın Eğitim Düzeyinin Artmasına Katkı Sağlar	16	4,6	35	10,0	57	16,3	106	30,3	136	38,9	3,890	1,164

Araştırmaya katılan halkın ilgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

“Filyos Vadisi Projesi, Bölgede Kùltürler Arası Etkileşimi Sağlayarak Bölgenin Sosyal Açıdan Kalkınmasını Olumlu Yönde Etkiler” ifadesine halkın, %7,1’i (n=25) kesinlikle katılmıyorum, %7,7’si (n=27) katılmıyorum, %11,1’i (n=39) fikrim yok, %36,0’ı (n=126) katılıyorum, %38,0’ı (n=133) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos vadisi projesi, bölgede kùltürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkiler” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =3,900) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Bölgede Kùltür ve Sanat Etkinliklerinin Arttırmasını Sağlar” ifadesine halkın, %8,0’ı (n=28) kesinlikle katılmıyorum, %8,6’sı (n=30) katılmıyorum, %16,6’sı (n=58) fikrim yok, %31,7’si (n=111) katılıyorum, %35,1’i (n=123) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi bölgede kùltür ve sanat etkinliklerinin arttırmasını sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =3,770) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi ile Bölge Halkının Doğa, Tarihi Ve Kùltürel Değerlerine İlgi Artar” ifadesine halkın, %10,9’u (n=38) kesinlikle katılmıyorum, %10,9’u (n=38) katılmıyorum, %14,3’ü (n=50) fikrim yok, %29,1’i (n=102) katılıyorum, %34,9’u (n=122) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi ile bölge halkının doğa, tarihi ve kùltürel değerlerine ilgi artar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =3,660) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi ile Bölgede Ulaşım Olanakları Gelişir” ifadesine halkın, %3,1’i (n=11) kesinlikle katılmıyorum, %3,4’ü (n=12) katılmıyorum, %8,6’sı (n=30) fikrim yok, %33,1’i (n=116) katılıyorum, %51,7’si (n=181) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi ile bölgede ulaşım olanakları gelişir” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}$ =4,270) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi ile Bölgede Sağlık Olanaklarının Artmasını Sağlar” ifadesine halkın, %3,1’i (n=11) kesinlikle katılmıyorum, %8,3’ü (n=29) katılmıyorum, %14,3’ü (n=50) fikrim yok, %28,0’ı (n=98) katılıyorum, %46,3’ü (n=162) kesinlikle katılıyorum yanıtını

vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi ile bölgede sağlık olanaklarının artmasını sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x} = 4,060$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Bölgede Halkın Eğitim Düzeyinin Artmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %4,6’sı (n=16) kesinlikle katılmıyorum, %10,0’ı (n=35) katılmıyorum, %16,3’ü (n=57) fikrim yok, %30,3’ü (n=106) katılıyorum, %38,9’u (n=136) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi bölgede halkın eğitim düzeyinin artmasına katkı sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x} = 3,890$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Katılımcıların projenin sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı düzeylerini belirlemeye yönelik ifadelerden ‘Filyos Vadisi Projesi İle Bölgede Ulaşım Olanakları Gelişir’ ifadesinin ($\bar{x} = 4,27 \pm 0,97$) çok yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan halkın, “Filyos Vadisi Projesi’nin Ekonomik Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları” ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları aşağıda verilmektedir.

Tablo 5.8: Halkın Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya sağlayabileceği katkıları ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Filyos Vadisi Projesi Bölgenin, Diğer Bölgeler ile Arasındaki Gelişim Farkını Kapanmasına Katkı Sağlar	12	3,4	26	7,4	44	12,6	132	37,7	136	38,9	4,010	1,060
Filyos Vadisi Projesi Sanayi ve Hizmet Kollarının Gelişmesine Katkı Sağlayarak Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Etkiler	10	2,9	13	3,7	31	8,9	130	37,1	166	47,4	4,230	0,959
Filyos Vadisi Projesi ile Kişi Başına Düşen Gelir Artacağı İçin Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Etkiler	18	5,1	25	7,1	36	10,3	116	33,1	155	44,3	4,040	1,138
Filyos Vadisi Projesi ile Diğer Sektörlerin Gelirlerinde Artış Sağlar	11	3,1	19	5,4	38	10,9	128	36,6	154	44,0	4,130	1,017
Filyos Vadisi Projesi, İstihdamı Olumlu Yönde Etkiler	11	3,1	13	3,7	35	10,0	120	34,3	171	48,9	4,220	0,987
Filyos Vadisi Projesi Tarım Üretiminin Artmasına Katkı Sağlar	65	18,6	70	20,0	62	17,7	71	20,3	82	23,4	3,100	1,442

Tablo 5.8: (devam ediyor)

Filyos Vadisi Projesi, Yerel Halkı Tarafından Yapılan Yatırımlarının Artmasına Katkı Sağlar	21	6,0	33	9,4	56	16,0	116	33,1	124	35,4	3,830	1,185
Filyos Vadisi Projesi, Yöredeki Küçük İşletmelere Ekonomik Fayda Sağlar	10	2,9	23	6,6	29	8,3	124	35,4	164	46,9	4,170	1,023
Filyos Vadisi Projesi Bölge Halkının Projede İstihdam Edebilme Payının Artmasına Katkı Sağlar	15	4,3	11	3,1	35	10,0	131	37,4	158	45,1	4,160	1,020
Filyos Vadisi Projesi, Yörede İş Bulabilme Güvencesinin Artmasına Katkı Sağlar	14	4,0	14	4,0	30	8,6	117	33,4	175	50,0	4,210	1,031
Filyos Vadisi Projesi, Farklı İş Alanlarının Oluşmasına Katkı Sağlar	9	2,6	13	3,7	25	7,1	135	38,6	168	48,0	4,260	0,932
Filyos Vadisi Projesi, Bölgenin Alt ve Üst Yapı Olanaklarının Gelişmesini Sağlayacağı İçin Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Yönde Etkiler	12	3,4	16	4,6	35	10,0	116	33,1	171	48,9	4,190	1,022
Filyos Vadisi Projesi Tarıma Dayalı Sanayinin Gelişmesine Katkı Sağlar	55	15,7	63	18,0	55	15,7	75	21,4	102	29,1	3,300	1,450

Araştırmaya katılan halkın, “Filyos Vadisi Projesi’nin Ekonomik Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları” ile ilgili ifadelere verdiği cevaplar incelendiğinde;

“Filyos Vadisi Projesi Bölgenin, Diğer Bölgeler ile Arasındaki Gelişim Farkını Kapanmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %3,4’ü (n=12) kesinlikle katılmıyorum, %7,4’ü (n=26) katılmıyorum, %12,6’sı (n=44) fikrim yok, %37,7’si (n=132) katılıyorum, %38,9’u (n=136) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi bölgenin, diğer bölgeler ile arasındaki gelişim farkını kapanmasına katkı sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,010) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Sanayi ve Hizmet Kollarının Gelişmesine Katkı Sağlayarak Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Etkiler” ifadesine halkın, %2,9’u (n=10) kesinlikle katılmıyorum, %3,7’si (n=13) katılmıyorum, %8,9’u (n=31) fikrim yok, %37,1’i (n=130) katılıyorum, %47,4’ü (n=166) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi sanayi ve hizmet kollarının gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkiler” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}$ =4,230) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi ile Kişi Başına Düşen Gelir Artacağı İçin Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Etkiler” ifadesine halkın, %5,1’i (n=18) kesinlikle katılmıyorum, %7,1’i (n=25) katılmıyorum, %10,3’ü (n=36) fikrim yok, %33,1’i (n=116) katılıyorum, %44,3’ü (n=155) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos vadisi projesi ile kişi başına düşen gelir artacağı için bölgesel kalkınmayı olumlu etkiler” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,040) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi ile Diğer Sektörlerin Gelirlerinde Artış Sağlar” ifadesine halkın, %3,1’i (n=11) kesinlikle katılmıyorum, %5,4’ü (n=19) katılmıyorum, %10,9’u (n=38) fikrim yok, %36,6’sı (n=128) katılıyorum, %44,0’ı (n=154) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi ile diğer sektörlerin gelirlerinde artış sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,130) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi, İstihdamı Olumlu Yönde Etkiler” ifadesine halkın, %3,1’i (n=11) kesinlikle katılmıyorum, %3,7’si (n=13) katılmıyorum, %10,0’ı (n=35) fikrim yok, %34,3’ü (n=120) katılıyorum, %48,9’u (n=171) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi, istihdamı olumlu yönde etkiler” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}$ =4,220) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Tarım Üretimine Artmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %18,6’sı (n=65) kesinlikle katılmıyorum, %20,0’ı (n=70) katılmıyorum, %17,7’si (n=62) fikrim yok, %20,3’ü (n=71) katılıyorum, %23,4’ü (n=82) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi tarım üretiminin artmasına katkı sağlar” ifadesine orta ($\bar{x}$ =3,100) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi, Yerel Halkı Tarafından Yapılan Yatırımlarının Artmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %6,0’ı (n=21) kesinlikle katılmıyorum, %9,4’ü (n=33) katılmıyorum, %16,0’ı (n=56) fikrim yok, %33,1’i (n=116) katılıyorum, %35,4’ü (n=124) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi, yerel halkı tarafından yapılan yatırımlarının artmasına katkı sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =3,830) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi, Yöredeki Küçük İşletmelere Ekonomik Fayda Sağlar” ifadesine halkın, %2,9’u (n=10) kesinlikle katılmıyorum, %6,6’sı (n=23) katılmıyorum, %8,3’ü

(n=29) fikrim yok, %35,4'ü (n=124) katılıyorum, %46,9'u (n=164) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi, yöredeki küçük işletmelere ekonomik fayda sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,170) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Bölge Halkının Projede İstihdam Edebilme Payının Artmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %4,3'ü (n=15) kesinlikle katılmıyorum, %3,1'i (n=11) katılmıyorum, %10,0'ı (n=35) fikrim yok, %37,4'ü (n=131) katılıyorum, %45,1'i (n=158) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi bölge halkının projede istihdam edebilme payının artmasına katkı sağlar” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,160) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi, Yörede İş Bulabilme Güvencesinin Artmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %4,0'ı (n=14) kesinlikle katılmıyorum, %4,0'ı (n=14) katılmıyorum, %8,6'sı (n=30) fikrim yok, %33,4'ü (n=117) katılıyorum, %50,0'ı (n=175) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi, yörede iş bulabilme güvencesinin artmasına katkı sağlar” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}$ =4,210) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi, Farklı İş Alanlarının Oluşmasına Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %2,6'sı (n=9) kesinlikle katılmıyorum, %3,7'si (n=13) katılmıyorum, %7,1'i (n=25) fikrim yok, %38,6'sı (n=135) katılıyorum, %48,0'ı (n=168) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi, farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlar” ifadesine çok yüksek ($\bar{x}$ =4,260) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi, Bölgenin Alt ve Üst Yapı Olanaklarının Gelişmesini Sağlayacağı İçin Bölgesel Kalkınmayı Olumlu Yönde Etkiler” ifadesine halkın, %3,4'ü (n=12) kesinlikle katılmıyorum, %4,6'sı (n=16) katılmıyorum, %10,0'ı (n=35) fikrim yok, %33,1'i (n=116) katılıyorum, %48,9'u (n=171) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağlayacağı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler” ifadesine yüksek ($\bar{x}$ =4,190) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

“Filyos Vadisi Projesi Tarıma Dayalı Sanayinin Gelişmesine Katkı Sağlar” ifadesine halkın, %15,7'si (n=55) kesinlikle katılmıyorum, %18,0'ı (n=63) katılmıyorum, %15,7'si

(n=55) fikrim yok, %21,4'ü (n=75) katılıyorum, %29,1'i (n=102) kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Halkın “Filyos Vadisi Projesi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlar” ifadesine orta ($\bar{x} = 3,300$) düzeyde katıldıkları saptanmıştır.

Katılımcıların projenin ekonomik kalkınmaya katkı düzeylerini belirlemeye yönelik ifadelerden “Filyos Vadisi Projesi, Farklı İş Alanlarının Oluşmasına Katkı Sağlar” ifadesinin ($\bar{x} = 4,26 \pm 0,93$) çok yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5.9: Halkın Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya sağlayabileceği katkıları ile ilgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları

	Kesinlikle Hayır		Hayır		Kısmen		Evet		KesinlikleEvet			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	Ort	Ss
İstihdam Yapısının Çeşitlenmesine Olanak Sağlar	21	6,0	9	2,6	35	10,0	125	35,7	160	45,7	4,13	1,09
Yeni İş Sahaları ile İstihdam Artışını Meydana Getirir	14	4,0	9	2,6	25	7,1	126	36,0	176	50,3	4,26	0,99
Üretim Seviyesini Artırır	14	4,0	13	3,7	35	10,0	111	31,7	177	50,6	4,21	1,04
Diğer İllere Göçü Azaltır	17	4,9	11	3,1	35	10,0	108	30,9	179	51,1	4,20	1,07
Yatırım Ortamı Genişler	8	2,3	17	4,9	25	7,1	121	34,6	179	51,1	4,27	0,95
Yeni Endüstrileri Doğurur	9	2,6	10	2,9	32	9,1	113	32,3	186	53,1	4,31	0,94
Geliri Bölgede Tutar	19	5,4	32	9,1	40	11,4	118	33,7	141	40,3	3,94	1,17
Vergi Gelirlerini Yükseltir	14	4,0	15	4,3	48	13,7	116	33,1	157	44,9	4,11	1,05
Bölgesel Gelişmişlik Farklarını Ortadan Kaldırır	15	4,3	14	4,0	60	17,1	123	35,1	138	39,4	4,01	1,06
Bölgeyi Gelişme Merkezi Haline Getirir	17	4,9	10	2,9	38	10,9	124	35,4	161	46,0	4,15	1,05

Katılımcıların bölgesel kalkınmaya katkı düzeylerini belirlemeye yönelik ifadelerden; “İstihdam yapısının çeşitlenmesine olanak sağlar.” ifadesine katılımcıların %45.70'i kesinlikle katılıyorum, %2.60'ı ise kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x} = 4.13 \pm 1.09$)'dur.

“Yeni iş sahaları ile istihdam artışını meydana getirir.” ifadesine katılımcıların %50.30'u kesinlikle evet, %2.60'ı hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x} = 4.26 \pm 0.99$)'dur.

“Üretim seviyesini artırır.” ifadesine katılımcıların %50.60’ı kesinlikle evet, %3.70’i hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.21\pm1.04$)’tür.

“Diğer illere göçü azaltır.” ifadesine katılımcıların %51.10’u kesinlikle evet, %3.10’u hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.20\pm1.07$)’dir.

“Yatırım ortamı genişler.” ifadesine katılımcıların %51.10’u kesinlikle evet, %2.30’u kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.27\pm0.95$)’tir.

“Yeni endüstrileri doğurur.” ifadesine katılımcıların %53.10’u kesinlikle evet, %2.60’ı kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.31\pm0.94$)’tür.

“Geliri bölgede tutar.” ifadesine katılımcıların %40.30’u kesinlikle evet, %5.40’ı kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=3.94\pm1.17$)’dir.

“Vergi gelirlerini yükseltir.” ifadesine katılımcıların %44.90’ı kesinlikle evet, %4.00’ı kesinlikle hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.11\pm1.05$)’tir.

“Bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırır.” ifadesine katılımcıların %39.40’ı kesinlikle evet, %4.00’ı hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.01\pm1.06$)’dır.

“Bölgeyi gelişme merkezi haline getirir.” ifadesine katılımcıların %46.00’ı kesinlikle evet, %2.90’ı hayır cevabını vermiştir. Bu ifadede katılımcıların genel davranış ortalaması ($\bar{x}=4.15\pm1.05$)’tir.

Katılımcıların projenin bölgesel kalkınmaya katkı düzeylerini belirlemeye yönelik ifadelerin genel davranış ortalamasının ($\bar{x}=4.16\pm0.88$) yüksek seviyede olduğu belirlenirken, “Geliri bölgede tutar.” ifadesinin ($\bar{x}=3.94\pm1.17$) yüksek seviyede ve “Yeni endüstrileri doğurur.” ifadesinin ($\bar{x}=4.31\pm0.94$) çok yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir.

5.2. İstatistik Analiz Raporu

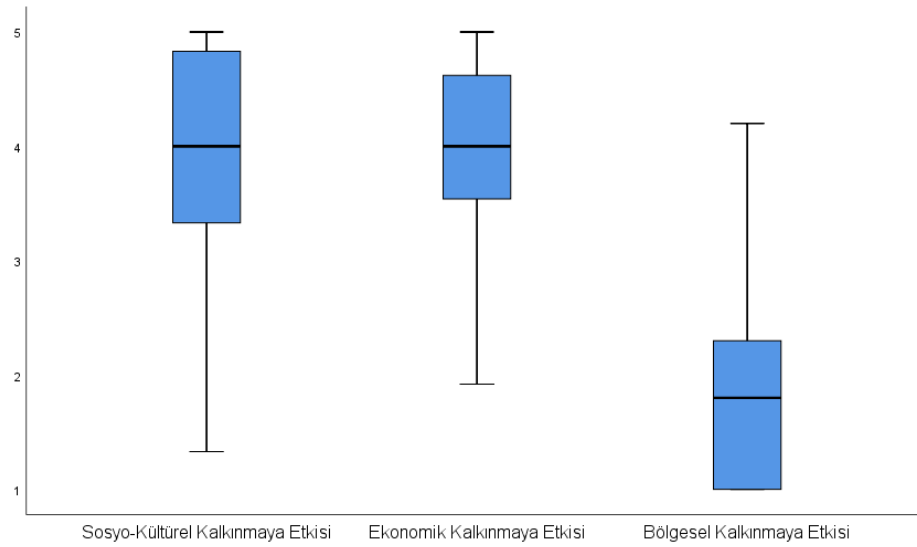
Filyos Vadisi Projesi'ne yönelik halkın görüş ve beklentileri, halkın mevcut durumda, proje sırasında ve uygulama aşamasında projeye katılım düzeyi, halkın olanak sağlandığı takdirde projeye katılım isteği ve projeye katılmak istememe nedenleri ve Filyos Vadisi Projesi'nin sosyokültürel, ekonomik ve bölgesel kalkınmaya etkilerinin incelenmesi" amacıyla yapılan bu çalışmanın örnek büyüklüğünü hesaplamada, her değişken için Power (Testin Gücü) en az %80 ve Tip-1 hata %5 alınarak belirlenmiştir. Çalışmadaki sürekli ölçümlerin normal dağılıp dağılmadığına Kolmogorov-Smirnov ($n>50$) ve Skewness-Kurtosis testleri ile bakılmış ve ölçümler normal dağıldığından dolayı Parametrik testler uygulanmıştır. Çalışmadaki sürekli değişkenler için tanımlayıcı istatistikler; ortalama, standart sapma, sayı (n) ve yüzde (%) olarak ifade edilmiştir. Ölçek sorularının güvenirlik (reliability) analizi kapsamında "Cronbach's Alpha katsayıları" hesaplanmıştır. Kişisel özelliklere göre ölçek skorlarının karşılaştırılmasında "Bağımsız T-testi" veya "Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)" yapılmıştır. Varyans analizini takiben farklı grupları belirlemede "Tukey testi" kullanılmıştır. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemede ise "Ki-kare testi" hesaplanmıştır. Hesaplamalarda istatistik anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak alınmış ve analizler için SPSS (IBM SPSS for Windows, ver.26) istatistik paket programı kullanılmıştır. Daha önce 50 katılımcı ile yapılan Pilot Uygulama sonuçlarına göre ölçek sorularının Güvenirlik (Reliability) analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre; tüm ölçeklere ve alt boyutlara ait Cronbach's Alpha değerinin %70'in üzerinde çıkması, kullanılan bu soruların (maddelerin) güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.10: Normallik testi (tests of normality)

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk			Skewness	Kurtosis
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.	Statistic	Statistic
Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları Ölçeği	, 127	199	, 001	, 913	199	, 001	-, 826	, 294
Filyos Vadisi Projesi'nin Ekonomik Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları Ölçeği	, 113	199	, 001	, 918	199	, 001	-, 968	1,072
Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya sağl. katkıları konularına göre değerlendirilmesi Ölçeği	, 156	199	, 001	, 875	199	, 001	1,073	1,267

Tablo 5.10'da, Kolmogorov-Smirnov ($n>50$) testi sonuçlarına göre sürekli ölçümlerin bir kısmının normal dağılmadığı ancak bu ölçümlerin Skewness-Kurtosis değerleri normal

dağılım ($\pm 1,5$)* aralığını gösterdiğinden dolayı karşılaştırmalarda Parametrik testler kullanılması uygundur. Kurtosis ve Skewness testinde normal dağılım değerleri -1.5 ile +1.5 olduğu zamandır (Tabachnick and Fidell, 2013). Kolmogorov tarafından ilk defa 1933 yılında tavsiye edilmiştir. Sonrasında 1939 yılında Smirnov tarafından yapılan çalışma ile geliştirilmiştir. Normallik testi olan Kolmogorov-Smirnov Testi, teorik (beklenen) ve ampirik kümülatif (birikimli) dağılım fonksiyonu arasında olan en yüksek mutlak farka dayanır (Özer, 2007).

Şekil 5.1: Normallik testi dağılım grafiği

Tablo 5.11: Ölçek sorularının güvenirlik (reliability) analizi sonuçları

	Reliability Statistics	
	Cronbach's Alpha	N
Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları Ölçeği	,881	6
Filyos Vadisi Projesi'nin Ekonomik Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları Ölçeği	,931	13
Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya sağl. katkıları konularına göre değerlendirilmesi Ölçeği	,954	10

Yukarıdaki tabloda, ölçek sorularının Güvenirlik (Reliability) analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre; tüm ölçeklere ve alt boyutlara ait Cronbach's Alpha değerinin %70'in üzerinde çıkması, kullanılan bu soruların (maddelerin) güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 5.11).

Tablo 5.12: Sosyo-kültürle kalkınma ölçeğinin” “kategorik verilere göre” karşılaştırma sonuçları

		Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkısı Ölçeği			F/T	p.
		N	Ort.	Std. Sap.		
Cinsiyet	Kadın	65	3,78	,94	,137	,154
	Erkek	285	3,96	,93		
Yaş	20-24	65	3,91	1,04	1,450	,997
	25-29	59	3,92	,83		
	30-34	47	3,98	,97		
	35-39	40	4,02	,91		
	40-44	41	3,90	1,03		
	45-49	33	3,91	1,04		
	50-54	28	3,95	,82		
	55-59	16	3,79	,74		
	60-64	21	3,85	,85		
Eğitim durumu	Okuryazar değil	2	4,25	,35	,136	,184
	Bir okul bitirmeyen	3	3,94	1,00		
	İlköğretim	20	4,18	,71		
	Ortaöğretim	37	4,02	,92		
	Lise	136	3,78	,97		
	Önlisans	67	3,95	,95		
	Lisans	71	4,11	,86		
	Lisansüstü	14	3,60	,98		
İkamet	Filyos’ta ikamet	199	3,91	,96	,315	,713
	Filyos dışında ikamet	151	3,95	,90		
Medeni durum	Evli	184	3,90	,93	2,100	,575
	Bekar	166	3,96	,93		
Filyos’ta bulunma Nedeni	Yerleşim faktörü	213	4,02	,95	1,271	,102
	Mesleki durum	77	3,79	,90		
	Eğitim	13	3,62	,95		
	Turizm	47	3,79	,86		
	Mevsimsel göç	0	.	.		
Çalışılan sektör	Çalışmıyor	60	4,03	,98	,685	,252
	Eğitim	19	3,77	,81		
	Kamu	45	4,00	1,00		
	Ticaret	41	3,66	1,16		
	Sanayi	31	3,86	1,02		
	İnşaat	20	3,92	,78		
	Tarım	7	3,67	,86		
	Hizmet	63	4,18	,75		
	Sağlık ve Sosyal Hizm	9	3,87	,65		
	Diğer	55	3,79	,87		
Aylık gelir	Gelir yok	43	4,02	1,04	,319	,561
	Asgari ücret	70	3,96	,88		
	Asgari ücretten az	20	4,12	,73		
	Asgari ücretten fazla	217	3,88	,94		
Sosyal güvence Durumu	Bağkur	35	4,07	1,07	,352	,812
	SGK	274	3,92	,92		
	Emekli Sandığı	34	3,87	,89		
	Banka Sandıkları	7	3,88	,87		

F: Tek yönlü ANOVA test istatistikleri ; T: Bağımsız (Independent) T-test istatistikleri

Tablo 5.12’de “Sosyo-kültürle kalkınma ölçeğinin”, “kategorik verilere göre” karşılaştırma sonuçları verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Sosyo-kültürle kalkınma ölçeği puanında”, “Cinsiyete göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Sosyo-kültürle kalkınma ölçeği puanı” cinsiyete göre değişmemiştir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₁:** Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₁ hipotezi reddedilir.

Benzer şekilde; katılımcıların “Sosyo-kültürle kalkınma ölçeği puanında”, “Yaş, Eğitim durumu, İkamet, Medeni durum, Filyosta bulunma nedeni, “Aylık gelir ve Sosyal güvence durumuna göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Buna göre; “Sosyo-kültürle kalkınma ölçeği puanı” bu değişkenlere göre değişmemiştir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₂:** Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₂ hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₃:** Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H3 hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₄:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H4 hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₅:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile medeni değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H5 hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₆:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H6 hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

- **H7:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H7 hipotezi reddedilir.

- **H0:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H8:** Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo -kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin Sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H8 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.13: “Ekonomik kalkınma ölçeğinin” “kategorik verilere göre” karşılaştırma sonuçları

		FVP'nin Ekonomik Kalkınmaya Sağlay. Katkıları			F/T	p.
		N	Ort.	Std. Sap.		
Cinsiyet	Kadın	65	3,91	, 77	, 649	, 421
	Erkek	285	4,01	, 83		
Yaş	20-24	65	3,93	, 90	, 134	, 998
	25-29	59	3,96	, 80		
	30-34	47	4,07	, 80		
	35-39	40	4,00	, 88		
	40-44	41	4,04	, 88		
	45-49	33	3,96	, 79		
	50-54	28	4,02	, 75		
	55-59	16	3,96	, 73		
	60-64	21	3,95	, 75		
Eğitim durumu	Okuryazar değil	2	4,19	, 27	, 937	, 478
	Bir okul bitirmeyen	3	4,49	, 89		
	İlköğretim	20	4,17	, 62		
	Ortaöğretim	37	4,02	, 90		
	Lise	136	3,87	, 82		
	Önlisans	67	4,04	, 80		
	Lisans	71	4,09	, 85		
	Lisansüstü	14	3,90	, 83		
İkamet	Filyosta ikamet	199	3,97	, 85	, 251	, 617
	Filyos dışında ikamet	151	4,01	, 78		
Medeni durum	Evli	184	4,00	, 80	, 129	, 720
	Bekar	166	3,97	, 84		
Filyosta aileyle birlikte Yaşama durumu	Evet	240	4,02	, 85	1,515	, 219
	Hayır	110	3,91	, 75		

Tablo 5.13: (devam ediyor)

Filyosta bulunma nedeni	Yerleşim faktörü	213	4,04	, 84	, 911	, 436
	Mesleki durum	77	3,92	, 77		
	Eğitim	13	3,74	, 96		
	Turizm	47	3,94	, 79		
	Mevsimsel göç	0	.	.		
Çalışılan sektör	Çalışmıyor	60	4,07	, 80	1,620	, 108
	Eğitim	19	3,71	, 82		
	Kamu	45	4,01	, 82		
	Ticaret	41	3,82	1,07		
	Sanayi	31	4,19	, 73		
	İnşaat	20	3,75	, 81		
	Tarım	7	3,66	, 81		
	Hizmet	63	4,19	, 65		
	Sağlık ve Sosyal Hizm	9	4,09	, 63		
	Diğer	55	3,87	, 84		
Aylık gelir	Gelir yok	43	3,96	, 89	, 775	, 509
	Asgari ücret	70	3,92	, 82		
	Asgari ücretten az	20	4,23	, 66		
	Asgari ücretten fazla	217	3,99	, 82		
Sosyal güvence Durumu	Bağkur	35	4,04	, 96	, 134	, 939
	SGK	274	3,99	, 80		
	Emekli Sandığı	34	3,92	, 75		
	Banka Sandıkları	7	3,92	1,36		

F: Tek yönlü ANOVA test istatistikleri; T: Bağımsız (Independent) T-test istatistikleri

Tablo 5.13'te "Ekonomik kalkınma ölçeğinin", "kategorik verilere göre" karşılaştırma sonuçları verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların "Ekonomik kalkınma ölçeği puanında", "Cinsiyete göre" istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Başka bir ifadeyle; "Ekonomik kalkınma ölçeği puanı" cinsiyete göre değişmemiştir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₉:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₉ hipotezi reddedilir.

Benzer şekilde; katılımcıların "Ekonomik kalkınma ölçeği puanında", "Yaş, Eğitim durumu, İkamet, Medeni durum, Filyosta bulunma nedeni, Aylık gelir ve Sosyal güvence

durumuna göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Buna göre; “Ekonomik kalkınma ölçeği puanı” bu değişkenlere göre değişmemiştir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H10:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H10 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H11:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H11 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H12:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H12 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H13:** Filyos Vadisi Projesi’nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile medeni değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H13 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H14** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H14 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H15:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile aylık gelir durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H15 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H16:** Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin ekonomik kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H16 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.14: Bölgesel kalkınma ölçeğinin” “kategorik verilere göre” karşılaştırma sonuçları

PVP'nin Bölgesel Kalkınmaya Katkısı							
Değişkenler	Grup	n	Ort.	s.s	F/T	p	Scheffe
Cinsiyet	Kadın	65	4,12	0,91	-0,445	0,656	
	Erkek	285	4,17	0,87			
Yaş	20-24	65	4,08	0,98	0,572	0,801	
	25-29	59	4,21	0,79			
	30-34	47	4,13	0,95			
	35-39	40	4,21	0,72			
	40-44	41	4,37	0,72			
	45-49	33	4,12	1,01			
	50-54	28	4,14	0,96			
	55-59	16	4,16	0,86			
	60-64	21	3,94	0,88			
Eğitim Durumu	Okuma -yazma bilmiyorum	2	3,35	0,35	0,748	0,632	
	Bir okul bitirmeyen	3	3,77	1,5			
	İlköğretim veya alt	20	3,87	1,3			
	Ortaöğretim	37	4,11	0,9			
	Lise	136	4,21	0,82			
	Üniversite / Ön lisans	67	4,2	0,94			
	Üniversite / Lisans	71	4,17	0,7			
	Üniversite / Yüksek Lisans ve üstü	14	4,18	1,03			
Filyos'ta İkamet Durumu	Filyos'ta ikamet ediyorum.	199	4,11	0,92	-1,241	0,216	
	Filyos dışında ikamet ediyorum.	151	4,23	0,81			
Filyos'ta İkamet Süresi	1-5 yıl	46	4,32	0,77	3,445	0,034*	1>2
	6-10 yıl	23	3,71	1,21			
	11 yıl ve üstü	130	4,11	0,89			
Medeni Durum	Evli	184	4,25	0,79	2,088	0,038*	
	Bekar	166	4,06	0,95			
Filyos'ta Aile İle Yaşama Durumu	Evet	240	4,17	0,9	0,25	0,803	
	Hayır	110	4,14	0,82			
Filyos'ta Bulunma Nedeni	Mesleki durum	213	4,2	0,86	0,655	0,58	
	Eğitim	77	4,14	0,9			
	Turizm	13	4,13	0,78			
	Mevsimsel göç	47	4,01	0,95			
Çalışılan Sektör	Çalışmıyorum	60	4,13	0,95	1,22	0,282	
	Eğitim	19	3,99	0,8			
	Kamu	45	4,4	0,53			
	Ticaret	41	4,14	0,88			
	Sanayi	31	4,28	0,84			
	İnşaat	20	4,46	0,63			
	Tarım	7	4,27	0,84			
	Hizmet	63	4,1	0,93			
	Sağlık ve sosyal hizmetler	9	4,16	0,65			
	Diğer Çalışanlar	55	3,95	1,07			
Aylık Gelir	Gelir yok	43	4,21	0,88	3,021	0,030*	2<4
	Asgari ücret	70	3,92	1,14			
	Asgari ücretten az	20	3,92	0,85			
	Asgari ücret ve daha fazlası	217	4,25	0,76			
Sosyal Güvence Durumu	Bağ- kur	35	4,25	0,85	0,303	0,823	—————
	SGK	274	4,14	0,9			
	Emekli Sandığı	34	4,24	0,73			
	Banka Sandığı	7	4,03	0,87			
	Evet, ama tamamen değil	62	4,12	0,91			
	Hayır, yetkili birimler gayet başarılı	24	4,1	0,92			
	Kararsız	40	3,77	0,88			

*p<0.05; F: Tek Yönlü Anova Testi (3 veya daha fazla grup arasındaki fark); t: Bağımsız örneklem t-testi (2 grup arasındaki fark)

Cinsiyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, “Cinsiyete göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” cinsiyete göre değişmemiştir.

- **H₀:** Cinsiyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H₁₇:** Cinsiyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H17 hipotezi rededilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile yaş arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” katılımcının yaşına göre değişmemiştir.

- **H₀:** Yaş ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H₁₈:** Yaş ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H18 hipotezi rededilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile eğitim durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” eğitim durumuna göre değişmemiştir.

- **H₀:** Eğitim durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H₁₉:** Eğitim durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile eğitim durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H19 hipotezi reddedilir.

Filyos'ta ikamet durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, “Filyos'ta ikamet durumuna göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” Filyos'ta ikamet durumuna göre değişmemiştir.

- **H₀:** Filyos'ta ikamet durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H₂₀:** Filyos'ta ikamet durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta ikamet durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H20 hipotezi reddedilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile Filyos'ta ikamet süresi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın Filyos'ta 1-5 yıl ikamet edenler ile 6-10 yıl arası ikamet edenler arasında olduğu ve Filyos'ta 1-5 yıl ikamet edenlerin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin” 6-10 yıl arası ikamet edenlerden daha güçlü olduğu görülmüştür.

- **H₀:** Filyosta ikamet süresi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

- **H21:** Filyosta ikamet süresi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta ikamet süresi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H21 hipotezi kabul edilir.

Medeni durum ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, “Medeni duruma göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde evlilerin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin” bekarlardan daha güçlü olduğu belirlenmiştir.

- **H₀:** Medeni durum ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- **H22:** Medeni durum ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H22 hipotezi kabul edilir.

Filyos'ta aile ile yaşama durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, “Filyos'ta aile ile yaşama durumuna göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p > 0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” Filyos'ta aile ile yaşama durumuna göre değişmemiştir.

- **H₀:** Filyos'ta aile ile yaşama durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H23:** Filyos'ta aile ile yaşama durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta aile ile yaşama durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H23 hipotezi reddedilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin", ile Filyos'ta bulunma nedeni değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri" Filyos'ta bulunma nedenine göre değişmemiştir.

- **H₀:** Filyos'ta bulunma sebebi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H24:** Filyos'ta bulunma sebebi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos'ta bulunma sebebi değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H24 hipotezi reddedilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin", ile çalışılan sektör değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri" çalışılan sektöre göre değişmemiştir.

- **H₀:** Çalışılan sektör ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H25:** Çalışılan sektör ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile çalışılan sektör değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H25 hipotezi reddedilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin", ile aylık gelir değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

(* $p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın aylık geliri asgari ücret olan katılımcılar ile asgari ücret ve daha fazlası aylık gelirli arasında olan katılımcılar arasında olduğu ve aylık geliri asgari ücret olan katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin” asgari ücret ve daha fazlası aylık gelirli arasında olan katılımcılardan daha düşük olduğu görülmüştür.

- **H₀:** Aylık gelir ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H₂₆:** Aylık gelir ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile aylık gelir değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H₂₆ hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile sosyal güvence durumu arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” sosyal güvence durumuna göre değişmemiştir.

- **H₀:** Sosyal güvence durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
- **H₂₇:** Sosyal güvence durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.
-

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile sosyal güvence durumu değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₂₇ hipotezi rededilir.

Tablo 5.15: Sosyo-kültürel kalkınma ölçeğinin” “bazı sorulara göre” karşılaştırma sonuçları

		Filyos Vadisi Projesi’nin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları			F/T	*p.
		N	Ort.	Std. Sap.		
Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme	Düzenli takip ederim	153	3,92	, 98	, 010	, 980
	Takip etmiyorum	52	3,93	, 85		
	Rast geldiği zaman takip ediyorum	145	3,93	, 91		
Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma	Evet	49	3,47	, 96	14,459	, 001
	Hayır	301	4,00	, 91		
Proje sonrası sosyal yapının değişmesi	Evet	298	3,89	, 96	1,310	, 271
	Hayır	19	4,11	, 85		
	Kararsız	33	4,12	, 71		
Proje sonrası yaşam standartının değişmesi	Evet	208	3,93	1,00	1,568	, 210
	Hayır	80	4,04	, 80		
	Kararsız	62	3,76	, 84		
Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme	Evet	280	3,94	, 94	, 374	, 541
	Hayır	70	3,86	, 90		
Proje sonrası yaşam standartının değişmesi	Evet	208	3,93	1,00	1,568	, 210
	Hayır	80	4,04	, 80		
	Kararsız	62	3,76	, 84		
Proje kapsamında çalışma isteği	Evet	160	3,99	, 95	, 688	, 503
	Hayır	134	3,87	, 92		
	Kararsız	56	3,87	, 90		
Filyos ve çevr.de FVPnin gerçekleştirilmesinden memnun musunuz?	Evet	239	3,95	, 96	1,628	, 198
	Hayır	54	4,03	, 88		
	Kararsız	57	3,73	, 85		
Sizce Filyos Vadisi Projesinin başarısı için halkın katılımı gerekli midir?	Evet, kesinlikle önemli	224	3,95	, 89	, 645	, 587
	Evet, ama tamamen değil	62	3,98	, 93		
	Hayır, yetkili birimler gayet başarılı	24	3,84	, 97		
	Kararsızım	40	3,75	1,13		

F: Tek yönlü ANOVA test istatistikleri; T: Bağımsız (Independent) T-test istatistikleri

a, b, c: Alt gruplar arası farklılığı gösterir (Tukey post-hoc test)

Tablo 5.15’te “Sosyo-kültürel kalkınma ölçeğinin”, “bazı sorulara göre” karşılaştırma sonuçları verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Sosyo-kültürel kalkınma ölçeği puanında”, “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma durumuna göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmiştir ($p=0,001$). Başka bir ifadeyle; “Sosyo-kültürel kalkınma ölçeği puanı” “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma durumuna göre” değişmiş ve “Hayır” diyenlerde daha yüksek bulunmuştur.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile etkinliklere katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H:28** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile etkinliklere katılma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile etkinliklere katılma durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H28 hipotezi kabul edilir.

Buna karşın; katılımcıların “Sosyo-kültürel kalkınma ölçeği puanında”, yukarıda sayılanlar dışında kalan diğer değişkenlere göre istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p > 0,05$). Buna göre; “Sosyo-kültürel kalkınma ölçeği puanı” bu değişkenlere göre değişmemiştir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile proje ile ilgili haberleri takip etme arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H29:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile proje ile ilgili haberleri takip etme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel etkisi ile proje ile ilgili haberleri takip etme arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p > 0,05$) olması nedeniyle H29 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal yapının değişmesi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H30:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile sosyal yapının değişmesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel etkisi ile sosyal yapının değişmesi arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p > 0,05$) olması nedeniyle H30 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaşam standartlarının değişmesi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

- **H31:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaşam standartlarının değişmesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel etkisi ile yaşam standartlarının değişmesi arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H31 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projeyi destekleme arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H32:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projeyi destekleme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel etkisi ile projeyi destekleme arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H32 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile proje kapsamında çalışma isteği arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H33:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile proje kapsamında çalışma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel etkisi ile proje kapsamında çalışma isteği arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H33 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H34:** Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin sosyo-kültürel etkisi ile projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H34 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile projenin başarısı için halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H35:** Filyos Vadisi Projesi’nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin sosyo-kültürel etkisi ile halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H35 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.16: “Bölgesel kalkınma ölçeğinin” “bazı sorulara göre” karşılaştırma sonuçları

PVP’nin Bölgesel Kalkınmaya Katkısı							
Değişkenler	Grup	n	Ort.	s.s	F/T	p	Scheffe
Filyos Vadisi Projesi Haberlerini Takip Etme	Düzenli takip ediyorum.	153	4,26	0,87	1,925	0,147	
	Takip etmiyorum.	52	4,02	0,85			
	Rast geldiği zaman takip ediyorum.	145	4,1	0,89			
Filyos Vadisi Projesi Destekleme	Evet	280	4,31	0,78	7,052	0,001*	
	Hayır	70	3,54	0,97			
Filyos Vadisi Projesi Etkinliklerine Katılma	Evet	49	4,13	1,02	-0,28	0,779	
	Hayır	301	4,16	0,85			
Proje Sonrası İkamet Edenlerin Sayısındaki Artış	Evet	319	4,24	0,82	16,051	0,001*	1>2-3
	Hayır	12	3,25	1,36			
	Kararsız	19	3,41	0,78			
Proje Sonrası Sosyal Yapının Değişmesi	Evet	298	4,22	0,87	5,593	0,004*	1>3
	Hayır	19	3,92	0,91			
	Kararsız	33	3,73	0,78			
Proje Sonrası Yaşam Standartının Değişmesi	Evet	208	4,4	0,77	21,899	0,001*	1>2-3
	Hayır	80	3,77	0,92			
	Kararsız	62	3,85	0,88			
Proje Kapsamında Çalışma İsteği	Evet	160	4,34	0,84	9,043	0,001*	1>2-3
	Hayır	134	4,09	0,83			
	Kararsız	56	3,8	0,97			
Proje Gerçekleşmesinden Memnuniyet	Evet	239	4,39	0,73	32,048	0,001*	1>2-3
	Hayır	54	3,6	0,92			
	Kararsız	57	3,71	0,98			
Proje Başarısında Halkın Katılımının Gerekliliği	Evet, kesinlikle önemli	224	4,25	0,85	3,538	0,015*	1>4
	Evet, ama tamamen değil	62	4,12	0,91			
	Hayır, yetkili birimler gayet başarılı	24	4,1	0,92			
	Kararsız	40	3,77	0,88			

* $p<0,05$; F: Tek Yönlü Anova Testi (3 veya daha fazla grup arasındaki fark); t: Bağımsız örneklem t-testi (2 grup arasındaki fark)

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile Filyos Vadisi projesi haberlerini takip etme durumu arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” Filyos Vadisi projesi haberlerini takip etme durumuna göre değişmemiştir.

- **H0:** Filyos Vadisi projesi haberlerini takip etme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H36:** Filyos Vadisi projesi haberlerini takip etme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos Vadisi projesi haberlerini takip etme değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H36 hipotezi rededilir.

Filyos Vadisi projesi destekleme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, “Filyos Vadisi projesi destekleme” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde Filyos Vadisi Projesi'ni destekleyenlerin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” Filyos Vadisi Projesi'ni desteklemeyenlerden daha güçlüdür.

- **H0:** Filyos Vadisi projesi destekleme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H37:** Filyos Vadisi projesi destekleme ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos Vadisi projesi destekleme değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H37 hipotezi kabul edilir.

Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma durumu ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, “Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma durumuna göre” istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma durumuna göre değişmemiştir.

- **H0:** Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H38:** Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos Vadisi projesi etkinliklerine katılma değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H38 hipotezi rededilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olduğunu düşünen katılımcılar ile proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olmadığını düşünenler ve kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olduğunu düşünen katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olmadığını düşünenler ve kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür.

- **H0:** Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H39:** Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H39 hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin”, ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde proje sonrası sosyal yapının değiştiğini düşünen katılımcılar ile kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje sonrası sosyal yapının değiştiğini düşünen katılımcıların “Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri” kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür.

- **H0:** Proje sonrası sosyal yapının değişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H40:** Proje sonrası sosyal yapının değişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H40 hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin" ile proje sonrası yaşam standartının değişmesi durumu değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje sonrası yaşam standartının değiştiğini düşünenler ile proje sonrası yaşam standartının değişmediğini düşünenler ve kararsız olanlar arasında olduğu ve proje sonrası yaşam standartının değiştiğini düşünenlerin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri" proje sonrası yaşam standartının değişmediğini düşünenler ve kararsız olanlardan daha güçlüdür.

- **H0:** Proje sonrası yaşam standartının değişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H41:** Proje sonrası yaşam standartının değişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje sonrası yaşam standartının değişmesi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H41 hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin" ile proje kapsamında çalışma isteği durumu değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje kapsamında çalışma isteği olanlar ile proje kapsamında çalışma isteği olmayan ve kararsız olanlar arasında olduğu ve proje kapsamında çalışma isteği olanların "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri" proje kapsamında çalışma isteği olmayan ve kararsız olanlardan daha güçlüdür.

- **H0:** Proje kapsamında çalışma isteği ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H42:** Proje kapsamında çalışma isteği ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje kapsamında çalışma isteği değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H42 hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin", ile proje gerçekleşmesinden memnuniyet değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje gerçekleşmesinden memnun olan katılımcılar ile memnun olmayan ve kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje gerçekleşmesinden memnun olan katılımcıların "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri" memnun olmayan ve kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür.

- **H0:** Proje gerçekleşmesinden memnuniyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H43:** Proje gerçekleşmesinden memnuniyet ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje gerçekleşmesinden memnuniyet değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H43 hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeylerinin" ile proje başarısında halkın katılımının gerekliliği değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje başarısında halkın katılımının gerekliliğini kesinlikle önemli bulan katılımcılar ile kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje başarısında halkın katılımının gerekliliğini kesinlikle önemli bulan katılımcıların "Bölgesel Kalkınmaya Katkı Düzeyleri" kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür.

- **H0:** Proje başarısında halkın katılımının gerekliliği ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.
- **H44:** Proje başarısında halkın katılımının gerekliliği ile bölgesel kalkınmaya katkı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma vardır.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje başarısında halkın katılımının gerekliliği değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H44 hipotezi kabul edilir.

Tablo 5.17: Katılımcıların bazı sorulara verdikleri cevaplara ait genel tanımlayıcı istatistikleri

Değişkenler	Grup	n	Ort.
Filyos Vadisi Projesi'nin amacı	Amaç. hak. yeterli bilgiye sahip değilim	78	22,3%
	Yatırım, üretim ve istihdamı artırmak	272	77,7%
Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış	Evet	319	91,1%
	Hayır	12	3,4%
	Kararsız	19	5,4%
Filyos Vadisi Projesi'ni destekleme	Evet	280	80,0%
	Hayır	70	20,0%
Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış	Evet	319	91,1%
	Hayır	12	3,4%
	Kararsız	19	5,4%
Proje sonrası sosyal yapının değişmesi	Evet	298	85,1%
	Hayır	19	5,4%
	Kararsız	33	9,4%
Proje sonrası yaşam standardının değişmesi	Evet	208	59,4%
	Hayır	80	22,9%
	Kararsız	62	17,7%
Proje kapsamında çalışma isteği	Evet	160	45,7%
	Hayır	134	38,3%
	Kararsız	56	16,0%
Filyos ve çevresinde FVP'nin gerçekleştirilmesinden memnun musunuz?	Evet	239	68,3%
	Hayır	54	15,4%
	Kararsız	57	16,3%
FVP öncesi toplantılara katılmak ister miydiniz?	Evet	214	61,1%
	Hayır	136	38,9%
	Kararsız	87	24,9%
FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istiyor musunuz?	Evet	163	46,6%
	Hayır	100	28,6%
	Kararsız	87	24,9%
FVP sonrası uygulama aşamasında yer almak ister miydiniz?	Evet	157	44,9%
	Hayır	113	32,3%
	Kararsız	80	22,9%

Tablo 5.17'de katılımcıların bazı sorulara verdikleri cevaplara ait genel tanımlayıcı istatistikleri verilmiştir. Buna göre çalışmaya katılanların %77,7'si, Filyos projesinin amacının “Yatırım, üretim ve istihdamı arttırmak olduğunu” belirtmişlerdir. Benzer şekilde diğer sorulara verilen cevaplara ait sayı ve yüzdeler tabloda verilmiştir.

Tablo 5.18: “Filyos Vadisi Projesi’nin amacı” ile “Filyos’u tanımlama şekli” arasındaki ilişki ve dağılım

			Filyos Vadisi Projesi’nin amacı					χ^2	*p.
			Projenin amaç. hak. yeterli bilgiye sahip değilim		Yatırım, üretim ve istihdamı artırmak				
			N	Satır%	N	Satır%			
Filyos’u nasıl Tanımlarsınız?	Yaşam Alanı	20	21,1%	75	78,9%	9,238	, 102		
	Turizm merkezi	16	17,4%	76	82,6%				
	Balıkçılık	12	21,4%	44	78,6%				
	Liman ve endüstri merkezi	14	11,9%	104	88,1%				
	Doğal tarihsel kültürel kimlik	16	16,7%	80	83,3%				
	Diğer	8	36,4%	14	63,6%				

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.18’de “Filyos Vadisi Projesi’nin amacı” ile “Filyos’u tanımlama şekli” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Filyos Vadisi Projesi’nin amacı” ile “Filyos’u tanımlama şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenememiştir ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Filyos Vadisi Projesi’nin amacını bilme durumu”, “Filyos’u tanımlama şekline” göre değişmemiştir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin amacı ile Filyos’u tanımlama şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H45:** Filyos Vadisi Projesi’nin amacı ile Filyos’u tanımlama şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin amacı ile Filyos’u tanımlama şekli arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H45 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.19: “Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu” ile “İkamet durumu” arasındaki ilişki ve dağılım

		İkamet					
		Filyosta ikamet		Filyos dışında ikamet		χ^2	*p.
		N	Satır%	N	Satır%		
Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu	Evet	184	58,0%	133	42,0%	1,931	, 165
	Hayır	15	45,5%	18	54,5%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.19’da; “Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu” ile “İkamet durumu” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu” ile “İkamet durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenememiştir ($p>0,05$). Başka bir ifadeyle; “Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu”, “İkamet durumuna” göre değişmemiştir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu ile ikametgâh durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H46:** Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu ile ikametgâh durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni duyma durumu ile ikametgâh durumu arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H46 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.20: “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım

		Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme						χ^2	*p.
		Düzenli takip ederim		Takip etmiyorum		Rast geldiği zaman takip ediyorum			
		N	Satır%	N	Satır%	N	Satır%		
Filyos Vadisi Projesinden sorumlu kurum	Ulaştır-Altyapı Bakn	136	46,3%	34	11,6%	124	42,2%	29,876	, 003
	Belediye	5	33,3%	5	33,3%	5	33,3%		
	BAKKA	1	20,0%	2	40,0%	2	40,0%		
	TSO	3	75,0%	0	0,0%	1	25,0%		
	Üniversite	3	37,5%	2	25,0%	3	37,5%		
	Özel işletmeler	5	22,7%	9	131,8%	10	45,5%		
Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma	Evet	35	71,4%	3	6,1%	11	22,4%	17,891	, 001
	Hayır	118	39,2%	49	16,3%	134	44,5%		
Filyos Vadisi Projesi Hazırlanışına katılma	Evet	32	52,5%	9	14,8%	20	32,8%	2,625	, 265
	Hayır	121	41,9%	43	14,9%	125	43,3%		
Filyos Vadisi Projesinin amacı	Yeterli bilgim yok	17	21,8%	31	39,7%	30	38,5%	53,084	, 001
	Yatırım üret İstihd	136	50,0%	21	7,7%	115	42,3%		
Filyos Vadisi Projesi tanıtımını yeterli bulma	Evet	48	60,8%	5	6,3%	26	32,9%	15,758	, 003
	Hayır	101	38,1%	46	17,4%	118	44,5%		
	Arttırılmalı	4	66,7%	1	16,7%	1	16,7%		
Filyos Vadisi Projesini destekleme	Evet	127	45,4%	35	12,5%	118	42,1%	6,272	, 043
	Hayır	26	37,1%	17	24,3%	27	38,6%		
Proje öncesi ve sonrası farklılıkları görme	Evet	138	43,9%	42	13,4%	134	42,7%	5,693	, 056
	Hayır	15	41,7%	10	27,8%	11	30,6%		
FVP ile ilgili gelişmeleri hangi iletişim kanallarından takip ettiği	Gazete	62	74,7%	4	4,8%	17	20,5%	3,112	, 116
	Radyo TV	38	62,3%	6	9,8%	17	27,9%		
	İnternet	57	61,3%	6	6,5%	30	32,3%		
	Sosyal ağlar	50	48,1%	6	5,8%	48	46,2%		
	Eş dost arkadaş	48	34,5%	18	12,9%	73	52,5%		
	Diğer	8	57,1%	5	35,7%	1	7,1%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.20’de; “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “FV Projesinden sorumlu kurumu bilme” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,003$). Bu kapsamda; “FV Projesinden sorumlu kurum olarak”, “Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı” diyenlerin çoğunluğu (%46,3), Haberleri düzenli takip edenlerden oluşmuştur.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi ile ilgili haberleri takip etme şekli ile sorumlu kurumu bilme durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H47:** Filyos Vadisi Projesi ile ilgili haberleri takip etme şekli ile sorumlu kurumu bilme durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi ile ilgili haberleri takip etme şekli ile sorumlu kurumu bilme durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H47 hipotezi kabul edilir.

Benzer şekilde; katılımcıların “FV Projesi etkinliklerine katılma durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$).

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi ile ilgili etkinliklere katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H48:** Filyos Vadisi Projesi ile ilgili etkinliklere katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi ile ilgili etkinliklere katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H48 hipotezi kabul edilir.

Yine; katılımcıların “FV Projesinin amacı bilme” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$).

Katılımcıların “FV Projesinin tanıtımı yeterli bulma” ve “FV Projesini destekleme” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,003$ ve $p=0,043$).

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin amacını bilme ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H49:** Filyos Vadisi Projesi’nin amacını bilme ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin amacını bilme ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H49 hipotezi kabul edilir.

Buna karşın; katılımcıların “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” ile “yukarıda sayılanlar dışında kalan diğer değişkenler” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir ($p>0,05$).

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin hazırlaşına katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H50:** Filyos Vadisi Projesi’nin hazırlaşına katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin hazırlaşına katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H50 hipotezi reddedilir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi ile ilgili tanıtımları yeterli bulma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H51:** Filyos Vadisi Projesi ile ilgili tanıtımları yeterli bulma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi ile ilgili tanıtımları yeterli bulma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H51 hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₅₂:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₅₂ hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi öncesi ve sonrası Filyos’ta farklılıklar görme durumu ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₅₃:** Filyos Vadisi Projesi öncesi ve sonrası Filyos’ta farklılıklar görme durumu ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi ve sonrası Filyos’ta farklılıklar görme durumu ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₅₃ hipotezi reddedilir.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi’ni takip ettiği iletişim kanalı ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₅₄:** Filyos Vadisi Projesi’ni takip ettiği iletişim kanalı ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni takip ettiği iletişim kanalı ile haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H₅₄ hipotezi reddedilir.

Tablo 5.21: “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım

		Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme				χ^2	*p.
		Evet		Hayır			
		N	Satır%	N	Satır%		
Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış	Evet	261	81,8%	58	18,2%	7,548	, 023
	Hayır	7	58,3%	5	41,7%		
	Kararsız	12	63,2%	7	36,8%		
Proje sonrası sosyal yapının değişmesi	Evet	244	81,9%	54	18,1%	4,439	, 109
	Hayır	13	68,4%	6	31,6%		
	Kararsız	23	69,7%	10	30,3%		

Tablo 5.21: (devam ediyor)

Proje sonrası yaşam standardının değişmesi	Evet	193	92,8%	15	7,2%	55,287	, 001
	Hayır	45	56,3%	35	43,8%		
	Kararsız	42	67,7%	20	32,3%		
Proje kapsamında çalışma isteği	Evet	143	89,4%	17	10,6%	23,128	, 001
	Hayır	90	67,2%	44	32,8%		
	Kararsız	47	83,9%	9	16,1%		
Filyos ve çevresinde FVP'nin gerçekleş. memnun mu?	Evet	229	95,8%	10	4,2%	154,808	, 001
	Hayır	12	22,2%	42	77,8%		
	Kararsız	39	68,4%	18	31,6%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.21’de; “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,023$). Bu kapsamda; “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış durumuna” Evet diyenlerin çoğunluğu (%81,8), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile Filyos’ta ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H55:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile Filyos’ta ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile Filyos’ta ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H55 hipotezi kabul edilir.

Benzer şekilde; katılımcıların “Proje sonrası yaşam standardının değişme durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Buna göre; “Proje sonrası yaşam standardının değişme durumuna” Evet diyenlerin çoğunluğu (%92,8), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile yaşam standardının değişmesi durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H56:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile yaşam standardının değişmesi durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile yaşam standardının değişmesi durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H56 hipotezi kabul edilir.

Yine; katılımcıların “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Buna göre; “Proje kapsamında çalışma isteğine” Evet diyenlerin çoğunluğu (%89,4), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje kapsamında çalışma isteği durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H57:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje kapsamında çalışma isteği durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje kapsamında çalışma isteği durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H57 hipotezi kabul edilir

Son olarak; katılımcıların “Filyos ve çevresinde FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Buna göre; “Filyos ve çevresinde FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumuna” Evet diyenlerin çoğunluğu (%95,8), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile projenin gerçekleşmesinden memnuniyet durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H58:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile projenin gerçekleşmesinden memnuniyet durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile projenin gerçekleşmesinden memnuniyet durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H58 hipotezi kabul edilir

Buna karşın; katılımcıların “Cinsiyet” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir ($p>0,05$).

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H59:** Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H59 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.22: “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış” ile “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi” arasındaki ilişki ve dağılım

		Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış						χ^2	*p.
		Evet		Hayır		Kararsız			
		N	Satır%	N	Satır%	N	Satır%		
Proje sonrası sosyal yapının değişmesi	Evet	285	95,6%	3	1,0%	10	3,4%	104,495	, 001
	Hayır	12	63,2%	7	36,8%	0	0,0%		
	Kararsız	22	66,7%	2	6,1%	9	27,3%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.22’de; “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış” ile “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış” ile “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi düşüncesi” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi düşüncesi” Evet olanların çoğunluğu (%95,6), Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış olacağını düşünmektedirler.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H60** Filyos Vadisi Projesi sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H60 hipotezi kabul edilir.

Tablo 5.23: “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım

		Proje kapsamında çalışma isteği						χ^2	*p.
		Evet		Hayır		Kararsız			
		N	Satır%	N	Satır%	N	Satır%		
Filyos ve çevresinde FVP'nin	Evet	135	56,5%	69	28,9%	35	14,6%	55,896	,001
gerçekleştirilmesinden	Hayır	11	20,4%	40	74,1%	3	5,6%		
memnun musunuz?	Kararsız	14	24,6%	25	43,9%	18	31,6%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.23’te; “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” Evet olanların çoğunluğu (%56,5), Proje kapsamında çalışma isteği olanlardan oluşmuştur.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi kapsamında çalışma isteği ile projenin gerçekleşmesinden memnun olma durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₆₁** Filyos Vadisi Projesi kapsamında çalışma isteği ile projenin gerçekleşmesinden memnun olma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi kapsamında çalışma isteği ile projenin gerçekleşmesinden memnun olma durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H61 hipotezi kabul edilir.

Tablo 5.24: “Bilgi alma konusunda kimden yardım alındığı” ile “Proje ile ilgili fazla bilgi alma başvurusu” arasındaki ilişki ve dağılım

		Bilgi alma konusunda kimden yardım alındığı						χ^2	*p.
		Bilgi verildi		Bilgi verilmedi		Hayır			
		N	Satır%	N	Satır%	N	Satır%		
Proje ile ilgili fazla bilgi alma başvurusu	Evet	35	72,9%	13	27,1%	0	0,0%	.	.
	Hayır	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.24’te; “Bilgi alma konusunda kimden yardım alındığı” ile “Proje ile ilgili fazla bilgi alma başvurusu” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların hiçbirinin “Proje ile ilgili fazla bilgi alma başvurusu durumuna, Hayır” cevabı verdinden dolayı bu ilişki hesaplanamamıştır. Katılımcıların %72,9’u bilgi alabildiği görülmektedir.

Tablo 5.25: “FV Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım

		Filyos Vadisi Projesi öncesi Toplantılara katılmak ister miydiniz?					
		Evet		Hayır		χ^2	*p.
		N	Satır%	N	Satır%		
Sizce Filyos Vadisi Projesi’nin başarısı için halkın katılımı gerekli midir?	Evet, kesinlikle önemli	159	71,0%	65	29,0%	39,342	,001
	Evet, ama tam değil	33	53,2%	29	46,8%		
	Hayır, yetkili bir başarılı	14	58,3%	10	41,7%		
	Kararsızım	8	20,0%	32	80,0%		
FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istiyor musunuz?	Evet	147	90,2%	16	9,8%	120,958	,001
	Hayır	24	24,0%	76	76,0%		
	Kararsız	43	49,4%	44	50,6%		
Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak ister miydiniz?	Evet	135	86,0%	22	14,0%	77,484	,001
	Hayır	40	35,4%	73	64,6%		
	Kararsız	39	48,8%	41	51,2%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.25’te; “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Filyos Projesinin başarısı için halkın katılımının gereklilik görüşü” ile “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Filyos Projesinin başarısı için halkın katılımının gerekliliği” “Evet” olanların çoğunluğu (%71,0), Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak istemektedirler.

- **H₀:** Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile halkın katılımının gereklilik durumu arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H₆₂:** Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile halkın katılımının gereklilik durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile halkın katılımının gereklilik durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H₆₂ hipotezi kabul edilir.

Benzer şekilde; katılımcıların “Filyos Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Filyos Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteği” “Evet” olanların çoğunluğu (%90,2), Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak istemektedirler.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H63:** Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H63 hipotezi kabul edilir.

Yine; katılımcıların “Filyos Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Filyos Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteği” “Evet” olanların çoğunluğu (%86,0), Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak istemektedirler.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje sonrası uygulama aşamasında yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H64:** Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje sonrası uygulama aşamasında yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje sonrası uygulama aşamasında yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H64 hipotezi kabul edilir.

Tablo 5.26: “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerin katılma durumu” ile “Projeyi destekleme ve Yaşam standartlarına etkisi” arasındaki ilişki ve dağılım

		Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma				χ^2	*p.
		Evet		Hayır			
		N	Satır%	N	Satır%		
Filyos Vadisi Projesi’ni	Evet	40	14,3%	240	85,7%	,095	,758
Destekleme	Hayır	9	12,9%	61	87,1%		
Filyos Vadisi Projesi’nin	Evet	42	16,0%	220	84,0%	3,568	,059
Yaşam standardına etkisi	Hayır	7	8,0%	81	92,0%		

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.26’da; “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerin katılma durumu” ile “Projeyi destekleme ve Yaşam standartlarına etkisi” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerin katılma durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenememiştir ($p>0,05$).

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projeyi destekleme ve projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H65:** Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projeyi destekleme ve projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projeyi destekleme ve projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H65 hipotezi reddedilir.

Benzer şekilde; katılımcıların “Filyos Vadisi Projesi’nin yaşam standartlarına etkisi durumunun” ile “Filyos Vadisi Projesi etkinliklerin katılma durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenememiştir ($p>0,05$).

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H66:** Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi etkinliklere katılma durumu ile projenin yaşam standartlarına etkisi arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H66 hipotezi reddedilir.

Tablo 5.27: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım

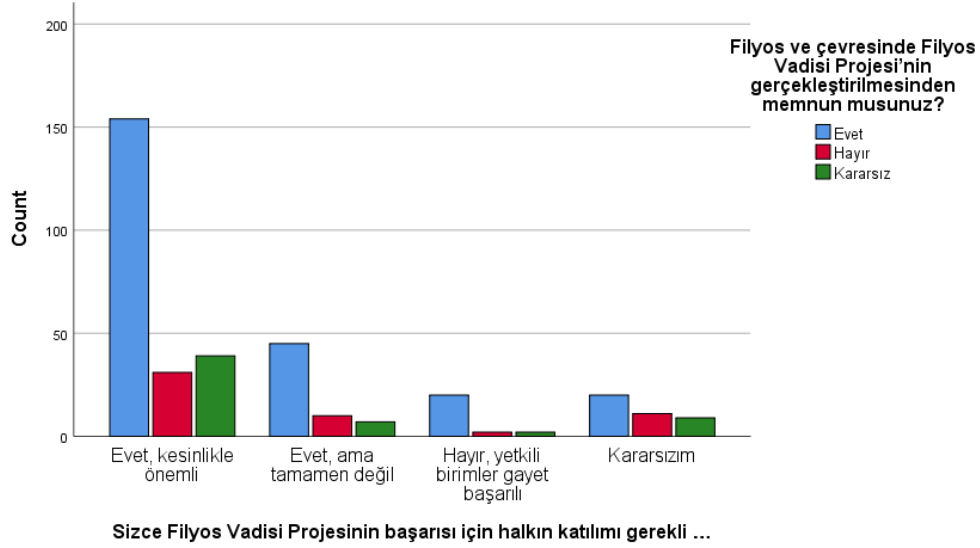
		Filyos ve çevresinde Filyos Vadisi Projesi'nin gerçekleştirilmesinden memnun musunuz?									*p.
		Evet			Hayır			Kararsız			
		N	Satır%	Sütun%	N	Satır%	Sütun%	N	Satır%	Sütun%	
Sizce Filyos Vadisi Projesi'nin başarısı için halkın katılımı gerekli midir?	Evet, kesinlikle önemli	154	68,8%	64,4%	31	13,8%	57,4%	39	17,4%	68,4%	,092
	Evet, ama tamamen değil	45	72,6%	18,8%	10	16,1%	18,5%	7	11,3%	12,3%	
	Hayır, yetkili birimler gayet başarılı	20	83,3%	8,4%	2	8,3%	3,7%	2	8,3%	3,5%	
	Kararsızım	20	50,0%	8,4%	11	27,5%	20,4%	9	22,5%	15,8%	

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.27’de “projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; hastaların “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir ($p>0,05$). Bu kapsamda; “projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme durumu”, “projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma” üzerinde bir etkisi olmamıştır. Bu dağılıma ait grafik aşağıda yer almaktadır.

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu ile proje başarısında halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H67:** Filyos Vadisi Projesi’nin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu ile proje başarısında halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu ile proje başarısında halkın katılımını gerekli görme arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p>0,05$) olması nedeniyle H67 hipotezi reddedilir.

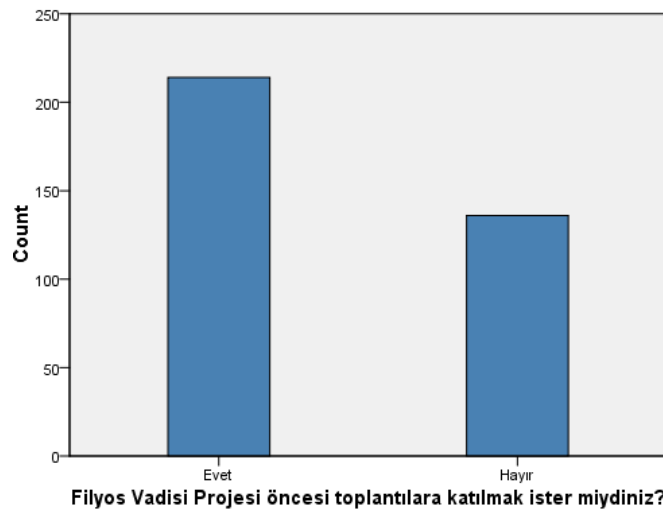

Şekil 5.2: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “projenin gerçekleştirilmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım

Tablo 5.28: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmayı isteme durumuna ait genel dağılım

		N	%
Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak ister miydiniz?	Evet	214	61,1%
	Hayır	136	38,9%

Tablo 5.28’de; Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmayı isteme durumuna ait genel tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Buna göre bakıldığında; “Evet” diyenlerin oranı %61,1 (n:214) ve “Hayır” diyenlerin oranı %38,9 (n:136) olarak hesaplanmıştır. Bu dağılıma ait grafik aşağıda yer almaktadır.

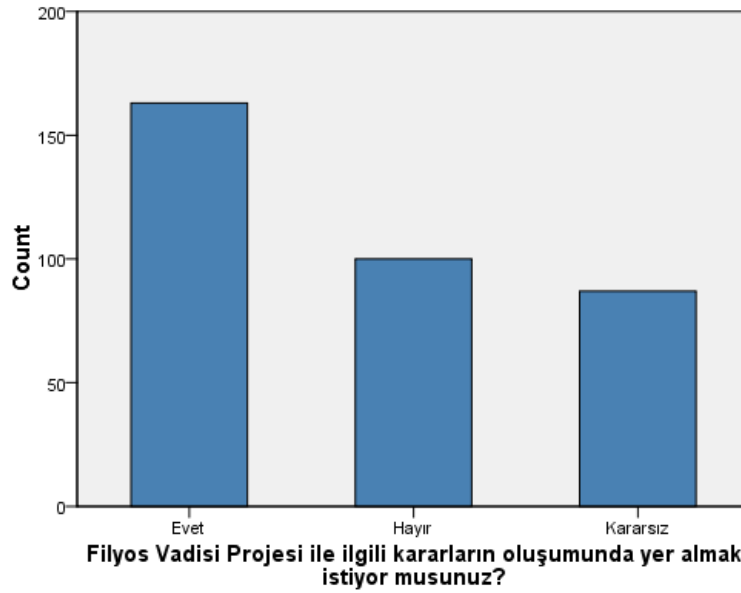

Şekil 5.3: Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmayı isteme durumuna ait genel dağılım

Tablo 5.29: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteme durumuna ait genel dağılım

		N	%
Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istiyor musunuz?	Evet	163	46,6%
	Hayır	100	28,6%
	Kararsız	87	24,9%

Tablo 5.29’da, Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteme durumuna ait genel tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Buna göre bakıldığında; “Evet” diyenlerin oranı %46,6 (n:163); “Hayır” diyenlerin oranı %28,6 (n:100) ve “Kararsız” olanların oranı ise %24,9 (n:87) olarak hesaplanmıştır. Bu dağılıma ait grafik aşağıda yer almaktadır.

Şekil 5.4: Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteme durumuna ait genel dağılım.

Tablo 5.30: “FVP katılım isteği” ile “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” arasındaki ilişki ve dağılım

		Projeye katılma isteği									*p.
		Evet			Hayır			Kararsız			
		N	Satır%	Sütun%	N	Satır%	Sütun%	N	Satır%	Sütun%	
Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istiyor musunuz?	Evet	125	76,7%	75,3%	27	16,6%	27,6%	11	6,7%	12,8%	, .001
	Hayır	20	20,0%	12,0%	56	56,0%	57,1%	24	24,0%	27,9%	
	Kararsız	21	24,1%	12,7%	15	17,2%	15,3%	51	58,6%	59,3%	

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Tablo 5.30’da; “Projeye katılım isteği” ile “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” ile “Projeye katılmayı isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” “Evet” olanların çoğunluğunda (%76,6), Filyos Vadisi Projeye katılım isteği bulunmaktadır.

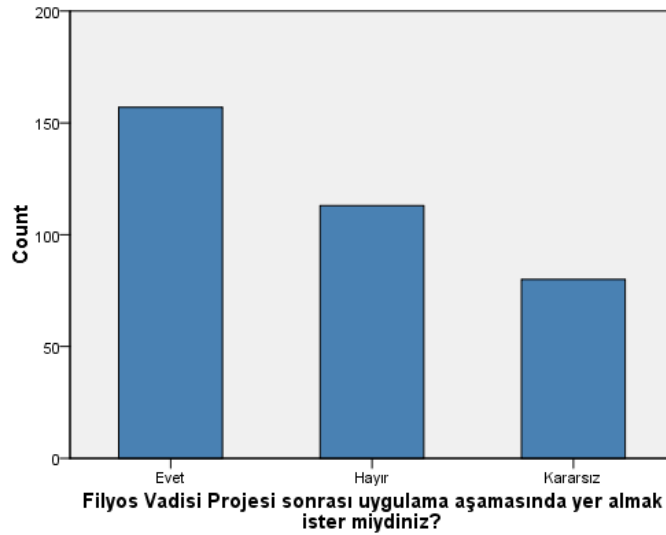
- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’ne katılma isteği ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H68:** Filyos Vadisi Projesi’ne katılma isteği ile projeye ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ne katılma isteği ile projeye ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H68 hipotezi kabul edilir

Tablo 5.31: Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteme durumuna ait genel dağılım

		N	%
Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak ister miydiniz?	Evet	157	44,9%
	Hayır	113	32,3%
	Kararsız	80	22,9%

Tablo 5.31’de, Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteme durumuna ait genel tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Buna göre bakıldığında; “Evet” diyenlerin oranı %44,9 (n:157); “Hayır” diyenlerin oranı %32,3 (n:113) ve “Kararsız” olanların oranı ise %22,9 (n:80) olarak hesaplanmıştır. Bu dağılıma ait grafik aşağıda yer almaktadır.

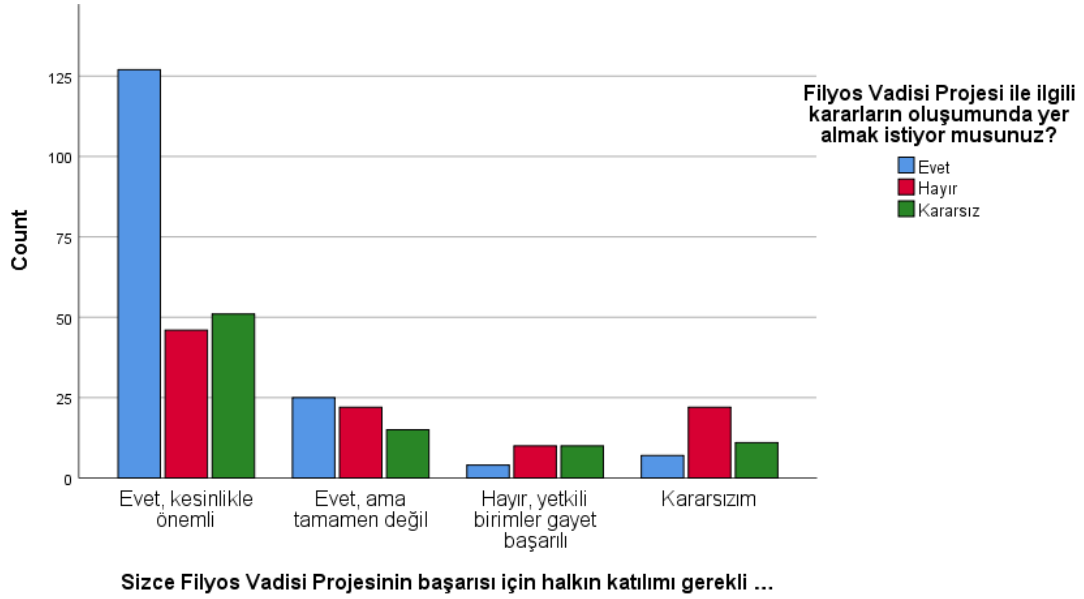
Şekil 5.5: Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteme durumuna ait genel dağılım

Tablo 5.32: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme durumu” arasındaki ilişki ve dağılım

		Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istiyor musunuz?									<i>*p.</i>
		Evet			Hayır			Kararsız			
		N	Satır%	Sütun%	N	Satır%	Sütun%	N	Satır%	Sütun%	
Sizce Filyos Vadisi	Evet, kesinlikle önemli	127	56,7%	77,9%	46	20,5%	46,0%	51	22,8%	58,6%	,001
Projesinin başarısı	Evet, ama tamamen değil	25	40,3%	15,3%	22	35,5%	22,0%	15	24,2%	17,2%	
için halkın katılımı	Hayır yet birim gayet başarılı	4	16,7%	2,5%	10	41,7%	10,0%	10	41,7%	11,5%	
gerekli midir?	Kararsızım	7	17,5%	4,3%	22	55,0%	22,0%	11	27,5%	12,6%	

*Ki-kare testi sonuçlarına göre anlamlılık düzeyleri

Yukarıdaki tabloda; “projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme durumu” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; hastaların “projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme durumu”, “Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme” üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Buna göre; projenin başarısında halkın katılımı “kesinlikle önemli” diyenlerin çoğunluğu (%56,7), Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı istemektedirler. Yine, projenin başarısında halkın katılımı “hayır veya kararsız” diyenlerin çoğunluğu, Filyos Vadisi Proje ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istememektedirler. Bu dağılıma ait grafi aşağıda yer almaktadır.

Şekil 5.6: “Projenin başarısında halkın katılımını gerekli görme” ile “Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almayı isteme durumu” arasındaki ilişki ve dağılım

- **Ho:** Filyos Vadisi Projesi’nin başarısında halkın katılımını gerekli görme ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- **H69:** Filyos Vadisi Projesi’nin başarısında halkın katılımını gerekli görme ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin başarısında halkın katılımını gerekli görme ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H69 hipotezi kabul edilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile Filyos’ta ikamet süresi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H21 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri”, ile “Filyos’ta ikamet süresi” değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın Filyos’ta 1-5 yıl ikamet edenler ile 6-10 yıl arası ikamet edenler arasında olduğu ve Filyos’ta 1-5 yıl ikamet edenlerin “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” hakkındaki görüşlerinin, 6-10 yıl arası ikamet edenlerden daha güçlü olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda oluşan ortalama yorumlandığında katılımcıların

“Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” hakkındaki görüşlerinin Filyos’ta geçirilen zamana bağımlı olmaksızın oluştuğu görülmektedir.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H22 hipotezi kabul edilmiştir. ‘Medeni durum’ ile ‘Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri’ arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulmak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların ‘Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri’ ‘Medeni duruma göre’ istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde ‘Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri’ yönünde görüşlerde ‘medeni duruma’ göre evlilerin bekarlardan daha güçlü olduğu belirlenmiştir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri ile aylık gelir değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H26 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre ‘Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri’ ile ‘aylık gelir’ değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın aylık geliri asgari ücret olan katılımcılar ile asgari ücret ve daha fazlası aylık gelirli arasında olan katılımcılar arasında olduğu ve aylık geliri asgari ücret olan katılımcıların ‘Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri’ ‘asgari ücret ve daha fazlası aylık gelirli’ arasında olan katılımcılardan daha düşük olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda ortalamalar incelendiğinde ‘Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri’ ile ilgili görüşlerde ‘asgari ücret ve daha fazlası aylık gelirli’ katılımcıların güçlü bulunduğu tespit edilmiştir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile etkinliklere katılma durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H28 hipotezi kabul edilmiştir. ‘Sosyo-kültürel kalkınma ölçeğinin’, ‘bazı sorulara göre’ karşılaştırma sonuçları verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların ‘Sosyo-kültürel kalkınma ölçeği puanında’, ‘Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma durumuna göre’ istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir ($p=0,001$). Başka bir ifadeyle; ‘Sosyo-kültürel kalkınma ölçeği puanı’ ‘Filyos Vadisi Projesi etkinliklerine katılma durumuna göre’ değişmiş ve ‘Hayır’

diyenlerde daha yüksek bulunmuştur. Bu doğrultuda halkın proje ile ilgili sosyo-kültürel beklentileri göz önünde bulundurulduğunda halkın proje ile ilgili etkinliklere katılımını destekleyecek uygulamalara ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

T-testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkileri ile Filyos Vadisi projesi destekleme değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H37 hipotezi kabul edilir. 'Filyos Vadisi projesi destekleme' ile 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri' arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını bulgulamak amacı ile bağımsız örneklem t-testi analizine bakıldığında; katılımcıların 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri', 'Filyos Vadisi projesi destekleme' istatistik olarak anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde Filyos Vadisi Projesi'ni destekleyenlerin 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri', 'Filyos Vadisi Projesi'ni desteklemeyenlerden daha güçlüdür. Bu doğrultuda projeyi destekleyen çoğunluğun projenin bölgesel kalkınmaya etkileri doğrultusunda öngörü ve beklentileri olduğunu söylemek mümkündür.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkileri ile proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p < 0,05$) olması nedeniyle H39 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri', ile 'proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış' değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p < 0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olduğunu düşünen katılımcılar ile proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olmadığını düşünenler ve kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olduğunu düşünen katılımcıların 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri' proje sonrası ikamet edenlerin sayısında artış olmadığını düşünenler ve kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür. Bu doğrultuda ortalamalar incelendiğinde halkın projenin bölgesel kalkınma etkileri yönünde görüşlerinde Filyos'ta ikamet edenlerin sayısında artış olduğunu düşünen katılımcıların güçlü bulunduğu söylenebilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkileri ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir.

Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H40 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” ile “proje sonrası sosyal yapının değişmesi” değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde proje sonrası sosyal yapının değiştiğini düşünen katılımcılar ile kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje sonrası sosyal yapının değiştiğini düşünen katılımcıların “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür. Bu doğrultuda ortalamalar incelendiğinde “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” görüşlerinde proje sonrası sosyal yapının değiştiğini düşünen katılımcıların güçlü bulunduğu söylenebilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkileri ile proje sonrası yaşam standartının değişmesi değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H41 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri”, ile “proje sonrası yaşam standartının değişmesi durumu” değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje sonrası yaşam standartının değiştiğini düşünenler ile proje sonrası yaşam standartının değişmediğini düşünenler ve kararsız olanlar arasında olduğu ve proje sonrası yaşam standartının değiştiğini düşünenlerin “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” proje sonrası yaşam standartının değişmediğini düşünenler ve kararsız olanlardan daha güçlüdür. “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” görüşlerinde proje sonrası yaşam standartının değiştiğini düşünen katılımcıların güçlü bulunduğu söylenebilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınmaya etkileri ile proje kapsamında çalışma isteği değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H42 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri”, ile “proje kapsamında çalışma isteği durumu” değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje kapsamında çalışma isteği olanlar ile proje kapsamında çalışma isteği olmayan ve kararsız olanlar arasında olduğu ve proje kapsamında çalışma isteği olanların “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” proje kapsamında çalışma isteği olmayan ve kararsız olanlardan daha güçlüdür. “Filyos Vadisi Projesi’nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri” görüşlerinde proje kapsamında çalışma isteği olan katılımcıların güçlü bulunduğu söylenebilir.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkileri ile proje gerçekleşmesinden memnuniyet değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H43 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri', ile "proje gerçekleşmesinden memnuniyet" değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje gerçekleşmesinden memnun olan katılımcılar ile memnun olmayan ve kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje gerçekleşmesinden memnun olan katılımcıların 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri'memnun olmayan ve kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür.

Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınmaya etkisi ile proje başarısında halkın katılımının gerekliliği değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H44 hipotezi kabul edilmiştir. Anova testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi'nin 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri', ile proje başarısında halkın katılımının gerekliliği değişkeni arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. ($*p<0,05$). Ortalamalar incelendiğinde farkın proje başarısında halkın katılımının gerekliliğini kesinlikle önemli bulan katılımcılar ile kararsız olan katılımcılar arasında olduğu ve proje başarısında halkın katılımının gerekliliğini kesinlikle önemli bulan katılımcıların 'Filyos Vadisi Projesi'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri' kararsız olan katılımcılardan daha güçlüdür.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi ile ilgili haberleri takip etme şekli ile sorumlu kurumu bilme durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H47 hipotezi kabul edilmiştir. Tablo 5.20'de; "Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme" ile "bazı sorular" arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların "FV Projesinden sorumlu kurumu bilme" ile "Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli" arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,003$). Bu kapsamda; "FV Projesinden sorumlu kurum olarak", "Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı" diyenlerin çoğunluğu (%46,3), Haberleri düzenli takip edenlerden oluşmuştur.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi ile ilgili etkinliklere katılma ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H48 hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların “FV Projesi etkinliklerine katılma durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$).

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin amacını bilme ile proje ile ilgili haberleri takip etme şekli arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H49 hipotezi kabul edilmiştir.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile Filyos’ta ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H55 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5.21’de; “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,023$). Bu kapsamda; “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış durumuna” Evet diyenlerin çoğunluğu (%81,8), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile yaşam standardının değişmesi durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H56 hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların “Proje sonrası yaşam standardının değişme durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Buna göre; “Proje sonrası yaşam standardının değişme durumuna” Evet diyenlerin çoğunluğu (%92,8), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile proje kapsamında çalışma isteği durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H57 hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Buna göre; “Proje kapsamında çalışma isteğine” Evet diyenlerin çoğunluğu (%89,4), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu ile projenin gerçekleşmesinden memnuniyet durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H58 hipotezi kabul edilmiştir. Katılımcıların “Filyos ve çevresinde FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” ile “Filyos Vadisi Projesi’ni destekleme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Buna göre; “Filyos ve çevresinde FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumuna” Evet diyenlerin çoğunluğu (%95,8), Filyos Vadisi Projesi’ni desteklemişlerdir.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış ile proje sonrası sosyal yapının değişmesi durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H60 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5.22’de; “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış” ile “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış” ile “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi düşüncesi” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Proje sonrası sosyal yapının değişmesi düşüncesi” Evet olanların çoğunluğu (%95,6), Proje sonrası ikamet edenlerin sayısındaki artış olacağını düşünmektedirler.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi kapsamında çalışma isteği ile projenin gerçekleşmesinden memnun olma durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H61 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5.23’de; “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Proje kapsamında çalışma isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi haberlerini takip etme şekli” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “FVP’nin gerçekleşmesinden memnun olma durumu” Evet olanların çoğunluğu (%56,5), Proje kapsamında çalışma isteği olanlardan oluşmuştur.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile halkın katılımının gereklilik durumu arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H62 hipotezi kabul edilmiştir. Tablo 5.24’te; “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” ile “bazı sorular” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “Filyos Projesinin başarısı için halkın katılımının gereklilik görüşü” ile “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Filyos Projesinin başarısı için halkın katılımının gerekliliği” “Evet” olanların çoğunluğu (%71,0), Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak istemektedirler.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H63 hipotezi kabul edilmiştir. Benzer şekilde; katılımcıların “Filyos Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Filyos Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak isteği” “Evet” olanların çoğunluğu (%90,2), Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak istemektedirler.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu ile proje sonrası uygulama aşamasında yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H64 hipotezi kabul edilmiştir. Katılımcıların “Filyos Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak isteği” ile “Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “Filyos Projesi

sonrası uygulama aşamasında yer almak isteği” “Evet” olanların çoğunluğu (%86,0), Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak istemektedirler.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’ne katılma isteği ile projeyle ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H68 hipotezi kabul edilmiştir. Tablo 5.29’da; “Projeye katılım isteği” ile “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” arasındaki ilişki ve dağılım verilmiştir. Buna göre bakıldığında; katılımcıların “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” ile “Projeye katılmayı isteme durumu” arasında istatistik olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($p=0,001$). Bu kapsamda; “FVP ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği” “Evet” olanların çoğunluğunda (%76,6), Filyos Vadisi Projeye katılım isteği bulunmaktadır.

Ki-kare testi sonucuna göre Filyos Vadisi Projesi’nin başarısında halkın katılımını gerekli görme ile proje ile ilgili kararların oluşumunda yer alma isteği arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Anlamlılık değerinin ($p<0,05$) olması nedeniyle H69 hipotezi kabul edilmiştir.

5.3. Mülakat Görüşme Özeti

Filyos Vadisi Projesi’nde yer alan uzman ve mühendislerle yapılan görüşmeler sonucunda Filyos Vadisi Projesi’nin ülke ve bölge gelişmesine katkı sağlayacağı, istihdamı artıracığı, sektörel anlamda çeşitlilik sağlanarak yerel işletmelerinde bu çeşitlenmeler neticesinde hareketleneceği düşünülmektedir. Bu kişiler, yöre halkının projeye bakış açısının olumlu olduğunu ve projeden ekonomik anlamda beklentilerinin olduğu belirtmiştir. Görüşme neticesinde uzman ve mühendisler; projede yöre halkının beklentilerinin karşılanması ve yerel ticaretini canlandıracak faaliyetlerin çeşitlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Genel olarak çalışma değerlendirildiğinde;

Ülke sınırları içerisinde yer alan bütün bölgeler benzer gelişmişlik seviyesine sahip değildir. Bu durumun temel gerekçeleri ise bölgelerde farklı düzeyde üretim faktörlerinin bulunması, iktisadi şartların eşit olmaması ve bölgelerin sosyokültürel ya da coğrafi desenlerinin benzer olmaması ile ilişkilidir. Bölgeler arasındaki bu eşitsizliği yaratan

birçok husus bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi doğal faktörlerdir. Bir bölgenin kıyısı ve iç kesimleri ya da batısı ile doğusu arasında; iklimsel özellikler, arazi yapısı, ulaşım şartları, yükseklik ve bitki örtüsü gibi nedenlerden dolayı sosyo-ekonomik eşitsizlikler görülebilir. Bölgesel dengesizlikler; tüketici seçim ve davranışlarının farklı olması, hane halkının işgücünde eşit dağılım ve verimlilikte bulunmaması, kişilerin gelir seviyesinin ve girişimcilik faaliyetlerinin aynı etkinlikte olmamasından da kaynaklanabilir. Bu doğrultuda bölgelerin sahip olduğu gelir, istihdam seviyesi, verimlilik, karşılaştırmalı üstünlükler ve kalkınma düzeyleri birbirlerinden farklıdır. (Akpınar vd., 2011).

Dengesiz kalkınma kuramı öncüleri, ekonomide belli şartlar içinde gerçekleşen dengesizliğin sektörleri canlandıracağı ve kalkınma sorunu yaşayan ekonomiyi harekete geçireceği görüşündedir. (Saraç, 2006). Dengesizlik, kalkınmaya engel bir durum olmamakla birlikte kalkınma için bir gereklilik olarak görülmektedir (Streeten, 1966).

20. Yüzyılın ünlü ekonomist ve entelektüellerinden François Perroux literatürde dengesiz kalkınma modellerinden biri olan kalkınma kutupları teorisi ile tanınmaktadır. Perroux, kalkınma kutbu teorisi ile bölgenin ya da ülkenin tamamında ekonomik kalkınmanın aynı anda ve eşit düzeyde gerçekleşmeyeceği ve bazı bölgelerin kalkınmada kutup etkisi yaratarak diğer bölgelerinde kalkınmasına yol açacağını ileri sürmektedir. Bölgelerarası temel eşitsizlikler ve sınırlı kaynaklar gereği kalkınmayı sağlayacak sosyal ve ekonomik müdahaleler, yatırımlar ve sanayi toplulukları ülkenin ya da bölgenin tamamında bir bütün olarak değil sadece belli merkezlere yoğunlaşmaktadır. F. Perroux gelişme merkezlerinde oluşan endüstriyel yoğunlaşmanın başlattığı kutup etkisinin lokomotif özelliği ile bölgedeki diğer endüstri odaklarını harekete geçirerek sürükleyici etki yaratacağını, böylelikle diğer bölgelerde de kalkınmanın sağlanacağı kanaatindedir. Bu doğrultuda esas olan kutup etkisi, hız kazanan büyümenin ortaya çıkardığı etkileşimler ve olumlu dışsallıklar ile gerçekleşmektedir. Gelişen büyüme kutupları diğer endüstri odakları ve yerel ekonomide çarpan etkisi yaratmaktadır (Kıratoğlu, 2015).

Filyos Vadisi Projesi kapsamında; Filyos Limanı, Filyos Endüstri Bölgesi, Filyos Serbest Bölgesi ve Serbest Bölge Geliştirme Alanı bulunan çok paydaşlı, ulusal düzeyde bir yatırım projesidir. Türkiye'nin 2023 vizyonu eşgüdümünde gelişen Filyos Vadisi Projesi ile ülkenin uluslararası düzeyde ekonomik ve ticari yönden yükselmesi ve rekabet gücünün artması planlanmaktadır. Filyos Vadisi Projesi alanı Türkiye'nin ilk mega endüstri bölgesi

olmakla beraber Türk ticaretinin kuzey kapısı olarak nitelendirilen bu proje ile Filyos Limanının stratejik avantajları sayesinde bölgenin lojistik bir üst olması beklenmektedir.

Filyos Vadisi Projesi'nin henüz gerçekleşmeyen ve beklenen etkileri ile bölge için kalkınma kutbu potansiyeli gösteren yönleri şu şekilde değerlendirilmiştir.

Kalkınma kutuplarının oluşmasında sektörel müdahaleler yanı sıra mekânsal özelliklerinde dikkate alınması kalkınma kutuplarının en ayırt edici yönüdür (Gündüz, 2000). Filyos limanı Karadeniz'e komşu kıyı ülkeleri arasında en uzun kıyı şeridine sahip lokasyon olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda proje neticesinde Filyos Limanının Türkiye'nin en büyük üç limanından biri olması hedeflenmektedir. Filyos limanının yük transferleri açısından yüksek hacimli kapasiteye sahip olması ve liman dışında bölgeye yakın; havayolu, demiryolu ve karayolu gibi ulaşım ağlarında bulunması bölgenin diğer stratejik avantajları arasındadır. Bu doğrultuda çeşitlenen ulaşım koridorları ile bölgesel ve uluslararası ticari faaliyetlerin artması ve yaygınlaşması beklenmektedir. Projenin 597 hektarı endüstri bölgesine ayrılan toplam 2707 hektarlık bir alanı kapsaması ve bu alanda serbest bölge ve genişleme alanı bulunması bölgenin diğer mekânsal avantajları arasındadır (BAKKA, 2020a). Bu doğrultuda Filyos'un mekânsal özellikleri kalkınma kutbu niteliği taşıdığını göstermektedir.

Kutuplaşma mekanizmasının gelişmesi için kutbun oluşacağı yörenin özelliklerinin bilinmesi elzemdir. Bu doğrultuda yöresel olanakları ve kaynakları saptamak bunun yanı sıra bu kaynakların üretime dahil edilmesini sağlamak önem arz etmektedir (Koç, 1995). Bu doğrultuda Filyos Vadisi Proje alanının üretim için gerekli hammadde, doğal kaynak, ürün ve civar endüstrilere yakın mevkide bulunduğu görülmektedir. Bunlar demir-çelik endüstrileri (Ereğli ve Karabük Demir Çelik Fabrikaları), enerji kaynakları (doğalgaz) ve doğal kaynaklar (kömür madeni) olup hâlihazırdaki ulaşım olanakları ile bu durum bölgeye yapılacak yatırımlar için olumlu dışşallık yaratmaktadır. 2016 yılında inşaatına başlanan Filyos Limanının proje kapsamında yıllık 25 milyon ton/yıl kapasitede dış ticaret yük hacmi yaratması ve bu doğrultuda Türkiye'nin en büyük 3 limanından biri haline gelmesi planlanmaktadır (Atış ve Çelikoğlu, 2019).

Gelişmeyi ortaya çıkaran etkilerin en önemlileri, kutupların etrafında üretim için gereken hammadde ve tarımsal ürünlerin satın alınması sırasında gerçekleşen girdi-çıktı ilişkileri,

artan talep doğrultusunda bu yörelerde tüketim malları ile ilgili sanayinin canlanması ve yeni iş sahalarının açılarak istihdam oluşturmalarıdır (Özel ve Geyik, 1984). Filyos Vadisi Projesi faaliyetlerinin nihai hedefe ulaşması ile Filyos mega endüstri bölgesinde çeşitli sektörlerde yüksek katma değere sahip ürün ve hizmetler üretilmesi beklenmektedir. Böylelikle bölgede oluşan yeni yatırımlar ve iş kolları ile istihdam olanaklarının artması ve genç işgücünün değerlendirilmesi planlanmaktadır (BAKKA, 2020a). Filyos endüstri bölgesinde 1 milyar 250 milyon dolar yatırım gerçekleşmesi beklenen gübre sektöründe 1200 kişiye istihdam sağlanması planlanmaktadır. Proje kapsamında endüstriye dayalı sanayi ve iş kollarının çeşitlenmesi ile toplam 30.000 kişiye istihdam sağlanması beklenmekte olup dolaylı hizmetler ile bunun 40.000 kişi olacağı düşünülmektedir (BAKKA, 2023b). Bölgeye Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından toplam harcanan proje tutarı 2.418.679.000 TL olup 2023 yılında toplam 281.600.000 TL yatırım yapılmıştır. Enerji çalışmaları kapsamında BOTAŞ tarafından 2.000.000.000 TL yatırım yapıldığı görülmektedir. 2023 yılı yatırım programında Filyos Limanı için bölgeye 281.600.000 TL kredi ayrılmıştır. 2023 yılında bölgeye toplam 10 milyar dolar üzerinde yatırım yapılması beklenmektedir (BAKKA, 2023b). Bölgenin demografik değişimi değerlendirildiğinde Zonguldak-Bartın-Karabük bölge nüfusunun 2025 yılında toplam 1.595.000 kişi olacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda bölgeye yönelik göçün artması sonucu bölge nüfusunun gençleşmesi beklenmektedir. Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinin Batı Karadeniz'deki Sakarya Gaz Sahası alanında yer alan kuyularda bugüne kadar 710 milyar metreküp kullanılabilir rezerv keşfi yapılmıştır. 1 trilyon dolar piyasa değerine sahip bu rezerv keşfi, Karadeniz'de bugüne kadar gerçekleştirilen en büyük doğal gaz keşfidir (BAKKA, 2023b). Filyos'ta doğalgaz keşif, tesis, boru hatları ve altyapı çalışmaları ile ilgili gelişim aşamaları, yatırım ve kredi tutarları değerlendirildiğinde bölgede kutuplaşmada sürükleyici biriminin enerji sektörü olacağı ön görülmektedir.

Liman, altyapı, endüstri bölgesi, ulaşım, üretim, enerji ve ticaret gibi makro iktisadi karmadan oluşan çok yönlü Filyos Vadisi Projesi'nin başarı ile sonuçlanması kritik bir değer ifade etmekte olup bu doğrultuda ekonomik ve ticari düzeyde rekabet gücü artacak güçlü bir Türkiye için proje başat role sahiptir. Filyos'ta belirli endüstrilerin diğer bölgeler ile girdi-çıkı ilişkisi ve bölgenin ulaşım, iletişim, alt yapı işletmeleri, tükenmeyen doğal kaynaklar gibi karşılaştırmalı avantajlara sahip olması bölge çapında kalkınmayı hareketlendirmektedir. Bölgesel kalkınmanın şartı finansal büyümenin reel sektör üzerinde artış sağlamasıdır.

Güngör (2000); çalışmasında büyük ve entegre bir kalkınma projesi olarak GAP'ı tanıtarak projenin bölgeyel kalkınmaya katkılarını kalkınma kutupları teorisi yönünden değerlendirilmiştir. GAP'ın, tarım ve hayvancılık, sulama, sanayi ve hizmet sektörü, enerji üretimi, ulaşım, altyapı, haberleşme, eğitim ve sağlık gibi yönlerden değerlendirilmesi ile projenin bölgeye etkilerini kalkınma kutbu unsurları ile ilişkilendirerek, bölgenin gelişme merkezi haline geldiğini açıklamaktadır.

Yaptığımız bu çalışmada, Türkiye'nin mega projelerinden biri olan Filyos Vadisi Projesi tanıtılarak, projenin özellikleri, gelişim aşamaları, kapsamı, yatırım planları, sektörel boyutu, lojistik üstünlüğü, enerji, doğalgaz ve yörenin stratejik önemi doğrultusunda proje kalkınma kutupları teorisi ile ilişkilendirilerek, projenin bölgesel ve ulusal kalkınmaya sağlayacağı katkılar değerlendirilmiştir. Ayrıca projede lojistik ve enerji sektörünün, bölgesel kalkınmada sürükleyici birim olarak diğer endüstrileri hareketlendirmesi böylelikle kalkınmada kutup etkisi oluşturması düşünülmektedir.

Semiz (2009); çalışmasında bölgesel kalkınmada GAP projesini ele almış olup halkın kendisiyle ilgili politikaların belirlenmesine yönelik karar alma sürecinde etkin olmasına dikkat çekerek bu doğrultuda projelendirilen politikalar sayesinde halkın ihtiyaçlarının daha doğru tespit edileceğine değinmiştir. Ayrıca araştırmasın da kullandığı veri toplama araçlarından mülakat çalışmasında yöre halkının açılan yeni iş alanlarından istihdam beklentisi olduğu ve proje ile genç işgücünün bölgede kalarak, bölgeden dışa göçün azalacağı görüşündedir.

Bu çalışmamızda Filyos Vadisi Projesi, F. Perroux'un 'kalkınma kutbu teorisi' bağlamında ele alınarak yapılan alan araştırması ile kalkınmada halk katılımı faktörü doğrultusunda bölge halkının proje hakkındaki görüş ve beklentileri değerlendirilmiş olup, halkın projenin gerçekleşmesinden memnun olduğu n:239 (%68,3), halkın proje kapsamında çalışmak istediği n:160 (%45.7), halkın proje başarısında halk katılımını gerekli gördüğü n:224 (%64,0), halkın proje ile ilgili toplantılara katılmak istediği n:214 (%61,1), proje ile ilgili kararlarda yer almak istediği n:163 (%46.6) ve halkın proje sonrası uygulama aşamasında bulunmak istediği n:157 (%44,9) tespit edilmiştir. Halkın Filyos'un gelişme merkezi olması ve kutup etkisine yönelik kalkınmayı bloke edici müdahale ve görüşüne rastlanmamıştır.

Saraç (2006); çalışmasında GAP'ın gelişimi, bölgeye etkileri ve proje ile ulaşılması

gereken hedefler açıklayarak, bölgesel kalkınma modellerinden kalkınma kutbu modeli ile uyum gösteren GAP'ta; Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır gibi gelişme merkezlerini kutuplaşma örneği olarak göstermektedir. Yine çalışmada kalkınma hedeflerine ulaşmak için gözetilmesi gereken insani unsurlar, halk katılımı, politika ve proje uygulamalarına değinilerek bu tür projelerde bulunan tüm paydaşlara yönelik genel öneriler geliştirmiştir.

Bu çalışmada Filyos Vadisi Projesi'nin gelişim aşamaları ve proje ile ulaşılması gereken hedefler doğrultusunda projenin bölgeye, çevre illere ve Türkiye ekonomisine etkileri ve katkıları ele alınarak, proje bölgesel kalkınma modellerinden kalkınma kutbu modeli ile ilişkilendirilmiştir. Filyos yöresi, Filyos Vadisi Projesi'nde gelişme merkezi ve kutup özelliği taşımaktadır. Yapılan alan araştırmasında kullanılan veri toplama araçlarından mülakat yöntemi sonuçları değerlendirildiğinde uzman ve mühendislerin proje için gereken insan kaynakları ve işgücünün yöreden sağlanması ve girdilerin yöredeki yerel girişimlerinden edinilmesi gerektiği düşünöncesine sahip olduğu görölmektedir. Uzman ve mühendisler, istihdam ve girdilerin yöre halkından sağlandığı takdirde halkın projeden beklentilerinin karşılanacağını ve yöredeki yerel girişimlerin destekleneceği düşünölmektedir.

Dünyadaki kalkınma kutbu denemelerinden İtalya'daki Mezzogiorno çalışması incelendiğinde; Kuzey ve Güney arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik devletin, Güney İtalya'nın en az gelişmiş yöresi Mezzogiorno'nun kalkındırılması doğrultusunda gerçekleştirdiği yasal ve idari düzenlemeler, ekonomik politikalar, kamusal yatırımlar, teşvik ve hibe uygulamalarına karşın kalkınma planlarının yetersiz olması, bütönlük içermemesi ve ekonomik politikaların rekabet seviyesini azalttığı görölmektedir. Kalkınma planı uygulanan bölgedeki yöre halkının görüşleri ile emeklerinin göz ardı edilmesi, yerel girişimlerin dikkate alınmamasından kaynaklı oluşan devlet ve halk arasındaki güven sorunları halkın ulusal kalkınma projesine yönelik bakış açısını ve proje akıbetini olumsuz etkilenmiştir. Oysa 1986 yılında başlatılan benzer nitelikli ve daha stratejik bir proje olan Agenizya projesinde halk katılımı mevcut olduğundan projenin hedeflenen düzeyde ilerlediği görölmektedir. Şöyle ki kalkınma kutbu potansiyeli taşıyan ulusal nitelikli kalkınma projelerinin başarı sağlanması için en önemli faktörlerden biri devletin halkın proje ile ilgili ekonomik, sosyo- kültürel görüş ve beklentilerini dikkate alarak, projenin planlama ve uygulama aşamalarında yöre halkının projeye olan desteğinin sağlanması ve proje doğrultusunda devlet ile halk arasındaki güven ilişkisinin

korunmasıdır. Bölgesel kalkınmada halk katılımı ilkesine göre bölgesel kalkınma planının başarı sağlaması, bölgedeki halkın planda söz hakkının olması diğer bir ifade ile ekonomik ve sosyal hayatı aktif gerçekleştirmeleri ile sağlanmaktadır. Ekonomide en demokratik ilke bölgedeki halkın planlara katılmasıdır. Bölgesel kalkınma planlarında insan akımları; finansal akımlar ve mal-hizmet akımları ile bulunması gereken en önemli faktördür (Taşcı vd., 2011). Halkın projelerdeki rolü bölgesel kalkınma planının gerçekçi ve doğru yapıldığında kendini göstermektedir (Acar, 2006). Halkın katılımı önemli husus, yerel halkın bölgesel kalkınma faaliyetlerinin karar ve uygulama aşamalarında bir fiil ya da fikir üreten taraf olarak yer almasıdır (Ersöz, 2009).

Amartya Sen az gelişmiş ülkelerin kalkınma politikaları uygulamasına rağmen başarısız olma nedenlerini kalkınmada insani unsurların göz ardı edilmesi ile ilişkilendirmiştir. Bu doğrultuda Amartya Sen, kalkınma sorunlarına yönelik geliştirilen gelir ve büyüme esaslı politikaların yeterli olmayacağını bu nedenle insan odaklı kalkınma politikalarının geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Kalkınma; kişilerin temel gereksinimlerini giderebildiği, sosyo-kültürel yönden desteklendiği ve özgürlüklerinin sağlandığı politikalar oluşturulduğunda mümkün görülmektedir. Post kalkınma yaklaşımı farklılıkların ötekileştirilmediği, yerel katılımın önemseddiği uygulamaları işaret etmektedir (Kaçanoğlu, 2020).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

“Kalkınma Kutuplarının Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Rolü: Filyos Vadisi Projesi’ne Halkın Katılımının Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma ile bölge için kalkınma kutbu potansiyeli taşıyan Filyos Vadisi Projesi’ne yönelik halkın görüş ve beklentileri, halkın mevcut durumda, proje sırasında ve uygulama aşamasında projeye katılım düzeyi, halkın olarak sağlandığı takdirde projeye katılım isteği ve projeye katılmak istememe nedenleri araştırılarak projenin sosyokültürel, ekonomik ve bölgesel kalkınmaya etkileri incelenmiştir.

Bu doğrultuda halkın projeye katılımının ve desteğinin sağlanmasının nasıl gerçekleşeceği, halkın projedeki rolünün artması için ne gibi kolaylıklar getirileceği ve halkın projeye katılmak istememe nedenleri olarak görülen problemlerin nasıl gidereceği gibi sorularına yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Projede aktif olarak yer alan uzman ve mühendislerle yapılan mülakat görüşmeleri ile de projenin nasıl başarıya ulaşacağı ve yöre halkının projeden beklentilerinin nasıl karşılanacağı gibi soruların yanıtlanmasına gayret gösterilmiştir.

Yapılan araştırma neticesinde elde edilen veriler ışığında halkın proje ile ilgili bilgilendirilmesi yönündeki tanıtım faaliyetlerinin ve etkinliklerin yetersiz olduğu tespit edilmiş olup bu doğrultuda halkın proje ile bilgilendirilmesi, proje tanıtım ve etkinlik faaliyetlerine katılımlarının sağlanması hususunda yenilikler yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu hususta halkın proje alanına girişinin kısıtlı olduğu düşünüldüğünde projeye ilgili bilgilendirmelerin yapılması için halkın yoğun olduğu alanlarda bilgi merkezleri, ofis ve standlar oluşturulabilir. Bu doğrultuda merkez yönetimin taşra teşkilatları, kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetimler nezdinde yapılan çalışmalar genişletilebilir. Kalkınma ajansları, ticaret odaları ve üniversiteler bazında faaliyetler çeşitlendirilebilir.

Yapılan araştırma neticesinde halkın proje ile ilgili çoğunlukla eş, dost ve yakın akrabalarından bilgi aldığı tespit edilmiş olup, bu hususta subjektif görüşler proje ile ilgili eksik ya da hatalı bilgiler yayılmasına neden olacağından objektif bilgi odaklarının ve güvenilir veri kaynaklarının oluşturulması önemsenmelidir.

Halkın proje ile ilgili ekonomik, sosyo-kültürel ve bölgesel kalkınma beklentileri değerlendirilmiş olup halk, proje etkileri ile Filyos'ta sosyal yapının ve yaşam standartların değişeceğini düşünmektedir. Bu hususta halkın projeden beklentilerini karşılayan politikalar oluşturulması ve bu doğrultuda şekillenen planlamalar ile proje uygulamaların gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çalışma ile proje kapsamında istihdam beklentisi olan katılımcıların haber kaynaklarını takip etme durumu güçlü bulunmuştur. Bu doğrultuda halkın projeden istihdam beklentisi olduğu ve bu hususta haber kaynaklarına yönelik algı geliştirdiği görülmektedir. Projenin istihdam potansiyeli düşünüldüğünde iş imkanları için insan kaynaklarının öncelikli olarak yöreden sağlanması planlanabilir. Böylelikle yöre halkının projeden beklentileri karşılık bulmuş olacaktır.

Halk, projeye katılımı gerekli görmekte olup karar ve uygulama aşamasında projede yer almak istemektedir. Bu hususta halkın projenin karar alma ve uygulama aşamasına katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirilebilir. Ayrıca projenin uygulama ve karar aşamasında halkın katılımının sağlanması, halkın projeye katılmasına engel olan olumsuzlukların giderilmesine yönelik; sosyal, idari ve yapısal düzenlemelerin gerektiği düşünülmektedir. Yapılan araştırmada halkın projeyi bloke edici görüş ve müdahalelerine rastlanmamıştır.

Uzman ve mühendislerle yapılan mülakatların neticesinde halkın beklentilerini karşılamak amacıyla istihdamın öncelikle yöreden sağlanması, girdilerin yöredeki ticari esnaflardan edinilmesi ve yöredeki yerel girişimlerin desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Filyos Vadisi Projesi'nin bölgenin ekonomi sahasınının lojistik üssü olma özelliği kalıcı nitelikte olup bu özel topografik konumu avantajları gereği çeşitlenen ticari aksiyonlara rağmen doğal ekosistemi bozmadan gelişen lojistik sektörün sürükleyici birim olarak hali hazırda yapılan enerji keşfi ile bölgenin ekonomik faaliyetlerini daha da canlandıracağı beklenmektedir. Filyos Vadisi Projesi'nde yöre halkı, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve politika yapıcılar arasında etkileşim ve iletişimi sağlayacak bir kurum bulunmamaktadır. Bu doğrultuda yöre halkından politika yapıcılara kadar uzanan demokratik bir ağın örgütlenmesi ve projenin geniş hinterlandı doğrultusunda ticari etki alanında bulunan kentler ile il koordinasyonlarının sağlanması için 'Filyos Vadisi Proje Yönetimi' adlı bir kurumun oluşturulması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda hızlı ve etkin iletişim için yöre halkının ve sivil toplum kuruluşlarının öneri, dilek ve şikayetlerinin

alındığı; üniversiteler, yerel yönertimler, kamu, ticari ve sanayi kurum ve kuruluşlarının performans, bildirim ve değerlendirme sonuçlarının aktarıldığı ortak bilişim platformları oluşturulmasının olası problemlere kolay müdahale edilmesi açısından elzem olduğu düşünülmektedir. Bu platform ile her daim projenin güçlü ve zayıf yanları ile tehdit ve fırsatlar açısından değerlendirilmesinin sağlanarak bu yönde analizlerin yapılması içinde ayrı bir denetim mekanizmasının oluşturulması önerilmektedir.

Sonuç olarak kalkınma kutbu potansiyeline sahip projelerin başarı ile sonuçlanmasında halk katılımı önemli bir faktör olup, yüksek düzeyli kamusal ve özel yatırımlar ile kalkınma kutbu potansiyelini bünyesinde bulunduran Filyos Vadisi Projesi'nin, Dünyadaki başarısız kalkınma kutbu denemelerine benzer şekilde sonuçlanmaması için, bölge halkının proje hakkındaki görüş ve beklentilerinin göz önünde bulundurulması ve yerel girişimlerin dikkate alınması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, Ö. ve Ömer, İ. (1989). *Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model*. TOBB Yayını, Ankara.
- Acar, T. (2006). Bölgesel Kalkınma Potansiyelinin Harekete Geçirilmesinde İnsan Kaynağının Rolü ve Balıkesir İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Programı, İzmir, 256s.
- Akpınar, R. Taşçı, K. ve Özcan M.E. (2011). *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları*. Ekin Yayınevi.
- Allen, K. and MacLennan, Mc. (1990). *Regional Problems And Policies In Italy and France*. Sage Publications Inc., Beverly Hills, California, 86 p.
- Arslan, E. (2010). Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları. *Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Konya, 196s.*
- Arslan, E.G. (2013). Ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2): 45-52.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir araç: bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1): 275-294.
- Atalık, G. (1989). *Bölge Planlamasına Giriş*. İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.
- Atış, E. ve Çelikoğlu, Ş. (2019). Sosyo-ekonomik ve çevresel yönleriyle Filyos Vadi Projesi. *Social Sciences Studies Journal*, 29: 49-68.
- BAKKA (2020a). Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Filyos Vadisi Projesi Katalog, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokumanflipbook/filyosvadisiprojesi-tanitim-kitapcigi>, (02.07.2023).
- BAKKA (2020b). Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Filyos Lojistik Merkezi Araştırma ve Ön Fizibilite Raporu. <https://bakkakutuphane.org/dokuman/filyos-lojistik-merkezi-arastirma-ve-on-fizibilite-raporu/489>, (02.07.2023).
- BAKKA (2023a). Batı Karadeniz Bölgesi (Zonguldak-Karabük-Bartın) Bölge Planı 2010-2013, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/dokuman/bati-karadeniz-bolgesi-2010-2013-bolge-plani>, (02.07.2023).
- BAKKA (2023b). Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı 2014-2023 Batı Karadeniz Bölge Planı Zonguldak-Karabük-Bartın, Mevcut Durum Analizi, Cilt 1: 158-171.

- Barlın, H. (2010). Bölgesel İktisat Politikaları ve Türkiye Uygulamaları, *Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul*.
- Başkaya, F. (2011). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Özgür Üniversite Yayınevi, 226 s.
- Bekmez, S. (2014). *Farklı Boyutlarıyla Türkiye’de Kalkınma*. Elif Yayınevi, Ankara, 480 s.
- Berber M., Özyakışır D. ve Aydın H. İ. (2014). *Bölgesel Kalkınma Üzerine Yazılar*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2014.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. 3. basım, Derya Kitapevi, Trabzon, 490 s. (<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/2022nin-dogal-kaynaklari-tukendi>)
- Candan, G.T. ve Yurdadoğ, V. (2017) Türkiye’de maliye politikası aracı olarak teşvik politikaları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27): 150-173.
- Cankorkmaz, Z. (2011). Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları ve bu ajanslara yönelik eleştiriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (1): 113-138.
- Castilla, E. J., Hwang H., vd. (2000), *Social Networks in Silicon Valley*, Stanford University Press
- Ceyhan, M.S., Kamacı, A. ve Peçe, M.A. (2017). Filyos Liman Projesinin kruvaziyer gemi turizmi açısından değerlendirilmesi ve bölge ekonomisine katkısı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (13): 271-283.
- Çakmak, H.K. ve Erden, L. (2004). Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımları ve kamu destekleme politikaları: Türkiye’den bölgesel panel veri setiyle amprik bir analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 66 (3): 77-96.
- Çalışkan, Ç.O.(2008).*Çok Merkezli Bölgesel Kalkınma Amacında , Kars’ın Ağrı Alt Bölgesinde Büyüme Kutbu Olabilirliği*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 96 s.
- Çelik, O. ve Çetiner, S. (2019). Türkiye ekonomisinde kalkınma planları ve kalkınma planlarındaki söylem değişiklikleri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2 (3): 121-131.
- Çeştepe, H., Başhan, A. ve Gür, F. (2021). Filyos Çalıştay/Yatırım Üretim İstihdam 12-13 Şubat 2021 Bildiri Kitabı, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Çetin, M. (2006). Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 1-25.

- Çetinkaya, M. (2014). Filyos Vadisi Projesi. I. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar. *Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirme Raporu Teknik Olmayan Proje Özeti*.
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme ve bağımlılık teorisi ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2): 325-350.
- DAP (2023a). Doğu Anadolu Projesi Ana Planı 2000. <https://kudaka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/dap-anaplan.pdf>, (01.07.2023).
- Demir, M.A. (2013). Kalkınma Teorileri Kapsamında Türkiye’de Ekonominin Planlı Dönemde Analizi. *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir*, 130s.
- Deviren, V.N. ve Yıldız, O. (2014). Bölgesel kalkınma teorileri ve yeni bölgeselcilik yaklaşımının Türkiye’deki bölgesel kalkınma politikalarına etkileri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (44): 0-9.
- Dinler, Z. (2020). *Bölgesel İktisat Genel Olarak ve Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarının Ortaya Çıkışı ve Azaltılmasına Yönelik Politikalar*. 11. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 499 s.
- Doğan, E. (1997). Türkiye’de Bölge Planlamasının Gelişimi: Yeni Yaklaşımlar. 7. *Ulusal Bölge Bilimi Bölge Planlama Kongre Bildiriler Kitabı*, İzmir, 130 s.
- Doğan, S. ve Yıldız, Z. (2007). Bölgesel kalkınma, turizmin ilişkisi ve göller bölgesi kalkınmasında alternatif turizm potansiyelinin kullanılabilirliğine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6): 147-182.
- Doğru, N. (2004). Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt I, 103.
- DOKAP (2023a). Doğu Karadeniz Projesi Eylem Planı (2014-2018), [http://www.sp.gov.tr/tr/temelbelge/s/111/Dogu+Karadeniz+Projesi+_DOKAP+_Eylem+Plani+_2014-2018,\(04.08.2023\)](http://www.sp.gov.tr/tr/temelbelge/s/111/Dogu+Karadeniz+Projesi+_DOKAP+_Eylem+Plani+_2014-2018,(04.08.2023)).
- DOKAP (2023b). Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma Programı 2021-2023, https://www.dokap.gov.tr/Upload/Genel/dokap-bolge-kalkinma-programi-eylem-plani-2021-2023-pdf-505396-rd_51.pdf, (04.08.2023).
- DPT (2000a). Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No:2502, Ankara, 20-21
- DPT (2000b). *Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

- DPT (2023a). Devlet Planlama Teşkilatı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/ikinci_bes_kalkinma_plani-1968-1972.pdf, (04.08.2023).
- DPT (2023b). Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/10/1996_y%c4%b1l%c4%b1_program%c4%b1.pdf, (04.08.2023).
- DPT (2023c). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/2001_y%c4%b1l%c4%b1_program%c4%b1.pdf, (04.08.2023).
- DPT (2023d). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Kalkınma Bakanlığı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf, (05.08.2023).
- Duran, M. (2003). Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma İnceleme Dizisi (33) Ocak, Ankara.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Isparta, 185 s.*
- Durmaz, G. (2019). *Bölgesel Kalkınma ve Çukurova Örneği*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana, 138s.
- Efetürk, B. (2021). *Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Önemi: Siirt Örneği*. Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bölgesel Kalkınma İktisadi Anabilim Dalı, Siirt, 133s.
- Eraydın, A. (1983). *Türkiye’de Ulusal Kalkınma Planlarının Bölgesel Ayırıştırılmasına Yönelik Bir Yaklaşım*. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:31, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 28 s.
- Eraydın, A. (2004). Bölgesel Kalkınma Kavramı, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Cilt I: 126-127.
- Erbay, E. R. ve Özden, M. (2013). İktisadi kalkınma kuramlarına eleştirel yaklaşım. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1): 1-27.
- Ercan, F. (1996). *Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*. Sarmal Yayınevi, İstanbul, 299s.
- Erdoğan, S. (1993). Kalkınma kutupları teorisi ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP). *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (6): 459-465.
- Erkal, M. (1978). Bölge gelişmesi ve bölgelerarası dengesizlik. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları*, 0 (16), 39-54.

- Erkal, M. (1990). *Bölge Açısından Az Gelişmişlik*. Der Yayınları, İstanbul, 240 s.
- Erkal, M.E. (1972). *Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması*. Şamil Yayınevi, İstanbul, 262 s.
- Erkan H. (1987). *Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım*. İzmir: Kavram Matbaası, 20-21.
- Erkan, B. (1999). Türkiye’de nedenleri ve boyutlarıyla bölgesel düalizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2): 119-136.
- Ersöz, C. (2009). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları: Türkiye’de KÖY’lere Yönelik Bir Uygulama (1975-2001). *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir*, 234s.
- Ertürk, E. (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Eşiyok, A. (2012). Bölgesel Kalkınma, Yeni Bölgecilik ve Bölgesel Kalkınma Araçları. *Memleket Siyaset Yönetim*, 7 (17): 200-248.
- Eşkinat, R. (2016). Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Akar Öcal Armağanı, 267-282.
- Freyssinet, J. (1985). *Az gelişmişlik İktisadı*. Çeviren: M. Ali Kılıçbay, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- GAP (2021). Bölgesel Kalkınma İdaresi Başkanlığı Son Durum Raporu 2021, [http://yayin.gap.gov.tr/dokumanflipbook/index.php?Dosya=c333d72e43,\(02.08.2023\)](http://yayin.gap.gov.tr/dokumanflipbook/index.php?Dosya=c333d72e43,(02.08.2023)).
- Gezici, F. 1991. Trakya Alt Bölgesinde Büyüme Merkezlerinin Gelişimine İlişkin Bir Değerlendirme. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*, 121s.
- Göymen, K. (2004). *Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler*. Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, A.Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 326 s.
- Güner, K. (2018). Turizm Sektörünün Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkisi: Giresun Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Giresun*, 120s.
- Güner, M. (2007). Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Ankara*, 172 s.

- Güngör, A. (2000). Kalkınma Kutupları Teorisi Açısından Güneydoğu Anadolu Projesinin Analizi. *Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Bursa, 110s.*
- Hakan, T. (1974). İtalya'nın Bölgesel Kalkınma Çalışmalarında Yeni Bir Adım, İller ve Belediyeler Aylık İlim ve Meslek Dergisi, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y. O. Halkla İlişkiler Asistanı.
- Higgins, B. and Donald J.S. (2009). *Regional Development Theories And Their Application*. Transaction Publishers Rutgers, ABD, 2009, 96 p.
- Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Nobel Yayınevi, Ankara, 232 s.
- Ildırar, M. ve Ağdemir, B. Editor: Barut, B. (2005). Bölgesel Kalkınmada Yeni Yönelimler Ve Politika Uygulamaları, *1. Doğu Anadolu Sempozyumu*, Elazığ: Üniversite Bildirisi.
- Ingham, B. (1995). *Economics and Development*. London: Mcgraw-Hill.
- İlkin, A. (1974). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınevi, İstanbul, 1974,376 s.
- İlkin, A. (1983). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. 4. Basım, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi
- İnce, B. (2016). Limanların Bölgesel Kalkınmaya Olan Etkisi: Tekirdağ İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Tekirdağ, 150s.*
- Kaçanoğlu, M. (2020). *Amartya Sen'in Kalkınma Anlayışı*. Gazi Kitapevi, Ankara, 308s.
- Kanberoğlu, Z. ve Çakar İ.Y. (2019). Sosyo-Ekonomik Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (7): 30-47.
- Karaalp, H.S. ve Fuat, E. (2012). Sanayileşmenin bölgesel yığılması ve komşu illerin büyümesi gelir farklılıklarını artırır mı? Türkiye için bir beta yakınsama analizi. *Ege Akademik Bakış*, 12 (4): 475-486.
- Kaya, A. (2009). Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 97 s., <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/turkiyede-bölgesel-net-mali-yansima.pdf>, (07.01.2023).
- Kaynak, M. (2014). *Kalkınma İktisadı*. 5. Basım, Gazi Kitabevi, Ankara, 499 s.
- Kazgan, G. (2018). *İktisadi Düşünce: Politik İktisadın Evrimi*. Remzi Kitapevi, 448 s.
- Keleş, R. (2020). *Kentleşme Politikası*. 17. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 749 s.

- Keskin, H. ve Sungur, O. (2010). Bölgesel politika ekseninde yaşanan dönüşüm: Türkiye’de kalkınma planlarında bölgesel politikaların değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21: 272.
- Kılıç, S.E. ve Mutluer, M. (2004). Coğrafyada ve bölge planlamada bölge kavramının karşılaştırmalı olarak irdelenmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13: 1-2.
- Kıratoğlu, E. (2015). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajanslarının Önemi: Karacadağ Kalkınma Ajansı. *Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Şanlıurfa*, 173 s.
- Koç, M. (1995). Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Anabilim Dalı, İstanbul*, 257s.
- KOP (2023a). Konya Ovası Projesi, Konya Eylem Planı 2014-2018 Tanıtım Kitabı, [http://www.kop.gov.tr/sayfalar/eylem-plani-tanitim-kitapcigi/140,\(01.07.2023\)](http://www.kop.gov.tr/sayfalar/eylem-plani-tanitim-kitapcigi/140,(01.07.2023)).
- KOP (2023b). Konya Ovası Projesi, Bölgesel Kalkınma Programı 2021-2023 Eylem Planı, [http://www.kop.gov.tr/sayfalar/kop-bolge-kalkinma-programi-2021-2023/54,\(01.07.2023\)](http://www.kop.gov.tr/sayfalar/kop-bolge-kalkinma-programi-2021-2023/54,(01.07.2023)).
- Koyuncu, E. (2006). Türkiye’de Kalkınma Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel İktisat Anabilim Dalı, İzmir*, 172s.
- Kulaksız, Y. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kumral, N. 1993. Bölgesel Gelişme Politikası Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki. *Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İktisat Anabilim Dalı, İzmir*, 43 s.
- Manisalı, E. (1975). *Gelişme Ekonomisi*, İÜ Yay. No. 2042, İkt. Fak. Yay. No. 354, İstanbul.
- Mert, M. (2019). *Kalkınma ve Büyüme İktisadı*, Nobel Akademik Yayıncılık, 510s.
- MGK (1993). *Milli Güvenlik Kurulu Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri*, MGK Genel Sekreterliği, Yayın No:2, Ankara, 38s.
- Moore, T.G. (1994). Core-Periphery Models, Regional Planning Theory and Appalachian Development. *The Professional Geographer*, 46(3): 316-331.
- Moseley, M.J. (1974). *Growth Centers In Spatial Planning*. Pergamon Press, Oxford
- Myrdal, G. (1957). *Economic Theory And Under-Developed Regions*. London: Methuen.

- Oygur, H. (1984). Kalkınma düşüncesinin gelişmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (3): 25-32.
- Özdemir, K. (1999). Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (15): 121-126.
- Özel Y. ve Geyik, M. (1984). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Uygun Yatırım Alanları Araştırması*, Ankara Desiyap Yayını.
- Özer, A. (2007). *Normallik Testlerinin Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootekni Anabilim Dalı, Ankara, 53s. Özey, R. (2016). Bölgesel Coğrafya Serüveninde Yanılgılar. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34: 98-106
- Özgür, A.E. (2019). *Bölgesel Kalkınmaya Giriş Teoriler Yaklaşımlar ve Kalkınma Ajansı Deneyimleri*. 2. Basım, Humanist Kitap Yayıncılık, Yayın İstanbul, 16s.
- Öztürk, N. (2005). *Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Roma Yayınları Birinci Baskı, Ankara.
- Öztürk, N. (2011). *Bölgesel Dengesizliklerin Yarattığı Sorunlar*. Bütçe Dünyası Dergisi, 35 (1): 30-55.
- Özyücel, M. (2018). Ulusal Kırsal Kalkınma Fonlarının Süt Üreticileri Üzerine Etkisi: Şarkıkaraağaç Örneği. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 1 (2): 165-178.
- Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. MKM Yayıncılık, Bursa, 900s.
- Perktaş, E. (2014). Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (7): 472-486.
- Pirli, M. (2000). *Kalkınma Ekonomisi*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Yayınları, 47.
- Richardson, H.W. (1973). Regional growth theory. *Journal of Public Economics*, 3 (1):93-94.
- Roberts, P. (1996). Regional Planning Guidance In England And Wales. Back To The Future. TPR, 67: 1.
- Rosenstein, R.P. (1966). *Doğu ve Güney Doğu Avrupa’nın Sanayileşme Problemleri*. İktisadi Büyüme ve Gelişme, Seçme Yayınlar, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:1193, İstanbul.
- Saraç, A. (2006). Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP). *Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Aydın*, 162s.
- Saygın, D. ve Savrul, M. (2019). *Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma Ajansları*, 1. Baskı, 352 s.

- Semiz, İnan. (2009). Bölgesel Kalkınma Modelleri Işığında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Bölge Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Kars, 120s.*
- Sertesin, S. (2008). Bölgesel Gelişimde “Yeni” Bir Politika Aracı: Cazibe Merkezleri, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, 7s., www.tepav.org.tr, (02.07.2023).
- Sinemillioğlu, M.O. (1998). Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Dengesizlik İkilemi: GAP Örneği. *Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 148s.*
- Solmaz, E. (2008). İktisadi kalkınma kuramlarının yoksulluk konusuna yaklaşımlarına eleştirel bir bakış. *Mevzuat Dergisi*, 132.
- Soy, M.E. (2015). *Bölgesel Kalkınma Aracı Olarak İş Kuluçka Merkezleri: Türkiye İçin Model Önerisi*. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Stilwell, F.J.B. (1966). *Bölgesel İktisat Politikası*. Batur Matbaası, İstanbul, 1980,11 s.
- Streeten, P. (1966). *Dengesiz Büyüme İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları*, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Szajnowska-Wysocka, A. (2009). Theories Of Regional and Local Developmentabridged Review. *Bulletin Of Geography Socio-Economic Series*, 12 (12): 75-90.
- Şenol, P. ve Kemeç, A. (2018). Enformasyon Çağı – Zaman – Mekân İlişkisi Bağlamında Bölgesel Kalkınma Kuram ve Süreçleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1): 108-124.
- Tabachnick, B.G. and Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, Pearson.
- Tabossi, R. (2007). İtalya’da Avrupa Birliği Bölgesel Politikalarının Evrimi 2000-2006 Yapısal Fonlar Programlama Dönemindeki İtalyan Deneyimi, 2. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetim Sempozyumu*, 25-26 Ekim 2007,İzmir, 1-12s.
- Mawson, J. (1999). Policy Review Section. *Regional Studies*, 21: 65.
- TBMM (2007). *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara.
- Tatlı H. (2023). *Teorik ve Pratik Bakımdan Yerel Ekonomik Kalkınmayı Anlamak*.Eğitim Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2008). Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. 334s.
- Tekin, A. (2011). Küreselleşen dünyada bölgesel kalkınma dinamikleri, kamu politikaları ve bölgesel kalkınma ajansları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29): 37-48.

- Tekkanat, S.S. ve Mermer, H. (2018). Bir planlama sorunsalı olarak bölgelerarası dengesizlik: Türkiye örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(4): 91-106.
- Temiz, M. (2013). Yoksulluk -Ekonomik Kalkınma İlişkisi. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Malatya, 128s.*
- Todaro, M.P. and Smith, S.C. (2011). *Economic Development*. 11th Edition, Pearson: Boston.
- TÜİK (2023). Türkiye İstatistik Kurumu, <https://www.tuik.gov.tr/>, (02.08.2023)
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2019). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Türkoğlu, M. (2015). Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınma Açısından Önemi: Baka Örneği, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7 (3): 183-198.
- Tütengil, C.O. (1977). Bölgesel az gelişme ve bölgeler-arası dengesizlik sorunu. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (38): 57-68.
- URL-1 (2022). Zonguldak İl Brifingi 2022. https://www.zonguldak.gov.tr/zonguldak-il-brifingi-subat_22.pdf, (02.08.2023)
- URL-1 (2023). Zonguldak İl Brifingi 2023. https://www.zonguldak.gov.tr/zonguldak-il-brifingi-subat_23.pdf, (02.08.2023).
- URL-3 (2023). Zonguldak Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, 2022 Yılı İl Yatırım Programı Gerçekleşmeleri, (07.01.2023)
- URL-4 (2023). <http://www.yesilirmak.org.tr/planlama.html-sıra>, (02.08.2023).
- URL-5 (2023). 2014-2023 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), <https://www.sbb.gov.tr.>, (04.08.2023).
- URL-6 (2023). www.iletisim.gov.tr, (02.08.2023).
- URL-7 (2023). www.zonguldak.gov.tr/filyos-vadisi, (02.08.2023).
- URL-8 (2023). <http://www.caycuma.gov.tr/havaalani>, (02.08.2023).
- URL-9 (2023). <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbb/abbb.html>, (02.08.2023).
- URL-10 (2023). <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/siranumarası>, yıl, (02.08.2023).
- URL-11 (2023). <https://filyossaglikmerkezi.com/>. (04.08.2023)
- URL-12(2023).<https://tp-otc.com/surdurulebilirlik/sakarya-gaz-sahasi-hakkinda/>, (02.08.2023).

URL-13 (2023). www.filyosvadisi.com, (04.08.2023)

URL-14 (2023). <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/2022nin-dogal-kaynaklari-tukendi>, (05.08.2023)

Usta, S. ve Bilgiç, E. (2016). Yerel yönetimlerde hizmet sunumu: kamu özel ortaklığı modeli. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (23): 250-268.

Yalçınkaya vd.(2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Sürdürülebilirlik İçin Yeni Ölçümleme: Üçlü Performans*. Uluslararası 9. Bilgi, Ekonomi ve Yönerim Kongresi Bildirileri

Yavilioğlu, C. (2002). Geri kalmışlık olgusu ve ekonomistik kalkınma teorileri: eleştirel bir yaklaşım, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2): 49-70.

Yıldız, Z. ve Karadağ, Ç. (2011). Bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde yerel yönetimlerin rolü: Isparta uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (5), 33-47.

Yılmaz, Ö. (2001). Bölgesel eşitsizlik: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15: 1-2.

EKLER

EK 1: Anket Formu

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
BÖLGESEL KALKINMA İKTİSADİ ANABİLİM DALI
KALKINMA KUTUPLARININ BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ: FİLYOS VADİSİ PROJESİNE
HALKIN KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ
ANKET FORMU

Sayın Katılımcı;

Bu anket çalışması Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı Başkanı Doç.Dr. M.Said CEYHAN danışmanlığında yürütülen, Bölgesel Kalkınma İktisadi Anabilim Dalı Öğrencisi Elif BAYRAM tarafından hazırlanan “Kalkınma Kutuplarının Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Rolü: Filyos Vadisi Projesine Halkın Katılımının Değerlendirilmesi” başlıklı tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. Elde edilecek olan verilerin Filyos Vadisi Projesi ile ilgili yapılacak akademik çalışmalar da kullanılması planlanmaktadır. Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınma üzerinde ki etkilerini kalkınma kutbu yaklaşımı doğrultusunda değerlendirilerek halkın Filyos Vadisi Projesi ile ilgili geleceğe yönelik bakış açıları doğrultusunda projeye katılım düzeyinin belirlenmesi ve bölgesel kalkınma açısından öneminin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Mevcut çalışmanın literatüre katkı sağlaması yanı sıra ardıl çalışmalar ile diğer bilimsel araştırmalara da projeksiyon oluşturmaya da beklenmektedir. Bilgiler akademik çalışma doğrultusunda istatistik amacıyla alınacak olup gizlilik esastan dolayı sadece resmi ya da özel kurumların anket amacı doğrultusundaki çalışmalarda kullanılabilir.

Bu doğrultuda siz değerli katılımcıların görüşleri çalışmanın etkinliğini artıracaktır. Çalışmaya vakit ayırarak katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederiz.

Bölgesel Kalkınma İktisadi ABD **İktisat Bölümü Anabilim Dalı Başkanı**
Yüksek Lisans Öğrencisi **Danışman**

1.BÖLÜM

DEMOGRAFİK DEĞERLENDİRME

1) Lütfen cinsiyetinizi belirtiniz.

- ☐ Kadın
☐ Erkek

2) Yaş aralığınızı belirtiniz.(Yaş aralıkları TÜİK verilerine göre oluşturulmuştur.)

- ☐ 20-24
☐ 25-29
☐ 30-34
☐ 35-39
☐ 40-44
☐ 45-49
☐ 50-54
☐ 55-59

☐ 60-64

3) Eğitim durumunuzu belirtiniz.

- ☐ Okuma -yazma bilmiyorum
- ☐ Bir okul bitirmeyen
- ☐ İlköğretim
- ☐ Ortaöğretim
- ☐ Lise
- ☐ Üniversite / Ön lisans
- ☐ Üniversite / Lisans
- ☐ Üniversite / Yüksek Lisans ve üstü

4) Nerede ikamet ediyorsunuz?

☐ Filyos' ta ikamet ediyorum.

() 1-5 yıl

() 6-10 yıl

() 11 yıl ve üstü

☐ Filyos dışında ikamet etmiyorum (Belirtiniz.....)

5) Medeni durumunuz nedir?

☐ Evli

☐ Bekar

6) Filyos'ta ailenizle mi yaşıyorsunuz?

☐ Evet (Yaşayan kişi sayısını belirtiniz.....)

☐ Hayır

7) Filyos'ta bulunma nedeniniz nedir?

- ☐ Yerleşim Faktörü
- ☐ Mesleki Durum (Belirtiniz.....)
- ☐ Eğitim
- ☐ Turizm
- ☐ Mevsimsel Göç

8) Çalıştığınız sektörü belirtiniz.

- ☐ Çalışmıyorum
- ☐ Eğitim
- ☐ Kamu
- ☐ Ticaret
- ☐ Sanayi
- ☐ İnşaat
- ☐ Tarım
- ☐ Hizmet
- ☐ Sağlık ve Sosyal hizmetler
- ☐ Diğer Çalışanlar (Lütfen belirtiniz) (.....)

9) Aylık geliriniz nedir?

- ☐ Gelir yok
- ☐ Asgari ücret
- ☐ Asgari ücretten az
- ☐ Asgari ücret ve daha fazlası

10) Sosyal Güvence durumunuz nedir?

- ☐ Bağ- kur
- ☐ SGK
- ☐ Emekli Sandığı
- ☐ Banka sandıkları

2.BÖLÜM

FİLYOS VADİSİ PROJESİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE BEKLENTİLER

A) FİLYOS VADİSİ PROJESİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

11) Filyos' u nasıl tanımlarsınız?

- ☐ Yaşam Alanı
- ☐ Turizm Merkezi
- ☐ Balıkçılık
- ☐ Liman ve Endüstri Merkezi
- ☐ Doğal, tarihsel ve kültürel kimliği
- ☐ Diğer

12) Filyos Vadisi Projesi'ni duydunuz mu ?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

13) Sizce Filyos Vadisi Projesinin amacı nedir?

- ☐ Projenin amaçları hakkında yeterli bilgiye sahip değilim.
- ☐ Yatırım, üretim ve istihdamı artırmak

14) Filyos Vadisi Projesi ile ilgili gelişmeleri ve haberleri takip ediyor musunuz ?

- ☐ Düzenli takip ediyorum.
- ☐ Takip etmiyorum.
- ☐ Rast geldiği zaman takip ediyorum.

15) Filyos Vadisi Projesi ile ilgili gelişmeleri takip ediyorsanız aşağıda yer alan iletişim kanallarının hangilerinden yararlanıyorsunuz?

- ☐ Gazete(Ulusal ve Yerel) -Dergi (İnternet Baskısı dahil)
- ☐ Televizyon ve Radyo
- ☐ İnternet Taraması
- ☐ Sosyal Ağlar (Twitter, Facebook vb.)
- ☐ Eş, dost ve arkadaş

☐ Diğer (Belirtiniz.....)

16) Filyos Vadisi Projesi ile ilgili yapılan tanıtım faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz)

- ☐ Evet, yeterli buluyorum.
- ☐ Hayır, yeterli bulmuyorum.
- ☐ Kararsızım
- ☐ Tanıtım faaliyetleri artırılabilir.

17) Filyos Vadisi Projesi desteklediğiniz bir proje midir?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

18) Filyos Vadisi Projesi ile ilgili etkinliklere katıldınız mı ?

- ☐ Evet (Belirtiniz.....)
- ☐ Hayır

19) Filyos Vadisi Projesi sürecinin yaşam standartlarınız üzerinde etkileri olduğunu düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

20) Filyos Vadisi Projesinin hazırlanış sürecinde yer aldınız mı ?

- ☐ Evet

() Öneride bulundum.

▪ Önerim dikkate alındı. Öneriniz nedir:.....

▪ Önerim dikkate alınmadı. Öneriniz nedir:

() Öneride bulunmadım.

- ☐ Hayır
- ☐ Haberim yoktu

21) Filyos Vadisi Projesinden sorumlu olan kurum hangisidir?

- ☐ Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
- ☐ Belediye
- ☐ İl Özel İdaresi
- ☐ BAKKA
- ☐ Ticaret ve Sanayi Odaları
- ☐ Üniversite

☐ Özel İşletmeler

22) Filyos Vadisi Projesine öncesi ve sonrası açısından baktığınızda Filyos' ta farklılıklar görüyor musunuz?

☐ Evet

☐ Hayır

23) Filyos Vadi Projesi alternatiflerin geliştirilmesi ile kararın her aşamasında halkın isteklerinin ya da kaygılarının dikkate alındığı bir proje midir?

☐ Evet

☐ Hayır

B) FİLYOS VADİSİ PROJESİ İLE İLGİLİ BEKLENTİLER

24) Sizce Filyos Vadisi Projesi sonucu Filyos'ta ikamet edenlerin sayısında artış olur mu?

☐ Evet

☐ Hayır

☐ Kararsız

25) Sizce Filyos Vadisi Projesi sonucu Filyos' un sosyal yapısı değişir mi ?

☐ Evet

☐ Hayır

☐ Kararsız

26) Sizce Filyos Vadisi Projesi sonucu yaşam standartlarınız yükselecek mi?

☐ Evet

☐ Hayır

☐ Kararsız

27) Filyos Vadisi Projesi kapsamında çalışmayı düşünür müsünüz ?

☐ Evet

☐ Hayır

☐ Kararsız

28) Filyos ve çevresinde Filyos Vadisi Projesi'nin gerçekleştirilmesinden memnun musunuz ?

☐ Evet

- ☐ Hayır
☐ Kararsız

C) MEVCUT DURUMDA FİLYOS VADİSİ PROJESİ'NE HALKIN KATILIM DÜZEYİ

29) Projeden sorumlu birimlerden, Filyos Vadisi Projesi ile ilgili daha fazla bilgi alabilmek için başvurduğunuz mu?

- ☐ Evet ☐ Hayır

30) Projeden sorumlu birimler, bilgi verme konusunda size yardımcı oldu mu?

- ☐ Evet, gerekli bilgileri verdiler.
☐ Evet, ama yeterli bilgi vermediler.
☐ Hayır, gerekli mercilere ulaşmadım.

31) Filyos Vadisi Projesini gerçekleştirecek birimler, taleplerinizi, beklentilerinizi öğrenmek için hangi yöntemi kullandı ?

- ☐ Anket
☐ Proje seçenek sunma
☐ Toplantı
☐ Görüş alma
☐ Hiçbiri
☐ Bir fikrim yok

D) OLANAK SAĞLADIĞI TAKDİRDE FİLYOS VADİSİ PROJESİNE KATILIM İSTEM DÜZEYİ

32) Sizce Filyos Vadisi Projesinin başarısı için halkın katılımı gerekli midir?

- ☐ Evet, kesinlikle önemli
☐ Evet, ama tamamen değil
☐ Hayır, yetkili birimler gayet başarılı
☐ Kararsız

1) PROJE ÖNCESİ KATILIM İSTEMİ

33) Filyos Vadisi Projesi öncesi toplantılara katılmak ister miydiniz?

- ☐ Evet
☐ Hayır

2) PROJE SIRASINDA KATILIM İSTEMİ

34) Filyos Vadisi Projesi ile ilgili kararların oluşumunda yer almak istiyor musunuz?

- ☐ Evet
☐ Hayır

- ☐ Kararsız

3)PROJE SONRASI UYGULAMAYA KATILIM İSTEMİ

35) Filyos Vadisi Projesi sonrası uygulama aşamasında yer almak ister miydiniz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

E) HALKIN PROJEYE KATILMAK İSTEMEME NEDENLERİ

36) Filyos Vadisi Projesine katılmak ister misiniz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Kararsızım

37) Filyos Vadisi Projesi ile ilgili alınacak kararların oluşum sürecinde neden yer almak istemiyorsunuz?

- ☐ Yeterli zamanım yok
- ☐ Ekonomik nedenler
- ☐ Kendimi yeterli bulmuyorum
- ☐ Kararları etkileyebileceğimi düşünmüyorum
- ☐ Diğer

38) Filyos Vadisi Projesinin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları Değerlendiriniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Filyos Vadisi Projesi, bölgede kültürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkiler.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi bölgede kültür ve sanat etkinliklerinin arttırmasını sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi ile bölge halkının doğa , tarihi ve kültürel değerlerine ilgi artar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi ile bölgede ulaşım olanakları gelişir.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi ile bölgede sağlık olanaklarının artmasını sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi bölgede halkın eğitim düzeyinin artmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5

39) Filyos Vadisi Projesinin Ekonomik Kalkınmaya Sağlayabileceği Katkıları Değerlendiriniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Filyos Vadisi Projesi bölgenin, diğer bölgeler ile arasındaki gelişim farkını kapanmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi sanayi ve hizmet kollarının gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkiler.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi ile kişi başına düşen gelir artacağı için bölgesel kalkınmayı olumlu etkiler.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi ile diğer sektörlerin gelirlerinde artış sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi, istihdamı olumlu yönde etkiler.	1	2	3	4	5

Filyos Vadisi Projesi tarım üretiminin artmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi, yerel halkı tarafından yapılan yatırımlarının artmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi, yöredeki küçük işletmelere ekonomik fayda sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi bölge halkının projede istihdam edebilme payının artmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi, yörede iş bulabilme güvencesinin artmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi, farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlar.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağlayacağı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	1	2	3	4	5
Filyos Vadisi Projesi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlar.	1	2	3	4	5

40) Filyos Vadisi Projesi sonrasında Filyos Limanındaki İşletmelerde;

	Evet	Hayır
a)İstihdam sayınızda artış oldu mu?		
b) Teknolojik ürünleri kullanımınızda gelişme sağlandı mı?		
c-) Çalışan personellerinizin ücretlerinde artış sağladınız mı?		
d) Sermayenizde artış gerçekleşti mi?		
e)Yatırımlarınızda artış sağlandı mı?		
f)İhracatın kayıt dışı oranını azalttığınızı düşünüyor musunuz?		

41) Filyos Vadisi Projesinin bölgesel kalkınmaya sağlayabileceği katkıları konularına göre değerlendiriniz.

	Kesinlikle Evet	Evet	Kısmen	Hayır	Kesinlikle Hayır
İstihdam yapısının çeşitlenmesine olanak sağlar.					
Yeni iş sahaları ile İstihdam artışını meydana getirir.					
Üretim seviyesini artırır.					
Diğer illere göçü azaltır.					
Yatırım ortamı genişler.					
Yeni endüstrileri doğurur.					
Geliri bölgede tutar.					
Vergi gelirlerini yükseltir. (Bölgeyi ticaret, lojistik ve enerji merkezi haline getirir.)					
Bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırır.					
Bölgeyi gelişme merkezi haline getirir.					

Ek 2: Mülakat Formu

MÜLAKAT FORMU

Araştırma Konusu:

KALKINMA KUTUPLARININ BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ROLÜ: FİLYOS VADİSİ PROJESİNE HALKIN KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarih:

Yer:

Başlangıç:

Zaman:

Kurum:

Elif BAYRAM
Bartın Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölgesel Kalkınma İktisadı Anabilim Dalı

Sayın Katılımcı;

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Bölgesel Kalkınma İktisadı Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimime devam etmekteyim. Bu mülakat yüksek lisans tezimin verilerini elde etmek amacıyla yapılacaktır.

Bu görüşmenin amacı; "Kalkınma Kutuplarının Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Rolü: Filyos Vadisi Projesine Halkın Katılımının Değerlendirilmesi " başlıklı tez çalışması kapsamında; Filyos Vadisi Projesi'nin bölgesel kalkınma üzerinde ki etkilerini kalkınma kutbu yaklaşımı doğrultusunda değerlendirilerek halkın Filyos Vadisi Projesi ile ilgili geleceğe yönelik bakış açıları doğrultusunda projeye katılım düzeyini belirlenmek ve bölgesel kalkınma açısından önemini tespit etmektir. Aynı zamanda verdiğiniz bilgiler ışığında elde edilecek olan araştırma sonuçlarının hem konuyla ilgilenen araştırmacılara hem de işletmenize katkı sağlayabileceğini düşünüyorum. Konuya ilişkin görüş ve düşüncelerinizi rahatlık ve açıklıkla dile getirmeniz, araştırmamın amaçlarına ulaşması yönünden önem arz etmektedir. Elde edilecek olan verilerin Filyos Vadisi Projesi ile ilgili yapılacak akademik çalışmalar da kullanılması planlanmaktadır. Mevcut çalışmanın literatüre katkı sağlaması yanı sıra ardıl çalışmalar ile diğer bilimsel araştırmalara da projeksiyon oluşturması da beklenmektedir. Sizce bir sorun teşkil etmezse daha sonra belge haline getirmek amacıyla görüşmeyi kayıt altına almak istiyorum. Görüşme sonunda istemediğiniz bilgiler silinebilir.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Ek 3: Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU (Gönüllü Katılım Formu)

Sayın Katılımcı;

Bu anket çalışması Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı Başkanı Doç.Dr. M.Said CEYHAN danışmanlığında yürütülen, Bölgesel Kalkınma İktisadi Anabilim Dalı Öğrencisi Elif BAYRAM tarafından hazırlanan ‘‘Kalkınma Kutuplarının Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Rolü: Filyos Vadisi Projesine Halkın Katılımının Değerlendirilmesi’’ başlıklı tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. Filyos Vadisi Projesi’nin bölgesel kalkınma üzerinde ki etkilerini kalkınma kutbu yaklaşımı doğrultusunda değerlendirilerek halkın Filyos Vadisi Projesi ile ilgili geleceğe yönelik bakış açıları doğrultusunda projeye katılım düzeyinin belirlenmesi ve bölgesel kalkınma açısından öneminin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmaya katılım tamamen gönüllük esasına dayalıdır. Anketi ve mülakat formunu yanıtlamanız, araştırmaya **katılım için onam verdiğiniz** anlamına gelmektedir. Lütfen soruları olması gerektiğini düşündüğünüz biçimde değil, sizin düşüncelerinizi tüm gerçekliği ile yansıtacak biçimde cevap veriniz. Samimi ve içtenlikle vereceğiniz cevaplar çalışmanın sağlığı ve güvenilirliği açısından çok önemlidir.

Sizden anket üzerinde belirtilecek kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmeyecektir. Cevaplarınız sadece araştırmacının amacına uygun olarak bilimsel açıdan kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Araştırmada yer almanız nedeniyle size hiçbir ödeme yapılmayacak ve sizden de hiçbir ücret talep edilmeyecektir. Bu çalışmaya katılmayı kabul edebilir ya da reddedebilirsiniz ayrıca çalışmanın herhangi bir yerinde onayınızı çekme hakkına da sahiptir. Ancak formları sonuna kadar ve eksiksiz doldurmanız, bu araştırmacının geçerli olabilmesi için önem taşımaktadır.

Çalışma ile ilgili herhangi bir bilgi almak isterseniz, aşağıdaki elektronik iletişim adresinden ulaşabilirsiniz.

Araştırmacı: Elif BAYRAM
e-posta adresi:

Katılımınız ve ayırdığınız vakit için şimdiden teşekkür ederiz.

Katılımcı Beyanı:

Araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana aktarıldı. Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum. Bu araştırmada ‘katılımcı’ olarak yer alma kararını aldım.

Tarih
...../...../.....
Ad Soyad

İmza

NOT: Bilgi ve iletişim adresleri kısmı kesilerek sizlere verilecektir. İmza ve isim sadece çalışmaya gönüllü olarak katıldığınızı gösterir niteliktedir. Anketleriniz size verilmeden teslim alınacak ve ayrı olarak tutulacaktır.

Ek 4: Etik Kurul Kararı

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-23688910-050.01.04-2200021205
Konu : Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Onay Belgesi

01.03.2022

Protokol No:	2022-SBB-0048
Araştırmanın Başlığı:	Kalkınma Kutuplarının Bölgesel Kalkınma Üzerindeki Rolü: Filyos Vadisi Projesine Halkın Katılımının Değerlendirilmesi
Proje Yürütücüsü:	Elif BAYRAM
Başvuru Formunun Geliş Tarihi:	10.02.2022
Karar Tarihi:	22.02.2022
Toplantı No:	3

Başvuru dosyasında etik sorun oluşturabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmadığından 22.02.2022 tarihli ve 3 numaralı toplantıda 2022-SBB-0048 numaralı başvuruya araştırma için ETİK KURUL ONAY belgesinin verilmesine karar verilmiştir.

Doç. Dr. Elif KARAHAN
Kurul Başkanı

Doç. Dr. Sedat BALYEMEZ
Başkan yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Emel GENÇ
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Veysel GENGİL
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Basri
KANSIZOĞLU
Üye

Doç. Dr. Melih BAŞKOL
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ferda KARADAĞ
Üye

Belge Doğrulama Kodu: D979AD4

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: <http://ubys.bartin.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

ÖZGEÇMİŞ